

Ἡ ΠΡΩΤΗ

ἜΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 154ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1965

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ
ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ Ἑστία

Ἐπιτροπὴ
ΑΡΣΕΝΗΣ
ΙΩΑΝ. Ν.
ΓΕΩΡ. Ι. Π
ΔΗΜ. Σ.
ΤΑΚΗΣ
ΠΑΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ :

Ἐσωτερικοῦ : Ἐτησίᾳ Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.—
Ἐξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἐξωτερικοῦ : Ἐτησίᾳ Δολλ. 10—
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2,
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.50

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη
ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙ
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥ
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑ
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘ
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ
ΒΑΣΙΛ. ΒΕΡΒΙΔΗΣ

Ἐμβάσματα : «ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ Ἑστίαν» Ὀδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 72. Ἰωάννινα — Τηλ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Λέοντος Ι. Μελά : Ἡ Βόρειος Ἡπειρος καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ζήτημα (ἱστορικαὶ σημειώσεις)
- Σπύρου Μουσελίμη : Τὸ Πρόβοδο (ἱστορικὴ μονογραφία)
- Κων. Δ. Μέρτζιου : Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος (ἱστοριοδιφικὰ)
- Σπύρου Στούπη : Τὸ Ποντικονῆσι καὶ ἡ Παναγία τῶν Ἐένων τῆς Κερκύρας (ἱστοριοδιφικὰ)
- Βασιλείου Π. Παυλίδου : Ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκησις στὴν περιοχὴ Παραμουθίας (λαογραφικὴ μελέτη)
- Στεφ. Μπέττη : Πῶς μιλοῦν στὰ Γραμμενοχώρια (λαογρ. μελέτη)
- Γιάννη Σαραλῆ : Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Ζαγορίου (λαογρ. συλλογὴ)
- Σπύρου Μουσελίμη : Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἡπείρου περιφερείας Σουλίου (λαογραφικὴ συλλογὴ)
- Ἰωάννου Κ. Ἐξάρχου : Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς βοοτροφίας ἐν Ἡπείρῳ (μελέτη)
- Κώστα Ν. Νικολαΐδη : Ἡ προσωπικότητα τοῦ δασκάλου στὸ σύγχρονο σχολεῖο (δοκίμιον παιδαγωγικῆς)
- Στέλιου Σπεράντζα : Εὐαγγελίζου γῆ (ποίημα)
- Βενετίας Καπετανάκη : Στὴν Ἡπειρο (ποίημα)
- Βασιλείου Μάργαρη : Διαβάτης (ποίημα)
- Κων)νου Τζάλλα : Τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Wilamowitz στὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων
- Χρυσάνθης Ζιτσαλας : Κων)νος Εὐθυμ. Οἰκονόμος (1862—1938) (μονογραφία)
- Κώστα Ἀθ. Μιχαηλίδη : Ἡ ἀλήθεια (δοκίμιο)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ : Σημειώματα : Μουσεῖο Ἡπειρωτικῆς Λαϊκῆς Τέχνης (Δ. νου)—Θέατρο καὶ θεατρικὴ ἀγωγή—Τὸ Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας Γεροντικοῦ).—Ἐπιστολαί : Περὶ τοῦ ἀρχοντικοῦ τῶν Μισαίων) (Ἄναστ. μίου).—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου : Ἀρίστου Σταθοπούλου : «Πικρὲς ρίζες μοσθ. Ζαδέ)—Ἀνθούλας Α. Ζόλδερ : «Ἡχὼ τῶν αἰῶνων»—Σπυρίδωνος Μ. Καλ «Ἀνάλεκτα» (Ι. Γ. Θεοχάρη).

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΉ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΔ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1965

ΤΕΥΧΟΣ 154ον

ΛΕΟΝΤΟΣ Ι. ΜΕΛΑ

Η ΒΟΡΕΙΟΣ ΉΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Μ Ε Ρ Ο Σ Α'

α) Ἀρχαιολογία

Ἡ ἑλληνικότης τῆς Ἠπειροῦ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶναι ἀναμφισβήτητη. Τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα (ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ), οἱ πλείστες καὶ σὲ κάθε βῆμα εὕρισκόμενες ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, τὰ ἄφθονα ἐρείπια ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν τειχῶν, τῶν κτιρίων, ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τῶν ἀγαλμάτων, τῶν ἀναγλύφων, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, αὐτὰ τὰ ὀνόματα τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Ἠπειρωτῶν, ὅλα παρμένα ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸ κύκλο τῶν Ἑλλήνων, μαρτυροῦν τὴν ἐθνικότητα στὴν ὁποία ἀνήκαν.

Στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Βορείου Ἠπειροῦ, στὸ τμήμα αὐτό, ποὺ διεκδικοῦμε, ζοῦσαν στὴν ἀρχαιότητα οἱ Χάονες, οἱ Ἀτιντᾶνες, οἱ Παραναῖοι, οἱ Ὀρέσται καὶ οἱ Δασσαρίται, ποὺ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἑλληνας.

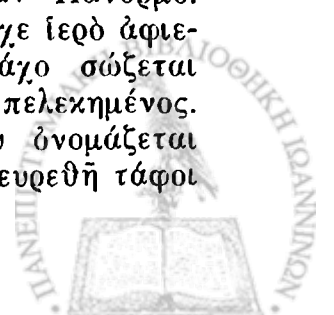
Οἱ Χάονες κατεῖχαν τὸ Β.Δ. τμήμα, τὰ γύρω στὴ σημερινὴ Χειμάρρα, τὸ Δέλβινο καὶ Φιλιάτες ὡς τὸν ποταμὸ Θύαμι (Καλαμά).

Οἱ Ἀτιντᾶνες ἐκτείνονταν στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τοῦ Δρύνου.

Οἱ Παραναῖοι, ποὺ πῆραν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀῶο ἢ Αῦο, κατοικοῦσαν στ' Ἀνατολικά τῶν Ἀτιντάνων.

Οἱ Ὀρέσται κατεῖχαν τὰ ὄρεινά μέρη τῆς Κολώνιας καὶ οἱ Δασσαρίται κατοικοῦσαν στὴν περιφέρεια Κορυτσᾶς.

Τὸ λιμάνι τῆς Χειμάρρας, τὸ σημερινὸ Παλέρμο, ὀνομάζονταν Πάνορμο. Κοντὰ στὴ Χειμάρρα, στὸν ὀρμίσκο ποὺ λέγεται «Πελεκητό», ὑπῆρχε ἱερὸ ἀφιερωμένο στὴ θεὰ Ἀφροδίτη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτό, γιὰ τὸ βράχο σώζεται ἀνάγλυφο σχετικὸ μὲ τὴ λατρεία τῆς θεότητας, καὶ ὁ βράχος εἶναι πελεκημένος. Στὴ Χειμάρρα, ἐπίσης ὑπάρχει ἀρχαῖο πολυγωνικὸ τεῖχος, ποὺ ὀνομάζεται «Φρούριο Χίμαρον». Νοτιοδυτικὰ τῆς Χειμάρρας προσέτι ἔχουν ἀνευρεθῆ τάφοι ἑλληνικῶν χρόνων.

Στὰ βόρεια τοῦ Τεπελενίου ὑπῆρχε ἡ πόλις «Ἄμαντία», πιθανὸν ὅπου ἡ σημερινή «Πλιότσα». Ἐκεῖ κοντὰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Δούκαϊ ὑπάρχει φρούριο μὲ πολυγωνικὰ τείχη.

Στὰ νότια τοῦ Ἄργυροκάστρου, κοντὰ στὸ χωριὸ «Σοφράτικα», ὑπάρχουν λείψανα ἀρχαίας πόλεως.

Στὴν περιφέρεια τοῦ Δελβίνου ὑπάρχουν πάρα πολλὰ ἐρείπια πόλεων καὶ μνημείων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὅπου καὶ ἡ ἀρχαία Φοινίκη. Ἐκεῖ κοντὰ εἶναι καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Βουθρωτοῦ.

Κοντὰ στοὺς Ἁγίους Σαράντα ἦταν ἡ πόλις τῶν Ἀρχαίων «Ὀγγησμος».

Ἰζνη ἀρχαιοτήτων σώζονται καὶ στὸ Λεσκοβίκι, ὅπως καὶ στὴν Κολώνια, στὴν δὲ κοιλάδα τοῦ ἄνω Δεβόλη ὑπῆρχε ἀρχαῖος συνοικισμός.

Ἀπὸ τὰ πιδ πάνω, τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε, φαίνεται ὀλοκάθαρα, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἦταν ἑλληνικὴ περιοχὴ.

Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ τοὺς πιδ ἀρχαίους χρόνους ἀποτελοῦσε ἐνιαῖο γεωγραφικὸ σύνολο μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια ὄρη ὡς τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι γεωγράφοι παραδέχονται. Στοὺς τελευταίους μάλιστα ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ αὐτὴ ἡ Ἰλλυρία (σημερινὴ Ἀλβανία) εἶχε ὀνομασθῆ «Νέα Ἡπειρος» σὲ διάκρισι ἀπὸ τὴν παλαιά.

Καὶ οἱ Τούρκοι ἀναγνώριζαν σὰν Ἡπειρο ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο ὡς τὸν ποταμὸ Σκούμπη, καὶ τὴν εἶχαν διαιρέσει σὲ τρία τμήματα: τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Δελβίνου καὶ τοῦ Αὐλώωνος. Αὐτὰ τὰ τμήματα τροποποιήθηκαν διοικητικὰ γύρω στὸ 1850 σὲ τέσσαρα τοπαρχιακὰ τμήματα μὲ ἔδρα τοῦ Σατράπου τὰ Γιάννενα (Βιλαέτι Ἰωαννίνων),

Στὰ βόρεια τῆς Ἡπέρου κατοικοῦσαν στὴν ἀρχαιότητα οἱ Ἰλλυριοὶ σὲ δικά τους συγκροτημένα βασίλεια, ποὺ τὰ ὄριά τους ποίκιλλαν στὴ διάρκειά τοῦ χρόνου καὶ μᾶς εἶναι σχεδὸν ἄγνωστα, ὅπως γράφει καὶ ὁ Lènevèque.

β) Ὀλίγα γιὰ τὴ σημερινὴ Ἀλβανία

Ὁ Λαὸς ποὺ κατοικεῖ τὴ μικρὴ χώρα, ποὺ λέγεται «Ἀλβανία» καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴ φέρει τὸ ὄνομά του, εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸν 11ον μ.Χ. αἰῶνα καί, σύμφωνα μὲ βυζαντινὲς πηγές τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, Ἀλβανὸν ἢ Ἀρβανὸν ἦταν τὸ ὄνομα μιᾶς ὄρεινῆς περιοχῆς ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Μάτι καὶ Δεβόλη καί, ἀπὸ ἐκεῖ, ἐμφανίσθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἄλβανικὲς φάρες, οἱ ὁποῖες εἴτε πιεζόμενες ἀπὸ Σλαῦους ἢ γιὰ νὰ βροῦν ἄλλους πόρους ζωῆς κατέβαιναν στὰ νοτιώτερα καί, πολλὲς ἀπ' αὐτές, ἐφθασαν καὶ ὡς τὰ νότια τῆς Ἑλλάδος. Τὶς ἄλβανικὲς λοιπὸν αὐτὲς φάρες δὲν μποροῦμε νὰ τὶς ὀνομάσουμε Ἔθνος Ἀλβανικόν, ἀμφισβητεῖται δὲ ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοὶ κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἰλλυριοὺς.

Ἡ ὀνομασία «Νότιος Ἀλβανία», ποὺ ἀπέδωκαν, οὐδεμία ἔχει ἱστορικὴ βάση, ἀλλ' εἶναι ἀπλὸ πολιτικὸ κατασκευάσμα ποὺ ἔχει ἐφευρεθῆ καὶ χρησιμοποιήθηκε μὲ ἀρκετὴ τέχνη γιὰ ἐπιδίωξι ὀρισμένης πολιτικῆς.

γ) Ἡ Βόρειος Ἡπειρος στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας

Τὸ βόρειο αὐτὸ τμῆμα τῆς Ἡπέρου εἶχε στὰ μεταγενέστερα χρόνια τὴν ἴδια τύχη, ποὺ εἶχε καὶ τὸ νότιο τμῆμα τῆς Ἡπέρου. Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, εἶχε περιέλθει στοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἀργότερον ἦταν κι' αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τὶς περιοχές τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπέρου. Κάτω ἀπὸ τοὺς Ἀγγέλους, ἀπόκτησαν καὶ οἱ Ἰθαγενεῖς τῆς Βορείου Ἡπέρου τόσο ἐθνικὸ σφρίγος, ὥστε μπόρεσαν ὄχι μόνον ν' ἀντισταθοῦν νικηφόρα στὴν ἐξάπλωσι τῶν καινούργιων στοιχείων καὶ νὰ μὴν ὑποκύψουν, ἀλλ' ἀντίθετα ν' ἀφομοιώσουν τὰ στοιχεῖα αὐτά.

Δὲν ἀπέφυγε βέβαια καὶ ἡ Βόρειος Ἡπειρος τὴν κατάκτησι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ποὺ πραγματοποιήθηκε πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτησι τῶν Ἰωαννίνων, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1430.

Τὸ 1913 ποὺ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐλευθέρωσε τὴ Νότιο Ἡπειρο ἔδωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ στὴ Βόρειο. Ὁ ἥλιος ὅμως τῆς ἐλευθερίας δὲν ἔλαμψε γιὰ πολὺ στὴν κατατρεγμένη αὐτὴ ἑλληνικὴ γωνιά. Ἐνὰ συμφέροντα δημιούργησαν τότε τὸ λεγόμενον «Ἀλβανικὸ Κράτος», ποὺ κρατᾷ ἀκόμα δέσμιον τὸν πληθυσμὸ τῆς τυρανισμένης αὐτῆς περιοχῆς, ἀφοῦ ξερρίζωσε ὅ,τι μπόρεσε Ἑλληνικόν.

Οἱ καινούργιοι δυνάστες, μικροὶ αὐτοὶ ἀλλὰ ἰσχυροὶ οἱ ἀφέντες τους, δὲν ἀφῆκαν τίποτε ὄρθιο στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια. Δὲν εἶναι βέβαιο πόσοι Ἕλληνες ἀπέμειναν ἀκόμα ἔπειτα ἀπὸ τοὺς διωγμούς, τίς πιέσεις καὶ τὸν ἐξολοθρευμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Θὰ δώσουμε ὅμως πρὸ κάτω στοιχεῖα γιὰ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸ, ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια, δηλαδὴ πρὶν ἀποχωρήσουν οἱ Τούρκοι.

Ὁ νικηφόρος ἑλληνικὸς στρατὸς σταμάτησε τὴν προέλασίν του τὸ 1913, γιὰ νὰ μὴ θιγῇ ἡ ὑπερβολικὴ εὐαισθησία τῆς Ἰταλίας στὸ ζήτημα τοῦ Αὐλῶνος καὶ γιὰ ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατακτητικὸς σκοπός. Περιορίσθηκε ἔτσι ἡ κατάληψη ἐδαφῶν (τῆς Βορείου Ἡπείρου) μόνον στὶς περιοχὰς ὅπου κυριαρχοῦσε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν κατέλαβε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὸν Αὐλῶνα, τὸ Μπεράτι καὶ λοιπὰς περιοχὰς, ὅπου ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἔφθανε τὰ 89184 ἄτομα καὶ διατηροῦσε 84 ἑλληνικὰ σχολεῖα μὲ 2900 μαθητὰς, δύο ἐπισκοπὰς, 151 ἐκκλησίαις καὶ 8 μονὰς.

δ) Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς στὸ διεκδικούμενον τμήμα

Στὰ ἐδάφη τοῦ βορείου τμήματος τῆς Ἡπείρου, ποὺ κατέλαβε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν ἦταν μόνον ἠθικὴ, ἦταν συνάμα καὶ ἀριθμητικὴ. Καὶ ἂν διαφέρουν πῶς οἱ γενόμενες κάθε φορὰ στατιστικὲς, ποτὲ δὲν κατώρθωσαν νὰ παραγνωρίσουν τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Κι' αὐτὲς ἀκόμα οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές, ποὺ πάντοτε ἠθελαν νὰ παρουσιάσουν μειωμένο τὸν Χριστιανικὸν πληθυσμὸ, ἀποδεικνύουν, ὅτι οὗτος ὑπερτεροῦσε πανταχοῦ.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐπίσημην στατιστικὴν τοῦ 1900, τὴν ὁποία ἀναγράφει ὁ Baldacci (Bolletino della Societa geografica 1900) ὑπάρχουν:

Στὸ σαντζακίον Ἀργυροκάστρου ἦτοι σ' ὀλόκληρον σχεδὸν τὴ Β. Ἡπειρο ἐκτὸς τῆς Κορυτσᾶς.

Χριστιανοὶ μὲν 72.389 Τούρκοι δὲ 66.374.

Εὐγλωττη εἶναι ἡ ἐξῆς ἐπίσημη στατιστικὴ, ποὺ ἐμφανίζει τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ σαντζακίου Ἀργυροκάστρου στὸ 1908 ἦτοι:

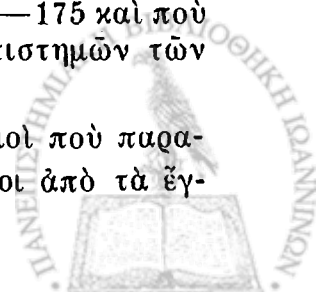
Χριστιανοὶ 41.584 Μουσουλμάνοι 34.540

καὶ τοῦτο παρὰ τὸ συμφέρον τῆς τουρκικῆς διοικήσεως νὰ παρουσιάσῃ οὐσιωδῶς μειωμένο τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸ, δηλαδὴ τοὺς ἐκλογεῖς, γιὰ νὰ μειώσῃ ἔτσι τίς βουλευτικὰς ἔδρας.

Ἀποκλείστηκαν ἀκόμα ἀπὸ τὴ στατιστικὴ αὐτὴ ὅσοι ἦταν στὸ ἐξωτερικόν, ποὺ ἦταν πάμπολλοι.

Ἄλλη στατιστικὴ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸν τῆς Ligue Internationale pour la defense du Droit des Peuples No 3, 1913 Paris σελ. 174—175 καὶ ποὺ καταρτίστηκε ἀπὸ τὸν D' Arige, διπλωματοῦχο τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων.

Σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα τῆς στατιστικῆς αὐτῆς, οἱ ἀριθμοὶ ποὺ παρατίθενται γιὰ τίς περιοχὰς ποὺ διεκδικεῖ ἡ Ἑλλάς, εἶναι «ἠλεγμένοι ἀπὸ τὰ ἔγ-

γραφα τῶν προξενείων μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως στήν Τουρκία» — «Controlès d' après documents dec consulats d' une Puissance Européenne en Turquie» ἦτοι:

Σαντζάκιο Ἀργυροκάστρου: Ἕλληνες 66.250, Ἀλβανοὶ 51.610, διάφοροι Τούρκοι Ἑβραῖοι 7.000.

Σαντζάκιο Κορυτσᾶς: Ἕλληνες 62.250 ⁽¹⁾ Ἀλβανοὶ 37.000 ⁽²⁾.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν στατιστικὴ αὐτὴ ὑπῆρχαν στὴ Βόρειο Ἡπειρο:

Ἕλληνες 128.500—Μουσουλμάνοι καὶ διάφοροι 88.610.

Σύμφωνα μὲ τὶς ἐπίσημες αὐτὲς στατιστικὲς εἶναι καὶ ἡ στατιστικὴ ποὺ ἐγίνε ὀλίγο πρὶν ἀπὸ τὸ βαλκανικὸ πόλεμο καὶ ποὺ στηρίζεται σὲ δεδομένα τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, περιλαμβάνει δὲ ἀκριβῶς τὴν Βόρειο Ἡπειρο ἦτοι:

Ἕλληνες 129.384 Μουσουλμάνοι 105.577 σύνολο 234.991.

Καὶ στήν τελευταία ὅμως αὐτὴ στατιστικὴ ὑπάρχει ἡ τάσις τῶν Τούρκων νὰ ἐμφανίζεται μειωμένη ἢ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία παραλείφθηκαν οἱ Βορειοηπειρώτες Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Αὐτὲς οἱ αἰτίες ὑποβιβάζουν τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τοῦλάχιστο κατὰ 15.000, ποὺ πρέπει νὰ προστεθοῦν στοὺς πρὸ πάνω ἀριθμούς.

Στὸ σύνολο εἶναι φανερὴ ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ, σύμφωνα μὲ τὴν στατιστικὴ, ὑπερβαίνουν τοὺς Μουσουλμάνους φαινομενικὰ κατὰ 24.000 περίπου, πραγματικὰ δὲ κατὰ 40.000.

ε) Πνευματικὴ κατάστασις

Σύμφωνα μὲ ἀκριβέστατη στατιστικὴ, ποὺ εἶχε καταρτισθῆ ὀλίγο πρὶν ἐκσπάση ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ ὁποία παρουσιάζει πολὺ μικρὴ διαφορὰ μὲ τὴν ἀναφερόμενη τοῦ Amadore - Virgili στὸ βιβλίον του «La question Rume-liota 1908), ὑπῆρχαν:

Στὴν περιφέρεια Κολώνιας	Ἕλλ.	Σχολεῖα 23,	μαθηταὶ 2.050,	διδ)λοι 33
» » Λεσκοβικίου	»	» 22	» 640	» 23
» » Πρεμετῆς	»	» 37	» 1.200	» 41
» » Τεπελενίου	»	» 26	» 1.210	» 33
» » Ἀργυροκάστρου»	»	» 87	» 4.365	» 101
» » Πωγωνίου	»	» 20	» 800	» 15
» » Χειμάρρας	»	» 13	» 965	» 21
» » Δελβίνου	»	» 70	» 3.020	» 82
» » Κορυτσᾶς	»	» 65	» 5.825	» 92

Ἕλλ. Σχολεῖα 363 μαθηταὶ 20.075 δι)λοι 441

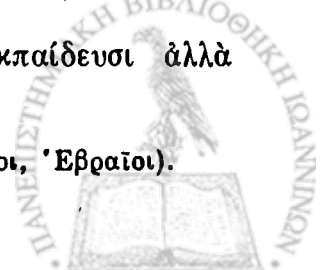
Ἄς μὴ ξεχνοῦμε, ὅτι ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα λειτουργοῦσαν ἑλληνικὰ σχολεῖα στὸ Ἀργυροκάστρο καὶ στὴ Μοσχόπολι καὶ ἀπὸ τὸν 18ο στὴν Κορυτσᾶ καὶ ἀπὸ τὶς πολιτεῖες αὐτὲς πολλοὶ εἶναι οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι στὸν 18ο αἰῶνα.

Ἀντίθετα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία στὴ Βόρειο Ἡπειρο, οἱ Τούρκοι εἶχαν ἀπὸ ἓνα τούρκικο σχολεῖο καὶ τοῦτο στοιχειῶδες, στὸ Ἀργυροκάστρο, Δέλβινο, Λεσκοβίκι καὶ Κορυτσᾶ.

Σπουδαιότατο ρόλο ἔπαιξαν οἱ ἐκκλησίαι ὄχι μόνον στὴν ἐκπαίδευσιν ἀλλὰ

1. Ἕλληνες μὲ Ἑλληνόβλαχους.

2. Στὸν ἀριθμὸ αὐτὸ περιλαμβάνονται καὶ διάφοροι ἄλλοι (Τούρκοι, Ἑβραῖοι).

καὶ στὴν τόνωσι τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ τοῦ μετ' αὐτοῦ συνδεομένου ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Ἔτσι ὑπῆρχαν στὴ Βόρειο Ἡπειρο 386 ἐκκλησίες καὶ 338 ἱερεῖς. Πάρα πολλὲς ἦταν ἐπίσης καὶ οἱ μονές.

Ὅσο γιὰ τὸ ἐμπόριο, τὰ 9/10 περίπου ἦταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων.

στ) Εὐεργέτες

Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν εὐεργετῶν, ποὺ ἐξέθρεψε ἡ Βορειοηπειρωτικὴ γῆ, θ' ἀναφέρουμε ἐκείνους ποὺ εὐεργέτησαν ὄχι μόνο τὴν πατρίδα τους Βόρειο Ἡπειρο ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρο τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος καὶ εἶναι γνωστοὶ στὸ Πανελλήνιο σὰν «Ἐθνικοὶ εὐεργέτες».

Ἀπὸ τὸ Λάμποβο κατάγονται οἱ μεγάλοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐεργέτες ἐξάδελφοι Εὐαγγέλης καὶ Κωνσταντῖνος Ζάππας.

Ἀπὸ τὸ Κεστορόατι κατάγεται ὁ Χριστάκης Ζωγράφος.

Ἀπὸ τὴ Χοταχόβα τῆς Πρεμετῆς ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης.

Ἀπὸ τὴν Κορυτσᾶ ὁ Ἰωάννης Μπάγκας καὶ

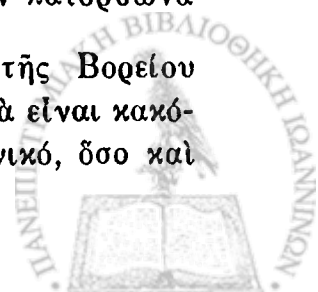
Ἀπὸ τὴν Μοσχόπολι ὁ Γεώργιος Σίνας καὶ ὁ γυιὸς του Σίμων, ποὺ τιμήθηκαν καὶ μὲ τὸν τίτλο τοῦ Βασιλέως.

Σύμπτωσις ἦταν, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ γεννήθηκαν σὲ ἀλβανόφωνες ἢ δίγλωσσες περιφέρειες καὶ ἀπ' αὐτὸ φαίνεται ποῦ ἦταν τὸ φρόνημα τῶν Ἡπειρωτῶν, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὶς περιφέρειες αὐτές, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ μιλοῦσαν τὴν Ἀλβανικὴ, ἐκλαμβάνονταν σὰν Ἀλβανοὶ τὸ αἰσθημα, ἐνῶ ἀπέδειξαν, ὅτι ἦταν οἱ μεγαλύτεροι Ἑλληνες.

Ἐπειδὴ πρὸ πάντων ἀναφέρουμε, ὅτι οἱ Σίνα εἶχαν πατρίδα τὴν Μοσχόπολι, θὰ ποῦμε λίγα γι' αὐτὴν τὴν πόλι, ποὺ δὲν ὑπάρχει τώρα. Ἡ Μοσχόπολις ἦταν μιὰ πόλις, ποὺ ἀριθμοῦσε περίπου 50.000 κατοίκους καὶ καταστράφηκε τὸ 1769 ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς, γιατί εἶχαν φθονήσει τὸν πλοῦτο τῆς καὶ τὴν εὐημερία τῆς. Καὶ ἦταν σχεδὸν ὅλοι τῆς οἱ κάτοικοι Ἑλληνες, γιατί ἂν δὲν ἦταν, δὲν θὰ τὴν κατὰστροφαν οἱ Ἀλβανοί. Τὴν Μοσχόπολι, ποὺ ἦταν στὶς ἡμέρες τῆς δόξας τῆς ἓνα μεγάλο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κέντρο, τὴν διαδέχθηκε τὸν 19ο αἰῶνα ἡ Κορυτσᾶ, ποὺ κι' αὐτὴ ἔγινε κέντρο ἑλληνικῶν σπουδῶν καὶ ἑλληνικῆς πνευματικῆς ἀνθήσεως μὲ πλήρες μάλιστα Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο.

Δὲν θὰ παραλείψουμε ὅμως ἐδῶ ν' ἀναφέρουμε, ὅτι στὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἔδειξε ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ γνήσια ἑλληνικότητά τῆς, προσφέροντας αἱματηρὲς θυσίες στὸ βωμὸ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ τὴ Χειμάρρα ὡς τὴν Κορυτσᾶ, πλῆθος Βορειοηπειρωτῶν, περνώντας ἔπειτα ἀπὸ τὴν κατάπνιξι τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὴν Ἡπειρο, ἀνάμεσα στὶς τούρκικες στρατιές, κατέβηκαν στὴ νότιο Ἑλλάδα καὶ ἔλαβαν μέρος στὸν ἀγῶνα. Τὰ κατορθώματα πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἡρωϊσμοὶ τους ἔχουν καταλάβει τιμητικώτατη θέση στὴν ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπως ὁ Μιχ. Σπυρομηλιος μαζί μὲ τ' ἀδελφία του Ζάχο καὶ Νικόλα καὶ 250 ἄλλους Χειμαρριῶτες, ὁ Κώστα Χορμοβίτης μὲ τὸ προσωνύμιον «Λαγουμιτζῆς», ὁ Βάγγος Θωμᾶς μὲ τὰ ἀδελφία του Νίκο καὶ Πούλιο, ὁ Ἀναστ. Ἀργυροκαστρίτης, ὁ Κυριακὸς Ἀργυροκαστρίτης, ὁ Χατζῆ Μιχάλης Νταλιάνης ἢ Ταλιανὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Καραϊσκάκης ἔλεγε: «Ἄν δὲν εἶχα τὸν Χατζῆ Μιχάλη δὲν κατόρθωνα τίποτε...» καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε πρὸ πάντων εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἑλληνικότης τῆς Βορείου Ἡπείρου, κι' ἂν θελήσῃ νὰ τὴν ἀμφισβητήσῃ κανεὶς, τὸ λιγώτερο θὰ εἶναι κακόπιστος. Ἔτσι τὸ βόρειο αὐτὸ τμήμα τῆς Ἡπείρου εἶναι τόσο ἑλληνικόν, ὅσο καὶ τὸ νότιο.

Τὸ ἐλληνικώτατο λοιπὸν αὐτὸ τμήμα τῆς Ἡπείρου, πού τρεῖς φορές ἀπὸ τὸ 1913 λευθερώθηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό, βρίσκεται καὶ πάλι κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα καινούργιου δυνάστου, πὸν προσπαθεῖ νὰ ζερριζώσῃ, τι ἀπόμεινε Ἑλληνικό. Ἡ ὑποδούλωσις ἀκραιφνοῦς ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ καταπάτησις τοῦ δικαίου, στὰ χρόνια μάλιστα πού ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εἶναι τὸ σύμβολο τῆς δικαιοσύνης, δημιούργησε ὀλόκληρο ζήτημα, τὸ λεγόμενον «Βορειοηπειρωτικὸ Ζήτημα». Καὶ διερωτᾶται κανεὶς πῶς εἶναι δυνατόν στὴν ἐποχὴ πού ζοῦμε νὰ ἔγῃ ἀκόμα ἰσχύ «τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου». Γι' αὐτὸ τὸ «Βορειοηπειρωτικὸ Ζήτημα» θὰ γράψουμε ὀλίγα πῖθ κάτω, πῶς δηλαδὴ δημιουργήθηκε, τὴν ἐξέλιξί του καὶ σὲ ποῖο σημεῖο βρίσκεται σήμερα.

Τὸ τμήμα λοιπὸν τῆς Ἡπείρου αὐτό, πὸν διεκδικοῦμε καὶ εἶναι γνωστὸν ὡς «Βόρειος Ἡπειρος», ὁρίζεται στὸ νότο ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῆς συνθήκης τῆς Φλωρεντίας καὶ στὸ βορρᾶ ἀπὸ τὴ γραμμὴ πού χάραξε ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ὅταν τὸ κατέλαβε τὸ 1913. Τὸ βόρειο αὐτὸ τμήμα εἶναι ἀναπόσπαστο ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἡπειρον. Αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ μορφολογία ἀκόμα τοῦ ἐδάφους. Ὅλες οἱ ὄρεινές διακλαδώσεις εἶναι συνέχεια τῶν ὄρειν ὄλης τῆς Ἡπείρου, ἡ δὲ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο κατεύθυνσις τοῦ ὄρεινοῦ σκελετοῦ διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ Δρύνου καὶ τοῦ ἄνω Ἀώου σχηματίζει τὶς μόνες πύλες τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες εὐκόλα μπορούσε κανεὶς νὰ εἰσέλθῃ σ' αὐτὴν καὶ στοὺς ἀρχαιότατους ἀκόμα χρόνους, συνέβηκε ἄλλωστε καὶ τελευταία.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'

Σύντομη ἐπισκόπησις τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Βορείου Ἡπείρου γιὰ τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια καὶ τὸ «Βορειοηπειρωτικὸ Ζήτημα»

Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1912—1913 τερματίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ πλευρὰ μὲ τὴν κατάληψιν τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου τῆς 17 Μαΐου 1913, πού μὲ τὸ ἄρθρο 3 ἀνέθετε τὴν φροντίδα τῆς διαχαράξεως τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας εἰς τὰς ἑξ Μεγάλας Δυνάμεις. Κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν ὅμως τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς τότε Αὐстро-Οὐγγαρίας, παρέβλεψαν κάθε δίκαιο καὶ ἀποφάσισαν, τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1913 διὰ τῆς πρεσβευτικῆς Διασκέψεως τοῦ Λονδίνου, τὴν παραχώρησιν τῆς Κορυτσᾶς στὴν Ἀλβανία. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιφέρειαν Ἀργυροκάστρου, ἀνάθεσε τὴν χάραξιν τῶν συνόρων σὲ εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ ἐρεύνης μὲ τὴν ὑποχρέωσιν αὐτῆς νὰ λάβῃ ὡς μοναδικὸ κριτήριον τῆς συνειδήσεως τὴν ὀμιλούμενην στὰ σπῖτια γλώσσα καὶ νὰ μὴ δεχθῇ καμμιά πρότασιν γιὰ Δημοψήφισμα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ κατέληξε, ὅπως εἶναι γνωστὸν, στὸ πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας τῆς 17 Δεκεμβρίου 1913, μὲ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ περιφέρεια Ἀργυροκάστρου ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἔτσι τὰ συμφέροντα τῶν δύο τότε Μεγάλων Δυνάμεων κατίσχυσαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς διεθνούς ἠθικῆς.

Συνέπεια τῆς κακῆθης αὐτῆς ἀποφάσεως ἦταν ἡ ἐπανάστασις τῆς 17 Φεβρουαρίου 1914 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κηρυχθῇ ἡ περιοχὴ τῆς Βορείου Ἡπείρου Ἀυτόνομος Πολιτεία καὶ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀναγκάσθηκε νὰ ἐκκενώσῃ τ' ἀπελευθερωθέντα ἐδάφη.

Ἡ νικηφόρος ἐπανάστασις ὑποχρέωσε τὴν Ἀλβανία νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀυτόνομου Ἡπείρου, πού, ἀφοῦ πιέσθηκε ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν

Κυβέρνησι, ὑπόγραψε τὸ πρωτόκολλο τῆς 17 Μαΐου 1914 μετὰ τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζονταν ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρας τῶν ἐπαρχιῶν Κορυτσᾶς καὶ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐξασφάλιζαν ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους χωριστὴ ζωὴ μετὰ ἰδίᾳ Διοίκησι καὶ μετὰ τὸ δικαίωμα νὰ διατηρηθῇ ἡ ἐθνικὴ τους συνείδησις, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μετὰ τὴν διασφάλισι καὶ ἐγγύησι τῶν ἑξ Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἡ ἔκρηξις ὁμως τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πιὸ πάνω πρωτοκόλλου καὶ ἔτσι ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν ἐντολὴν τῶν Δυνάμεων τῆς τότε «Ἀντάντ» καὶ μετὰ τὴν συγκατάθεσι τῆς Ἰταλίας, ἐπανῆλθε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1914 εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, ἡ δὲ Ἰταλία ἐγκαταστάθη ἐπὶ τὸν Αὐλῶνα.

Μετὰ τὴν προσχώρησι τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν πολεμικὴν παράταξι τῶν Συμμάχων, ὑπογράφηκε ἐπὶ Λονδίνου τὴν 26 Ἀπριλίου 1915 ἡ συμφωνία Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσίας, μετὰ τὴν ὁποία ἀναγνωρίσθησαν τὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν παραχωρήθη κατὰ πλήρη κυριαρχία ὁ Αὐλῶν μετὰ τὴν νησίδα Σάσσωνα καὶ μικρὴ ἐνδοχώρα καὶ μετὰ μικρὴ ἀναγνώρισι δικαιώματος νὰ διευθύνῃ τις ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἀλβανίας, ἐφ' ὅσον θὰ ἀποφασίζοιτο τελικὰ νὰ συσταθῇ μικρὸ Ἀλβανικὸν Κράτος.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1916 ἡ Ἰταλία, πού ἐπωφελήθη ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίαις τῆς Ἑλλάδος, ἐπέκτεινε τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν κατοχὴν εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀργυροκάστρου καὶ ἀργότερα καὶ ὡς τὰ Ἰωάννινα ἀκόμα, τὰ δὲ Γαλλικὰ στρατεύματα κατέλαβαν τὴν περιφέρειαν Κορυτσᾶς.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 οἱ Ἰταλοὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου κήρυξαν τὴν Ἀλβανικὴν ἀνεξαρτησίαν μετὰ τὴν Ἰταλικὴν προστασίαν καὶ οἱ Γάλλοι τῆς Κορυτσᾶς μετὰ τὴν σειράν τους τὴν Ἀλβανικὴν Δημοκρατίαν.

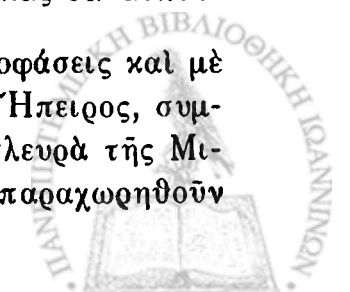
Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (Ὀκτώβριος 1918) ἀναγνωρίσθησαν καὶ πάλιν τὰ δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Βόρειον Ἡπειρον καὶ καθιερώθηκαν πανηγυρικὰ.

Ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἀγγλικὴ ἀντιπροσωπεία, ὅπως ἡ ἔκθεσις τῆς ἀπὸ 1 Μαρτίου 1919, δήλωσαν ἀπερίφραστα τὴν καταδίκασι τοῦ κριτηρίου τῆς γλώσσης καὶ τοῦ θλιβεροῦ πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας.

Τὴν 29 Ἰουλίου 1919, μετὰ τὴν συμφωνίαν Τιτόνι—Βενιζέλου, υἱοθετήθη ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας, πού εἶχε καθορισθῆ ἀπὸ τὴν Βρετανικὴν καὶ Γαλλικὴν ἀντιπροσωπείαν καὶ τὴν ὁποία διεκδικοῦμε. Τὴν 13 Ἰανουαρίου 1920 τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον τῶν Συμμάχων δέχθη ἀπόλυτα τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις, ἀποφασίς πού κοινοποιήθη τὴν ἐπομένην εἰς τὴν Γιουγκοσλαβίαν μετὰ τὴν μνησίαν, ὅτι τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας θὰ εἶναι ἡ γραμμὴ, πού προτάθη ἀπὸ τὴν Βρετανικὴν καὶ Γαλλικὴν ἀντιπροσωπείαν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων. Σ' αὐτὰς τὰς ἀπόψεις προσεχώρησε καὶ ὁ τότε Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Οὐίλσον, ὅπως οἱ σχετικὲς διακοινώσεις του ἀπὸ 10 καὶ 25 Φεβρουαρίου 1920.

Ὡς ὅτου ἐφαρμοσθοῦν οἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῶν Συμμάχων, ὑπογράφηκε εἰς τὴν Καπιστίτσαν τὴν 15 Μαΐου 1920 προσωρινὴ συμφωνία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν μετὰ τὴν ὁποία ἡ Ἑλλάς δέχθη νὰ μὴ καταλάβῃ τὴν Κορυτσᾶν μετὰ τὴν ἐκκένωσί της ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἀνέλαβαν ὑποχρεώσεις γὰρ τὸ νότιον Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὡς ὅτου ἡ Ἑλλάς θὰ ἀσχοῦσε τὸ δικαίωμά της ἀπὸ τὰς διεθνεῖς ἀποφάσεις.

Τὴν 17 Μαΐου 1920 συμπληρώθηκαν ὅλες οἱ πιὸ πάνω ἀποφάσεις καὶ μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς Ἀμερικανικῆς Γερουσίας μετὰ τὸ ὁποῖον ἡ Βόρειος Ἡπειρος, συμπεριλαμβανομένης τῆς Κορυτσᾶς, τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἡ Δυτικὴ πλευρὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου ὑπερίσχυε ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἔπρεπε νὰ παραχωρηθοῦν

ἀπὸ τὴν Διάσκεψι τῆς Εἰρήνης στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐνσωματωθῶν στὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειο.

Ἡ Ἰταλία, ποὺ ἐκμεταλλεύθηκε τὴν ἀπασχόλησι τῆς Ἑλλάδος στὴ Μ. Ἀσία καὶ τὰ γνωστὰ γεγονότα, πέτυχε παρὰ πᾶσα διεθνή τάξι τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ θέματος γιὰ τὰ καθορισθέντα, ἤδη ἀπὸ τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῶν Συμμάχων, σύνορα ἐνώπιον τῆς πρεσβευτικῆς διασκέψεως τῶν Παρισίων, καὶ τὴν 9 Νοεμβρίου 1921, ἡ διάσκεψις αὐτή, χωρὶς καμμιά ἀρμοδιότητα, ἐπιλήφθηκε τοῦ θέματος, ποὺ εἶχε ἤδη λυθῆ καί, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες καὶ τὶς ἐπιφυλάξεις τοῦ Ἑλληνοσ ἀντιπροσώπου, ἐπανελάβε τὸ ἔγκλημα τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας καὶ καθώρισε γιὰ σύνορα αὐτὰ ποὺ εἶχαν χαραχθῆ ἄλλοτε μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ πρωτόκολλο.

Τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1921 ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀλβανίας στὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν εἶχε καταθέσει δῆλωσι, ὅτι ἡ Ἀλβανία ἀναλάμβανε τὴν ὑποχρέωσι νὰ σεβασθῆ τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα ὅπως καὶ ἐκεῖνα γιὰ τὴν παιδεία τοῦ πληθυσμοῦ, ὅπως ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν ἀμέσως πιέσεις γιὰ τὸν ἐξολοθρευτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, δὲν τήρησαν ὅσα εἶχαν ὑποσχεθῆ. Τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο ἀναγκάσθηκε νὰ προσφύγῃ στὸ Δικαστήριον τῆς Χάγης καὶ μὲ τὴν γνωμοδότησι τούτου τῆς 6 Ἀπριλίου 1935 δικαιώθηκε πανηγυρικὰ καὶ μπόρεσε ἔτσι νὰ ζήσει ὡς τὴν 7 Ἀπριλίου 1939, ὅταν οἱ Ἴταλοι μὲ τὴν πρόσκλησι τῶν Ἀλβανῶν προυχόντων κατέλαβαν τὴν Ἀλβανία ὑπὸ Βασιλέα τῆς Ἀλβανίας τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Ἡ Ἰταλία δημιούργησε ἔτσι προσωπικὴ ἔνωσι μὲ τὴν Ἀλβανία, ὅχι πραγματικὴ, καὶ δὲν ἔπαυσε ἡ Ἀλβανία ν' ἀποτελῆ Κράτος κυρίαρχο καὶ ἀνεξάρτητο, ὅπως ἐπίσημα διαδήλωσε ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Μουσταφᾶ Κρούγια σὲ λόγον τοῦ τῆς 16 Μαρτίου 1940.

Ἡ Ἀλβανία σὰν κυρίαρχο Κράτος καὶ Σύμμαχο τῆς Ἰταλίας ἐξέδωκε τὴν 10 Ἰουλίου 1940 Βασιλικὸν Διάταγμα ὑπ' ἀριθ. 194, ποὺ κυρώθηκε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλβανικὴν Βουλὴν, ὅπως ὁ Νόμος 319 τοῦ Ἰουλίου 1940, καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ 10 ἄρθρον ἀναφέρει: «Τὸ Ἀλβανικὸν Βασίλειον ἀναγνωρίζεται, ὅτι βρίσκεται σὲ πόλεμον μὲ τὰ Κράτη ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ Βασίλειον τῆς Ἰταλίας θὰ βρεθῆ σὲ πόλεμον».

Ἔτσι, τὴν ἴδια ἡμέρα, ποὺ ἡ Ἰταλία κήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Ἑλλάδος, κήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον ὅλων αὐτῶν καὶ ἡ Ἀλβανία καὶ μετέσχε ἐνεργᾶ στὴν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσι τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1940 μὲ 14 τάγματα καὶ λοιπὰς δυνάμεις καὶ ἐξυμνήθηκε γι' αὐτὸ ἀπὸ Ἰταλοῦς καὶ Γερμανοῦς. Ἡ Ἑλλὰς ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ ἔθεσε ὑπὸ μεσεγγύησι τὶς ἀλβανικὰς περιουσίας, τὸ ἴδιο δὲ ἔκανε καὶ ἡ Ἀλβανία γιὰ τὶς ἑλληνικὰς.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1941, ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὴν δύναμι τῶν πραγμάτων ὑποχώρησε καὶ ἐγκατέλειπε γιὰ τρίτη φορὰ τὰ ἐδάφη τῆς Βορείου Ἠπείρου, ποὺ ἀνακατέλαβε, «νικήτρια!!» πλέον ἡ Ἀλβανία μετὰ τῶν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν καὶ μὲ τὴν ιδιότητά της αὐτὴ ζήτησε καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὴν Κατοχικὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησι πολεμικὰς ἀποζημιώσεις. Ἡ Ἀλβανία, βρῆκε πλέον πρόσφορον ἔδαφος γιὰ ἐκτελέσεις, δηώσεις καὶ λεηλασίες εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, εἶχε δὲ ἐπιδιώξει καὶ τὴν ἐνσωμάτωσι τῆς Θεσπρωτίας, ὅπου ἀνώτατος πολιτικὸς διοικητῆς εἶχε διορισθεῖ ὁ πολὺς Τζεμάλ Ντινο.

Τὴν Ἰούνιον 1942, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ποὺ ἦταν στὴν Αἴγυπτον, μὲ ὑπόμνημά της ζήτησε τὴν ἀπόδοσι τῆς Βορείου Ἠπείρου στὴν Ἑλλάδα. Ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μεγ. Βρετανίας δῆλωσε ἐπίσημα τὴν 17 Δεκεμβρίου 1942, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις τῆς Α.Μ. θεωρεῖ τὸ ζήτημα τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων σὰν μιὰ ὑπόθεσι, ποὺ θὰ ἐξετασθῆ μετὰ τὸν πόλεμον ἀπὸ τὴν διάσκεψιν

της ειρήνης». Η δήλωση αυτή υιοθετήθηκε και από τις Ἠνωμένες Πολιτείες της Ἀμερικής και από τὴ Ρωσία.

Δὲν θὰ παραλείψουμε ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ, ὅτι μὲ τὴν νίκη τῶν Συμμάχων θέλησε νὰ ἐμφανίσῃ ἡ Ἀλβανία σὰν δική της ἀντίστασι τὴν ἀντίστασι τῶν Βορειοηπειρωτῶν, ἀλλὰ τὴν ἀνυπαξία της Ἀλβανικῆς ἀντιστάσεως μαρτυροῦν πάρα πολλοὶ ξένοι, ὅπως καὶ ὁ Μάγιος Κέϋ κ.λ.π., ὁ δὲ Rassel—Hill στὸ φύλλο τῆς 30 Ἰουλίου 1944 τῆς «New York Herald Tribune» γράφει, ὅτι «ἡ δύναμις τῶν ἀνταρτῶν περιορίσθηκε μέχρι τῆς στιγμῆς στὸ νότιο ἡμισυ τῆς Ἀλβανίας (Βόρειος Ἡπειρος). Στὰ βόρεια τοῦ ποταμοῦ Σκούμπη οὐδεμία ἀντίστασις σημειώθηκε ἐναντίον τῶν Γερμανῶν».

Ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπανῆλθε ἀπὸ τὸ Ἐξωτερικὸ τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1944 διακήρυξε, ὅτι ἡ Βόρειος Ἡπειρος εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ ἡ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων σαφῶς διευτύπωσε στὸ ὑπόμνημά της (Ἰούνιος 1945) τὴν ἀνάγκη νὰ καταληφθῇ ἡ Βόρειος Ἡπειρος ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Μὲ τὴ βοήθεια ὅμως, στὴν Ἀλβανία, τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος, δημιουργήθηκε ἄλλη κατάστασις στὴ Βόρειο Ἡπειρο. Σ' αὐτὸ συνέβαλε καὶ τὸ Δεκεμβριανὸ κίνημα, ἀποτέλεσμα δὲ καὶ τῆς ἀνωμαλίας αὐτῆς ἦταν νὰ συνεχισθῇ ἡ θλιβερὴ κατάστασις στὴ Βόρειο Ἡπειρο.

Ἡ Διάσκεψις τοῦ Πότσδαμ τῆς 20 Ἰουλίου 1945 ἀνάθεσε στὸ Συμβούλιο τῶν ὑπουργῶν τῶν πέντε Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τὴν ἐξέτασι θεμάτων σὰν τὸ Βορειοηπειρωτικὸ, ποὺ ἦταν συναφὲς μὲ τὴ συνθήκη μετὰ τῆς Ἰταλίας.

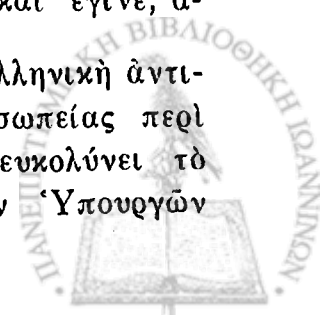
Σειρὰ ἀπὸ ὑπομνήματα τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων κατὰ Ἰανουάριο, Φεβρουάριο καὶ Ἀπρίλιο τοῦ 1946, ἔθεταν σαφῶς τὸ θέμα τῆς Βορείου Ἡπείρου ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν Ὑπουργῶν, ἐνῶ παράλληλα τὴν 26 Μαρτίου 1946 ἡ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Γερουσίας ἐνέκρινε ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο «ἡ Ἀμερικανικὴ Γερουσία πιστεύει, ὅτι ἡ Δωδεκάνησος καὶ ἡ Βόρειος Ἡπειρος πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν προσεχῆ διάσκεψι τῆς Εἰρήνης».

Τὴν 15 Μαΐου 1946, ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μεγ. Βρετανίας Μπέβιν εἶχε δηλώσει ἐνώπιον τῶν συναδέλφων του σὲ ἐπίσημο Συνέδριον τοῦ Συμβουλίου τῶν Ὑπουργῶν, ὅτι ὑπεβλήθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι αἱ ἀξιώσεις της γιὰ τὴ Βόρειο Ἡπειρο, τὶς ὁποῖες τὸ Συμβούλιο ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ. Οὐδεὶς ὑπουργὸς ἀμφισβήτησε τότε τὴν ὑπαρξί τοῦ θέματος, ὅσο καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Συμβουλίου, αἱ δὲ ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Μολότωφ εἶχαν σὰν περιεχόμενον, ὅτι δὲν ἦταν σκόπιμο νὰ εὑρυνθοῦν τὰ θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ ἀντέτεινε ὁ Μπέβιν, ὅστις καὶ ἐπανέλαβε τὴν πρότασί του καὶ πρόσθεσε, ὅτι θὰ ἦγειρε ὁ ἴδιος τὸ θέμα τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων ἐπὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου σὲ ἄλλη συνεδρίασι τοῦ Συμβουλίου.

Τὴν 29 Ἰουλίου 1946 ἄρχιζε τὶς ἐργασίες της στὸ Παρίσι ἡ διάσκεψις τῶν 21 Ἐθνῶν, ἐνῶ τὴν ἴδια ἡμέρα ἡ Ἀμερικανικὴ Γερουσία ἐνέκρινε τὸ ψήφισμα τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῆς Δωδεκανήσου καὶ Βορείου Ἡπείρου στὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 30 Αὐγούστου 1946, ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ζήτησε τὴν ἐγγραφὴ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ θέματος στὴν ἡμερησία διάταξι, τὸ ὁποῖο καὶ ἐγίνε, ἀφειθείσης τῆς συζητήσεώς του σὲ ἐπόμενη συνεδρία.

Ἐντελῶς ὅμως αἰφνιδιαστικά, τὴν 28 Σεπτεμβρίου 1946, ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα βρέθηκε πρὸ προτάσεως τῆς Γιουγκοσλαβικῆς ἀντιπροσωπεῖας περὶ συζητήσεως, ἐνεκα δὲ διατυπωθείσης πινακλήσεως ὅπως αὕτη διευκολύνει τὸ ἔργο τῆς Διασκέψεως καὶ ἐπαναφέρει τὸ θέμα στὸ Συμβούλιο τῶν Ὑπουργῶν

τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖο εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἀρμοδιότητα, καὶ ἔπειτα ἀπὸ σαφῆ δήλωσι τοῦ κ. Μολότωφ, ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δύναται νὰ φέρῃ τὸ θέμα τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν Ὑπουργῶν», ἀπέσυρε τὸ θέμα καὶ ἐπανέφερε τὴν ὑπόθεσι ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν Ὑπουργῶν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1946, στὸ ὁποῖο καὶ παραμένει ἐκκρεμὲς, ἀναμένον τὴν εὐνοϊκὴ λύσι του.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὲ δήλωσί της, ὅταν κυρώθηκε ἡ Συνθήκη μετὰ τῆς Ἰταλίας, διατήρησε τὰ δικαιώματά της ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανικῶν συνόρων, καὶ ὅτι τοῦτο παραμένει ἐκκρεμὲς ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἴδού καὶ ἡ σχετικὴ ἀνακοίνωσις τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, πού εἶχεν ἐπιδοθῆ στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι τὴν 31 Νοεμβρίου 1947 καὶ ἡ ὁποία μαρτυρεῖ συμπληρωματικὰ καὶ τὸ μετὰ τῆς Ἀλβανίας ἐμπόλεμο καὶ τὴν ἐκκρεμότητα τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανικῶν συνόρων:

«Ἡ Ἰταλικὴ Συνθήκη διακανονίζει τὰ προβλήματα πού δημιουργήθηκαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας συνεπεία τοῦ πολέμου. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ὑπῆρξε στόχος ἀπροκλήτου ἐπιθέσεως, πού ἐξαπολύθηκε ἀπὸ γειτονικὰς χώρας, δήλωσε σαφῶς σὲ πλείστες περιστάσεις, ὅτι ἔχει ὠρισμένες διεκδικήσεις, οἱ ὁποῖες δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐξετασθοῦν ἐν συναφείᾳ μὲ τὴν Ἰταλικὴν συνθήκη, ἐφ' ὅσον δὲν ἀφοροῦσαν τὴν Ἰταλία. Εἶναι εὐχάριστο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ διευθετήσῃ τίς διεκδικήσεις αὐτὰς μὲ μονομερῆ μέτρα, εἶναι πρόθυμη ν' ἀφήσῃ αὐτὰς νὰ ἐξετασθοῦν ἐν καιρῷ ἀπὸ ἐνδεδειγμένο διεθνὲς ὄργανο».

Ὅλα τὰ προεκτεθέντα, ὅπως καὶ ἐπίσημες διεθνεῖς ἐκδηλώσεις, μᾶς δείχνουν καθαρά, ὅτι τὸ θέμα τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανικῶν συνόρων ἐπανῆλθε ἐπὶ τάπητος ἀπὸ τὸ 1942 καὶ βρίσκεται ἐκκρεμὲς ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῶν τεσσάρων Ὑπουργῶν. Τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας ἔπαυσε νὰ τὰ διέπῃ νομικῶς ἡ Ἀπόφασις τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως τῆς 9 Νοεμβρίου 1921. Ἐπαύσαν νὰ εἶναι ὀριστικά. Καταδικασμένα ἀφ' ὅτου χαράχθηκαν στὴ συνείδησι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινὴν περὶ δικαίου διεθνῆ συνείδησι, ἐτέθησαν ἔκτοτε καὶ νομικῶς ὑπὸ αἴρεσι.

Ἡ ἑλληνικὴ διεκδίκησις γιὰ τὴ Βόρειο Ἡπειρο εἶναι δικαιοτάτη καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ἐθνικὴ διεκδίκησι. Οἱ διάφορες ἑλληνικὲς κυβερνήσεις δὲν μποροῦσαν ν' ἀπεμπολήσουν ἓνα μεγάλο ἐθνικὸν θέμα σὰν τὸ Βορειοηπειρωτικὸν καὶ γι' αὐτὸ ἐνέμειναν στὴ γνώμη, ὅπως καὶ ἐξακολουθοῦμε νὰ κάνουμε, νὰ μὴ προχωρήσουμε στὴν ἀποκατάστασι σχέσεων μὲ τὴν Ἀλβανία, ἐφ' ὅσον τηρεῖ αὕτη μιὰν ἀδιάλλακτὴν στάσι γιὰ μιὰ δικαίαν ἑλληνικὴν ὑπόθεσι. Αὕτη της τὴν ἀδιαλλαξία ὑποθάλλουν οἱ φίλοι της καὶ ἔτσι φθάνουν στὸ σημεῖο νὰ παραγνωρίζουν ἀκόμα οἱ Ἀλβανοὶ καὶ νὰ περιφρονοῦν ἐπίσημα γεγονότα καὶ νὰ μιλοῦν γιὰ ἀνυπαρξία Βορειοηπειρωτικοῦ θέματος παρὰ τὰ ἐπίσημα κείμενα, παρὰ τοὺς διεθνεῖς κανόνες λογικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τὸ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα δὲν ἀνακινήθηκε ἀπὸ ἐπίσημη ἑλληνικὴ πλευρά. Κάποια στασιμότης παρατηρήθηκε ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἄν καὶ δὲν εἴμεθα σὲ θέσι νὰ γνωρίζουμε τὴν αἰτία, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ προερχόταν ἀπὸ τὸ διεθνὲς κλίμα καὶ ἀπὸ ἄλλους παράγοντες, ὅπως καὶ ἀπὸ ἐθνικὰ γεγονότα, πού δὲν ἔλλειψαν καὶ εἴχαμε ν' ἀντιμετωπίσουμε, τὰ ὁποῖα δὲν βρῆκαν δυστυχῶς τὴν ἐθνικὴν τους λύσι, ὅπως κάθε Ἕλληνας τὴν ἀνέμενε καὶ τὴν ἀναμένει.

Τὸν τελευταῖο ὅμως καιρὸ, προσωπικότητες σὰν τὸν Σοφοκλῆ Βενιζέλο, τὸν Γεώργιο Μελά καὶ ἄλλοι, δὲν ἔλλειψαν νὰ θίξουν τὸ φλέγον Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα καὶ νὰ ἐκφράσουν μάλιστα καὶ ὠρισμένες ἀπόψεις τους. Σὲ συνομιλία του, πού εἶχε στὴ Μόσχα τὸν Ἰούνιον τοῦ 1960 ὁ Σοφ. Βενιζέλος μὲ τὸν Σοβιετικὸν

πρωθυπουργό Νικήτα Χρουστώφ, αναφέρθηκε στο ζήτημα της Βορείου Ήπειρου και για τη συνομιλία αυτή έγραψε τα εξής ο Σοφ. Βενιζέλος στο «Βήμα» της 28 Ιουνίου 1960.

«Ανεφέρθην επίσης εις τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διαβιοῖ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ χωρὶς νὰ θέσω καθ' οἰονδήποτε τρόπον ζήτημα ἑδαφικῆς τροποποιήσεως ἐτόνισα τὴν ἀνάγκην ὅπως ἡ Ἀλβανικὴ κυβέρνησις παραχωρήσῃ αὐτοδιοίκησιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, μέσα εἰς τὰ πλαίσια πάντοτε τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους, ὑπὸ μορφήν αὐτονομίσεως τῆς περιοχῆς μέχρις ὅτου τὸ ζήτημα λυθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν τεσσάρων Δυνάμεων ἐνώπιον τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἐκκρεμεῖ».

Ὁ κ. Χρουστώφ εἶχεν ὑποσχεθῆ στὸν Βενιζέλο, ὅτι αὐτὲς του τὶς ἀπόψεις θὰ διεβίβαζε πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς ἰθύνοντας, τὸ ὁποῖον πολὺ ἐξένισε τοὺς Ἀλβανοὺς τότε. Δὲν ξέρουμε δὲ ἂν δὲν εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ αἰτία, ποὺ εἶναι σύμμαχοι σήμερα μὲ τὴν Κίνα.

Ἐντελῶς ὁμως τελευταία ἐθίγη τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα καὶ ἀπὸ ἐπίσημα χεῖλη.

Ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς προτελευταίας κυβερνήσεως κ. Παν. Πιπινέλης, ἀπαντήσας σὲ τεθὲν εἰς αὐτὸν ἐρώτημα, ἐδήλωσε τὰ ἐξῆς τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1963:

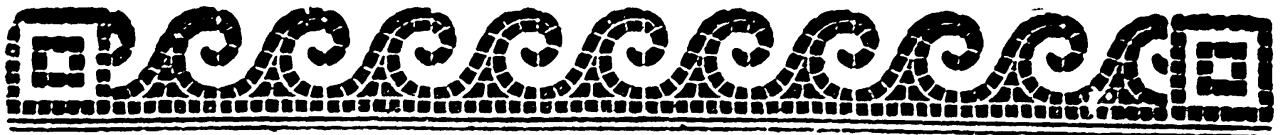
«Ἡ προϊοῦσα βελτίωσις τοῦ διεθνοῦς κλίματος διὰ τῆς προοδευτικῆς ἀντιμετωπίσεως καὶ ἐπιλύσεως ὑφισταμένων διαφορῶν, μοιραίως θὰ θέσῃ ἐπὶ τάπητος καὶ τὸ ἐκκρεμὲς Βορειοηπειρωτικὸν θέμα. Ἀσχέτως τοῦ διαδικαστικοῦ λόγου τῆς ἐκκρεμότητος αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐν τοιοῦτον ζήτημα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραγραφῇ διὰ τοῦ χρόνου οὔτε νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν ἐκκρεμῶν διπλωματικῶν ζητημάτων. Λόγοι διπλωματικοί, στρατηγικοί, ἐθνικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ συνθέτουν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ζητήματος αὐτοῦ καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου λύσεως.

Πῶς καὶ πότε τοῦτο θὰ πραγματοποιηθῆ εἶναι προφανῶς ἀδύνατον νὰ προσδιορίσῃ κανεὶς ἀπὸ τοῦδε».

Ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἐπανῆλθε στὸ ζήτημα τοῦ βορείου τμήματος τῆς Ἠπείρου, γιατί φαίνεται ἀνησυχοῦσε γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἐκεῖ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη τότε θέσι του σὰν ἀντιπρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ εἰς ἀπάντησιν ἐρωτήματος ποῦ τοῦ ἐτέθη ἀναφορικὰ μὲ τὴν Ἀλβανία, εἶχε δηλώσει τὰ ἐξῆς τὴν 7 Δεκεμβρίου 1963:

«Αἱ σχέσεις μας μὲ τὴν Ἀλβανία εὐρίσκονται εἰσέτι εἰς ἀρνητικὸν στάδιον, λόγῳ τῶν ἀνησυχιῶν ποὺ αἰσθάνεται ὁλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον τῶν εἰς τὴν χώραν αὐτὴν διαβιούντων ἀδελφῶν μας».

Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα βρῖσκεται, καὶ πάλιν στὸ προσκηνίον καὶ πιστεύεται στὴν Ἀθήνα, ὅτι ἡ παραχώρησις καθεστῶτος αὐτονομίας στὸν πληθυσμὸ τῆς Βορείου Ἠπείρου ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους, ἀνάλογο πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ πληθυσμοὶ τῶν ὁμοσπονδιακῶν δημοκρατιῶν εἰς ἄλλα σοσιαλιστικὰ κράτη ὅπως π.χ. στὴ Σοβ. Ἐνωση ἢ τὴν Γιουγκοσλαβία, θὰ διευκόλυνε σημαντικὰ τὴν προσπάθεια πρὸς ἀποκατάστασι τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ποὺ εὐρίσκονται ἀκόμα τυπικὰ σὲ ἐμπόλεμο κατάστασι. Μὲ μιὰ τέτοια λύσι ὁ πληθυσμὸς τῆς Βορείου Ἠπείρου θὰ ἦταν δυνατόν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἑλληνικότητά του μὲ τὸ νὰ παραχωρηθῇ σ' αὐτὸν γλωσσικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Ἔτσι περίπου εἶχε ἐκφρασθῆ, ὅπως γράφουμε

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Τ Ο Π Ο Π Ο Β Ο *

(ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ)

Τὴν ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς τοῦ ριζιοῦ στὸ Φανάρι συγκεντρώνεται πολὺ ἐργατιὰ ἀμειβόμενῃ μὲ εἶδος. Στὴν Τσουκνίδα ἐργάζονταν στὸ ἴδιο σπίτι ράφτης καὶ χτίστης. Τὸ μεσημέρι ἡ νοικοκυρὰ τηγανίζει αὐγὰ καὶ βάζει τοῦ ράφτη νὰ φάει. Ὁ χτίστης ἀπ' ἐπάνου τῆ βλέπει.

Πηγαίνει καὶ τουτουνοῦ φαγητὸ ψωμί κι' ἐλιές. Μάστορας εἶναι, τρῶει δ,τι νάναι. Δὲν εἶναι ψηλοστόμαχος σὰν ὁ ράφτης. Ὁ χτίστης μονολογώντας—σ' ὄχω ράμματα γιὰ τὴ γούνα—τρυπάει μὲ τὸ τσαγκαρόσουφλο μιὰ κάναλη κεραμιδιοῦ καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴν ἀγκωνή.

Φθάνει ὁ χειμώνας. Σταλάζει τὸ σπίτι, βάζει ἓνα μάστορα ὁ νοικοκύρης, ἄλλον κι' ἄλλον κι' ἡ σταλαματιὰ μὲ τὴν πρώτη βροχὴ ἀνασοβιέται.

Ἔρχεται ὁ ἄλλος χρόνος, ἡ ἄλλη συγκομιδὴ. Μελισολοῖ ἡ ἀργατιὰ. Ὁ χτίστης ροβαλάει κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ χωριὸ του γιὰ νὰ προμηθευθεῖ μὲ τὴν ἐργασία του τὸ ρίζι τῆς χρονιάς. Ἡ νοικοκυρὰ τὸν προσκαλεῖ γιὰ τὴ σταλαματιὰ.

—Μάστορα μ' ἄφησες μιὰ σταλαματιὰ στὴν ἀγκωνή. Ἦρθαν πολλοί, μὰ κανένας δὲν μπόρεσε νὰ τὴν πιάκει.

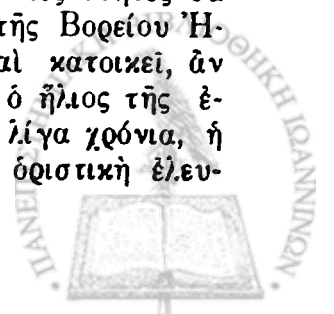
—Τὴ σταλαματιὰ τὴν ἔκαμαν τ' αὐγὰ τοῦ ράφτη κι' ὄχι τ' ἀνεμοσοῦρια. Θυμᾶσαι; Ἐμένα πού σόφκιανα τὸ σπίτι, νὰ βάλεις τὸ κεφάλι σου μέσα, μὸβαζες ἐλιές προσφάϊ καὶ τοῦ ράφτη αὐγὰ. Τιμωρήθηκες γιὰ κεῖνο πῶκαμες.

Ἡ φτώχεια τέχνες πηργάζεται. Τὸ δὲν «ἔχει» σὲ φέρει σὲ δύσκολη θέ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 25.

πιδ πάνω, καὶ ὁ Σοφ. Βενιζέλος σὰν προσωρινὴ λύσις, γιὰ τὴν ὀριστικὴν λύσις θὰ δοθῆ ἀπὸ τοὺς τέσσαρες ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡμεῖς οἱ Ἑπειῶτες, ὅπως καὶ κάθε Ἑλληὴν, δὲν ἀπογοητευόμεθα γιὰ μιὰ εὐνοϊκὴ ὀριστικὴ λύσι, πού ἐλπίζουμε πὼς δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ. Τὰ τυραννισμένα κορμιά τῶν Βορειοηπειρωτῶν, πού κράτησαν αἰῶνες τώρα ἐλεύθερες τὶς ψυχὰς τους καὶ μπόρεσαν ν' ἀντιπαλαίσουν σὲ μύριους διωγμοὺς καὶ πτήσεις γιὰ νὰ ξεφυτρώσουν μέσα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χριστιανοὺς οἱ εὐεργέτες τῆς πατρίδας τους, «οἱ ἀμετάβλητοι αὐτοὶ Ἕλληνες τοῦ Ὀμήρου», ὅπως γράφει ὁ Leake, καὶ πού ἔδωσαν κι' αὐτοὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἑπειῶτες τὰ πάντα γιὰ τὴν καινούργια Ἑλλάδα τοῦ 1821, αὐτοὶ οἱ Βορειοηπειρωτῶτες, οἱ Ἕλληνες, θὰ μπορέσουν ν' ἀντεπεξέλθουν καὶ στὴ σημερινὴ ἀνείπωτη τυραννία. Οἱ σημερινὲς ἀντιξοότητες θὰ περάσουν καὶ ἡ δικαιοσύνη θὰ ἐπιβληθῆ. Καὶ στὰ ὄρεινὰ ἐδάφη τῆς Βορείου Ἑπείρου, τὰ φυσικὰ αὐτὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, πού κατοικοῦσε καὶ κατοικεῖ, ἀν δὲν ἐξολοθρευθῆκε, ὁ ἀκριτικὸς ἐλληνισμὸς, θ' ἀνατείλῃ καὶ πάλι ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας. Ἔτσι θὰ εἶναι ἡ τέταρτη φορὰ πού θὰ δοθῆ, μέσα σὲ λίγα χρόνια, ἡ ἐλευθερία στὸν κατατυραννισμένο αὐτὸν τόπο. Θὰ εἶναι ὅμως ἡ ὀριστικὴ ἐλευθερία.

ση. Οί βουνήσιοι σπρωχνόμενοι ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς δὲν κάθονται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα «πέσε μῆλο νὰ σὲ φάω» ἀλλὰ, μετερχόμενοι τὸν τεχνίτη, τὸν καλαντζῆ, τὸ ράφτη, τὸ βαρελά, τὸ χτίστη, τὸ μαραγκό, γυρίζουν τὰ χωριά γιὰ δουλειά, κι' ἄς μὴν εἶναι εἰδικοί.

Ὁ Σιδῶζο Κάτσιος ἀπὸ τὴν Πλακουτῆ πὺ ἤξερε τὴν τέχνη τοῦ βαρελά, ὄσο ξέρ' ὁ Βλάχος τ' εἶν' ὁ σπόγγος, μεταβαίνει στὸν Ἄλῃ Μπραῖμη, ἄγᾶ τῆς Πετροβίτσας, νὰ τοῦ σύρει βαρέλι πὺ χώραε χίλιες ὀγκάδες ἐλιές.

Λύσε, δέσε, κόψε χάλασε, ἔκαμε τὸ βαρέλι ἴσια μὲ τὴ σκούφια του.

Ὁ ἀγᾶς βλέποντας τὴν κατάντια τοῦ βαρελιοῦ ρωτᾶει τὸ μάστορα ἂν ξέρει νὰ φκιάκει δυὸ λύκους, ἓνα γιὰ νὰ φάει τὸν ἀγᾶ πὺ τὸν ἔβαλε νὰ σύρει τὸ βαρέλι καὶ τὸν ἄλλον νὰ ρουφήσει τὸ βαρελά πὺ κάνει τὸν τεχνίτη.

Ντροπιασμένος ὁ μάστορας παίρει τὰ σύνεργά του καὶ δὲν βλέπει ποῦ κάνει.

Οἱ ραφτάτες, ἀπὸ τὴν καθιστικὴ ζωὴ, δὲν κουνιοῦνται νὰ λυώσει τὸ φαῖ, οἱ περισσότεροὶ καταντοῦν στομαχικοί.

Οἱ ξυλάδες (πριονάδες, ὑλοτόμοι, ἀλετράδες) ἔκοβαν ξύλα ἀπὸ τὰ ἐλάτια τοῦ Χάβου, δοκοὺς κι' ἀγκωνάρια γιὰ οἰκοδομές, σταλίκια, παλούκια γιὰ φράχτες, ἐλατοκορφές γιὰ ρόκες, ἀλετροπόδια καὶ ζυγοὺς καὶ τὰ πούλαγαν στὸ ξυλοπάζσο τῆς Παραμυθιάς.

Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μοναδικὴ ἐργασία εἶχαν τὸ κουβάλημα ζάλικα κασοξύλων. Συναγωνίζονταν ποιά νὰ ξημερώσει πρώτη στὸ λόγγο καὶ ποιά νὰ βάλει τὸ μεγαλύτερο ζαλίκι. Τὰ ξύλα στιβάζονταν θεμωνιές στὶς αὐλές ἢ μεσότοιχα στὸς κήπους. Ἀπὸ τὸ βαρὺ φόρτωμα λύγαε τὸ λυγερὸ κορμί τους κι' ἔβλεπε πενηντάρες γυναῖκες καμποῦρες.

Κάθε πρωῖ, σύθολα μὲ τὸν κατάψυχο, οἱ δρόμοι βούιζαν ἀπὸ τὰ φωνατά. Ἄλλες στὸν Κορύλα γιὰ κούφαλα, ἄλλες στὸ Χάβο γιὰ μπάτσες, γιὰ φραξόφυλλα ἢ φραξόπετσες γιὰ τὸ βάψιμο τῶν καπῶν, στὸ Στεράρι γιὰ κούτσουρα, στ' Ἀμπέλια γιὰ κουτσοῦμπες ἀπὸ ρίκια, στοῦ Ἐλαφρομούσου γιὰ κουμαριές, στὰ Βαλτσάρια γιὰ τοῦφες, στὰ Λιβαδάκια γιὰ ξερὰ παζαρόξυλα καὶ στὴ Λακκιά τὴ βαθιὰ γι' ἀσφάκες. Στοῦ Φούρους γιὰ κράνα, στὶς Κορομηλιές γιὰ κορόμηλα νὰ τὰ κάμουν ξίδι, στὰ Μακροχώραφα γι' ἄγουρα γκόρτσα πὺ μόλις μαύριζε ὁ σπόρο τους τὰ σύναζαν κι' ὠρίμαζαν στὸ σακκὶ μποῦνες.

Ἄλλες πάλι ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα βρίσκονταν στὸ λάκκο τοῦ Γκούμου γιὰ νὰ πιάκουν ἀράδα στὴ γούρα, νὰ πλύνουν τ' ἄπλυτα σκουτιὰ καὶ νὰ λευκάνουν τὰ πανιά γιὰ τὰ ρουτιὰ.

Ἄλλὰ καὶ ὄνομαστὲς ὑφάντρες καὶ ξομπλιάστρες ἦταν. Ὑφαίναν φλοκιαστὲς καὶ παρδαλιές χασιές, σκούτες γιὰ τὶς σαρμανίτσες, κιλίμια, στρώματα, τράγια σαγίσματα, σαμαροσκούτια, τσαντίλες γιὰ τὸ τυρί, ἄμπαες τῶν μουλιαριῶν, караμελωτές, κουλουφένια προσκέφαλα, καὶ ξόμπλιαζαν στὰ ρουτιὰ πλεχτὰ σειράδια καὶ κεντίδια στὶς λαιμαργιές καὶ στὰ μανίκια, στὶς κάλτσες ἔπλεχαν τὰ σχοινιά, τὶς ἀράδες, κόκινες καὶ λάγιες, τὶς κουποῦλες, τὰ μῆλα, τὰ μηλάκια, τὰ στρωτάκια, τὶς ροκοῦλες, τὰ φτερωτὰ καὶ τὶς κοτέλες.

«Τρεῖς κίτερες, τρεῖς κόκκινες,
μιὰ λάγια καὶ μιὰ ἄσπρη,
λάγια στὴ μέση κίτερη,
κι' ἀκολουθοῦν τρεῖς ἄσπρες.
Πλέχοντας ἔτσι, τέλειωσε,
πάει τὸ πενταραδῆσιο,

Ἄραδα ἀπέδω κι' ἀπ' ἐκεῖ,
 στή μέση τ' ἀστριτάκι.
 Τὸ μῆλο ἀρχίζει, πάει κι' αὐτό,
 καὶ δεύτερο ἀστριτάκι
 πάει, κι' ἡ κοτέλα διάβηκε,
 καὶ νά, τρίτο ἀστριτάκι.
 Ἔγινε καὶ τὸ φτερωτό
 κι' ἡ δεύτερη ἡ κοτέλα.
 Κοτέλα, μῆλο δεύτερο,
 μπαίνει τρίτη κοτέλα.
 Ἀκόμα κι' ἓνα φτερωτό
 καὶ τέταρτη κοτέλα.
 Ἔρθε καὶ τὸ στανίκωμα,
 ἐπέρασε καὶ τοῦτο,
 ἐφκιάσθηκε καὶ τὸ σχοινὶ
 ἐγίνηκαν κι' οἱ ροῦντες»,

Ἄλλες μαλεμέτα ἔβαφαν μὲ τὰ φραξιά, μὲ πολλῶν ἡμερῶν ζεστάματα τὶς μαῦρες κάπες πιπιλισμένες μὲ σιδερόσκουρη πῶβγαινε σπίθες ἀπ' ἀναμμένο σίδερο κάτω κατεργάζονταν στὸ ἀμόνι τοῦ γύφτου.

Ἦταν φημισμένες οἱ Ποποβίτικες κάπες ἀπὸ τράγερο μαλλί, ἄσπρες καὶ μαῦρες, μὲ τὶς ὁποῖες ἐφοδιάζονταν ὄλη ἡ Τσαμουριά κι' ἔφθαναν ὡς πέρα στὴν Ἀρβανιτιά. Τὶς ἄσπρες ἀγόραζαν οἱ ἀγάδες, τὶς μουργκοκάνουτες τὰ παλληκάρια τους καὶ τὶς μαῦρες οἱ ἀγωγιάτες, οἱ τσοπαναραῖοι κι' οἱ ἐργάτες,

Τὸ μισὸ χωριὸ ἔζηε ἀπὸ τὴν ὑφαντικὴ καὶ τὶς κάπες γιατί ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Ντουσκάρας καὶ τῆς Τσαμουριάς (Σκάλα κάτω) καμμιά γυναῖκα δὲν ἤξερε νὰ ὑφάνει κι' ὑφάντρες τοῦ Ποπόβου ὑφαίναν τὰ ξένα βιλάρια πληρωνόμενες μὲ τὴν ὀργυιά. Κι' ἔτσι τὰ οἰκονόμαγαν. Ἄλλες πάλι χῆρες καὶ φτωχὲς κουβάλαγαν καὶ πούλαγαν στὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς παζαρόξυλα, προπάντος τὰ Σάββατα ποῦηταν μέρες ἀγορᾶς.

Οἰκογένειες ραφτάδων ἦταν τοῦ βλάχου, τοῦ Ράφτη, τοῦ Πάντου, τοῦ Ρόβη, τοῦ Καρακίτσιου. Ὅταν λέω οἰκογένειες ἐννοῶ σοῖα, φάρες, κι' ὄχι ἓνα σπίτι.

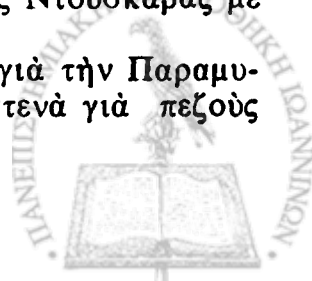
Οἰκογένειες πριονάδων ἦταν τοῦ Σμπήλια, τοῦ Τσίλη, τοῦ Ζιάγκου, τοῦ Ντάκα. Λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ἔζηαν ἀπὸ τὴν ὑλοτομία τοῦ Χάβου, οἱ πολλοὶ ἔφευγαν στὸ ρωμαϊκό, ὅπως λέγονταν τότες ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ κάτω, κι' ἔρχονταν στὸ χωριὸ κάθε Πασχαλιά ἢ τῆς ἁ—Παρασκευῆς στὸ πανηγύρι ποὺ κράταγε δυὸ μέρες.

Πρωταπριλιά τοῦ 1896 ἔπεσε στὸ χωριὸ μεγάλο χαλάζι ποὺ κράτησε ὄλη τὴν ἡμέρα κι' ἀνέβηκε σ' ὕψος μιὰ πιθαμὴ καὶ μισή. Προνοητικὲς οἱ γυναῖκες σὰν εἶδαν ἀπὸ τὸ πρωὶ κακοκαιρία δὲν κουνήθηκαν ἀπὸ τὸ σπίτι.

ΔΡΟΜΟΙ

Σήμερα (1964) ἀπὸ τὸ Πόποβο διέρχεται αὐτοκινητόδρομος ποὺ συγκοινωνεῖ μὲ τὴν Παραμυθιά καὶ τὸ συνδέει διὰ μέσου τῆς Ντουσκάρας μὲ τὰ Γιάννινα.

Παλιότερα ὑπαρχαν μόνον τρεῖς βατοὶ δρόμοι, ἓνας γιὰ τὴν Παραμυθιά, ἄλλος γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ τρίτος γιὰ τὸ Χάβο, καὶ στενὰ γιὰ πεζοὺς μονοπάτια, γιὰ τὸ Σαλονίκι, Τὸ Πετούσι καὶ τὰ Σκάπετα.

Ὁ δρόμος γιὰ τὰ Σκόπετα τὸ χειμῶνα κλειοῦνταν ἀπὸ τὰ χιόνια κι' οἱ φαμίλιες τῶν τσοπαναραίων τοῦ Σουλιοῦ γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς δικούς τους πήγαιναν ἀπὸ τὸ Φανάρι διὰ μέσου τοῦ Ζαβρούχου.

Ἡ μεταφορὰ τοῦ μασουλιαῦ ἀπὸ τὶς στάνες καὶ τῶν τροφίμων ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς γίνονταν μὲ τὶς γυναῖκες καὶ κάπου καὶ μὲ τοὺς ἀγωγιάτες. Στὸ δρόμο τῆς Παραμυθιάς δὲν ὑπαρχε μέρα νὰ μὴ βρίσκεται Ποποβίτης νὰ πεζοπορεῖ. Ξεχωριστὰ τὰ Σάββατα πήγαιναν ἀπὸ μετέ. Ροβόλαγαν τὸ πρωῖ κι' ἀνηφόριζαν τὸ βράδι. Τὸ χειμῶνα μὲ τὶς βροχὲς ἔκλειε ὁ Λάκκος τοῦ Γκούμου, γεφύρι δὲν ὑπαρχε καὶ λαχτάραγαν ὅσο νὰ περάσουν.

Θυμᾶμαι, τὰ Σαββατόβραδα τὶς κακοκαιριὲς τοῦ χειμῶνα, τὰ καψόπαιδα περιμένοντας τὶς μονάδες νᾶρθουν ἀπὸ τὸ παζάρι, ὅπως ἀποκαλοῦσαν τὴν Παραμυθιά, νὰ τοὺς φέρουν καλούδια, ψωμί καθάριο πὺ τῶχαν λίμα κι' ἀποθυμιά, ζαχαρικά, πορτοκάλια, ἔμνησκαν στὰ παραθύρια φωνάζοντας.

—Μάναααα! ὦωωωρ μάναααα! καὶ χοροπήδαγαν ἀπὸ χαρὰ ὅταν, μέσα στὸ σκοτάδι, ἄκουαν τὴ φωνή τῆς ἀπὸ τοῦ «Λάμπρο Σίμου», τοποθεσία ἀντίκρι στὸ χωριό, «Ὁρσεεε!».

Ἔβαζαν κούφαλα στὴ φωτιά νὰ γένει πύρη νὰ λιασθεῖ ἡ μάνα πὺ ἦταν στάλα, δὲν εἶχε οὔτε τὴ γλώσσα στεγνή, λασπωμένη καὶ τσακισμένη ἀπὸ τὴν κούραση καὶ τὸ φορτίο.

Στοὺς γεμάτους νερά καὶ λάσπες δρόμους τοῦ χωριοῦ λερῶναμαν τὶς ἄσπρες κάλτσες μας στὰ κότσια πηγαينوέρχοντας στὸ σχολεῖο καὶ πολλὲς φορὲς μᾶς φώναζαν στὸ σπίτι.

ΤΟΥΡΚΟΣΚΛΑΒΙΑ

Τὰ κράκουρα στὰ ὁποῖα βρίσκεται τὸ χωριό κι' ἡ ἀπόσκεπη θέση του τὸ πορφύλαγαν ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ Τούρκου, κι' ἔτσι τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς δὲν ἦταν καὶ τόσο σφιχτὰ ὅπως στὰ καμποχώρια τοῦ Φαναριοῦ ὅπου ὁ ἀγᾶς ἦταν κύριος τῶν πάντων.

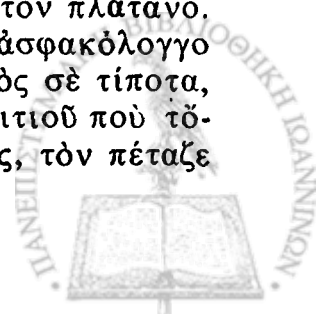
Πλέρια εἰκόνα τῆς ἀνέχειας καὶ ἐλεεινότητος τοῦ καμπήσιου ραγιᾶ δίνεται στὸ χρονικὸ μου «Ραγιᾶς κι' ἀφέντης» («Ἡπειρωτικὸς Ἄγῶν ἀριθ. φύλλ. 8300—1960») ἀλλὰ ξεζουμίζεται καὶ στὸ περιστατικὸ τοῦ Νάση Πάσχου

Ραγιᾶς τοῦ Πρόνιου τῆς παραμυθιάς στὸ Τούρκικο ὁ Νάση Πάσχος ρετζελοντυμένος, ἔτσι πὺ πολλά μέλη τοῦ σώματος του φαίνονταν ἀπέξω καὶ τὰ τσίμπαγαν οἱ μυῖνες, ἐνῶ ἔβρεχε, παιδεύονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἑλιά στὸ Λιμπόνι νὰ ρίξει κουλούρα στὴ φωτιά ζυμώνοντας τ' ἀλεύρι σ' ἀπλωμένο μουντάφι (εἶδος τράγειου στρώματος) μὲ τὴ γάστρα στὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴ βρέχεται.

Ἐδῶ πάνου ἦταν ἄλλο τὸ κλίμα. Ἄμα ὁ Γκραϊκος πιγκώνονταν, τῶρχονταν στὴ μύτη, δὲ λογάριαζε ἀγᾶ. Παράταε σπίτι καὶ χωριό κι' ἔπερνε τὰ βουνὰ καὶ σῦρε πιάσ' τον.

Μολογᾶν γιὰ τὸν Κώστα Τούλα (1900) πῶς ἀφοῦ ἦρθε σὲ ρήξη μὲ κάποιον ζαπτιῆ (Τούρκο χωροφύλακα), ἐπειδὴ τοῦ εἶπε «ζαγάρι», ὁ Τούρκος πιάσθηκε ἀπὸ τ' ἄρματα κι' ὁ Κώστας βάρειε μὲ τὰ στούμπια καὶ κάθε φορὰ πὺ ἐκεῖνος μάτιαζε μὲ τὸ καπακλί αὐτὸς χώνονταν πίσω τὸν πλάτανο.

Ὅμως ὄλη ἡ ἀκίνητη περιουσία, ὁ τόπος, μαζί μὲ τὸν ἀσφακόλογο καὶ τὰ κράκουρα ἀνῆκε στὸν ἀφέντη, δὲν εἶχε ἀνάκρα ὁ Ρωμιὸς σὲ τίποτα, νὰ μαλάξει οὔτε τσάχαλο χωρὶς τὴν ἄδεια τ' ἀγᾶ, πλὴν τοῦ σπιτιοῦ πὺ τῶχτιζε ὁ ἴδιος ὁ ραγιᾶς κι' ἀπὸ τὸ ὁποῖο, ὅταν ἤθελε ὁ ἀφέντης, τὸν πέταζε κι' ἀπ' αὐτὸ καὶ τὸν ἄφηνε στοὺς πέντε δρόμους.

Δὲν ἦταν ἐδῶ χωράφια γιὰ νὰ παίρει ὁ Τούρκος ἡμορο. Γι' αὐτὸ λάβαινε σὰ δικαίωμα ἰδιοκτησίας «τ' ἀγαλίτικο» ὀρισμένο χρηματικὸ ποσὸ ὅπως θὰ ἰδοῦμε καὶ παρακάτω.

Κι' ὅποιος δὲν εἶχε νὰ τὸ δώσει ἔστελνε τὰ παλληκάρια (κάθε ἀγᾶς εἶχε ἀπὸ 5—10 σωματοφύλακες) καὶ τῶπιαναν στὸ σπίτι, ὡς ὅτου καταβάλλονταν τὸ χρέος.

Στοὺς γάμους τῶν ἀγόπουλων καὶ στοὺς θανάτους ὁ ῥαγιᾶς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ μεταβεῖ μὲ δῶρα κι' ἡ γυναίκα του μαυροντυμένη μὲ κρεμίδι στὰ μάτια νὰ μοιρολογήσει τὸν Τούρκο πὺ ψόφαι.

Κάθε χειμῶνα, μὲ τὰ μεγάλα κρύα καὶ τὰ χιόνια ἔρχονταν στὸ χωριὸ τὰ κοπέλια τ' ἀγᾶ μὲ τὰ μουλάρια καὶ ρήμαζαν τὶς ξυλοθεμωνιές. Ποιὸς κόταε νὰ κρίνει. Θυμᾶμαι τὴ μάνα μου, ἐνῶ τὰ μουλάρια ξεκίναγαν φορτωμένα, αὐτὴ ἔκανε σταυρὸ καὶ καταριούνταν:

—Κουκουβάγιες θέμου νὰ λαλήσουν στὰ σαράγια σας!

Καὶ μάλιστα. Ὁ Θεὸς πὺ ἀργεῖ ἀλλὰ δὲ λησμονεῖ, ἔβλεπε τὰ τύραννα τῶν ἀγάδων πὺ ἔκαναν στοὺς Ρωμαίους κι' ἄκουε τοὺς ἀναστεναγμοὺς καὶ τὶς κατάρεις τῶν σκλάβων. Ἐκεῖ πὺ στέκονταν μεγαλόπρεπα κι' ἔλαμπαν στὸν ἥλιο τὰ παλάτια τῶν Προνιάτων, σήμερα κοίτονται σωροὶ ἔρειπίων.

Μεγάλο βάσανο πάλι ἦταν ἡ διέλευση ἀπὸ τὸ ντερβέني τῶν στρατευσίμων Τουρκοτσάμηδων ἢ ἐπιστράτων ρεντίφηδων, καὶ τοῦτο σύμβαινε ταχτικά, σχεδὸν κάθε χρόνο, ἄρπαζαν ὅ,τι ζωντανὸ βιὸ λάχαινε μπροστὰ, κι' οἱ κοσιάδες (στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα γιὰ τὴν καταδίωξη τῆς ληστείας). Αὐτοῦ κι' αὐτοῦ κονάκι στὰ σπίτια, καλὸ φαῖ καὶ στρῶμα. Κάτσε ἔπειτα οἱ νοικοκυρὲς νὰ ξεβρωμήσουν τὰ ρούχα στὸ πλῦμα πὺ μύριζαν τουρκύλιες.

Τὸ 1910 τουρκικὴ κοσιάδα κακοποιεῖ τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων Ραδοβυζίου καὶ Σινίκου.

«Πρὸ 18 ἀκριβῶς ἡμερῶν (7—8—1910) ἀπόσπασμα στρατιωτικὸν τοῦ τακτικοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τινα μουλιαζίμην Τουρκογιαννιώτην μετέβη στὰ χωρία Ραδοβύζι καὶ Σινίκον, κατὰ Παραμυθιάς πρὸς ἀνίχνευσιν δῆθεν ἀνυπάρτικων ἀνταρτῶν. Ἐφαγον, ἐπιον, ἐξυλοκόπησαν γενικῶς καὶ ἐβασάνισαν. Ἰδιαιτέρως δὲ τὸν Χρῆστον Δημητρίου ἐκ Ραδοβυζίου τοῦ ἔβαλαν ζεματιστὰ αὐτὰ εἰς τὰς μασχάλας μέχρις ὅτου ἐλυποθύμησεν ἐκ τῶν φοβερῶν ἀλγηδόνων. Τοῦ δὲ Κώστα Καραγιάννη ἐκ Σινίκου ἔκαιον τὰς χεῖρας δι' ἀνημμένων ἀνθράκων καὶ ἐζεμάτιζον τὸ στήθος δι' ἐλαίου».

(Ἐφημ. «Ἄγῶν» Ἀθηνῶν 25—2—1910). Ἀπὸ τὰ Σκαλεπανήσια χωριά στὸ Τούρκικο, τὸ Πόποβο, τὸ Ἐλευθεροχώρι καὶ ἡ Σέλιανη ὑπερεῖχαν στὸ βιὸ, τὶς τέχνες, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τὴν παλληκαριά.

«Ὁ κάμπος θρέφει ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες».

ΚΛΕΦΤΕΣ

Ἡ κλεψιά στὰ παλιότερα χρόνια ἦταν συνηθισμένο ἐπάγγελμα. Ὁ ἔνας ἔκλεβε τὸν ἄλλο.

Παλιότερος κλέφτης στὸ Πόποβο ἦταν ὁ Μπέτικας, ἀτρόμητος ἄντρας, ἀλλὰ κάποτε, ὅπως ὁ ἴδιος μολόγαε, τῶφυγε τὸ ντουφέκι ἀπὸ τὰ χέρια.

Ἦταν στὶς «Σπάθες» μ' ἕναν ἄλλο σύντροφο. Κι' οἱ δυὸ βᾶδιζαν μὲ τὰ ντουφέκια στὰ χέρια, ἔξαφνα πετάζονται πέρδικες, καὶ μὲ τὸ «φούρ» φέουν καὶ τῶν δυονῶν τὰ ντουφέκια.

Ὁ αἰφνιδισμὸς ντροπιάζει καὶ τ' ἀντρεϊότερο παλληκάρι, ἀκίνητεϊ τὴ λειτουργία τοῦ λογικοῦ καὶ ὄλων τῶν αἰσθήσεων κι' ὁ ἄνθρωπος αἰχμάλωτος τοῦ ἐνστίκτου τοῦ φόβου καταντᾶ ἄβουλος κι' ἀνίκανος. Σὲ μεγαλύ-

τερο βαθμὸ σταματᾶ ἢ κυκλοφορία τοῦ αἵματος, κόβεται τὸ αἷμα, ὅπως λέγεται, κι' ἐπέρχεται ὁ θάνατος.

Ἐνας ὄνομαστὸς κλέφτης πάλι ἔπαιρνε τὰ κλεμμένα ἀπὸ τὸ Σούλι, ποῦ ἦταν πιστικὸς στὸ Μπούση Τελέλη καί, δέκα ὥρες δρόμο, ὅλη τὴ νύχτα πήγαινε στὸ Πόποβο καὶ τὸ πρωὶ ξημέρωνε στὸ γκρέκι νὰ κοιμᾶται. Μαρτυρήθηκε δὲ ἀπὸ τὰ ροῦχα, ἐνῶ νύχτωσε ἀνάλαγος ξημέρωσε ἀλλασμένος.

Ἄλλος κλέφτης ἀκόμα—ὄνομα καὶ μὴ χωριὸ—ἔκλεβε ἀπὸ συνήθεια. Δὲν τόλμαε γυναῖκα ν' ἀφήνει σκουτιὰ ἀπλωμένα τὴ νύχτα στὸν νηβορό. Νύχτωναν καὶ δὲν ξημέρωναν. Καὶ μουσαφίρης ἂν πήγαινε, ἔβανε κατατήριο ἀπὸ τὴν ἡμέρα ὅ,τι τ' ἄρεγε, καὶ τὴ νύχτα ποῦ κοιμοῦνταν οἱ νοικοκυραῖοι σηκώνονταν ἀπὸ τὸν ὕπνο καὶ τὸκλεβε.

Κάποτε ἡ δουλειὰ του τὸν ἔφερε στὴ Φροσύνη. Ἡ ὥρα ἦταν περασμένη καὶ δὲν τὸν ἔπαιρνε νὰ ἐπιστρέψει στὸ χωριὸ του. Κοιμήθηκε στὸ σπίτι ποῦ ἔλαχε νᾶειναι. Τὴ νύχτα σηκώθηκε νὰ κλέψει καπνὸ ποῦ εἶχε βάλει στὸ μάτι ἀπὸ τὴν ἡμέρα. Ἡ δραβτζίκα στὴν ὁποία ἦταν ὁ καπνὸς κραγκάνησε καὶ ξύπνησε τὴ νοικοκύρη, ὁ ὁποῖος γνωρίζοντας τὰ ἐλαττώματά του, φώναξε:

—Δὲν κάθεσαι βλοημένε νὰ φέξει, νὰ τὸ πάρεις μέρα;

Στὴν ἐκκλησιὰ μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου, ποῦ ξήγαγε κιόλας, ἔχοντας ὑπόψη τὸ ἐλάττωμα νὰ κλέβει, δὲ λησμόναε μετὰ τὸ τέλος τῆς διδαχῆς νὰ λέει:

—Μὴ τηρᾶτε ἐμένα τί κάνω. Σεῖς νὰ ἐκτελεῖται καὶ νὰ πράξεται ὅτι λέει τὸ Βαγγέλιο.

Μετὰ τὸν κλέφτη αὐτόν, μολογιέται ἕνας ἄλλος, ἀπὸ παπαδίτικο σοῖ. «Παπᾶ παιδί διαόλου ἀγγόνι». Ἦταν κατσικοκλέφτης καὶ διαρῆχτης. Ἐκλεβε τὰ μανάρια τοῦ χωριοῦ, κι' ὅ,τι εὔρισκε τὴ νύχτα ἢ καὶ τὴν ἡμέρα στὶς αὐλές. Εἶχε βάλει χέρι καὶ στὶς ἐκκλησίες. Ἄνοιγε τὰ κονίσματα στοὺς δρόμους κι' ἔπαιρνε τὶς πενταροδεκάρες ποῦ ἄφηναν οἱ διαβάτες. Ἐκλεβε τὶς ἀπλάδες τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ θυμιατά. Δὲ σέβονταν οὔτε τὰ Δισκοπότηρα ποῦ βάσταγαν τὴν κοινωνιὰ. Ἐβγαζε ἀπὸ τὶς εἰκόνες καὶ τὰ ἀσημένια τάμματα τῶν ἀρώστων, φωτοστέφανα, χέρια, πόδια, αὐτιά.

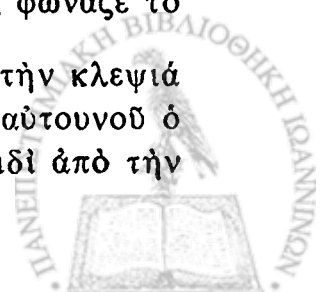
Ἄφοῦ μεγάλωσε τὸ κρίμα κι' ἔφθασε ἡ βουὴ στὸ Θεό, ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἔμασε τοὺς συγγενεῖς του κι' ἔβαλε τὰ πόδια τους σ' ἕνα τσαρούχι. Ἦ τὸν πιάνουν καὶ τὸν παραδίνουν ἢ ἀλλιῶς δὲ γένεται, θὰ πάθουν αὐτοί.

Σὰν ἔμαθε τοῦτον τὸν κατατρεγμὸ καταφεύγει μὲ τὴν οἰκογένεια του, γυναῖκα κι' ἕνα παιδί, σ' ἕνα κρυσφύγετο.

Οἱ χωριανοὶ ἐρευνώντας μαθαίνουν τὸ καταφύγιό του καὶ μιά νύχτα περικυκλώνουν τὴν κρυσφύνα καὶ τὸν πιάνουν.

Σύγχρονος, στὸ συνάφι τῶν κλεφτῶν ἦταν κάποιος ἄλλος, ποῦ ὅταν ἔρχονταν χωροφύλακες ἢ κοσιάδα νὰ τὸν πιάκουν, κατέβαινε καὶ κρύβονταν στὸ κατώγι, τὸ ὁποῖο ἦταν μπίμιτσα καὶ δὲν εἶχε θύρα οὔτε παράθυρο γιὰ νὰ δίνει ὑπόνοιες. Ἐνῶ οἱ ζαπιτιέδες κάθονταν στὴν ἀγκωνὴ καὶ πυρώνονταν στὴ σιὰ, γιὰτὶ ἦταν χειμῶνας, ὁ μικρὸς γυιὸς του, χνούδαλο, μετέβαινε στὸν πάτο, στὸ βάθος τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἦταν ὁ καταράχτης καὶ φώναζε: «Τάτα! Τάτα!». Ποῦ νὰ καταλάβουν οἱ Τουρκαλάδες τίνας φώναζε τὸ παιδί «τάτα».

Κλέφτης ποῦ περάει ὅλους τοὺς ἄλλους στὸ μαλιμάτι καὶ τὴν κλεψιά —κλέφτης μὲ ποδήματα— ἦταν κάποιος ἄλλος, τοῦ ὁποῖου κι' αὐτουνοῦ ὁ πατέρας ἦταν παπᾶς. Εἶχε τέτοια μουραφέτια πὸκλεβε καὶ τὸ παιδί ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μάνας, ποῦ λέει ὁ λόγος.

Τὸ 1923—24 στὴ φροσύνη, στὸ σπίτι τοῦ ληστή Τσίλη Μάστορα, μαζεύοντας τὰ βράδια οἱ κασικοκλέφτες τῆς περιοχῆς καὶ διηγούνταν ὁ καθένας τὶς κλεψιές του. Ὁ ἕνας, πῶς ντυμένος μ' ἀσφάκες, ἔμπαινε τὴν ἡμέρα στὸ κοπάδι πῶσοκε στὸ πλάϊ κι' ἔκλεβε, κι' ὁ βοσκὸς ἀγνάντευε. Ὁ ἄλλος, πῶς φορτώθηκε ἕνα τάλαρο μὲ τυρὶ πίσω ἀπὸ τὸ βοσκὸ πού ἔψηνε στάχια τὸ βράδι, καὶ τὸ τυρόγαλο, ἢ ἀρμύρα, ἀπὸ τὸ λαιμὸ βῆκε στὰ ποδάρια, πῶς ἔκλεψε τὸ τραγὶ τοῦ Στράτη Ἀγγέλη ἀπὸ τὸ πετοῦσι τρεῖς φορές. Τὴν πρώτη πῆρε ξαγορὰ κα' τ' ἀπόλυκε, τὴ δεύτερη ταυτομοίως καὶ τὴν τελευταία τὸ χούμπωσε, πῶς ἄρπαξε τὸ βούτυρο τοῦ Νικόλα Γκοτζιᾶ ἀπὸ τοὺς Κουκουλιοὺς ὅλο μὲ τὴν τέντσερη, βάχτι μεσημέρι ἀπὸ τὴ στάνη, πῶς τὸν κυνήγησαν, κι' ἀφοῦ εἶδε πὺ θὰ τὸν ἐπιαναν, ἔφασε ὅσο πρόφτασε κυνηγούμενος, παράτησε τ' ἀγγεῖο κι' ἔγινε λαγός.

—Πῆγα, ἔλεγε κάποιος, τὴν ὥρα τοῦ κολατσιοῦ στὴ στάνη τοῦ Νίκο Κώστα στὸ Τσαγγάρι καὶ τοῦ πῆρα μιὰ τσαντίλι τυρὶ μπροστὰ στὰ μάτια του. Μαζί μου εἶχα μιὰ τσαντίλα ἄδεια. Ὁ Νίκος εἶχε τσακίσει τὸ τυρὶ στὰ καρδάρια καὶ τὸ μάζευε, εἶχε γεμίσει τρεῖς τσαντίλες κρεμασμένες στὴ φουρκοτύρα καὶ παιδεύονταν γιὰ τέταρτη. Ὅπως ἔσκυψε ἐκεῖνος νὰ πάρει στάλπα ἀπὸ τὸ καρδάρι, φράπ' ἐγὼ πίσω του μὲ ταχύτητα ἀρπάζω ἀπὸ τὴ θέση τῆς μιὰ τσαντίλα γεμάτη καὶ κρεμάω τὴ δική μου, βλέποντας ὁ τσελεγκας ἀντὶ τρεῖς γεμάτες, δυό, εἶπε μὲ τὸ νοῦ του. «λάθος ἔκαμα, δυό εἶχα γεμίσει κι' ὄχι τρεῖς.

Ὅταν γέρασε αὐτὸς καὶ δὲν μπόρειε νὰ κάμει ἄλλα ζουλούμια (κακὲς πράξεις) ἔκλεβε τὰ βουλώματα ἀπὸ τὶς βαρέλες πὺ ἔμεναν ἔξω στὰ πεζούλια τῶν νηβορῶν καὶ τὰ πούλαε στὶς ἴδιες νοικοκυρὲς ἀντὶ λίγου καπνοῦ.

Πολλοὶ κλέφτες ἀπὸ μικροὶ κασικοκλέφτες ἐξελίχθησαν σὲ ληστές.

Ὅταν γύριζε ξενιτεμένος σπίτι του, δὲν πρόφταινε ὁ καφερός νὰ κλωσορισθεῖ ἀπὸ τοὺς δικούς του, πῆγαιναν καὶ τὸν λήστευαν.

Τὸ 1911 πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, πὺ ἔμεναν ἐφεδρεία καὶ προσκαλοῦνταν σ' ἔκτακτες περιστάσεις, ὡς 40 νομάτοι, μετέβηκαν στὴ Ζωντήλα τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ λήστεψαν τοὺς κατοίκους σὲ μετρητὰ καὶ χρυσαφικὰ ἐξίας 600 χρυσῶν λιρῶν.

Τὸ 1912, τὴν ἡμέρα τοῦ Βαγγελισμοῦ περικυκλώνουν τὸ χωριὸ Σαλονίκι καὶ παίρουν ξαγορὰ τοῦ Κώστα Βασίλη πὺ μόλις εἶχεν ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἀμερική, ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν, 280 χρυσὲς λίρες, 4 χρυσὰ δαχτυλίδια κι' ἕνα χρυσὸ ὠρολόγι.

Τὸν Αὐγούστο τῆς αὐτῆς χρονιᾶς (1912), βγάζουν ἀπὸ τὸ ἱερὸ βῆμα, πὺ λειτούργαε, τὸ συγχωριανὸ παπᾶ Βασίλη, ἱεροφορεμένο, τὸν ὀδηγοῦν σπίτι του καὶ ἀπειλῶντας τοῦ παίρνουν 20 ναπολεόνια. Μάλιστα οἱ δικοὶ του στὴ σύγχυση ἀντὶ 20 ἔδωσαν 21, γιὰ τὴν δὲν εἶχαν χρυσὰ νομίσματα καὶ συγκέντρωναν πρὸς συμπλήρωση ἐνοῦ ναπολεονιοῦ ὑπολογιζομένου σὲ 94 γρόσια, μεντζίτια, κάρτα, πενηντοπαραδήσια καὶ δεκάρες.

Κατόπι τῶν ληστειῶν τούτων ἐπικηρύσσονται ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Ἡπειρωτικὴ ἔταιρία (κομιτᾶτο) καὶ ἀναθέτεται στὸ Γιάννη Πουτέτση ἢ ἐκτέλεσή τους. Στὸ ματαξὺ ὅμως ὁ Πουτέτσης σκοτώνεται, κηρύχεται κι' ὁ πόλεμος Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας (1912—12) καὶ γλυτώνουν.

Ἀπὸ τουτουνοῦς ὁ Γιάνναρος μὲ τὴ γυναίκα του τὴ Γιανναροῦ, ἔλαβε μέρος σὲ πολλὲς μάχες (1912—13) στὸ Ἐλευθεροχώρι καὶ στὸ Σούλι, καθὼς κι' ὁ Κουτούπης στὴ μάχη τοῦ Ἐλευθεροχωρίου, ὅπου καὶ σκοτώθηκε ὅπως θὰ ἴδοῦμε παρακάτω (25—11—1912) κι' ἡ οἰκογένεια του πῆρε στρατιωτικὴ σύνταξη ἀνθυπολοχαγοῦ.

(Συνεχίζεται)

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ

ἀ. μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΧΟΡΗΓΟΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ

Με τὸν διαπρεπῆ τοῦτον Ἰωαννίτην εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀσχοληθῆ δημοσιεύσας τὴν μνημειώδη διαθήκην του ὑπὸ χρονολογίαν 2 Δεκεμβρίου 1647 (Ἡπειρωτικά Χρονικά Τ. 11ος σελ. 29—64) ὡς καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἀφορῶντα τὸν ἴδιον καὶ τὸν πολὺ λόγιον ἀδελφόν του Γεώργιον.

Ἐπῆρξεν ὁ πρῶτος μέγας τοῦ Γένους εὐεργέτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδρῦσει τὸ πρῶτον ἐν Ἰωαννίνοις Σχολεῖον καὶ ἕτερον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ δὲν ἦτο γνωστὸν τὸ ὅτι ὁ ἴδιος Ἐπιφάνιος εἶχε διαθέσει καὶ ἐν σημαντικὸν ποσὸν διὰ τὴν ἐκδοσιν ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου τὸν τίτλον τοῦ ὁποῖου εὕρισκομεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν τοῦ Γάλλου Αἰμιλίου Λεγκράν, Τόμος 1ος, 17ου αἰῶνος, σελ. 403. Ἴδου ὁ τίτλος:

«Ἡ Θεία λειτουργία ἐρμηνευμένη παρὰ τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἀναγκαίων τάξεων ἀνηκουσῶν τῷ ἱερεῖ. Τυπωθεῖσα παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίω Ἰουλιανῶ μετὰ ἄδειαν τῶν προϊσταμένων Ἀρχῶν καὶ Προνόμιον. Ἐνετίησιν, ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου Οἰκονομίας ἀχλθ' (1639) (σχ. 4ον σελ. 252).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου εὕρσκεται μία ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ματθαίου Τζιγάλα ἢ Κιγάλα, ἱερέως Κυπρίου πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Φιλαδελφείας Κύριον Ἀθανάσιον Βαλεριανὸν (1). Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ Λεγκράν ἀναδημοσιεύει τὸ κάτωθι ἐνδιαφέρον ἀπόσπασμα:

«Καὶ ἐπειδὴ ἀνάμεσα εἰς τὰ βιβλία μου εὕρέθη ὁ αὐτὸς θησαυρὸς ἐξήτασάν τον νὰ τὸν τυπώσουν διὰ ὠφέλειαν κοινὴν ὁ ἐν ἱερομονάχοις αἰδέσιμος κύριος Φιλόθεος Βαλεριανὸς (2), ἱερομνήμων τῆς ἀγιωτάτης Ἐπισκοπῆς Κυθῆρων καὶ ὁ τιμιώτατος καὶ χρησιμώτατος ἐν ἄρχοισιν κύριος Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἐγὼ ἔδωκα μετὰ χαρᾶς καὶ ἐτύπωσάν τον διὰ ψυχικὴν τους σωτηρίαν καὶ διὰ νὰ φανερώσουν τὴν περὶ τὸν πλησίον ἀγάπην, δὲν ἐψήφησαν ἔξοδον ἢ κόπον, ἀλλὰ μετὰ προθυμίαν ἔδωκαν τὸ αὐτὸ βιβλίον ἡγουν τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἐξηγημένην εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κυρίου Ἰωάννου—Ἀντωνίου Ἰουλιανοῦ, ἐκ προγόνων τυπογράφου καὶ ἐτύπωσάν την εἰς δόξαν Θεοῦ».

* *

Ἔχομεν τώρα καὶ τὸ συμβόλαιον τῆς 16/26 Ὀκτωβρίου 1638 τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἀπὸ τὸν λόγιον Κύπριον Ματθαῖον Τζιγάλα, πατέρα τῶν μετέπειτα ἐν Βενετίᾳ διακριθέντων Ἰερωνύμου ἢ Ἰλαρίωνος—χρηματίσαντος Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Παδοῦῃ Κωτονίου Κολλεγίου καὶ εἶτα ἀρχιεπισκόπου Κύπρου—τὸν Ἰωάννην

καὶ τῶν Δημήτριον. Περί τῶν τριῶν τούτων ἀδελφῶν Τζγάλα ἔχομεν ἐπιστολὴν τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Γεωργίου Βλάχου, ὁ ὁποῖος ὄμοσεν τοὺς ὀνομάζοντες Κιργάλας (βλ. Δ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ—Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας σελ. 493).

Διὰ τοῦ ἀναφερθέντος συμβολαίου ὁ ἐν Βενετία τυπογράφος Ἰωάννης—Ἀντώνιος Τζουλιάνι (3) ἀνελάμβανε τὴν ὑπαχρέωσιν ἔναντι τῶν συμβαλλομένων Φιλάθεου καὶ τοῦ ἐπιλαμπροῦ κυρίου Ἐπιφανίου, νὰ ἐκτυπώσῃ 1000 ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου «Ἡ Θεία Λειτουργία» ἐντὸς δύο ἐτῶν, ἔναντι καταβαλῆς σκουδίων ἀργυρῶν ἑξήκοντα ἦτοι δύο σκουδία ἑκαστον φύλλον καὶ ὑπελογισθήσων τότε τριάντα τὰ φύλλα τῶν ὀκτώ σελίδων ἑκαστον. Ἐνα μέρος ἐκ τῶν χιλίων ἀντιτύπων ὑπεχρεώθη ὁ τυπογράφος νὰ παραδώσῃ ἐντὸς τεσσαρῶν μηνῶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ ὅτι ἤρχιζε τὴν ἐργασίαν.

Εἴτω ἡ πρώτη φορὰ τοῦ μανθάνομεν ἃ ἐπαιχίζε τότε ἡ ἐκτύπωσις καὶ πόσο ἀντίτυπα ἔκτυπώοντο διὰ κάθε σῆμα. Δὲν ἦτο, βεβαίως, πάρος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιτύπων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἔχομεν τώρα μίαν βίβλιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθορισθεῖσαν διαπάνην τῶν 60 σκουδίων διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν χιλίων βιβλίων εὐλογος εἴτω ἡ ἀπορία περὶ τοῦ ἃ ἔβριζε τότε ἐν σκουδῶν. Τούτο ἦτο ἀργυρῶν νόμισμα μὲ σταυρὸν καὶ ὀνομάζετο Σκουδὸν τοῦ Σταυροῦ, βίβλινος 32 περιῶν γραμμαρίων (γραμ. 31.829) μὲ περιεχόμενον ἀργύρου 948 ἐπὶ ταῖς χιλίας καὶ ἀντιστοιχεῖ μὲ λίρας Ἑνετικᾶς 9 καὶ 6 σολδία. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πᾶν ἡ φλωρὴ Βενέτια ἦρχε τότε 15 λίρας ἴσα τὸ σκουδὸν ἀντετροσώπεινε τὰ 3/5 τοῦ Τζεανίου, τὸ δὲ τρεχοῦμενον δουκάτον, περὶ τοῦ ὁποῖου λόγος εἰς τὰς δημοσιευθείσας ἐν τῷ Μικρῷ Ἑλληνομνήμονι διαθήμας ἀντιστοιχεῖ μὲ λίρας Ἑνετικᾶς 6 καὶ σολδία 4 ἦτοι 2/3 τοῦ σκουδίου.

Καὶ ἴτω φερῶμεν ἐν πλεόν συγκειρισμένον παράδειγμα, δυνάμενον νὰ φανερώσῃ τὴν τότε ἀξίαν τοῦ νομίσματος εἰς Βενετίαν. σημειοῦμεν ὅτι ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Διεθνήντου καὶ γυμνασιάρχου τοῦ Φλαγγιανοῦ Φροντιστηρίου ἦτο 100 δουκάτα τρεχοῦμενα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ 60 σκουδία αἰ καταβληθέντα διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν 1000 ἀντιτύπων τῆς Θείας Λειτουργίας καί, ἴτω προχωρήσωμεν εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν μὲ βίβλιν τὴν ἀπορροατικὴν τότε ἀξίαν καὶ τὴν κορινθίαν, εὐρίσκωμεν, ὡς καὶ ἄλλα ἐπιστήματα (Μικρὸς Ἑλληνομνήμων—Β' σελ. 124—26) ὅτι τὰ 100 δουκάτα, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 60 περιῶν σκουδία, εἴνε 100 εἰκοσάφορα χρυσά.

Ἐκτυπώθησαν τότε, ὡς ἀνεφερα, χίλια ἀντίτυπα, ἀλλὰ σήμερον, κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ ἀειμνήστου Βιβλιογράφου Δεμιράν, δὲν διεσώθη παρὰ ἐν καὶ μόνων καὶ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Στεργίου παρὰ τὴν Μόσχαν. Ὅταν ἀπωλέσθησαν τὰ 394. Δὲν τὸ εὐρίσκω εὐλογον. Βάπτου δὲ ἀπάρχη καὶ ἄλλο ἢ ἄλλα ἀντίτυπα εἰς καμμίαν Μονὴν ἢ Βιβλιοθήκην.

Ἰδοὺ πόσο ἐν πιστῇ μεταφράσει τὸ συνταχθέν, Ἰταλικᾶ, συμβόλαιον παρὰ τοῦ γηθέντος ἱερέως Μιτθάλου Τζγάλα:

«Ἄνωσ τῷ Θεῷ, 1638 τῇ 16/26 Ὀκτωβρίου ἐν Βενετία.

«Ἀηλοῦται διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου ὅτι ὁ κύριος Ἀντώνιος Τζουλιάνι, τυπογράφος, συνεφώνησε μὲ τὸν λίαν αἰδέσιμον ἱερομόναχον Φιλάθεον Βαλεριανὸν καὶ μὲ τὸν ἐπιλαμπρον (ποῖτο magifico) κύριον Ἐπιφανίον Ἑρμούμενον, συνεταίρους, νὰ ἐκτυπώσῃ διὰ λογιωρασίαν τῶν ἐν βιβλίῳ ὀνομαζόμενον Λειτουργία ἐκ τριάντα περιῶν φύλλων, εἰς χάριτην κοινῶν συνήθη, ἐντὸς προθεσμίας τεσσαρῶν μηνῶν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ ὅτι ἄρχισθ ἢ ἐκτύπωσις, καὶ εἶμεναι σύμφωνα οἱ εἰρημέναι κύριοι συνεταίροι, νὰ καταβάλουν διὰ πληρωμὴν τοῦ εἰρημένου βιβλίου δύο ἀργυρᾶ

σκοῦδα διὰ κάθε φύλλον ἦτοι λίρας 18 καὶ σολδία 12, μετὸν ὄρον νὰ μὴ δύναται, κατ' οὐδένα τρόπον, νὰ ἐκτυπώσῃ περισσότερα τῶν χιλίων ἦτοι 1000 βιβλίων, διὰ λογαριασμὸν τῶν ἀνωτέρω κυρίων, ἐφάπαξ, καὶ μέχρι δύο ἐτῶν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας ἐγένετο ἡ παροῦσα γραφὴ ἀπὸ ἐμὲ τὸν πατέρα Ματθαῖον Τζιγάλαν καὶ ὑπεγράφη ἀπὸ τοὺς συμβαλλομένους.

Ἐγὼ Ἰωάννης—Ἀντώνιος Τζουλιάνι βεβαιῶ τὰ ὡς ἄνω γεγραμμένα».

Δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ συμβόλαιον αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ ἱερομονάχου Φιλοθέου καὶ τοῦ Ἐπιφανίου, αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως ἐτέθησαν εἰς τὸ ἀντίγραφον ποῦ ἐπῆρεν ὁ τυπογράφος.

* * *

Πλὴν ἡ ἐκδοτικὴ χορηγία τοῦ ἀειμνήστου εὐεργέτου Ἐπιφανίου Ἠγουμένου τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀνεγράφη μετὰ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὰς δέλτους τῆς ἱστορίας τοῦ Γένους, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Θείας Λειτουργίας, διότι τὸ 1645 εἶδε τὸ φῶς ἐν Βενετία μία νέα ἐκδοσις τῆς Γραμματικῆς Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρεως—ἡ πρώτη, ὡς γνωστόν, ἐδημοσιεύθη τὸ 1476 ἐν Μιλάνῳ—μετὸν κάτωθι τίτλον:

Γραμματικὴ Κωνσταντίνου Λασκάρεως τοῦ Βυζαντίου, ἡ πάνυ ὠφελιμωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη, νεωστὶ ἐπιμελῶς μετατυπωθεῖσα συνδρομῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου Ἐπιφανίου Ἠγουμένου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, εἰς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθεστάτων νέων.

Παρὰ Ἰωάννη—Πέτρῳ τῷ Πινέλλῳ

Ἐνετίησιν ἐν ἔτει σωτηρίῳ αχμε' (1645) (σελ. 431, σχ. 8ον)

Εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἡ εἰς τὸ φύλλον ὑπ' ἀρ. 2 προσφώνησις τοῦ Ἐπιφανίου ἔχουσα οὕτως:

«Πᾶσι τοῖς φιλομαθεστάτοις νέοις Ἐπιφάνιος ὁ Ἠγούμενος, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, πανοτιοῦν καταθύμιον.

«Ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα βιβλία, ὧ νέοι φιλομαθέστατοι, τὸ πλέον ἀναγκαιοτέρον καὶ πλέον χρησιμώτερον εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀρετὴν, εἶναι ἡ γραμματικὴ, διατὶ αὐτὴ μόνη, ὡσὰν ἕνας καλὸς ὁδηγός, εἰσάγει μετ' εὐκολίαν τοὺς ἀρχαίους εἰς αὐτήν.

«Τοῦτο τὸ χρησιμώτατον βιβλίον βλέποντάς το ἐγὼ παρ' ὀλίγον ἀφανισμένον διὰ τὴν παλαιότητα τῆς κειροῦ καὶ στοχαζόμενος τὴν μεγάλην ζημίαν ὁποῦ ἤμπορεῖ νὰ λάβῃ τὸ ἔκλαμπρον γένος μας, ἠθέλησα διὰ νὰ γνωρισθῇ εἰς ὄλους ἡ θερμότης ἀγάπῃ ὁποῦ πάντοτε διαφυλάττω εἰς αὐτό, νὰ τὸ μετατυπώσω μετ' ἐξοδὸν ἰδίαν ἐδικὴν μου εἰς κοινὴν ὠφέλειαν.

«Παρακαλῶ τὸ λοιπὸν τὴν προθυμίαν σας νὰ δεχθῆτε ἐξ ὅλης καρδίας ἐτούτην μου τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ παρακινήσετε ἕνας τὸν ἄλλον σας εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς τόσον ὑπὸ πάντων ἐπαινουμένης ἀρετῆς, μὴν φειδόμενοι οὐδενὸς κόπου διὰ νὰ τιμῆσετε καὶ μεγαλύνετε τὸ ἔξοχον γένος μας, τὸ ὁποῖον διὰ ἀμέλειαν καὶ ἀγνωσίαν πολλῶν, παρ' ὀλίγον εὐρίσκεται ὑστερημένον ἀπὸ τὸν μέγαν ὀθησαυρὸν τῆς σοφίας καὶ ἀπὸ πολλούς, διὰ τὴν ἀμάθειαν, καταφρονεμένον.—Εὐτυχεῖτε νέοι φιλομαθέστατοι».

* * *

Αὐτὰ ἔγραφε πρὸ 320 ἐτῶν ὁ ἀειμνήστος Ἐπιφάνιος. Λόγια γεμᾶτα ἀπὸ

πατριωτικὸν παλμόν, ἀπὸ φιλογενῆ διάθεσιν. Ἦθελε τὸ «ἐκλαμπρον, τὸ ἔξοχον Γένος του» νὰ ἐκπαιδευθῆ, νὰ γνωρίσῃ τὴν παιδείαν τῶν ἀρχαίων προγόνων, καὶ νὰ μὴ παρουσιάζεται «καταφρονημένον» διὰ τὴν ἀμάθειαν. Ἐθεώρει ὡς ἀναγκαιότατον καὶ χρησιμώτατον μέσον διὰ τὴν «ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς» τὴν Γραμματικὴν, διότι αὐτὴ μόνη, ὡς γράφει, εἰσάγει μὲ εὐκόλιαν ὡσὰν καλὸς ὁδηγὸς τοὺς ἀρχαίους εἰς τὴν γνῶσιν τῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς. Ἐτρεφε μίαν θερμοτάτην ἀγάπην πρὸς τὴν νεολαίαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτὴν τὴν διεδήλωσε εἰς τὴν μετὰ δύο ἔτη (1617) μνημειώδη διαθήκην του, ἣν συνέταξεν ὅτε ἦγε τὸ 79ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανεν.

«Θέλω, γράφει εἰς τὴν εἰδικὴν παράγραφον τῆς διαθήκης, ἵνα ἀπὸ τοὺς Ἐπιτρόπους μου διορισθῆ εἰς Ἑλληνα διδάσκαλος, πρόσωπον ἐγγράμματον καὶ ἐμπειρον εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ ἑλληνικὰ δόγματα, ὅστις δέον νὰ διαμένῃ ἐν τῇ ρηθείῃ πόλει τῶν Γιαννίνων καὶ νὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διδάσκῃ Γραμματικὴν, Ἀνθρωπισμὸν (4) καὶ ἄλλας ἐπιστήμας καὶ γράμματα Ἑλληνικὰ εἰς τὰ παιδιά καὶ τὰ κοράσια τὰ ὅποια θὰ θελήσουν νὰ μάθουν...καὶ ὁ διδάσκαλος οὗτος νὰ εἶναι πρόσωπον καλῶν ἠθῶν, ἐνάρετος, πεπαιδευμένος καὶ ἱκανὸς δι' αὐτὴν τὴν θέσιν...».

* * *

Ἄν μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ τὸν ἀείμνηστον συμπατριώτην μου, τοῦ ὁποῦ ὁ τάφος εὐρίσκεται εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐδῶ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ φέρει τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφήν:

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ—1648 καὶ τὸν ὁποῖον συχνὰ ἐπισκέπτομαι, θὰ τῷ ἔλεγα:

«Πέρασαν, ἀείμνηστε συμπατριῶτα, τρεῖς καὶ πλέον αἰῶνες ἀφότου ἀπηύθυνες τὴν ἔξοχον ἐκείνην προσφώνησιν εἰς τοὺς φιλομαθεῖς νέους. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ «ἐκλαμπρον Γένος» ἀποτινάξαν τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, εἶναι ἐλεύθερον, ἐπροώδευσεν, ἔχει τώρα Πανεπιστήμια, Ἀκαδημίας, Ἀνωτάτας Σχολὰς καὶ παντοειδῆ, πολυάριθμα Σχολεῖα καὶ Γυμνάσια ποὺ ἰδρύθησαν ἀκόμη καὶ εἰς τὰ κεφαλοχώρια. Ἀλλὰ γράμματα τὰ παιδιά δὲν μαθαίνουν, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ παλαιοί, στὸν καιρὸν ποὺ αἱ τάξεις τῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως ἦσαν μόνον ἕνδεκα καὶ ὄχι δώδεκα ὅπως τώρα, ἐμάθαμεν γράμματα πολλὰ καὶ καλά, διότι εἶχαμε καλοὺς δασκάλους καὶ τόσους ὅσοι ἐχρειάζοντο διὰ νὰ λειτουργοῦν ἀπροσκόπτως τὰ Γυμνάσια. Τώρα βλέπομεν Γυμνάσια μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας Καθηγητὰς καὶ δὲν ἀκούονται παρὰ συνεχεῖς διαμαρτυρίαι διὰ τὰς ἐλλείψεις ποὺ παρουσιάζουν τὰ Σχολεῖα εἰς διδακτικὸν προσωπικόν. Πῶς, λοιπόν, εἶναι δυνατόν νὰ μάθουν τὰ παιδιά γράμματα; Καὶ νά! μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντας ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἀγραμματώσυνη ὀφείλεται ὄχι εἰς τὰς ἐλλείψεις διδασκάλων, ἀλλὰ εἰς τὴν γλῶσσαν. Πρέπει νὰ σοῦ ἀναφέρω, ἀληθμόνῃτε Ἐπιφάνιε, ὅτι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἑλληνας ἔχομεν μίαν καλὴν γλῶσσαν τὴν ὅποian ὀνομάζομεν ἀπλῆν καθαρεύουσαν ἢ μικτὴν, εἰς τὴν ὅποian γράφονται αἱ ἐφημερίδες, οἱ νόμοι, τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις κλπ. Αὐτὴν τὴν γλῶσσαν μεταχειρίζονται καὶ οἱ πολιτικοὶ μας ἄνδρες ὅταν ἀγορεύουν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐχομεν ὁμῶς καὶ μίαν ἄλλην γλῶσσαν εἰς τὴν ὅποian γράφονται τὰ μυθιστορήματα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα κλπ. Καὶ ἐνῶ ἡ πρώτη εἶναι Ἐνιαία καὶ γράφεται ὁμοιομορφῶς καὶ ἔχει κανόνας καὶ τυπικόν, ἡ ἄλλη δὲν ἔχει οὔτε Γραμματικὴν οὔτε

Συντάκτικόν και ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς φανατικοὺς ὁπαδοὺς τῆς γράφει κατὰ τὸν ἰδικόν του τρόπον και νομίζει διτ γράφει τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἐνῶ πράγματι γράφει τὴν λεγομένην «μικτὴν» με κάτι «κουτσορευματα».

Τώρα εἰς τὰ σχολεῖα ἐπέβαλον αὐτὴν τὴν γλῶσσαν και νομίζουν διτ θὰ μάθουν τὰ παιδιὰ γράμματα και θὰ ἀνακοπῇ τὸ ρεῦμα τῆς ἀγραμματοσύνης. Εἶπα διτ ἡ γλῶσσα αὐτὴ δὲν ἔχει κανόνας ἀλλ' οὔτε λεξικόν. Τώρα μόλις παρηγγέλθη ἡ Ἀκαδημία νὰ τὸ συντάξῃ γρήγορα-γρήγορα.

Τί νὰ τὴν κάμουν λοιπὸν τὴν Γραμματικὴν τοῦ Λασκάρεως ἢ ἄλλην οἰανδήποτε, ἐφόσον π.χ. ἡ Γραμματικὴ ἀναφέρει τὸ τρίτον πληθυντικὸν τοῦ παρατατικοῦ τοῦ ρήματος ἔρχομαι: «ἤρχοντο» και οἱ νεωτερίζοντες γλωσσωπλάσται γράφουν ὁ ἕνας «ἐρχόντουσαν» ὁ ἄλλος «ἐρχόντανε» και ὁ τρίτος «ἐρχοντιαν»;

Ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τοὺς ἐνδόξους και ἀθανάτους προγόνους μας, διὰ τὴν μελέτην τῶν ὁποίων εἶπες ὀρθότατα εἰς τὴν προσφώνησιν διτ καλὸς ὁδηγός, χρησιμώτατος και ἀναγκαιότατος εἶναι ἡ Γραμματικὴ, μάθε διτ ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν περιορίσθη εἰς τὰς τέσσαρας τελευταίας τάξεις τῶν Γυμνασίων, ἐνῶ τὰ παιδιὰ τῶν Βενετσιάνων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔζησες τόσα χρόνια, σπουδάζουν τὴν ἀρχαίαν ἐπὶ πέντε χρόνια.

Θέλεις νὰ σοῦ ἀναφέρω και κάτι ἄλλο καταπληκτικόν;

Τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ θὰ διδάσκωνται τοῦ λοιποῦ οἱ Ἑλληνόπαιδες ὄχι εἰς τὸ πρωτότυπον ἀλλ' εἰς μεταφράσεις! Ἔχομεν μετ' ἄλλα λόγια πολυτίμους, περιφήμους μεταξωτοὺς τάπητας κεντημένους και διακεκοσμημένους και τοὺς κρεμοῦμεν εἰς τὸν τοῖχον ἀπὸ τὴν ἀνάποδην!

Συγχώρησέ με, ἀλησμόνητε συμπατριῶτα, διότι σοῦ ἐτάραξα τὸν αἰώνιον ὕπνον σου».

Βενετία

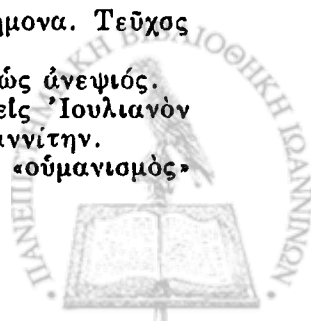
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

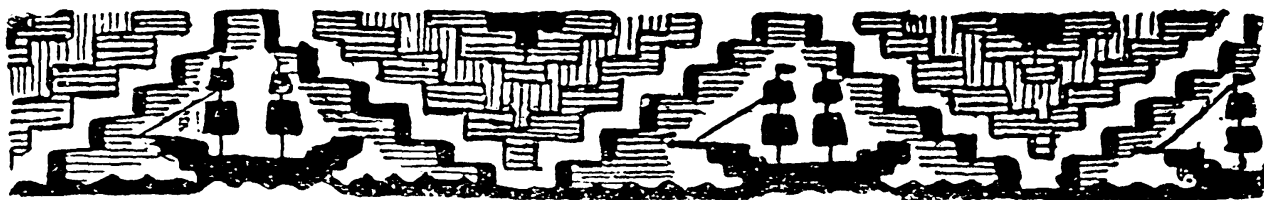
1. Τὴν διαθήκην τούτου ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸν Μικρὸν Ἑλληνομνήμονα. Τεύχος Β', σελ. 4—8.

2. Οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Ἀθανασίου Βαλεριανοῦ ὡς ἀνεψιός.

3. Αὐτὸ ἦτο Ἰταλιστὶ τὸ ὄνομα ἀλλ' οἱ ἰδιοὶ μας τὸ ἐξελλήνισαν εἰς Ἰουλιανὸν και μάλιστα ὁ Παπαδόπουλος Βρεττός τὸν ἀναφέρει ὡς Ἑλληνα και δὴ Ἰωαννίτην.

4. Humanità ἔχει τὸ Ἰταλικὸν κείμενον. Πρόκειται περὶ τῆς λέξεως «οὐμανισμός» ποῦ ἐσήμαινε τὴν σπουδὴν τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων.

ΣΠΥΡΟΥ ΣΤΟΥΠΗ

ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΟΝΗΣΙ ΚΑΙ Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Γιὰ ὄσους δὲν τὸ ξέρουν, σημειώνομε, πὼς τὸ Ποντικονῆσι εἶναι ἓνα νη-
σάκι στὰ νότια τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ σ' ἀπόστασι 5 περίπου χιλιομέτρων ἀπ'
αὐτῆ, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν τοποθεσία κανόνι.

Τ' ὄνομά του τ' ὀφείλει στὴ μικρότητά του, κατὰ λαϊκὴ παρομοίωσι.

Οἱ Ἑπειῶτες ἰδιοκτῆτες του, γιὰ νὰ κολακεύσουν, προφανῶς, τὴν αὐτο-
κράτειρα Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας πὺν τὸ ἐπεσκέπτετο συχνά, ὅταν διέμενε στὸ
Ἀχιλλεῖο ἀνάκτορό της—περὶ τὸ 1895—τὸ μετωνόμασαν σὲ νησί «τῆς Αὐτοκρα-
τειρας Ἐλισάβετ», πὺν ὅμως δὲν ἐπεκράτησε. Διεθνῶς εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς «Νῆ-
σος τοῦ Ὀδυσσεύς» (I. île d' Ulysse), ἐπειδὴ κατὰ μιὰ ἐκδοχὴ—ἀστήριχτη—
σχετίζεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ὀμηρικοῦ ἥρωος Ὀδυσσεύς στὴ νῆσο τῶν
Φαιάκων.

Εἶναι «σῆμα κατατεθὲν» τῆς Κερκυραϊκῆς φυσικῆς ὁμορφιάς, πὺν ἡ εἰκόνα
τοῦ ἔχει ἀποτυπωθεῖ καὶ σὲ γραμματόσημα, ταχυδρομικὰ δελτάρια, τουριστικὲς
διαφημῆσεις κ.λ.π.

Σὲ παλῆὰ χρόνια, ἦταν ἓνα ξερονῆσι μ' ἓνα ἐρειπωμένο ἐκκλησάκι χτισμένο
ἀπὸ τοῦ 1535, πὺν τὸ ἀξιοποίησε ὅμως ὁ Ἑπειῶτης ἱερομόναχος Νικόδημος
Κολητζῆς ἢ Κολίτζας. Αὐτὸς ἔχτισε ἐκεῖ (1680) τὸ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐκκλησάκι
τοῦ Παντοκράτορος Σωτῆρος πὺν σώζεται καὶ σήμερα, ἐφκίασε στέρνα εὐρύχωρη,
τὸ δεινδορφύτευσε, τὸ καλλιέργησε καὶ ἔζησε ἐκεῖ ἀρετὰ χρόνια.

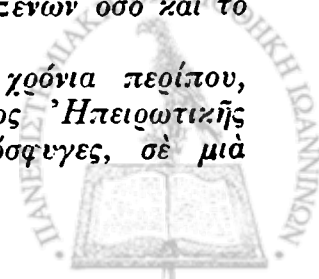
Ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Ποντικονῆσι καὶ σὲ μικρὴ ἀπόστασι ἀπ' αὐτό,
στοὺς πρόποδες τοῦ Κανονιοῦ, στὴ θάλασσα, πάνω σὲ κάτι βράχους, εἶναι χτι-
σμένη ἢ σημερινὴ γυναικεῖα Μονὴ τῆς Βλαχέρνας, ἰδιοκτησία κι' αὐτῆ τοῦ Κολη-
τζῆ, ἢ ὁποῖα τότε ἦταν ἀπλῶς ἐκκλησάκι.

Ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἑπειῶτης ἱερομόναχος, περίεργος καὶ ἀξία ἰδιαίτερης με-
λέτης φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς, ἔχτισε τὸ 1689, μέσα στὴν πόλι τῆς Κερκύρας,
σὲ οἰκόπεδο πὺν τοῦ παραχωρήθηκε δωρεὰν γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ ἀπὸ τὴν Ἑπειῶ-
τισσα Θεοδώρα Βαρβιτσιώτη, τὴν ἐκκλησία «Παναγία τῆς Κυρῆς Φανερωμένης»
πὺν σώζεται καὶ σήμερα γνωστὴ ὡς «Παναγία τῶν Ξένων». Παλαιότερα δέ, γνω-
στὴ μὲ τὸ Ἰταλικὸ ὄνομα «Κιέζα Φορεστιέρι, ἢ, Κιέζα Φανερωμένη ντὶ Φορε-
στιέρι»=Ἐκκλησία τῶν Ξένων.

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Κολητζῆς ἐδώρησε στοὺς Ἑ-
πειῶτες πὺν διέμενον τότε στὴν πόλι τῆς Κερκύρας, στοὺς ἀπογόνους αὐτῶν καὶ
σ' ὄσους μελλοντικῶς θὰ ζοῦν μονίμως ἐκεῖ, ὅλη του τὴν περιουσία κινήτη καὶ
ἀκίνητη.

Οἱ ὁποῖοι γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τότε—γιὰ πρώτη φορὰ—συνέληξαν τὸ Ἑπει-
ρωτικὸ Ἀδελφάτο, τὸ ὁποῖο σὰν νόμιμος ἀπόλυτος κληρονόμος, κατέχει καὶ δια-
χειρίζεται συναδελφικῶς μέχρι σήμερα, τόσο τὴν Παναγία τῶν Ξένων ὅσο καὶ τὸ
Ποντικονῆσι κ.ἄ.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῶν Ξένων, ἐπῆρξε ἐπὶ 300 χρόνια περίπου,
καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκικῆς δουλείας, ἓνα εἶδος Ἑπειρωτικῆς
Ἑστίας γιὰ τοὺς σφοδρότεροι ἐκεῖ πολυαριθμοὺς Ἑπειῶτες πρόσφυγες, σὲ μιὰ

ἐποχή πού ὁ παντοδύναμος κάτω ἀπό τήν Ἑνετική ἐξουσία Καθολικισμός ὑπενόμενε καί ἐμάχετο λυσσώδως τήν Ὀρθοδοξία, πάνω στήν ὁποία κατωρθώσαμε νά ἐπιβιώσωμε ὡς φυλή καί ὡς ἔθνος. Ὑπῆρξε ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἀγνῶν ἡπειρωτικῶν παραδόσεων, ἠθῶν καί ἐθίμων, πράγμα πού εἶχε τεράστιες εὐνοϊκές ἐθνικές ἐπιπτώσεις, τόσο ἐπὶ τῆς Ἠπειροῦ καί Κερκύρας ὅσο καί τοῦ ἔθνους μας γενικώτερα.

Εἰδικώτερα, ἐκεῖ μέσα στήν ἴδια αὐτὴν ἐκκλησία κατὰ τὰ χρόνια τῆς Ἑνετοκρατίας ἐδιδάσκοντο καί τὰ ἑλληνικά γράμματα ἀπὸ Ἠπειρώτες κληρικούς.

Κάποιοι ὁμως, στήν προσπάθειά τους νά ἀμφισβητήσουν ἢ νά μειώσουν τὴν τεράστια συμβολή τῆς Ἠπειροῦ στήν ἑλληνική ἀναγέννησι τῆς Κερκύρας, δὲν ἐδίστασαν νά παρουσιάσουν τὸν ἱερομόναχο Κολητζᾶ ὡς...Κεφαλλονίτη, τὴν δωρητρία τοῦ οἰκοπέδου ὅπου ἐκτίσθη ἡ Παναγία τῶν Ξένων Θεοδώρα Βερβιτισιώτη ὡς μὴ Ἠπειρώτισσα κλπ.!!!

Οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, δηλαδή, ὅτι οἱ Ἠπειρώται τῆς Κερκύρας ὀφείλουν τὴν κοινοτική τους συγκρότησι ἐκεῖ...σ' ἄλλους!! Ἐξωστράκησαν τὸ πνεῦμα τῆς Ἠπειρωτικῆς φιλογενείας καί φιλοπατρίας πού ἔχει πλημμυρίσει κάθε γωνιά τοῦ πανελληνίου μὲ ἔργα εὐποιίας!

Ἄλλὰ ἡ κατωτέρω διωρητήριος πράξις τοῦ Κολητζᾶ, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ γεγονός ὅτι, ἀπὸ τότε, δηλαδή ἐπὶ 264 γιὰ τὴν ἀκριβεία χρόνια καί μέχρι σήμερα, τόσο ἡ Παναγία τῶν Ξένων ὅσο καί τὸ Ποντικονῆσι ἀποτελοῦν ἰδιοκτησία τῆς ἐν Κερκύρα Ἠπειρωτικῆς Κοινότητος πού τὴν διαχειρίζεται ὡς ἀπόλυτος ἰδιοκτῆτρια, χωρὶς ποτὲ νά ἀμφισβητηθεῖ τὸ σχετικὸ δικαίωμα, παράλληλα μὲ τὴν κεκρυφαῖκή παράδοσι πού τὴ θέλει σὰν μιὰ καθαρῶς ἡπειρωτικὴ ἐκκλησία, διαφεύδει, μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο, κάθε ἀντίθετο ἰσχυρισμὸ (1).

Α'—1. Πληρέστερα τὸ θέμα ἀναπτύσσομε στὸ ἔργο μας «Οἱ ξένοι ἐν Κερκύρα» Βα ἐκδοσις 1960 (Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετὰ χρηματικοῦ ἐπάθλου), ὅπου μεταξὺ ἄλλων καί σχετικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀπόφασις τῶν Ἰονίων Δικαστηρίων, πού ἐξεδόθη κατόπιν παραπόνων τῶν Παργίων, ἐπειδὴ δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ ὡς «ἀδελφοὶ» (=ἰσοῦτοι στήν ἡπειρωτικὴ ἐκκλησία). Ἡ ἐν λόγω ἀπόφασις ἀναγνωρίζει ὅτι, οἱ Πάργιοι δὲν νοοῦνται ὡς Στερωῖται πρὸς τοὺς ὁποίους ἐδωρήθη καί ἀνήκει ἡ ἐκκλησία, σύμφωνα μὲ τὸ γράμμα καί τὸ πνεῦμα τοῦ δωρητοῦ, διότι ἀποτελοῦσαν ἐξάρτημα τῆς ἐνετοκρατουμένης Κερκύρας. Σκοπὸς δὲ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν προερχομένων ἐκ τῆς Τουρκοκρατουμένης Στερωῆς (=Ἠπειροῦ), τῶν ὁποίων τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα διέφεραν τῶν Παργίων λόγω τῆς διαφορετικῆς πολιτικῆς τους καταστάσεως. Τὸ Ποντικονῆσι ἔχει ἤδη παραχωρηθεῖ, βάσει συμφωνητικοῦ μεταξὺ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου τῆς Παναγίας τῶν Ξένων καί τῆς Τοπικῆς Ἐπιτροπῆς Τουρισμοῦ εἰς τὸν Ε.Ο.Τ., διὰ 19 ἔτη πρὸς τουριστικὴ ἀξιοποίησι. Μετὰ τὴν παρέλευσι δὲ τῆς προθεσμίας θὰ περιέρχεται, ὅπως καί ἂν εὐρίσκειται, χωρὶς καμμιὰ ἀποζημίωσι, στήν ἰδιοκτῆτρια ἐκκλησία. Παλαιὰ ἐπιγραφή πού βρῖσκεται ψηλά στὸ ὑπέροθυρο τῆς κυρίας εισόδου τῆς ἐκκλησίας, ἡμικατεστραμμένη σήμερα, λέγει ὅτι χτίστηκε ἡ ἐκκλησία ἀπὸ Παραμυθιώτες, Γιαννιώτες, Δελβινιώτες καί ἄλλους Στερωῖτες, πράγμα πού ἐπανελάβε καί νεωτέρα ἐπιγραφή μαρμάρινη, πού βρῖσκεται πιὸ κάτω ἀπὸ τὴν προηγούμενη.

Λέγει, λοιπόν, ἡ ἐπίσημος δωρητήριος πράξις κατὰ πιστὴ ἀντιγραφή τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Κερκύρας, ἐκτὸς τοῦ τονισμοῦ πού ἔγινε ἐκ μέρους μας γιὰ εὐκολότερη κατανόησι τοῦ κειμένου, τὰ ἑξῆς:

«Ἐν Χου (1) ὠνόματι ἀμὲν 1700 ἡμέρα 25 τοῦ ὀκτωβρίου μινὸς ἰς τὴν ἡκίαν τοῦ τιμίου SP (2) μικέλι Τουρληνοῦ δοτόρου (3) ἰστὴν περιοχὴν τῆς ΥἸου (4) σπηλιότισσας καί ἀγίου Βλασίου ἡβρισκόμενος ἰς γῆρας βαθὺ ὁ παρὸν πανοσιότατος ἱερομόναχος Νικόδημος ὁ κατὰ κόσμον Κολητζᾶς καί διὰ τοῦτο φοβούμενος μίπος τὸν φθάσι τὸ τέλος τῆς παρούσης ζωῆς ἐφνιδίος δίχος νά ἔχη ἐξεκαθαρισμένα τὰ ὅσα ἦνε τῆς γνώμιστου ἀμετατρέπτος ὡς κάτοθεν,

παρακινιμένος κὲ ἀπὸ τὴν βίαν τὶς συνιδήσεώς του ἀποφάσισε διλοπιόντας τὴν θέ-
λυσιν νὰ σηντρέξι ἰς τὴν παροῦσαν σημφονίαν καὶ ἔξεκαθάρισιν τὶς καρδιακὶς
του βουλῆς.

καὶ γὰρ ἐπιδὴ κερὸν ἀπερασμένον ἰς μνιμόσινον αὐτοῦ καὶ τον γονέον του
ἔχτισε ἰστὴν παρούσα γῶρα μίαν ἐκκλησίαν ὑπονομαζομένῃ
Κηρία ἢ Φανερομένη ἰς τὴν ὀπίαν ἦνε κίριος καὶ καθο-
λικὸς νικοκίρης καὶ γιὺς πατρονᾶτος (5) ἀπόλιτος καὶ ἡσαφτὸ τὸ ἔργο
ἔλαβε πολὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν μοπὲ (6) SP πάνο μουντζουνίδη ἀπὸ τὸν SP πάνο
Κάγια καὶ ἀπὸ ἄλους πολλοὺς στεριότες (7) διὰ τοῦτο, ὅς καθὸς φανερόνι πὸς
θέλη καὶ ὀρίξη νὰ ἀφιερῶσι διτὶ καὶ ἄνεξη του ἡβρίσκετε
καὶ τὸν ἀκαρτερῆ παντίον τρόπο, εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλη-
σίαν, τὴν ὀπίαν ἀφίρι καὶ ἰστιτουιρι (8) ἀπλοτέρας κλη-
ρονομᾶ ἰστὰ παντία του ἀγαθὰ κινιτὰ, ἀκίνιτα.

ἔιξη σήμφονα ἐνόπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ μαρτίρον τὸν
κάτοθεν ἰς ἀνταμηβὶν πολὸν Θεαρέστον ἐβεργεσιον μετὰ τοὺς (41) παρόντες ἡ-
γουν SP Πανορίξο SP παῦλο Γιανίτζι σ, ξάνθο μιληδόνη κὺρ ἀθανάσι κίζηλᾶρι,
SP διμήτρι γιοργάκι, μίστερ Χριστόδουλο καὶ ἀντρέα ἀδελφούς του καὶ ζαταβόντα,
SP νικόλα ρίλια, νικολὸ τζουκαλᾶ καὶ νικολὸ Παναγιότι, γιανούτζο λαντζόνι,
ραντομάνι, στάθι Φακίτζα, δῆμο χρίστο, τζόρτζη Κόγια, ἀθανάσι κονιτζιότι, δῆμο
στάθι SP, ἀθανάσι παπᾶ, ρίξο Χρίστο βαφιᾶ, καὶ γιάνι σαράτζη, Χρίστο παπα
πανογιάνι, δημοτζουκαλᾶ, πρὸς τοὺς ὁποίους θεληματικὸς τρόπου ἀπὸ τὴν σῆμε-
ρον καὶ ἰς τὸν ἔνα τὸν ἄπαντα δίδη, παραδίδη τὸ γιὺς (9) τὶς ἄνοθι ἐκκλησίας
ἰς τὴν ὀπίαν νὰ ἐνοῦτε ἀφιερῶμένῃ ὅς μετόχιον ἔτεριμιὰ ἐκ-
κλησία ὀπου ἔχη, ἢ ἐπονομαζομένη ὀπαντοκράτορας ἰς
τὸ ποντικονίσι καὶ βάνι αὐτοὺς ἐνορήτας ἀδελφούς καὶ νικοκυρέους ἰς
τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν μετὰ (41) τοὺς κληρονόμους διαδόχους αὐτον πάντοτε καὶ
ἂη καὶ περιπλέον ὀποτε ἡθέλαν ἐβρεθοῦν νὰ κατικίσουν ἰς τὴν ἄνοθεν καὶ πα-
ροῦσα γῶρα ἔτερι ἄλη στεριότες, ἡγουν Γιαννιότες Παραμηθιότες καὶ Δελβινιό-
τες, νὰ ἐνοοῦντε καὶ αὐτὴ πάντοτε κουπλέξη (10) ἰς τὴν ἡδίαν σημφονίαν γιὺς
καὶ μπενεφήτζιο (11) ἡμπορόντας νὰ μαζόνοντε ἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν κάθε ἡ-
μέρα τῆς ἀγίας λαμπρῆς καὶ ἄλας ἡμέρας κατὰ τὸ ἔθος ἔτέρον ἐκκλησιῶν, νὰ ἐ-
κλέγουν ἀπὸ κερὸν ἰς κερὸν κιβερνητάδες, γραμματικόν, γαστάλδον (12) καὶ ἄ-
λους ὀπου νὰ ἡθέλαν τοὺς φανιστί, καὶ αὐτὶ νὰ ἐξουσιάζουν καὶ κυβερνοῦν τὰ
πάντα κατὰ τὴν τάξιν τον ἐκκλησιον ἰς δόξαν Θεοῦ, ἰς φίμιν τὶς γαληνοτάτις ἀ-
φεντίας (42) καὶ ἰς μνημόσινον τοῦ κτίτορος καὶ σινβοηθισάντον, ἔξεκαθαρίζον-
τας μόνο, διτὶ ἂν ἴσος καὶ ὀδοσιότατος ἱερομόναχος ἀμβρόσιος σαμοήλις (13) θέλι
σταθῆ ἰς τὴν ἡποταγὴν ἔος τὴν ἀποβίωσιν τοῦ αὐτοῦ πανοσιότατου Κολητζᾶ, νὰ
ἡμπορῆ αὐτὸς νὰ ἔχη τὴν ἐφιμερίαν τῆς ἄνοθεν ἐκκλησίας Φανερομένης καὶ μετο-
χίου (14) αὐτὶς τὸν ὀπίον νὰ χέρετε καὶ τὲς ἐντράδες (15) ἔος τέλους ζοῖς του,
χαρίζοντας μόνον δουκάτα δέκα πρὸς 26 τὸν κάθε χρόνο, μετὰ τὰ ὀπία ἢ αὐτὶ ἀ-
δελφῆ νὰ κάνουν τόσιν ἄφξις ἰς τὴν μονὴ (43) ἄνοθεν μετοχίου Παντοκρατό-
ρου καὶ τοῦτο νὰ ἀγρηκέτε κὲ γήνετε πάντοτε καὶ αυ (16) μετὰ τούτον τρόπον ὀ-
μος, διτὶ νὰ στέκι πάντα ἰς τὴν ἄνοθεν ἐκκλησίαν Φανερομένη, νὰ κατικί ἰς αὐτὴν
καὶ νὰ ἱεουργῆ ὀ ἡδιος αὐτὴν καὶ τὸ μετόχιον, ἀπὸ τὸ ὀπίο λήποντας, ἐφθίς νὰ
διαμένι ἀμέτοχος ἀπὸ τέτιο μπενεφήτζιο (17) καὶ νὰ μὴν ἔχη ἄλο πάρεξ τὴν ἐφη-
μερίαν καὶ ἐντράδα (18) τοῦ αὐτοῦ Παντοκράτορου μετὰ τὴν ἰπόσχεσιν τον δέκα
δουκάτον ὅς ἄνοθεν, καὶ τοῦτο ἔος τέλους ζοῖς του καὶ ἔπιτα νὰ γηρίξη πάλιν
τὸ γιὺς (18) καὶ κηριότις ἰστοὺς αὐτοὺς ἀδελφούς ὅς ἄνοθεν, ἡμπορόντας πάντα
ὀ ἄνοθεν Πανοσιότατος κολιτζᾶς ἐὰν ἴθελε θελήσι νὰ τοῦ ἀσικόσι καὶ αὐτὸ μετὰ
ἔξεκαθάρισιν περὶ πλέον, διτὶ βουλόμενος νὰ σταθῆ ἰς τὴν ἄνοθεν ἐφημερίαν τὶς

Φανερομένης νὰ ἰσῆν ὑποσχόμενος νὰ ζῆ ἀγαπιμένα μὲ τοὺς αὐτοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰοῦτη νὰ ἀγαποῦν αὐτὸν καὶ νὰ μὴν τοὺς δῆδη καμίαν κακί-ἐφχαρίστησιν, διότι δεσγουσιάρωντάς (20) τοὺς ἀδήκος νὰ ἤμποροῦν νὰ τὸν ἐβγάνουν ἀπὸ τὴν ἐφιμερίαν καὶ νὰ βάνουν ἄλλον ἱερομόναχον ὅπου νὰ ἤθελε τοὺς φανιστῖ, βάνοντας πάντα καὶ κάθε κερὸν ἰστὶν αὐτὴν ἐφιμερίαν ἱερομόναχον καὶ ὄχι ἄλλον ἱερέα. ἤμποροντας ὅποτε τὸν κερὸ θέλη ἰστὶν ὀκαζιδὸν (21) μπαλοτατζιδόνος (22) τοῦ ἐφιμερίου νὰ ἐναντιοθῆ καθεὶς, τόσον ἀπὸ τὸ κόρπο τον ἀδελφὸν ὅσον καὶ κάθε ἄλος, διὰ νὰ μὴν μπαλοταριστῆ ἄλος πωρὰ ἱερομόναχος, ἐξακαθαρίζοντας δι, πρὸτι ἄφξισις ὅπου νὰ γένη ἰστὸ ἄνοθεν μετόχιον τοῦ παντοκρατόρου (24) μετὰ ἄνοθεν δέκα δουκάτα χρονικὰ νὰ ἤθελε γένη μία στέρνα, ὅς καθὸς ἦνε ἀρχινιμένο τὸ βάζο (25) ἰς τὸ αὐτὸ ποντικονίσι. καὶ ἀφοῦ τελίῳσι αὐτὴ νὰ γήνετε δι, ἄλο ἤθελε φένετε τὸν ἄνοθεν ἀδελφον ἢ ὀπιη ἀδελφί νὰ κάνουν πάντοτε τὴν ἐορτὴν τῆς μνήμης τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας Φανερομένης. καὶ ὁ ἐφιμέριος τὴν ἐορτὴν τοῦ Παντοκρατόρου. ἀλ'ἐπιδὴ ὁ αὐτὸς πανωσιότατος Κολητζᾶς ἔχι ἐτέριν μίαν ἐκκλησίαν ὀνομαζόμενι ἢ Θκος Βλαχέρενα τὴν ὀπιαν ἔχι ἰς τὴν ζοῆν του καὶ ἰς τὴν ζοῆν ἄλλου ἐνοῦ προσώπου, διὰ τοῦτο ξεκαθαρίζη, πὸς δὲν ἀγορηκᾶ νὰ ἦνε κομπρέζα (26) αὐτὶ ἰς τὴν παροῦσαν σηφονίαν, μὰ θέλη δι, νὰ τὴν ἔχη ἐφιμερέβη καὶ ἐξουσιάζη ὁ ἀπόντας ἱερομόναχος Φηλάρετος ὁ Δελότης ἰδὸς τοῦ μς (27) ἀντρέας ἔος τέλους ζο'ἰς' του. ὄμος νὰ στέκη πάντα ἰστὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοῦ πανοσιότατου Κολίτζα. ἐὰν ἤθελε ἀλάξι γνόμενι ἡσὲ τοῦτο καὶ νὰ τὴν ἀφίσι ἄλονοῦ, νὰ ἤμπορῖ νὰ τὸ κάνι, μὲ ἡπόσχεσιν περὶ πλέον τοῦ ἄνοθεν σαμουήλη καὶ κατὰ κερὸν ἐβρισκομένου ἐφιμερίου πάντοτε καὶ ἀή νὰ μνημονέβη ὅταν λητουργεῖ τὰ κάτωθεν ὀνόματα. καὶ κάθε σάββατο καὶ κωριακὶ νὰ ἐβγένι ἐντιμένος μὲ τὴν ἱερὰν στολὴν ἀφοῦ τελίῳσι τὴν λητουργίαν νὰ ψάλη ἕνα τρησάγιο διάφτᾶ καὶ διὰ τοὺς ξένους (28) ὄλους ὅπου θέλουν θαφτῖ ἰστὶν αὐτὴν ἐκκλησίαν φανερομένη (29), τοὺς ὀπιούς ξένους νὰ τοὺς θάφτουν ὅποτε καπιτάρουν (30) δίχος κανένα ἡντερέσε (31) ἢ ἐξόδια ἰστὴν ἄρκλα (32) ὅπου ἦνε σημαδεμένη ἢ ταφῖ τον ξένον. καὶ νὰ λέγι πάντα ὁ ἐφιμέριος μίαν λητουργίαν κάθε σάββατο ἰς μνημόσινόν τους καὶ τον αὐτὸν ὀνομάτων τὰ ὀπία ἡσῆν ἢ κάτοθεν, ἡγουν:

Πανοσιότατος ἱερομόναχος Νικόδημος κολητζᾶς κὲ ἡ γονέη του
 Πρόσφορω μαρίνι ἢ συμβία του καὶ ἡ γονέη του
 Νικολάου Βερβητσιότι συμβία του καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ
 Πάνου μουτζουνίδη—Γιόργου ἀδελφοῦ του κὲ τον γονέον του
 Πᾶνος Κόγιας καὶ γονέη του
 σινιὸρ χρίσο σινάνη καὶ γονέη του. Ιοάνης Ἱερέας ὁ τουρληνὸς
 Νικόλας τουρληνὸς γονέη του, συμβία του κὲ τέκνον του
 Σιμεὸν μοναχὸς βερβητζιότης καὶ τον γονέον του
 Κωνσταντίνος ἱερέας βερβητσιότις—λήνοβερβητζιότι, συμβία του.

ὄμως νὰ λέγη μία λειτουργίαν τὴν μπάσα δευτέρα ἰς μνημόσινον τῆς ψυχῆς τοῦ ἄνοθεν, μισὲρ πάνου κόγια καὶ τοῦτο διὰ πάντοτε καὶ ἀή, ὅς καθὸς ἦνε ἡπόσχεσις διὰ τιοῦτι ἀφιέροσι ἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν τῆς φανερομένης· ἀλέπιδὶ ἔχι ὁ αὐτὸς πανοσιότατος κολητζᾶς διάφορα πράγματά του, ἡγουν: ἱερὰ σκέβη, μόμπιλε (33), μεσάλια (34) καὶ ἄλα καὶ θέλη νὰ τὰ δισπονέρη (35) κατὰ τὴν γνόμενι του, διὰ τοῦτο ρισερβάρετε (36) νὰ τὰ δισπονέρι ὅποτε τοῦ φανιστῖ καὶ νὰ ἀφίσι ἀπὸ αὐτὰ ὅπου θελήση καὶ νὰ κάμι ἐὰν θελήσι καὶ Ἰνβεντᾶριο (37). ὄμιος θέλη, ὅτι ἔος ὅπου νὰ ζῆ αὐτός, νὰ στέκι ἰστὲς ἄνοθεν ἐκκλησίεστου καὶ ἡ αὐτὶ ἀδελφί νὰ τοῦ ἀσιστέρουν (38) καὶ ἔχουν τὴν ἔγνια του ὅταν ἤθελε τοῦ ἔλθι τίποτες ἀνάγκη, νὰ μὴ τοῦ λίψουν μάλιστα. διὰ πλέον βεβαίῳσιν στερέεσις, ἀπρομπᾶρι (39)

τὰ ὅσα ἦσιν γραμμένα ἰστὴν μαρουσα μεθδρκου του και νὰ ἤμπορὶ νὰ δεκρεταριστῆ (40) καὶ ἀπὸ τὴν δικεοσίνοι, διὰ νὰ ἤμπορὶ ποτὲ τὸν κερὸ τινὰς νὰ ἐναντιοθῆ ἰστὸ δι αὐτὶ διαλανβάνι και οὔτος ἐπίησε, σηνεφόνισε και εὐχαριστίθι ὁ ἄνοθεν πανοσιότατος ἱερομόναχος κολητζᾶς, ἦπε και ἐγράφτι ὡς ἄνοθεν ἐνόπιον μαρτύρων: τοῦ ἐβλαβεστάτου Κηρίου Ἱεροδιακόνου μεθοδίου Ψαρομλίγγου, τοῦ σινιερ Νικολαου και σινιερ πιερρο τζόγια, τοῦ σινιερ Τζαναντρέα, κάτικη ἰς τὴν παροῦσα χόρα, και ἠπογράφη κάτοθεν ὁ ἄνοθεν ἱερομόναχος κολητζᾶς, κάτοθεν μάρτυρες και ὅσι ἀπὸ τὰ ἄνοθεν μέρη ξέρουν νὰ γράφουν:

Ἵπογραφὴ Κολίτζα
2 ὑπογρ. μαρτύρων

νικόδημος ἱερομόναχος κολίτζας βέβεον ὡς ἄνοθεν
μεθόδιος ἱεροδιάκονος ὁ Ψαρομλίγγιος
μάρτυρας παρὸν και ὑπέγραψα
πέρος Τζόγιας μάρτυρας παρὸν και ἰλόγραμμα.—
νικολὸς Τζουκαλᾶς βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Ἐάνθης Μιληδόνης βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
πᾶνος ρῆζος βεβε ὡς ἄνοθεν
Διμήτρης Γιοργάκις βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Χρηστόδουλος Γεοργάκις βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Ἄνδρέας γεοργάκις βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Γιάνης σαράτζης βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Ζότος βόντας βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Στάθις Φακήτζας βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Γεόργιος Κόγιας βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Θανάσις κονιτζιότης βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
χρήστος παπᾶς βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
ραντομάνις βεβεώνω ὡς ἄνοθεν
γηανούτζος λαντζόνης βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
δήμος χρήστος βεβεώνω ὡς ἄνοθεν
πανος Ἰωάννης βεβεώνω ὡς ἄνοθεν
ἀθανασης κηζηλάρης βεβεώνω ὡς ἄνοθεν
Νικολὸς Παναϊγιότις βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Πανογηάνη βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
ἀθανάσης δήμος ἰπογράφω διὰ ὄνομα τοῦ κῦρ δίμου πατρός μου
Νικόλαος μίληας (43) βεβεόνο ὡς ἄνοθεν
Ἄθανάσις παπᾶς βεβαιόνο ὡς ἄνοθεν.

Α'—1. Χριστοῦ.—2. Κυρίου.—3. Δικηγόρος, συμβολαιογράφος.—4. Θεοτόκου.—5. Μοναδικός, ἀπόλυτος κύριος, ἰδιοκτήτης.—6. Τὸν ποτὲ—τὸν θανόντα, κάποτε ζήσαντα. Ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς γραφῆς κοὶ ἐκφράσεως ἀπαντᾶται και σὲ παλῆὰ ἠπειρωτικὰ ἐγγράφα.—7. Στερηώτες ἐξ οὗ και τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Στερηώτης, κατ' ἀντίθεσι πρὸς τὸ Νησιώτης. Ὁ προερχόμενος ἀπὸ τῆ Στερηᾶ τῆς Ἡπειρου κατὰ τὴν Ἐνετοκρατία.—8. Ἐγκαθιστᾶ ὡς κληρονόμους εἰς ὅλα του τὰ ἀγαθὰ κινητὰ και ἀκίνητα.—9. Τὴν πλήρη ἰδιοκτησία.—10. Καὶ ἂν στὸ μέλλον ἐλθουν νὰ κατοικήσουν στὴν Κέρκυρα και ἄλλοι Στερηώτες, νὰ ἔχουν και αὐτοὶ τὰ ἴδια δικαιώματα, νὰ θεωροῦνται δηλ. συγγληρονόμοι.—11. Ὁφέλεια, δικαίωμα.—12. Μέλος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου.—13. Ὄνομα ἱερομόναχου Ἡπειρώτου στὴν ὑπηρεσία τοῦ Κολητζᾶ.—14. Ποντικονῆσι, μετόχι τῆς Π. τῶν Ξένων.—15. Τὰ τυχερὰ τῆς ἐκκλησίας.—16. Αὐ—αἰεί, αἰωνίως, πάντοτε.—17. Κέρδος, δικαίωμα.—18. Τυχερά.—19. Δικαίωμα ἰδιοκτησίας.—20. Δυναρεστώντας τους. Ἄν δὲν μένουν ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν ἐξάσκηση τῶν καθηκόντων του.—21.—Εὐκαιρίας παρουσιαζομένης.—22.—Πρὸς ψηφοφορίαν.—23. Τὸ Σῶμα τῶν ἐκλογέων ἀδελφῶν.—24. Ποντικονῆσι.—25. Βάζω στὴν κερκυραϊκὴ ὑπαιθρο λέν τὸ μεγάλο ποτήρι τοῦ νεροῦ. Στὴν προκειμένη

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Π. ΠΑΥΛΙΔΟΥ, Διδ)λου

Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

(Α' Έπαινος 'Ακαδημίας 'Αθηνών—Πανηγυρική συνεδρία-
σις 30—12—1964—'Αριθ. έγγραφου 50269)64)

"Αρχοντες και έκλογή τούτων

Ἡ διοίκησις τῶν ἑλληνοφώνων χωρίων τῆς περιοχῆς Παραμυθίας, εἴτε ταῦτα ἦσαν κεφαλοχώρια (Κερβουνάρι—Δράγανη—'Ελευθεροχώρι—Πόποβο), εἴτε τσιφλίκια, εἴτε ἱμλιάκια, ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τριμελῆς συμβούλιον τριετοῦς θητείας, διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Καῦμακάμη Παραμυθίας (ὑποδιοικητοῦ—ἐπάρχου) καὶ ἀπαρτιζόμενον ἐκ τοῦ μουχτάρη, ὅπως ἀπεκαλεῖτο τουρκιστὶ ὁ πρόεδρος, καὶ δύο ἀζάδων, δηλαδὴ συμβούλων.

Ἡ αὐτὴ διοίκησις, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκλεγομένη, διωρίζετο καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν κατοικούμενα χωρία, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλβανοῦ πατριώτου Γκιολέκα (1837) δυναμικοῦ διοικητοῦ τῆς Παραμυθίας.

Ὁ καῦμακάμης τυπικῶς δὲν ἐδεσμεύετο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένων κοινοτικῶν ἀρχόντων. Συμφώνως μὲ τὰ ἰδικά του κριτήρια, ἐξελέγοντο:

α) Οἱ ἔχοντες καλυτέρα οἰκίαν διὰ νὰ δύνανται νὰ καταλύουν οἱ ἐξερχόμενοι ὑπάλληλοι, ἀποσπάσματα. κτλ.

β) Οἱ ὀπωσοῦν εὐπορώτεροι.

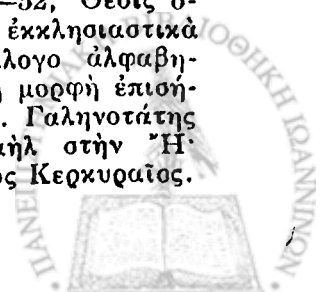
γ) Οἱ ἐξ ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν καταγόμενοι. Καί,

δ) οἱ φίλα πρὸς αὐτὸν προσκείμενοι ἢ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων τοπαρχῶν ἀγάδων τῆς περιοχῆς.

Παρὰ ταῦτα, ὑφίστατο ἰσχυρὰ ἐθιμοτυπικὴ δέσμευσις νὰ προβαίνη εἰς τὴν

περίπτωσι, ἐννοεῖ ὅτι, ἡ στέρνα ἦταν σκαμμένη μόνον, σὲ σχῆμα ποτηριοῦ.—26. Νὰ συμπεριλαμβάνονται, νὰ ἐννοοῦνται.—27. Κύριος.—28. Ξένοι—'Ηπειρώται, ἔξ οὗ καὶ Παναγία τῶν Ξένων=τῶν Ἡπειρωτῶν.—29. Φανερωμένη, εἶναι τὸ ἐπίσημο ὄνομα τῆς ἐκκλησίας, κοινῶς Παναγία τῶν Ξένων.—30. Ἀποθάνουν.—31. Τότε οἱ χριστιανοὶ ἐθάπτοντο μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ ὅσοι δὲν ἦταν μέλη τοῦ Ἀδελφάτου τῆς ἐπλήρωσαν τὸν τόπο τῆς ταφῆς. Ὅσοι ὅμως ἦταν μέλη ἐθάπτοντο δικαιωματικῶς χωρὶς νὰ πληρώνουν τίποτε. Ἀτυχῶς δὲ δὲν διεσώθη μητρώο ἢ ἔστω κατάλογος τῶν κατὰ καιροὺς ἐκεῖ ταφέντων παλαιῶν Ἡπειρωτῶν γιὰ νὰ μαθαίναμε τὰ ὀνόματά τους. Μᾶς εἶναι γνωστὸ ὅμως ὅτι ἐτάφη ἐκεῖ καὶ ὁ «εὐγενής» Ἰωάννης Καραϊωάννης (Καραγιάννης) μεγάλης παλῆς Γιαννιώτικης οἰκογένειας ποὺ ἐμπορεύονταν στὴ Βενετία. Ὁ Καραϊωάννης ὑπῆρξε καὶ ἀρκετὰ χρόνια «καιοέρης» τῆς ἐκκλησίας, δηλ. ταμίας τῆς, τυγχάνει δὲ καὶ δωρητῆς τῆς.—32. Θεοὶς ὅπου ὑπῆρξε κάποιον ἐρμάριο=ἄρκλα.—33, 34. Ἐπιπλα διάφορα, κινητὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ὑφάσματα.—35. Διαθέσει.—36. Ἐπιφυλάσσει.—37. Κατάλογο ἀλφαβητικό.—38. Βοηθήσουν, συμπαρασταθοῦν.—39. Ἐγκρίνει.—40. Νὰ λάβει τὴ μορφή ἐπισήμου, δικαστικοῦ ἐγγράφου, γιὰ πληρέστερη ἐγγύη.—41. Μετὰ τῶν...—42. Γαληνοτάτης Ἀφεντίας=Ἐνετικῆς Δημοκρατίας.—43. Ὑποκοριστικὸ τοῦ ὀνόματος Μιχαὴλ στὴν Ἡπειρο. Μὲ τὸ ἐν λόγῳ ἐπώνυμο ἀναφέρεται καὶ λόγιος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς Κερκυραῖος.

τυπικήν ἀνακήρυξιν τῶν διὰ βοῆς ἢ ψηφοφορίας ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς χωριανικῆς συνελεύσεως, καλουμένης «τὸ χωριό», καὶ μόνον εἰς τὰ χωρία Σεβαστὸ καὶ Παγκράτι ὑπεδεικνύοντο κατ' οὐσίαν ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀγάδων (Καρβουναριτῶν διὰ τὸ πρῶτον καὶ Παραμυθιωτῶν διὰ τὸ δεύτερον).

Πάλιν ὁμως καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, διετηρεῖτο κατ' ἐπίφασιν τὸ ἔθιμον τῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων. Δηλαδή κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς, κατέφθανε ὁ γαιοκτήμων μὲ τὰ παλληκάρια του καὶ παρηκολούθει τὴν χωριανικὴν συνέλευσιν, ἄνευ ψήφου βέβαια. Ἡ παρουσία του ἐνίσχυε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἰδικοῦ του φίλου. Καὶ ἦτο μὲν δυνατὸν νὰ ψηφίσουν οἱ κάτοικοι ἄλλον, χωρὶς (τουλάχιστον ἐπισήμως) νὰ διωχθοῦν διὰ τὴν ψῆφον των αὐτῆν.

Ὁ ἀγᾶς, ὁμως, ποὺ ἤξευρε ποῖος δὲν συνεμορφώθη μὲ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐξεδικεῖτο εἰς τὸ γεώμορον, τὴν μαστίναν, προέβαινε δέ, εἰς ἄλλην βέβαια ἡμέραν, εἰς συλλήψεις καὶ κακοποιήσεις δι' ἀπρεπῆ συμπεριφορὰν, ἐξύβρισιν, δῆθεν παροχὴν πληροφοριῶν καὶ καταλύματος εἰς κλέφτες κτλ. ἢ δὲ σκέψις τῶν ἀντιποίνων τούτων, ἔναντι τῶν ὁποίων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβῃ οὐσιαστικὴν προστασίαν, ἢ μᾶλλον καμμίαν προστασίαν, ἔκαμνε τὸν ραγιαῖν νὰ ψηφίῃ πάντοτε κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἀγᾶ.

Ἡ ἐκλογὴ, ὅπως ἀνεφέραμεν, ἐγίνετο συνήθως διὰ βοῆς. Ὑπαρχουσῶν ὁμως σοβαρῶν ἀντιρῆσεων, εἴτε ὑποψηφιοτήτων ἐξ ἴσου ἰσχυρῶν, ἐγίνετο φανερὰ ψηφοφορία κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Ἐχωρίζοντο οἱ ὑποψήφιοι, ἰστάμενοι εἰς κάποιαν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐτέρου συνδυασμοῦ. Πέριξ ἐκάστης τριάδος (διότι τρεῖς περιελάμβανε κάθε συνδυασμὸς) συνεκεντροῦντο οἱ ὑποστηρικταὶ των καὶ οἱ ὀπαδοὶ των. Ἐγίνετο καταμέτρησις καὶ ἐξελέγετο ὁ πλειοψηφῶν.

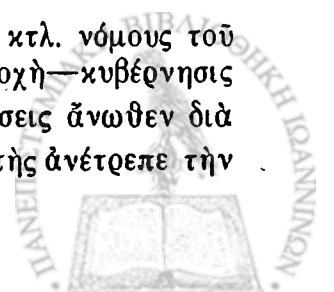
Ἦτο ὁμως δυνατὸν νὰ ἐκλεγῇ ἓνα ἢ καὶ δύο μέλη τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου καὶ ἡ καταμέτρησις νὰ γίνῃ μόνο διὰ τὸ ἓν ἢ δύο ἀμφισβητούμενα.

Κατάστημα ψηφοφορίας, (ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰπωθῆ ἔτσι), ἦτο τὸ μεσοχωρι ἢ χασιομέρι (ἐξ οὗ καὶ ἐπίθετον Χασιομέρας), ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὸ Ἐλευθεροχωρι, κατὰ τὰ τελευταῖα πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἔτη, ἐξελέγοντο στερεοτύπως διὰ βοῆς καὶ κατὰ σειράν οἱ Μάσιας—Χόβολος—Ψεύτης, πρῶτοι εἰς πλοῦτον καὶ δύναμιν.

Ἔτσι λοιπόν, λόγῳ ὑπάρχοντος ἐθίμου καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν πρὸς τὰ προνόμια τοῦ ραγιαῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν αὐτοδιοίκησιν, καὶ μακάμης ἀπλῶς ἐνομιμοποιεῖ τὴν ἐκφρασθεῖσαν λαϊκὴν θέλησιν. Ἦτο ὁμως δικαιομάτου νὰ συμπληρώσῃ τὸ συμβούλιον διὰ διορισμοῦ, παύων τοὺς ὑπὸ τοῦ χωρίου ἐκλεγομένους ἐφόσον δὲν τοῦ ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην, εἴτε κατηγγέλοντο ὡς μὴ ἐκτελοῦντες καλῶς τὰς ὑποχρεώσεις των πρὸς τὸ Δοβλέτι (κράτος).

Κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς περιοχῆς μῆνας (γενομένην τὸ 1913), πολλοὶ τῶν τοπικῶν ἀρχόντων ἀντεκατεστάθησαν, ὡς ἀνθρωποὶ τῶν κατακτητῶν. Τότε ἐγίνετο συγκέντρωσις τῶν χωριανῶν παρουσία τοῦ διοικητοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος ἢ τοῦ ἀστυνομικοῦ σταθμάρχου, καὶ ξεχώριζαν οἱ ὑποψήφιοι μὲ τοὺς ὀπαδοὺς των, ὅπως καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὁ δὲ ἔχων τοὺς πιδ πολλοὺς, ἔπαιρνε ἀπο τὰ χέρια τοῦ σταθμάρχου τὴν βούλαν (σφραγίδα) καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἦτο πρῶεδρος. Μετὰ ἐγίνετο τυπικὴ ἀναγγελία εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἐλαμβάνετο ἔγγραφος διορισμὸς. Τέτοια ἐκλογὴ ἐγίνε στὴν Ἐλεξνα καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐκτοτε, ἡ ἐκλογὴ ἀκολουθεῖ τοὺς περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν κτλ. νόμους τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἂν καὶ πλειστάκις (δικτατορία Μεταξᾶ—κατοχὴ—κυβέρνησις Κέντρου ἐπὶ Σοφούλη τὸ 1945—1946), συνεπληρώθησαν αἱ θέσεις ἄνωθεν διὰ διορισμοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Τυῦρκος κατακτητῆς ἀνέτρεπε τὴν λαϊκὴν θέλησιν σπανιότερον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Ὁργανισμὸς Αὐτοδιοικήσεως.

Γραμματέα τὸ κοινοτικὸν (ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι) συμβούλιον δὲν εἶχε, οὔτε πρωτόκολλα καὶ γραφικὴν ἐργασίαν, ἂν δὲ ἀπητειτο τοιαύτη, ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐκτελέσῃ ἐν εἴδει ἀγγραφείας ὁ δάσκαλος ἢ ὁ παππᾶς. Συνηθέστατα δέ, δάσκαλος καὶ παππᾶς ἦτο τὸ ἴδιον πρόσωπον.

Ὁ πρόεδρος (μουχτάρης) κρατοῦσε καὶ μίαν σφραγίδα, βούλα καλουμένην, τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις ἦτο σπανιωτάτη. Ὑπέγραφε δταν ἦτο ἀνάγκη. Ἐπειδὴ δέ, πολλάκις δὲν ἐγνώριζε γράμματα, ἀντὶ ὑπογραφῆς ἔβαζε ἓνα σταυρὸ καὶ δίπλα τὸ ἀποτύπωμα τοῦ δακτύλου.

Ὡστε δὲν εἶναι οἱ Γάλλοι ποὺ ἀνακάλυψαν τὴν χρῆσιν τοῦ δακτυλικοῦ ἀποτυπώματος, ἀλλὰ οἱ πρόγονοί μας, ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀντὶ ὑπογραφῆς.

Ὁ μουχτάρης καὶ οἱ ἀζᾶδες ἐμισθοδοτοῦντο, τῆς ἀποζημιώσεως καταβαλλομένης εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀπ' εὐθείας. Αὕτη ἀνήρχετο εἰς 5 μέχρι 10 γρόσια κατὰ οἰκογένειαν, 5 τὰ φτωχότερα χωριά, τὰ πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα τῆς Παραμυθιάς, καὶ 10 τὰ πεδινά, τὰ κάτω ἀπὸ τὴν Σκάλα, ὡς εὐπορώτερα.

Αὕτη ἦτο ἡ ἀντιμισθία τοῦ μουχτάρη. Οἱ ἀζᾶδες ἔπαιρναν 3 γρόσια, εἴτε 5 κατὰ σπίτι, ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων τοῦ χωρίου.

Ἐπῆρχε καὶ κλητῆρ, π ρ ω τ ὄ γ ε ρ ο ς (ἐξ οὗ καὶ ἐπίθετον Πρωτόγερος) καλούμενος, διοριζόμενος ἀπὸ τὴν χωριανικὴν συνέλευσιν τῇ ὑποδείξει τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων. Οὗτος ἐπληρώνετο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀπ' εὐθείας ἀπὸ 3 ἕως 5 γρόσια καὶ εἰς τὴν Βέλλιανην καὶ Γλυκὴν, ποὺ εὐποροῦσαν ἀλλὰ καὶ εἶχον μικρὸν ἀριθμὸ οἰκογενειῶν, 10 γρόσια ἑτησίως κατὰ σπίτι. Ὄταν βέβαια ὑπῆρχε μεγάλος ἀριθμὸς οἰκογενειῶν, τότε καὶ 5 καὶ μὲ 3 ἀκόμη γρόσια συνεκεντροῦτο ἢ ἀνάλογος ἑτησία ἀμοιβῆ του.

Ὁ πρωτόγερος παρητεῖτο, εἴτε ἐπαύετο ὑπὸ τοῦ μουχτάρη καὶ τῶν ἀζᾶδων. Δὲν εἶχον ὅλα τὰ χωριά πρωτόγερον, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὴν δαπάνην. Ἔτσι μεταξὺ 1900 καὶ 1913 πρωτόγεροι ὑφίσταντο εἰς Σεβαστόν, Δράγανην, Βοϊνίκου (Προδρομὶ) Βέλλιανη, Σέλλιανη, Ἐλευθεροχώρι, Μάζι Γλυκὴ καὶ Λιβιάχοβον.

Ἄλλος δημοτικὸς ὑπάλληλος ἦτο ὁ τελάλης (κῆρυξ) ἀλλὰ μόνον εἰς Σεβαστὸ καὶ Παραμυθίαν. Εἰς τὸ Σεβαστὸ ἐλάμβανε ἀμοιβὴν καταβαλλομένη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἐνῶ εἰς τὴν Παραμυθίαν ἐλάμβανε μικρὰν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὴν μουνδριᾶν καὶ κυρίως συνειρηεῖτο ἀπὸ τὰ κηρύκεια, τὸ τελάλισμα ὅπως τότε ἔλεγαν.

Κώδικες καὶ νομοθεσία κοινοτικῆς αὐτοδιοικήσεως δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόνον οἱ σπάνιες γραπτὲς διαταγὲς τῶν καῦμακάμηδων, οἱ ὁποῖες συχνάκις ἀντέφασκαν μὲ τὰς ὁμοίας τοῦ προηγουμένου καῦμακάμη καὶ ἔπαυαν νὰ ἰσχύουν μόλις ἀπεμακρύνετο ὁ ἐκδόσας ταύτας. Συνηθέστατα δὲ αἱ διαταγαὶ ἦσαν προφορικαί.

Ἐκτὸς τῆς μουνδριᾶς Παραμυθιάς καὶ τῶν ἄλλων δύο ὑπαγομένων εἰς τὸν καῦμακάμη, κανεῖς δὲν κρατοῦσε λογαριασμούς, προῦπολογισμοὺς καὶ ἀπολογισμοὺς. Συνήθως ὑπῆρχαν σημειώσεις εἰς ἓνα μικρὸ σημειωματάριον (ντεφτέρι), τὸ ὁποῖον ἔφερε πάνω του ὁ μουχτάρης, εἴτε ἐφύλασσε στὸ σεντοῦκι τῆς γυναίκας του. Ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀσυνήθιστο πρᾶγμα νὰ μὴν ὑπάρχῃ οὔτε τὸ ντεφτέρι αὐτὸ.

Οἱ μουνδριῆς, δηλαδὴ δημαρχίαι, εἶχαν καὶ εἰδικὸν σύμβουλον, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο Μ π ε ν τ ι ἔ ς, ἦτο δὲ ἐπιφορισμένος μὲ καθήκοντα ἀγορανομικά. Μουνδριῆς ἦσαν τρεῖς, ἦτοι: τῆς Παραμυθιάς, τοῦ Καστροῦ (Φαναροῦ) καὶ τῶν Δερβιζιάνων (Λάκκας Σουλίου). Ἀλλὰ στὶς ἄλλες ὁ Μ π ε ν τ ι ἔ ς εἶχε περιπέσει σὲ ἀχρηστεία, διότι δὲν ἐγίνοντο ἐβδομαδιαῖες ἀγορᾶς (παζάρι) γιὰ νὰ ἀσκήσῃ τὴν δι-

καιοδοσίαν του. Οί μουδιρίες ἦσαν ομάδες κοινοτήτων, περιοχή μικροτέρα τῆς ὑποδιοικήσεως (καζᾶ). Ὁ μουδιρίας διορίζετο πάντοτε ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, συνήθως τῇ εισηγήσει τοῦ βαλῆ. Αὐτὸς ἀνεκοίνωνεν εἰς τὸν καῦμακάμη τὴν ὑπό τινος χωρίου ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων καὶ δι' αὐτοῦ ἐκοινοποιεῖτο ἡ ἀναγνωριστικὴ ἀπίρασις τοῦ καῦμακάμη.

Ὁ μουδιρίας κρατοῦσε ἀρχεῖα καὶ ἀσκοῦσε διοικήσιν οὐχὶ πρωτόγονον.

Ὀνομαστοὶ μουδιρίαδες ἦσαν οἱ ἐκ τῆς Παραμυθίας καταγόμενοι καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ντιναίων, οἵτινες προήχθησαν καὶ εἰς βαλῆδες. Ἐκ τῶν ὑπηρετησάντων εἰς Καστρὶ καὶ Δερβιζιὰνα, ἀρίστην φήμην κατέλειπεν ὁ συγγενὴς τῶν Ντιναίων καὶ Προυνοιατῶν Τζεμῆλ Μουσταφᾶ Ἐφένδης, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισα καλῶς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τῆς ζωῆς του καὶ συνεζητήσαμεν ἀρκετὰ τῶν σήμερον περιγραφομένων.

Ἡ μουδιρία Δερβιζιάνων εἶχε τὰ περισσότερα χωρία τῆς ὑπαγόμενα εἰς τὸν καζᾶν Τσαρκοβίστης (Δωδώνης), ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ ὑπογόμενα εἰς τὸν καζᾶν Ἀηδονάτου Παραμυθίας.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

Καθήκοντα τοῦ κοινοτικοῦ ἀρχίντος ἦσαν:

1) Ἡ εἰσπραξις τῶν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἐπιβαλλομένων φόρων, ὅπως φέρ' εἰπεῖν τὸ ζανᾶτι (ἐπιτήδευμα), μπεντέλι (ὁδοποιία), σαλαριά (νοῖκι) καὶ τὸ κεφαλιάτικο, φόρον ἀποτελοῦντα ἠπιωτέραν ἐξέλιξιν τοῦ χαρατοῖου. Ἀργότερον καὶ τὴν ἐξαγορὰν τῆς στρατιωτικῆς θητείας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξηροῦντο μόνον οἱ τακαούτηδες (ἀνίκανοι).

Χρέος τῶν ἀρχόντων ἦτο ὄχι μόνον ἡ εἰσπραξις ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν φόρων τούτων εἰς τὸν Τοῦρκον τασιλντάρην (εἰσπράκτορα) εἴτε τὸ ταξίλι (Ταμεῖον) καὶ ἡ ἀπόδοσις τῆς σαλαριάς εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ἀγᾶν.

2) Κατανομὴ καὶ εἰσπραξις φόρων ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸ χωρίον ὡς σύνολον καὶ κατὰ δύναμιν αὐτοῦ, καὶ μὴ κατανεμομένων κατὰ οἰκογενείας καὶ ἄτομα. Τότε ὁ μουχτάμης μὲ τοὺς ἀζᾶδες εἰσέπρατον ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας κατὰ δύναμιν (Χάλ—χαλιτζέ), ἡ δὲ κρίσις τῶν ἦτο ἀνεξέλεγκτος.

3) Κατανομὴ καὶ εἰσπραξις φόρων ἐπιβαλλομένων ὑπὲρ τῆς κοινότητος.

4) Κατάδειξις εἰς τὸν Τοῦρκον εἰσπράκτορα (τασιλντέρην), τῶν ἀρνηθέντων, εἴτε τῶν μὴ δυνηθέντων νὰ ἐξοφλήσουν τὰς ἐκ φόρων εἰσφοράς τῶν, εἴτε ἐν ὅλῳ, εἴτε ἐν μέρει, διὰ τὴν ὑπὸ τούτου εἰσπραξίν διὰ βιαίων μέσων.

5) Κατανομὴ καὶ ἐπίβλεψις τῆς προσωπικῆς ἐργασίας.

6) Κατάδοσις εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς τῶν κινήσεων τῶν κλεφτῶν (χαῦν-τούπηδαν), τῶν ἐπαναστατῶν (κομίτες) καὶ ἐν γένει πάσης κινήσεως στρεφομένης κατὰ τῆς δημοσίας Ἀσφαλείας καὶ τοῦ τουρκικοῦ κράτους γενικώτερον, εἴτε καὶ κατὰ τοῦ ἐλαχιστοτάτου τῶν ἀγᾶδων καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ.

7) Ὁ διορισμὸς ἀγροφυλάκων, ὁποθενδήποτε ὑποδειχθέντων.

8) Ἡ εἰσπραξις τοῦ 3⁰/ο ὑπὲρ ἀγροφυλακῆς εἰς τὰ κεφαλοχώρια.

9) Ἐπίβλεψις ἐπὶ τῶν ἀγροφυλάκων καὶ καθορισμὸς ζωνῶν καλλιέργειας (κινάρια) ὀψίμων τε καὶ πρωῖμων, χρόνου ἐνάρξεως φυλλάξεως τῶν βοϊδολείβαδων (δπου ὑπῆρχον τοιαῦτα), διορισμὸς ἐκτιμητῶν διὰ τὰς ἀγροζημίας (ἀποκοπαραῖοι—ξετιμητάδες) καὶ ὑδρονομέων.

10) Καθορισμὸς ὡρῶν ὑδρέυσεως τῶν ποτιστικῶν ἀγρῶν καὶ κήπων.

11) Προσωρινὴ ἢ πρωτόδικος ἐπίλυσις τῶν προκυπτουσῶν διαφορῶν καὶ ἐπίλυσις πραγμάτων γενομένων αἰτία παραπόνων. Ἡ εἰσήγησις ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, δταν ἡ ὑπόθεσις δὲν κατωρθοῦτο νὰ ἐπιλυθῇ πρωτοδικῶς στὸ χωριὸν καὶ ἔφθανε μέχρις αὐτῶν.

12) Πρωτοβάθμιος και προφορική επίλυσις προκυπτουσῶν κτηματικῶν διαφορῶν.

13) Πρωτοβάθμιος και προφορική επίλυσις κληρονομικῶν διαφορῶν και ὑποχρέωσις προφορικῆς κατατοπίσεως τοῦ Μητροπολίτου διὰ τὴν περίπτωσιν ποῦ ἢ ὑπόθεσις ἐφθανε μέχρις ἐκεῖ. Ὑποχρέωσις νὰ παραστῆ και καταθέσῃ ὡς μάρτυς ἐνώπιον τοῦ κατῆ, εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν, κάποιος τῶν διαδίκων κατέφευγεν εἰς τὴν τουρκικὴν δικαιοσύνην.

14) Ποροχὴ καταλυμμάτων διὰ τὰ τουρκικὰ ἀποσμάσματα (κοσάδες), τὸν τουρκικὸν στρατόν, τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ φόρου, διαιτωμένων ζώων (τζελέπικο) και πᾶσα συνδρομή, τόσον εἰς τὸν ὑπάλληλον (μαμούρην) τοῦ φόρου τούτου, ὅσον και εἰς τοὺς καταμετρητὰς και ἐνοικιαστὰς.

15) Παροχὴ καταλύματος κατὰ τὴν δίοδον μητροπολίτου ἢ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου ἢ πνευματικοῦ οὐχὶ ἐντοπίου, ἀλλὰ ἀποστελλομένου ὑπὸ τῆς μητροπόλεως.

16) Συλλογὴ τροφίμων διὰ τὴν φιλοξενίαν τῶν ἄνω (περιπτώσεις 14 και 15 τῶν καταλυόντων), μέροςνα διὰ τὴν ἀσφαλείαν των και παροχὴ ὁδηγῶν.

17) Φύλαξις τῶν ὀρίων τῆς κοινότητος.

18) Παρατηρήσεις και συστάσεις πρὸς τοὺς ἀτακτοῦντας, ἀπειθοῦντας, εἴτε παραβαίνοντας τοὺς γραπτοὺς και ἀγράφους νόμους και διαταράσσοντας τὴν κοινὴν ἡσυχίαν.

19) Ληξιαρχος ἄνευ ληξιαρχικῶν βιβλίων. Ἐπρεπε νὰ παρακολουθῆ τὴν κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ και νὰ παρουσιάζεται κάθε χρόνο στὴν μουδιρία νὰ κἀνη γ ι ο κ λ α μ ᾱ, δηλαδὴ δήλωσιν τῶν γεννηθέντων, θανόντων ἢ ἐγκατασταθέντων μονίμως εἰς τὸ χωρίον.

Διὰ νὰ διευκολύνεται ὁ ἄρχων τοῦ χωριοῦ, προέβαινε εἰς καταμέτρησιν τοῦ πληθυσμοῦ, εἶδος ἀπογραφῆς, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν ψ χ ο μ ἔ τ ρ ι, οἱ δὲ Ἀλβανοῖσι ἀμῆδες ν ε φ ο ὑ ζ ι.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΥΤΩΝ

Ἐτονίσαμεν προηγουμένως ὅτι κατ' οὐσίαν δὲν ὑπῆρχον γραπταὶ παρεμβάσεις εἰς τὴν ἄσκησιν ἐξουσίας ἐκ μέρους τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων. Ὁ καῦμακάμη στὴν πραγματικότητά τοὺς ἄφηνεν ἀσυνδότες, ἐκτὸς ἂν δυσηρεστεῖτο διότι δὲν ἐλάμβανε τὸ καθ' ἑθιμον «μπαξίσι» του, ἀνάλογον μὲ τὴν δυνατότητα τοῦ δίδοντος και τὴν ἀπληστίαν τοῦ λαμβάνοντος.

Διὰ τοῦτο, οἱ κάτοικοι τοὺς ὠνόμαζον μὲ τὸ ὄνομα «ο ἰ μ ε γ ᾱ λ ο ι», εἴτε «ἡμεγαλειά», τοὺς ἐφοβοῦντο, τοὺς ἐσέβοντο ἀλλὰ και παραλλήλως τοὺς ἐφθόνουν.

Αἱ διαταγαὶ τοῦ καῦμακάμη λοιπὸν ἦσαν σπάνιαι, διὰ τοῦτο βασικώτερος κῶδιξ ἦσαν τὰ διάφορα ἄγραφα ἔθιμα τῆς περιοχῆς τὰ ὁποῖα κατεῖχον θέσιν συνταγματικοῦ δικαίου.

Μεγάλην ἐπιρροὴν ἤσκει «τ ὀ χ ω ρ ι ὀ», δηλαδὴ αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκεντρώσεως τῶν χωρικῶν εἰς τὸ μεσοχώρι ἢ χασιομέρι. Μετὰ ταῦτα οἱ διαταγαὶ και ἐπιθυμίαι τῶν διαφόρων μπέηδων και ἀγάδων, ἀναλόγως τῆς ἰσχύος τοῦ ἀγᾶ (ἢ ὁποῖα κάποτε ἦτο μεγίστη, ἀφοῦ ὁ Μουσταφᾶ (ἀγᾶ) Πρόνοιος τῆς Παραμυθιάς ἔδειρε ἀνηλεῶς και δημοσίᾳ τὸν καῦμακάμη, ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ διοικητηρίου και ἐν ὄρα ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων του, χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε), αἱ ἐντολαὶ τῶν κλεφτῶν, αἱ συμβουλαὶ τοῦ μητροπολίτου, τυχὸν ὑπάρχοντος ἡγουμένου μοναστηρίου (ἀναλόγως τῆς βαρύτητος και τοῦ κύρους τοῦ ἡγουμένου), τοῦ

ιερέως και τελικῶς ἡ γνώμη τῶν ἰσχυρῶν ἐν πλούτῳ οἰκογενειῶν, εἴτε τῶν παρτασσουσῶν ἀρκετοὺς και δυναμικοὺς ἀνδρας.

Οἱ ἀδύνατοι, οἱ κουτοί, οἱ πτωχοὶ και ἐξαθλιωμένοι, αἱ χῆραι και τὰ ὀρφανά, συνήθως εἶχον μόνον ὑποχρεώσεις και ἀδικον.

Ὁ μουχτάρης και οἱ ἀζᾶδες ἀποτελοῦν κρᾶμα πατριώτου και προδότου, δικαίου και ἀδίκου. Ἐν πρώτοις σχεδὸν ὅλοι, εἴτε ὑπὸ τοῦ χωρίου καταδεικνυόμενοι και κοινοποιούμενοι διὰ τῆς μουδιρίας εἰς τὸν καῦμακάμη, εἴτε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιλεγόμενοι μεταξὺ τῶν καλυτέρων των φίλων, εἴτε ὑπὸ τοῦ καῦμακάμη προτιμώμενοι ὡς ἰσχυροὶ και ἔχοντες ἐπιρροὴν ἢ διοικητικὰ προσόντα, ἐνεπνέοντο ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν και τὸ ὄνειρον τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ἐμίσουν τοὺς Τούρκους και ἤθελον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σουλτανικοῦ καθεστώτος και τὴν ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἐθεώρουν πάντα Ἕλληνα ἀδελφόν.

Δὲν εἶχον ὅμως πραγματικὸν ἐθνικὸν αἶσθημα—πλὴν ἐλαχίστων περιπτώσεων—ἀλλὰ πᾶς ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἦτο Ἕλλην, πᾶς μουσουλμᾶνος Τούρκος, πᾶς καθολικὸς Φράγκος και ἐν γένει τὸ δόγμα καθώριζε τὴν ἐθνικότητα.

Οἱ λησται και οἱ ἀντάρται ἀπετέλουν συνήθως ἐχθρὸν διὰ τὸν μουχτάρην και τὸν ἀζᾶν, ἐὰν δὲ προσεποιεῖτο φιλίαν, τοῦτο ἐγίνετο ἐξ ἀνάγκης. Ἦτο δὲ ἐχθρὸς, διότι τόσοσ ὁ κοινὸς ληστής, ὅσον και ὁ ἀντάρτης τοῦ ἠπειρωτικοῦ κομιτάτου, εἶχον συνηθέστατα ἀνιδιοτελεῖ τὰ ἐθνικά των φρονήματα, ἐνῶ ὁ μουχτάρης ἦτο ὁ ἴδιος τύπος μὲ τοὺς κοτζαμπάσηδες ἐχθροὺς τοῦ Κολοκοτρώνη, πὸν ἤθελον νὰ φύγουν οἱ Τούρκοὶ διὰ νὰ τοὺς ὑποκαταστήσουν αὐτοί. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδαν και τόσοσ εὐχάριστα τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀπετίναξε μὲν ἀπὸ τῶν ὤμων των τὸν φόβον τοῦ ἀγᾶ πὸν ἦτο κύριος τῆς ζωῆς, τιμῆς και περιουσίας των, ἀλλὰ παραλλήλως περιώρισε τὸν ἰδικὸν των δεσποτισμὸν και ἀσυδοσίαν.

Ἡ κατανομή τῶν φόρων και τῶν ἐν γένει βαρῶν ἦτο ἀδικος, μέχρι τοῦ σημείου νὰ γεννηθῆ ἓνα δημῶδες ἄσμα, ξεχασμένο σχεδὸν τώρα, σκωπτικὸν τῶν ἀρχόντων. Τὸ ἤκουσα κατὰ τὸ 1942 ἀπὸ τὴν Μαρίαν χῆραν Ἀθαν. Βέλλη, τότε ἐτῶν 50, κάτοικον τοῦ συνοικισμοῦ Φτέρη, τῆς κοινότητος Δοβλᾶς, και παραθέτω μερικὸς στίχους πὸν ἐνθυμοῦμαι.

Τὸ ποίημα στὴν ἀρχὴ ὀμιλεῖ δι' ἓνα κριματισμένο κεφάλι:

Σ' ἐκεῖν' τὰ χρόνια τὰ παλιὰ
 κι' ἓνα παλιὸ ζαμάνι, (καιρὸν)
 μ' εἶχεν ἡ χώρα (ν) ἄρχοντα
 κι' ὁ βασιλιᾶς μεγάλο.
 Στους πλούσιους τῶτρωγα σμιγμὸ
 και στους φτωχοὺς καθάριο,
 στὶς χῆρες και στὰ ὀρφανά
 ἑπτὰ φορὲς στὴ σίτα.

Και ἀφοῦ ὀμιλεῖ διὰ τοὺς φόρους πὸν ἐπέβαλλε, λέγει:

Στους πλούσιους τᾶρριχνα μονὰ
 και στους φτωχοὺς περίσσια
 στὶς χῆρες και στὰ ὀρφανά,
 ἑπτὰ παραπανίσσια.....

Διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν τοπικὴν ὀρολογίαν, σημειῶνω ὅτι σμιγμὸ λέγεται

τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ σιτάρι ἀνακατεμένο μὲ καλαμπόκι ἢ κριθάρι, καθάριο λέγεται ὅταν εἶναι μόνον ἀπὸ σιτάρι ἀλλὰ μὲ τὰ πίτουρά του μέσα.

Ὁ κακὸς τροπος ἄρχων τοῦ τραγουδιοῦ ἐπέβαλλε στοὺς δυστυχεῖς νὰ περνοῦν ἑφτά φορές στὴν σίτα τὸ ἀλεῦρι ποῦ θὰ τοῦ ζύμωναν ψωμί καὶ τοὺς ἐπέβαλλε βαρεῖς φόρους. Διὰ τοῦτο καὶ κατάντησε τὸ κεφάλι του ἓνα κριματισμένο καὶ τσαλαπατημένο καύκαλο.

Οἱ ἀδύνατοι καὶ δυστυχεῖς, ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τους, προσεπάθησαν διὰ τοῦ ποιήματος νὰ συνειτίσουν τοὺς ἀδίκους ἄρχοντας, ἐπισείοντες τὴν θεῖαν δίκην.

Ἀφήνοντας τὰ ποιήματα, ἔρχομαι νὰ θυμηθῶ τὰ λόγια τῆς γιαγιάς μου Ἀγγελικῆς Τασουλοβασιλαινᾶς, χήρας, ἡ ὁποία μοῦ ἀφηγεῖτο, ὅτι ἐνῶ πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο μπόρτζι (χρέος) ἐπλήρωνε τὰ δασύματα στὸν μουχτάρη, αὐτός, ὅταν περνοῦσε ὁ τασιλντάρης, τὴν ἔδινε χρεώστρια γιὰ τὸ μισὸ καὶ κάποτε δλόκληρο τὸ ποσόν. Καὶ ἀφοῦ δὲν ἔλυπε τὸν μουχτάρη αὐτὴν τὴν ἐξαθλιωμένη μὲ τὰ ἀνήλικα κορίτσια, σκεφτεῖτε τί ἐγένετο καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Πάντοτε δὲ ἐγένετο πιστευτὸς ὁ μουχτάρης καὶ οὐδέποτε ὁ φορολογούμενος.

Γενικῆ λοιπὸν ἦτο ἡ ἀδικία εἰς βᾶρος τῶν φτωχῶν καὶ τῶν κατατρεγμένων. Ἀλλὰ καὶ τὸ βᾶρος τῶν καταλυμάτων ἔφερον οἱ φτωχοὶ καὶ κατατρεγμένοι, οἱ ἀδύνατοι, οἱ χῆρες καὶ τὰ ὄρφανά. Οἱ ἄρχοντες τοῦ χωρίου ἐφιλοξένουν τὸν τσιαούσην (λοχίαν) ἀποσπασματάρχη τῆς κοσάδας, ἐνῶ τοὺς πολλοὺς στρατιῶτες οἱ φτωχοὶ. Ὁμοίως ἐφιλοξένουν τυχόντα ἀξιωματικόν, σημαίνοντα ὑπάλληλον, τὸν μητροπολίτην, τοὺς ἐπεριποιοῦντο καὶ ἐκολάκευον, ἀλλὰ καὶ διέβαλλον πρὸς αὐτοὺς πάντα ἀντίζηλον ἢ ἀντιφρονοῦντα συγχωριανόν των.

Ἐζήτουν νὰ ἀναγνωρισθῶν εὐεργέται τοῦ χωρίου, διότι διέτρεφον καὶ ἐστέγαζον τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ τόπου καὶ ἐξησφάλιζον τὴν εὐμένειάν των. Ἀλλὰ διὰ τὴν φιλοξενίαν συνεκέντρωναν αὐτὰ, τυρὶ, βούτυρο, κοτόπουλα, καυσόξυλα καὶ ἄλλα ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς, συνεισφορὰν τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον καὶ ἐξετέλουν οἱ ἴδιοι καὶ ἡ ὁποία ὡς πρὸς τὴν φιλοξενίαν ἀποσπασμάτων, μητροπολίτου κτλ, διετηρήθη μέχρι τοῦ 1945 καὶ σπανίως καὶ μέχρι σήμερον.

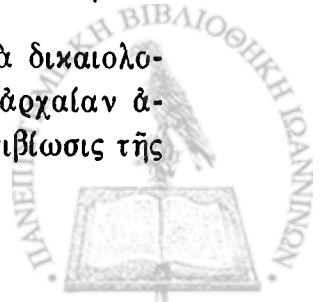
Ἡ συνεισφορὰ αὐτὴ ἐπληττε κυρίως τοὺς ἀσθενεστεροὺς οἱ ὁποῖοι κρυφίως κατεφέροντο κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ ἔλεγον ὅτι ἐκ τῶν περισευμάτων διετρέφοντο οἱ οἰκογένειαι τοῦ μουχτάρη καὶ τῶν ἀζάδων ἐπὶ ἑβδομάδα καὶ πλέον. Οἱ φιλοξενούμενοι ὅμως ἐνόμιζον ὅτι ὀφείλουν χάριν εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, χτυποῦσε μ' ἓνα σπάρο δυὸ τρυγόνια ἢ μᾶλλον τρία. 1) Ὑπεχρέωνε τὸν φιλοξενούμενον, 2) ἐκαλλιέργει σχέσεις καὶ διέβαλλε τοὺς ἀντιζήλους του καὶ 3) ἐξησφάλιζεν ἀρκετῶν ἡμερῶν καλὴν διατροφήν τῆς οἰκογενείας του, διότι συνέλεγε περισσότερα τῶν ἀπαιτουμένων.

Χωριὸ καὶ χασιομέρι.

Εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ χωρίου συμμετεῖχε καὶ ἡ συνέλευσις τούτου, ὀνομαζομένη ἀπλῶς χωριό. Τοῦτο συνήρχετο εἰς τὸ μεσοχώρι, ἐφόσον δὲν ἦτο πρῶτὸ Κυριακῆς ἢ γιορτῆς, ἄλλως εἰς τὸ προαύλιον τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ καλῶν ἦτο ὁ μουχτάρης μὲ τοὺς ἀζάδες, εἴτε μιὰ ὁμὰς γερόντων καὶ σπανίως κάποια ἰσχυρὰ οἰκογένεια. Ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ἕκτακτος ἢ σύγκλησις αὐτῆς, ἢ πρόσκλησις μετεβιβάζετο σὲ κάθε νοικοκύρη διὰ τοῦ πρωτόγερου. Σὲ ἕκτακτη περίστασι χτυποῦσαν καμπάνες καὶ σήμαντρα.

Τὸ μεσοχώρι ἔκειτο περίπου εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου, ὥστε νὰ δικαιολογῆται τὸ ὄνομά του, συνήθως παρὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ θυμίζει τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν, ἐνῶ ἡ συνέλευσις θυμίζει τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἐπιβίωσις τῆς ὁποίας καὶ εἶναι.

Τὸ μεσοχώρι στὰ χωριὰ Σέλλιανη, Ἐλευθεροχώρι Πόποβο, Τσιφλίκι, Παγκράτι, Σεβαστό, Ξηρόλοφος, ὀνομάζεται Χ α σ ι ο μ έ ρ ι, διότι ἐκεῖ συγκεντρωμένοι οἱ ἀργόσχολοὶ καὶ τεμπέληδες, ἔχαναν τὴν μέρα τους, τὸν καιρὸ τους, μὲ συζητήσεις καὶ κριτικὴν τῶν χωριανικῶν ζητημάτων.

Κανονικῶς ἐλάμβανον μέρος οἱ ἀρχηγοὶ τῶν οἰκογενειῶν καὶ οἱ ἔγγαμοι, ἀλλὰ πλειστάκις καὶ οἱ ἱκανοὶ νὰ φέρουν ὄπλον. Κάθε νέος δέ, ἅπαξ στρατευθεὶς διὰ λογαριασμὸν χωρίου καὶ λαβὼν ντουφέκι χάριν κοινοῦ συμφέροντος, ἀπέκτα δικαίωμα νὰ παρίσταται καὶ νὰ ἐκφέρει γνώμην, δικαίωμα ποῦ δὲν τοῦ χορηγίμεινε καὶ πολὺ, διότι μλοῦσαν οἱ γέροντες ἀπὸ κάθε οἰκογένειαν ἢ ὁμάδα οἰκογενειῶν καὶ οἱ λοιποὶ παριστάμενοι ἐχρησίμεινον διὰ νὰ ἐνισχύουν διὰ τοῦ ὄγκου τῶν καὶ τῶν φωνῶν τοὺς ἀρχηγούς τῶν

Κανονικῶς ὁ μουχτάρης καὶ οἱ ἀζᾶδες ἦσαν οἱ εἰσηγηταὶ καὶ ἡ γνώμη τῶν ἦτο συμβουλευτικὴ, ὅπως τῆς ἀρχαίας βουλῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ ὅταν ὁ μουχτάρης καὶ οἱ ἀζᾶδες ἦσαν δυναμικοὶ (ὅπως συνήθως), ἤγον καὶ ἔφερον τὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀπλῶς ἐλάμβανε γνώσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς «μεγαλειᾶς» τοῦ χωριοῦ καὶ τὰς ἐπεκύρωνε τυπικά. Ὅταν ὁμως ὁ μουχτάρης καὶ οἱ ἀζᾶδες ἦσαν ἀσθενοῦς χαρακτῆρος καὶ ὑπῆρχαν στὸ χωριὸ ἐπιτήδειοι δημαγωγοί, τότε ἐγίνετο τὸ ἀντίθετον. Μεταβάλλοντο σὲ πτόνα οἱ ἀρχοντες τοῦ χωρίου.

Συνήθη θέματα ἀπασχολοῦντα τὴν χωριανικὴν αὐτὴν συνέλευσιν ἦσαν αἱ σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, ἄμυνα τοῦ χωρίου κατὰ τῶν κλεφτῶν, κατὰ ἀγάδων ἢ γειτόνων καταπατούντων τὰ ὄρια, τὰ κινάρια, (δηλαδὴ αἱ κατὰ ζῶνας καλλιέργειαι), τὸ σχολεῖο, ὁ ἀγροφύλακας, οἱ ἐκτιμηταὶ ἢ ἀποκοπαραῖοι, ἡ ἐκκλησία καὶ ὁ δάσκαλος.

Ἀκόμη καὶ σήμερον τὸ χωριὸ ἀποφασίζει ἐπὶ μυρίων ζητημάτων καὶ αἱ ἀποφάσεις του εἶναι σεβασταὶ καὶ ἐκτελεσταὶ ὡς ἀποφάσεις πλειοψηφίας δημοκρατικῆς συνελεύσεως. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὁμως 4—5 συμφωνοῦν καὶ συνεπικουρούμενοι ἀπὸ 4—5 συγγενεῖς καὶ φίλους, ἀποφασίζουν καὶ ἐπιβάλλουν τὰς γνώμας τῶς ὡς χωριὸ, χωρὶς νὰ ἀντιπροσωπεύουν πραγματικὰ τὰ συμφέροντα τοῦ χωριοῦ ἢ τὴν πλειοψηφίαν. Ἀπλῶς κυριαροῦν τῶν διστακτικῶν καὶ ἀναποφασίστων, εἴτε δυναμικῶς, εἴτε δημαγωγοῦντες.

Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ εἰς τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἀσφαλῶς δὲ καὶ παλαιότερον.

Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἐπιρροὴ τῶν ὀλίγων εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀρνησιθρήσκων Ἀλβανοτσιάμηδων κατοικούμενα χωριά, ὅπου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φεουδαρχικῶν οἰκογενειῶν ἤσκουν μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν ἀπὸ τοὺς διορισμένους τοῦ καῦμακάμη.

Βέβαια, τὰ θέματα διέφερον κάπως καὶ ἀντὶ σχέσεων μὲ Τούρκους, εἶχαμε σχέσιν μὲ ραγιάδες καὶ σύγκρουσιν συμπερόντων μὲ ἄλλους ἀγάδες ποῦ καταπατοῦσαν τμήματα τοῦ χωρίου τῶν ἢ τῶν τσιφλικίων τῶν καὶ τῶν λειβαδιῶν τῶν. Δὲν ἐτίθετο δὲ ζήτημα διοικήσεως τζαμίου καὶ ἐπιτρόπων αὐτοῦ, ἐφόσον ὁ κάθε χότζας ἦτο ἀνεξέλεγκτος διαχειριστῆς τῆς βακούφικης περιουσίας ἐκάστου τεμένους. Πάντως θέματα ὑπῆρχαν καθὼς καὶ ἡ συνήθεια τῆς χωριανικῆς συνελεύσεως, κληρονομηθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἐξισλαμισθέντας προγόνους τῶν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χριστιανικὰ χωριά ὁ ἐπιτήδειος δημαγωγὸς ἐπέβαλλε τὰς θελήσεις του, πρὸ πάντων εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο ἱερεὺς μὲ ὄντοτητα, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ Οἰκονόμου (Κονόμος Σέλλιανης), οἰκονόμος παπᾶ—Πάντος τῆς Τσουρίλλας, (Κονόμος τῆς Γλυκῆς, Κονόμος τῶν Κουκουλιῶν, Παπα—Μιχάλης τῆς Γλαβίτσας κτλ.).

Ὁ θεσμὸς τῆς χωριανικῆς συνελεύσεως, καθὼς προανεφέραμεν, ἐκτεινόμενος εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν, ἐπίδρα πολλὴ ἢ ὀλίγον, ἀναλόγως τῶν περιστά-

σεων και εις τὰ τῆς σημερινῆς διοικήσεως και οὐχί σπανίως κοινοτικά συμβούλια συνεδριάζοντα, μεταφέρουν ἀπλῶς εις τὸ βιβλίον Πρακτικῶν τὶς ἀποφάσεις ποῦ ἐλήφθησαν στὸ μεσοχώρι ἢ χασιομέρι. Ἄλλοίμονον ἂν τολμήσουν νὰ τὶς ἀψηφήσουν... Δὲν ξαναβλέπουν ἐνλογίῃ.

Σιγὰ—σιγὰ ὁμοίως ὁ χώρος τῆς συνελεύσεως μετατίθεται εις τὸ χαγιάτι τῆς ἐκκλησίας και τελευταίως ἄρχισε νὰ μπαίνη και τὸ χωριανικὸ καφενεῖο ὡς χώρος συνελεύσεως.

Δημογεροντία

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπῆρχε και δημογεροντία, ἓνα εἶδος ἐπαρχιακοῦ Συμβουλίου, ποῦ συνεδρίαζε στὴν μητρόπολι μετὰ πρόεδρο τὸν μητροπολίτη.

Ἴσως τὸ σημερινὸ μητροπολιτικὸ συμβούλιο νὰ εἶναι ἀνάμνησις τῆς κάποτε ἰσχυροῦσης δημογεροντίας, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀνάμνησις, διότι τώρα τὰ μητροπολιτικὰ συμβούλια ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνθρώπους ἐπιλεγομένους ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν, ποῦ δὲν μετέχουν οὐσιαστικά και εἶναι συνήθως γέροντες ἀπόμαχοι τῆς ζωῆς, ὑπογράφοντες στὸ σπίτι τὰ ἀποσταλλόμενα αὐτοῖς ἔτοιμα πρακτικά και ἀποφάσεις.

Ἡ δημογεροντία ὁμοίως ἤσκει πραγματικὸν ἔλεγχον και περιώριζε τὴν αὐτοδουσίαν τῶν μητροπολιτῶν. Ἦτο ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εις τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα.

Περὶ δημογεροντίας δὲν ἔχομεν ἐπαρκῆ στοιχεῖα και ἐλπίζομεν διὰ τὸ μέλλον θὰ συμπληρώσωμεν πλήρως τὸ σχετικὸν τμῆμα τῆς λαογραφίας μας. Ὅτε ἐζητήσαμεν στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς διατελέσαντας δημογέροντας, οὗτοι εἶχον ἀποδημήσει πρὸς Κύριον, ἀρχεῖα δέ, δὲν ἔχει καταλίπει κανεὶς τους. Τὰ ἀρχεῖα τῆς μητροπόλεως Παραμυθίας ἔχουν πάθει καταστροφὴν. Περιεσώθησαν ἐν τούτοις ἱκανά, πλὴν δυστυχῶς, χωρὶς νὰ μᾶς δηλωθῇ ἀποχωρῶν λόγος, δὲν μᾶς ἐδόθη ἄδεια ἀναδιφήσεως, ἀπὸ τοῦ 1950 μέχρι σήμερον, διὰ και ἐνδιεφέρθημεν. Καὶ ὁ συντοπίτης ἐρευνητὴς Σπ. Μουσελίμης μοι εἶπεν διὰ τὸν δὲν ἔλαβε τοιαύτην ἄδειαν.

Ἡ δημογεροντία (ὡς ἀποδεικνύουν τὰ ὄσα συνεκέντρωσα) ἐξελέγετο ἀπὸ ἓνα ἐκλογικὸν σῶμα—συμβούλιον, καλούμενον τουρκιστὶ βαρούχι, ποῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 60 ἔγκριτα μέλη τῆς Παραμυθιώτικης κοινωνίας, ἀντιπροσωπεύοντα ὅλας τὰς τάξεις και τὰ ἐπαγγέλματα πλὴν γύφτων και καλατζήδων. Εἰς αὐτοὺς προσετίθεντο οἱ ἀξῆδες και μουχτάρηδες τῆς περιφερείας (οἱ Ἕλληνες ἐννοεῖται), οἱ ἱερεῖς, οἱ ἡγούμενοι Παγανιῶν και Βέλλιανης, καθὼς και μερικοὶ ἔγκριτοι χωρικοὶ ἐκ Σέλλιανης, Ἐλευθεροχωρίου και Γλυκῆς. Μίαν φορὰν ἀντεπροσωπεύθη διὰ προκρίτου τὸ Προδρόμι και ἡ Τσουρίλλα, τῆς ὁποίας ὁ ἀντιπρόσωπος και ἐξελέγη δημογέρον.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἰσχυρὸς κομματάρχης στὸ Βαρούχι ἦτο ὁ μητροπολίτης, διαθέτων τὸ σύνολον τῶν ψήφων τῶν ἱερέων. Τὰ λαϊκὰ ὁμοίως μέλη διέθετον ἀπόλυτον πλειοψηφίαν και δταν ἀπὸ συμφώνου ἀντειτίθεντο πρὸς τὸν μητροπολίτην, ἐπεκράτουν ἀπολύτως.

Γνωστοὶ δημογέροντες ἦσαν οἱ Τσιάβο—Γιαννάκης ἐκ Σέλλιανης, ὁ Τσιάβο—Φουρτζῆς ἐκ Τσουρίλλας (πατὴρ τοῦ γνωστοῦ εἰσαγγελέως Θεσσαλονίκης κ. Στυλ. Μπούτη) ὁ Γόρη—Τσαγκατός, Πάσχο—Πάσχος (καλούμενος και Πάσχο—γύφτος), Δημήτρη—Χασιομέρας, Χαράλαμπος Σακκάς, Γάκη—Ρίγγας, Παναγιώτη—Ρίγγας, Κώστα—Γιώγος ἐκ Σέλλιανης, Μέξης, Καζαντζῆς, Γεώργιος—Πάκος ἐκ Γλυκῆς και Θανάση—Πάντος, πάλιν ἐκ Γλυκῆς.

Ὅλες σχεδὸν οἱ πατριαρχικὲς ἐντολὲς ἢ ἀνακοινώσεις, ἀπεστέλλοντο πρὸς τὴν δημογεροντίαν. Κάθε προκῦπτον ἐθνικὸν ζήτημα, συνεζητεῖτο ἐκεῖ. Ὅλοι οἱ διορισμοὶ διδασκάλων, ὑπὸ τοῦ χωρίου γενόμενοι, ἔπρεπε ἀπαραιτήτως νὰ λάβουν

τὴν ἔγκρισιν τῆς δημογεροντίας. Παράπονα κατὰ ἱερέων, διαχειριστῶν βακούφικης περιουσίας, συνεζητοῦντο ἐκεῖ καὶ ἀνεκοινοῦντο πορίσματα τῶν τυχόν ἀνακρίσεων.

Ἔτι δὲ σπουδαιότερον, ἡ δημογεροντία ἐξέλεγε ἓνα τῶν μελῶν τῆς ὡς ἀγῶν τοῦ καῦμακάμη, σύμβουλον τοῦ Τούρκου ἐπάρχου καὶ ἀντιπρόσωπον τῶν ὑποδούλων. Τέτοιοι τὰ τελευταῖα ἔτη, τὰ πρὸ τῆς ἀπολευθερώσεως, διετέλεσαν οἱ Σωτήριος Βαλασκάκη, Μετσοβίτης τὴν καταγωγὴν καὶ Βρύσης ἐξ Ἡγουμενίτης καὶ οὗτος ἔλκων τὸ γένος.

Ὅλες οἱ σχετικῆς μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐνέργειες περνοῦσαν ἀπὸ τὴν δημογεροντία, ἐκτὸς τοῦ διορισμοῦ τῶν ἑλληνοδιδασκάλων, ὁ ὁποῖος—ἄγνωστος διατι—ἐγένετο ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν τῶν Ἰωαννίνων.

Σουμπασῆδες

Ἄλλη ἀρχὴ μέσα στὸ χωριό, μὴ ἐκλεγομένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ μὴ ἀντιπροσωπεύουσα τὰ συμφέροντα τοῦ ραγια, ἦσαν οἱ σουμπασῆδες, δηλαδὴ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀγῶ.

Ὁ σούμπασης διωρίζετο ἀπὸ τὸν ἀγῶ, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ ἐπληρώνετο, τῆς ἀμοιβῆς καθοριζομένης εἰς χρῆμα καὶ εἰς εἶδος, εἴτε μόνον εἰς εἶδος.

Ἡμεῖβeto λοιπὸν ὁ σούμπασης ἀπὸ τὸν ἀγῶν. Ἡμεῖβeto ὁμως, ἀσχέτως τῶν ὅσων ἐλάμβανε ἀπὸ τὸν ἀγῶν, καὶ ἀπὸ τοὺς κολλήγους, οἱ ὁποῖοι ἐχωρίζοντο σὲ τρεῖς τάξεις: α) Αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ζευγάρι, β) αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἓνα βόϊδι ἢ ἓνα ἄλογο καὶ δούλευαν μὲ σέμπρο (μισιακάρα) καὶ γ) τοὺς παρασποριάρηδες.

Ἡ ἀμοιβὴ ποὺ κατεβάλλετο εἰς τὸν σούμπασην ἦτο μεγαλύτερα διὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν, μετρία διὰ τὴν δευτέραν καὶ ἐλαχίστη διὰ τὴν τρίτην.

Κάποτε, ἀντὶ ἄλλης ἀμοιβῆς ἐκ μέρους τῶν κολλήγων, ξεχώριζαν τρία χωράφια ποὺ σπέρνανε τὸ πρῶτο μὲ σιτάρι ἢ βρώμη, τὸ δεύτερο καλαμπόκι καὶ τὸ τρίτο (εἰς τὴν περιοχὴν Φαναρίου) μὲ ρύζι. Εἰργάζοντο μὲ ἀγγαρείαν ὅλοι στὰ χωράφια αὐτὰ καὶ προσεφέρετο ἡ πρόσοδος εἰς τὸν σούμπασην ἀντὶ ἀμοιβῆς.

Αὐτὸ κυρίως ἐγένετο εἰς τὰ χωριά τῆς λεγομένης περιοχῆς Φαναρίου, ἀπὸ Χδίκας μέχρι Καναλακίου, ὅπου ἦτο δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῇ τὸ ρύζι.

Ὁ σούμπασης, εἰς τὰ κάτω τῆς Σκάλας τῆς Παραμυθιάς χωρία, ἦτο πάντοτε Τούρκος καὶ εἰς τὰ πάνω ἀπὸ τὴν Σκάλα χριστιανός.

Εἶχε ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγῶ ἐν λευκῷ, εἰς δὲ τὰ χωρία τοῦ Φαναρίου καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολαμβάνῃ πρῶτος τὴν νύφη, τὸ ἐπαίσχυντον φεουδαλικὸν δικαίωμα πρώτης νυκτός, ποὺ ἔμεινε στὰ χωριά αὐτὰ ἀπὸ τοῦ 1200 περίπου, ὅτε τὰ κατέκτησαν οἱ Ἐνετοί, σύμμαχοι τῶν σταυροφόρων.

Ἰδιαιτέραν εὐνοίαν εἶχε ὁ σούμπασης νὰ παρακάθηται εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ ἀγῶ καὶ νὰ συντρῶγῃ μετ' αὐτοῦ, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἐπετρέπετο εἰς ἄλλον, οὔτε εἰς τὸν ἀγροφύλακα, ἔστω καὶ ἀνὸ τελευταῖος οὗτος ἦτο μουσουλμᾶνος.

Ὅταν στὸ χωριό εἶχαν μοιράδι περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἀγάδες διοριζότανε περισσότεροι σουμπασῆδες. Τότε συνήθως, ἂν δυὸ ἢ περισσότεροι ἀγάδες εἶχαν λίγα κτήματα, διώριζαν τὸν αὐτὸν σούμπαση, χάριν οἰκονομίας.

Σούμπασης δὲν ὑπῆρχε στὰ κεφαλογῶρια, οὔτε ἐκεῖ ποὺ ὁ ἀγῶς κατοικεῖτο στὸ τσιφλίκι του. Ὅμοίως τὸ Ραγούλι, ἢ Κυρὰ Παναγιά, τὸ Ζελεσσό, Σεβαστό, Καρυῶτι, Παγκράτι, ὅπου οἱ ἀγάδες μπόρουν νὰ ἐπιβλέπουν αὐτοπροσώπως τοὺς ραγιαδες των, λόγῳ μικρᾶς ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν Παραμυθιά ἢ Καρβουνάρι.

Ἀντιθέτως, εἶχε σούμπασην τὸ Πόποβο, καίτοι κεφαλογῶρι, διότι οἱ Ἀρβανῖτες κατώρθωσαν νὰ ἔχουν κυριότητα ἐπὶ μικροῦ τμήματος. Ὁ σούμπασης τοῦ Ποπόβου δὲν ἀπέδιδε τίποτε στὸν ἀγῶ, δικαιολογῶντας ὅλες τὶς εἰσπράξεις εἰς ἑ-

ξοδα, ὁ δὲ ἀγᾶς δὲν ἔλεγε τίποτε, ἐνδιαφερόμενος διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κατώρθωσε κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ἀποκτήσῃ τυπικὴν κυριότητα καὶ ἀναμένων ἐν καιρῷ εὐθέτω νὰ πετύχῃ περισσότερα.

Κανονικῶς ὁ σούμπασης ἐφρόντιζε νὰ καλλιερῇ καθένας τὴν μπουντίνα του, νὰ εἰσπράττει τὸ γεώμορον, νὰ ἀνοίγονται αὐλάκια ποτίσματος καὶ τὰ χαντάκια ἀποξηράνσεως μὲ προσωπικὴ ἐργασία καὶ προσελάμβανε Γκέκηδες ἐπὶ ἀμοιβῇ, πού ἦσαν ἐργατικοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ βγάζουν τὰ χαντάκια, πού οἱ ἐξαθλιωμένοι ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν ἐλονοσία κάτοικοι τῆς πεδιάδος τοῦ Φαναρίου δὲν μποροῦσαν μόνοι τους. Ὅμοίως ἐφρόντιζε νὰ εἰσπράττει τὸ ραδιάτικο, ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν πεδινὴν περιοχὴν ἢ ἀγαλίτικο καὶ τυρὶ τ' ἀγᾶ, πού ἐλέγετο εἰς τὴν ὄρεινὴν.

Ἐπέβλεπε τὸν ἀγροφύλακα καὶ ἐφρόντιζε νὰ τοῦ καταβάλλεται ἡ ἀμοιβή.

ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ, ΒΕΚΥΛΗΔΕΣ

Ἐξαρχος μονῆς Διχούνης.

Μέσα στὸ χωριὸ σημαντικὴν ἐξουσίαν ἤσκουν οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, συνήθως καθ' ὑπόδειξιν τῶν ἱερέων καὶ συνηθέστατα τῶν ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων.

Διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ μητροπολίτης, κυρίως μεταβεβλημένος εἰς ἐθνικὸς πόστολον καὶ ἀπορροφημένος ἀπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτὴν καὶ τὴν ἑτέραν ἰδιότητα, τὴν τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ὑποδούλου ποιμνίου του ἐναντι τοῦ κυριάρχου καὶ τῶν πάσης φύσεως προξενείων καὶ προπαγανδῶν, αἱ ὁποῖαι ἐφθάνον μέχρι Παραμυθίας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς, ἔστω καὶ ἂν ἤδρευαν εἰς Ἰωάννινα, τὴν τρεχούσης φύσεως διοικητικὴν ὑπηρεσίαν ἐγκατέλιπεν εἰς τοὺς ἀρχιερατικούς ἐπιτρόπους.

Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν διεχειρίζοντο πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, τόσον τὴν ἐνοριακὴν, ὅσον καὶ τὴν τῶν ἐξωκκλησιῶν. Συχνάκις δέ, ἐπὶ περιπτώσεων μοναστηρίων μὲ ἓνα μοναχὸν ἢ μοναστηρίων ἐν παρακμῇ, αἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι ἐξετέλουν χρέη βεκύλη τοῦ μοναστηρίου.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν ὁ μεγαλύτερος ἰδιοκτῆτης ἐν τῷ χωρίῳ μετὰ τὸν ἀγᾶν, μερικαὶ δὲ ἴσαι πρὸς τὸν ἀγᾶν ἢ τὸν μπέην ἢ καὶ ἀνώτεροι τούτων (Μοναὶ Παγανιῶν, Ἄγ. Ἰωάννου Βέλλιανης, Παναγίᾳ τῆς Γλυκῆς, Κοίμησις θεοτόκου τῶν Κουκουλιῶν, μονὴ Διχούνης, μονὴ Μίγλας—Βλαχωρίου), ἡ θέσις τοῦ ἐπιτρόπου, ἂν καὶ διοικητικῶς κατωτέρα τῆς τοῦ μουχτάρη, οὐσιαστικῶς ὑπερτέρει ταύτης ἐνίστε.

Ἐπὶ πλέον εἰς τὴν περιοχὴν μας, μέχρι τὰ τελευταῖα, χρόνια οἱ μουχτάρηδες (ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπὶ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδος πρόεδροι), δὲν εἶχον ὑφισταμένους παρὰ τοὺς ἀτυχεῖς δασκάλους, ἀφοῦ αὐτοὶ οὐσιαστικῶς τοὺς διώριζαν καὶ τοὺς ἐπέεμπαν, καὶ οἱ δασκάλοι, μέσα στὰ πολλὰ τους καθήκοντα, εἶχαν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μπαλώνουν τὰ τσαρούγια τοῦ μουχτάρη καὶ τῆς οἰκογενείας του, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν εὐνοιάν του καὶ νὰ ἐπαναδιορίζωνται. Οἱ ἐπίτροποι ὁμως ἦσαν ἄμεσοι καὶ καθημερινοὶ προϊστάμενοι τῶν δασκάλων καὶ τῶν ψαλτῶν (ὁσάκις ὁ δάσκαλος καὶ ὁ ψάλτης δὲν ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον διὰ λόγους οἰκονομίας), τῶν νεωκόρων καὶ ἐν μέρει τῶν ἱερέων, τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν λειβαδιῶν καὶ τῶν ἀγρῶν τῆς ἐκκλησίας ὡς ἐκπροσωποῦντες ταύτην.

Οἱ ἐπίτροποι, διαχειριζόμενοι χρεῖμα καὶ νεμόμενοι ἄνευ σπουδαίας ἐπιβλέψεως περιουσίαν μεγαλυτέρα τῆς τῶν συγχωριανῶν των, σχεδὸν ἰσόβιοι ὄντες, σπανίως ἀντικαθιστάμενοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἦσαν ἐξέχοντες πρόκριτοι.

Καὶ τούτων ἡ ἰδιοτέλεια δὲν ἦτο μικροτέρα τῆς τῶν μουχτάρηδων καὶ ἀγᾶ-

δων. Ἄλλά, εἴτε διότι δὲν ἐθίγοντο ἀπ' εὐθείας τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν χωριανῶν, εἴτε διότι τμῆμα τῶν κερδῶν τῶν ἦτο προῖδν τῶν κόπων τῶν, δὲν ἐγένον τόσον φθόνον, ὅσον οἱ μουχτάρηδες.

Πάντως, καὶ εἰς τοὺς περισσοτέρους ἐπιτρόπους κατελογίζετο ἰδιοτέλεια καὶ ὑπεξαίρεσις, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «μωρὲ τί εἶσαι ἔτσι; ἀπὸ βακούφι τρῶς;».

Ποικίλαι ἀναφέρονται περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ θεία Δίκη τιμωρεῖ τοὺς καταχρωμένους ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, καὶ ἐν γένει πᾶσα εἰς αὐτοὺς συμβαίνουσα κακοτυχία ἀποδίδεται εἰς τὴν μῆνιν τοῦ ἁγίου ἢ τῆς Παναγίας ποὺ κατεγράσθησαν περιουσιακὰ στοιχεῖα.

Γενικά, μόλις κάποιος ἔχων σχέσιν μὲ ἐπιτροπᾶτον ἐκκλησίας ἢ μὲ διαχειρίσιν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἢ ἐνοικίασιν τούτων παθαίνει κάτι, ἀμέσως ὁ λαὸς διαβλέπει θείαν δίκην, ἔστω καὶ ἂν ἡ διαχείρισις ἦτο ἀνεπίληπτος.

Διὰ τὸ λαϊκὸν κριτήριον τῆς περιοχῆς, οὐδεὶς εἶναι ἀνεπίληπτος, γνώμονα δὲ πάντες ἔχουν τὸ ρητὸν «ποιδὸς βάνει τὸ δάχτυλο στὸ μέλι καὶ δὲν τὸ γλύφει;» ἄρα λοιπὸν, πᾶς ἔχων σχέσιν μὲ ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν καὶ κτήματα, τρώγει ἐκ ταύτης, πᾶσα δὲ κακοτυχία του εἶναι ἀποτέλεσμα θείας δίκης.

Οἱ ἐπίτροποι ἐνεργοῦν πᾶσαν δικαιοπραξίαν σχετικὴν μὲ τὴν σχολικὴν περιουσίαν, ἐκλέγουν καὶ πληρώνουν τὸν διδάσκαλον. Διότι ἡ συμφωνία, ἡ ἐξεύρεσις τοῦ ποσοῦ καὶ ἡ πληρωμὴ γίνεται διὰ τῶν ἐπιτρόπων καὶ μόνον ὁ διορισμὸς τυπικῶς ἀποφασίζεται ὑπὸ τῆς δημογεροντίας καὶ ὑπογράφεται τὸ ἔγγραφο ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ τυπικὸς ἐπιθεωρητής.

Οὗτος ὁμως (ὁ μητροπολίτης) σπανίως ἐξέρχεται καὶ σπανιώτατα ἐλέγχει τὸν διδάσκαλον, ὥστε χρέη πραγματικῶν ἐπιθεωρητῶν ἀσκοῦν οἱ ἐπίτροποι. Ἡ συμφωνία ἦτο «χρονικῆς» ἦτο δηλαδὴ ἐνιαυσίου διαρκείας. Ἀναφέρεται, ὅτι εἰς τὸ Ἐλευθεροχώρι, μετὰ τὰς ἐξετάσεις, πήγαινε παράμερα ὁ Μάσιος μὲ τὸν Χόβολο καὶ τὸν Ψεύτη καὶ ἔλεγε ὁ Μάσιος: «Τί λέτε; Καλὸς εἶναι ὁ δάσκαλος; Νὰ τὸν κρατήσωμε καὶ γιὰ τοῦ χρόνου; Πόσο θὰ τοῦ δώκωμε; Τί θὰ δώκωμε ἐμεῖς;»

Μετὰ ἐδήλωνε ὅτι αὐτὸς εἰσφέρει 100 γρόσια, σημαντικὸν διὰ τότε ποσόν. Ἐγίνετο ἡ ἐπαναπρόσληψις εἴτε ἡ ἀμπομπή τοῦ διδασκάλου καὶ διορισμὸς νέου. Ἀνεφέρετο τὸ γεγονός εἰς τοὺς κατοίκους καὶ τὴν Δημογεροντία ἢ ὁποῖα ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν, ἐκτὸς σπανιωτάτων ἐξαιρέσεων.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἀγγαρεῖαι διὰ τὸ κτίσιμον σχολείου ἢ τὴν ἐπισκευὴν του, οἱ ἔρανοι, δι' αὐτῶν πάλιν γίνονται μὲ τὴν συμπαράστασιν τοῦ μουχτάρη.

Μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, διὰ τὸ σχολεῖον σχηματίζεται ἰδίᾳ Ἐπιτροπή, ὀνομαζομένη Σχολικὴ Ἐπιτροπή, συγκειμένη ἐκ τοῦ διδασκάλου ὡς γραμματέως, δύο αἰρετῶν λαϊκῶν μελῶν, ἐνὸς συμβούλου τῆς κοινότητος, (συνέχεια τοῦ μουχτάρη) καὶ ἐνὸς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς. Δηλαδὴ συνέχεια τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας, μὲ μειωμένην τὴν ἐπιτροπικὴν παντοδυναμίαν. Ἀργότερον, ἢ σήμερον ὑφισταμένη Σχολικὴ Ἐφορεία, διεπομένη ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ ἐλευθέρου κράτους (Ν. 5019) καὶ μὴ περιγραφομένη ὡς ἐκφεύγουσα τῶν ὀρίων τῆς λαογραφικῆς περιγραφῆς.

Ὁ ἐπίτροπος ἐκάστης μονῆς ὀνομάζεται βεκύλης, δηλαδὴ ἀντιπρόσωπος τοῦ μητροπολίτου, ὑπὸ τούτου διοριζόμενος καὶ εἰς αὐτὸν λογοδοτῶν. Ὁ βεκύλης, ὁ-

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, δημ)λου

ΠΡΟΣ ΜΙΛΟΥΝ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΕΝΟΧΩΡΙΑ

Α'

Είσαγωγή

Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς περιοχῆς Γραμμενοχωρίων—συστάδας δεκαπέντε χωριῶν μὲ κέντρο τὸ δικό μου Γραμμένο—ἀπαντιέται σ' ὅλη τὴν ἄλλοτε ἐπαρχία Κουρέντων, συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων, μὲ ἀσήμαντες κατὰ τόπους διαφορές.

Ἄπο καιρὸ εἶχα ἐπιδοθῆ στὴ συλλογὴ λέξεων ἰδιωματικῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς,, ἀθησαύριστων στὸ μεγαλύτερό τους μέρος, καὶ κατάρτισα ἓνα ἀρκετὰ πλούσιο λεξιλόγιο, πού σκόπευα νὰ δημοσιέψω. Ἡ πρόσφατη ὅμως σὲ εἰδικὸ τόμο ἐμ-μάνιση σχετικῆς Πανηπειρωτικῆς συλλογῆς τοῦ κ. Μπόγκα, μὲ βάση τὸ Γιαννιώτικο κυρίως λεξιλόγιο, ἐλάχιστα διαφέροντος ἐκείνου τῶν παραπάνω χωριῶν, μὲ ὑποχρεώνει, δίνοντας τὴ δική μου, νὰ ἀπαλείψω ἀπ' αὐτή, πρὸς ἀποφυγὴ ἄσκοπης παλλιλογίας, τὶς ὑπάρχουσες σ' ἐκείνη λέξεις.

Τοῦ λεξιλογίου μου αὐτοῦ θεώρησα σκόπιμο νὰ προτάξω, σὰν εἰσαγωγή, ὀλίγες πάνω στὴν ντοπιολαλιὰ τῶν χωριῶν μας αὐτῶν παρατηρήσεις, γιὰ τὴν ἀκοπώτερη ἀπὸ τοὺς ἀμύητους κατανόησή της, ἰδιαίτερη δὲ προσπάθεια κατέβαλα πιστῆς κατὰ τὸ δυνατὸ πρὸς τὴ λαϊκὴ προφορὰ ἀπόδοσης τῶν καταχωρουμένων λέξεων καὶ σωστῆς ἐρμηνείας τους μὲ παράθεση παραδειγματικῶν φράσεων ζωντανῶν κατὰ τὶς σχετικὲς σοφὲς ὑποδείξεις τοῦ ἀείμνηστου Ἡπειρώτη γλωσσολόγου Γ. Ἀναγνωστοπούλου. Μὲ ἐτυμολόγηση τέλος αὐτῶν τῶν λέξεων, παρατιθέμενων ἀλφαβητικὰ κατὰ τὴν προφορὰ τους, δὲν ἀσχολήθηκα συστηματικὰ, ἐπειδὴ θεωρῶ παρόμοια ἀπόπειρα παρακινδυνευμένη καὶ ἔργο μᾶλλον τῶν εἰδικῶν.

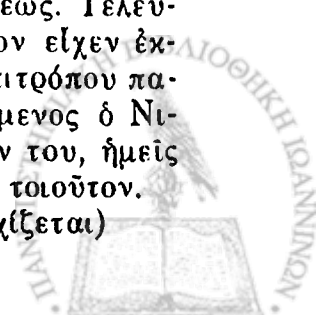

σάκεις δὲν ἦταν ἀρεστὸς εἰς τοὺς ἀγάδες, ἐπαύετο μὲ τὴν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν διατυπωμένην κατηγορίαν διι συνεργάζεται μὲ τὸ ἠπειρωτικὸν κομιτᾶτον ἢ τοὺς «κλέφτες», ἔπρεπε δὲ νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν του εὐτυχῆ ἂν ἐπαύετο μόνον καὶ δὲν ἐφυλακίζετο, ἢ δὲν ἐπήγαιεν ἐξορίαν (σουργκιούνι).

Οἱ βεκύληδες ἐν τῇ διοικήσει τοῦ χωρίου ἦσαν πολὺ μικρὰ ἐξουσία, ἂν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἀπλῶς βεκύληδες. Ἐπειδὴ ὅμως ἦσαν πάντοτε ἐξ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας, συγγενεῖς τῶν μουχτάρηδων καὶ ἀγάδων—ἂν δὲν ἦσαν ἐν ταυτῷ καὶ βεκύληδες καὶ μουχτάρηδες ἢ ἀγάδες—ἤσκουν ἐπιρροὴν εἰς τὴν διοίκησιν, κυρίως ἐπιδρῶντες εἰς τὴν χωριανικὴν συνέλευσιν «τὸ χωριό».

Ὁ ἐπίτροπος τῆς μονῆς Διχούνης, ἐχούσης πάσαι ποτὲ μεγίστην σημασίαν—ἀπόδειξις καὶ ἡ ἐκεῖθεν ὀρμηθεῖσα ἐπανάστασις τοῦ Σκυλοσόφου—ἔφερε τὸν τίτλον ἑξαρχος καὶ διορίζετο ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τελευταῖος ἑξαρχος διορίσθη ὁ ἐκ Ροδοβυζίου Μασκίνης. Τόσον ὅμως πλέον εἶχεν ἐκπέσει ἡ ἀξία τῆς ἑξαρχίας ταύτης καὶ ὁ ἑξαρχος δὲν διέφερε ἀπλοῦ ἐπιτρόπου παρὰ μόνιν κατὰ τὸ διι ἐλογοδότει εἰς τὸν Πατριάρχην, ὥστε, εἰρωνευόμενος ὁ Νικόλαος Μασκίνης, ἀνεψιὸς τοῦ ἑξάρχου, ὠνόμασε ἑξαρχον τὸν γάϊδαρόν του, ἡμεῖς δέ, μὴ εὐτυχῆσαντες νὰ ἴδωμεν δίποδα ἑξαρχον, εἶδαμεν...τετράποδα τοιοῦτον.

(Συνεχίζεται)

1) Τὸ γλωσσικὸ λοιπὸν ἰδίωμα τῶν χωριῶν μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ φανερὴ τάση τοῦ λαοῦ νὰ κατασταίνει κατὰ τὴν ὁμιλίαν του τὶς λέξεις ὀλιγοσύλλαβες καὶ ὅπου μπορετὸ μονοσύλλαβες τρώγοντας ἀνελέητα τὰ κάθε εἶδους ἄτονα ι καὶ ου ὅπουδῆποτε τῆς λέξης καὶ ἂν βρίσκωνται ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Λέμε δηλ. τοῦ σκ'λί, τοῦ π'λί, τοῦ κ'τί, τοῦ π'ρούν, τοῦ γ'ρούν', τοῦ κ'ρούν'; τοῦ κ'θάρ'. τοῦ στ'λιάρ', τοῦ π'λάρ' καὶ οὐρανός, Οὐβριός, ἰδρώνου, ἰσκιώματα, ἡμόρατα. (Στὶς λέξεις κρινί, τυρί, λουρί, κουρί δὲν τρώγονται τὰ ἄτονα ι καὶ ου, ἴσως γιὰτὶ στὴ θέση τους ὑπώπτεισε ὁ λαὸς ε καὶ ὁ ἀντίστοιχα. Σημειῶνω μόνον, πὼς λέμε παλιουτέρ' καὶ ὄχι παλιοτύρ'). Ἰδιαιτέρα στὰ ἄρθρα τὰ διάφορα ι ἀποβάλλονται καὶ τονούμενα, μὲ ἐξαίρεση τῶν ὀνομαστικῶν καὶ τῆς γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ, καθὼς: οἱ μιγάλ' τ' χουριοῦ, τοῦ φσταν' τ'ς Μαρίας, ἡ ταή τὸν πραματιῶν.

2) Τὰ διάφορα ἄτονα ε καὶ ο προφέρονται ἀντίστοιχα σὰν ι καὶ ου, καθὼς: ἔρχιτι οὐ Γιώργους, τ'ς φαίνιτι τοῦ μπλέτσ'.

3) Τρίτη κλίση δὲν χρησιμοποιεῖται, ἐξὸν στὰ εἰς —μο νεόπλαστα καὶ τὰ εἰς —μα οὐδέτερα, πού καὶ σ' αὐτὰ χρῆση γενικῆς ἐνικοῦ ἀποφεύγεται σχηματιζόμενῃ στὴν ἀνάγκη περιφραστικά, φρ. ἡ ζιάκα πού τοῦ στρώμα σκίσι (ἀντὶ ἡ ζιάκα τοῦ στρώματος). Συχνὰ δὲ κατὰ τὸ πράματα, χῶματα λέμε καὶ λάδιατα, ρίζιατα, ἡπώρατα, σνόρατα κατὰ τὸ πιδιῶν, ἀμπιλιῶν, λέμε καὶ πραματιῶν, προυβατιῶν, γυφτιῶν καὶ τὰ παρόμοια.

4) Ρηματικὴ αὐξηση χρονικὴ ἢ ἐσωτερικὴ δὲν χρησιμοποιεῖται ἢ δὲ συλλαβικὴ τίθεται μόνον ὅταν τὸ ε τονίζεται, καθὼς ἀλέθου—ἄλεθα, ἔρχουμι—ἔρχουμου, διαλέγου—διάλιγα, μάζουσα, σκάλ'σα, ζύμουσα, ἔφαγα, ἔπιξα, λέμε ὅμως καὶ λέγα—ἡλιγα φέρου—ἡφίρα, ἀκούου—ἄκσα καὶ ἡκσα.

5) Τὸ πρῶτο καὶ β' πληθ. πρόσωπο τοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀόριστου τελειῶνουν σὲ —μαν, —ταν, καθὼς παίζαμαν—παίζαταν, φάαμαν—φάαταν, παίζαμαν—παίζαταν κ.λ.

6) Τὰ εἰς —άω ρήματα στὸ α' καὶ γ' ἐνικὸ ἐνεστωνικὸ πρόσωπο λέγονται ἀσυναίρεται, καθὼς γιλάου (γιλᾶς) γιλᾶει, στὸ δὲ α' προσ. τοῦ παρατατικοῦ τελειῶνουν σὲ —γα, τοῦ γ αὐτοῦ διατηρούμενου καὶ στὸ γ' πληθυντικὸ, ὅπως γέλαγα, γέλαεις, γέλαει, γιλάαμαν, γιλάαταν, γέλαγαν.

8) Χρῆση ρηματικῶν τύπων μὲ βοηθητικὸ τὸ ἔχω ἀκούει κανεὶς μόνον σὲ τρίτο πρόσωπο σωστά. Γιὰ τὰ ἄλλα πρόσωπα χρησιμοποιεῖται συχνότερα ὁ ἀόριστος, καθὼς: εἶχι γυρίσ' καὶ γύρσα, γύρσις ἀντὶ εἶχα γυρίσ' (καὶ κάποτε εἶχα γυρίσου) εἶχεσ γυρίσ'.

9) Γίνεται πυκνὴ χρῆση τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, χωρὶς βέβαια ἀναδιπλασιασμό, ὅπως: διμένους, βριμένους, γραμματσομένους κ.λ.

10) Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία αὐτός (—τος) συναπτόμενη μὲ τὸ ρῆμα εἶμαι τὸ ἀκολουθεῖ ἀκέφαλη καὶ ἄτονη, καθὼς εἶντους, ἦταντους, ποῦντους, ἐνῶ σὲ γειτονικὲς περιοχὰς τῆς ἴδιας ἐπαρχίας (καμποχώρια), προτάσσεται, ὅπως: τουνεῖνι, τουνῆταν, ποῦ τουνεῖνι, πού τσηταν (πού ἦταν αὐτοὶ) κ.λ.

11) Ἐπίσης ἢ ἀντωνυμία μου, σου, του, μας, σας, τους προτασσόμενῃ ἢ ἐπιτασσόμενῃ τοῦ ρήματος ἢ οὐσιαστικοῦ, ἀποβάλλει τὰ φωνηέντά της ἔστω καὶ τονιζόμενα, καθὼς: μ' σκάλσι τ' ἀμπέλ' μ', τ'ς λέου, τὰ πιδιά τ', τὰ πλιά τ'ς.

12) Οἱ δεικτικὲς ἀντωνυμίαι: αὐτός, ἄλλος, ἐκεῖνος, τοῦτος, κλινόμενες κάνουν στὴ γενικὴ ἀφνοῦ, ἄλλνοῦ, ἰκνοῦ, τουτνοῦ, ἀφνωῶν, ἄλλνωῶν, ἰκνωῶν, τουτνωῶν.

13) Τῶν τοπικῶν ἐπιρρημάτων ἐδῶ, ἐκεῖ, αὐτοῦ ἐπιτάσσεται συχνὰ τὸ δεικτικὸ —ια, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἀπόστασις κοντινὴ, καθὼς ἰδώια, ἰκείια, αὐτοῦια. Λέμε ἀκόμα: τσιδῶ, τσικεῖ, τσαυτοῦ, προκειμένου νὰ δηλωθῇ κατεῦθυνση καὶ σιαπάν (ἴσια—πάνω) σιακάτ', σιαπίσου, σιαδόξου κ.λ.

14) Τὸ γ μεταξύ δύο φωνηέντων συχνὰ ἀποβάλλεται, καθὼς κατώ(γ)ι, κουμ-

πουλό(γ)ϊ, φά(γ)αμαν, λουῆς-λουιῶν, φυτρώνει ὁμως στὴν ἴδια θέσῃ ἐκεῖ πού δὲν ὑπῆρχε, καθὼς ζῶγα, γαγοῦρτ', ἀθῶγους, γλένταγα.

15) Γιά τὴ δῆλωση οἰκογενειακῆς καταγωγῆς χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα ἡ παραγωγικὴ κατάληξη —ατ'ς (—άτης)—άτσα (—άτισσα), καθὼς Γδάτ'ς (—ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Γούδα) Γδάτ'σσα πλ. Γ'δαῖοι, Μπιτάτς, Τζμάτς κ.λ. Ἡ ἴδια δὲ κατάληξη καὶ ἡ —ώτς (—ώτης) —ώτ'σσα καὶ —ίτς (—ίτης) —ιτ'σσα συναπτόμενη μὲ ὀνόματα χωριῶν εἶναι δηλωτικὲς τῶν κατοίκων τους, καθὼς Γραμμινιάτς (=ἀπὸ τὸ χωριὸ Γραμμένο), Ντουμπράτς, Σπλιώτς (=ἀπὸ τὸ χωριὸ Σπήλιο), Βραβουρίτς (=ἀπὸ τὸ χωριὸ Βράβορη) κ.λ.

Ἡ ἀπὸ χωριὸ ἐπίσης καταγωγὴ γυναικας παντρεμένης σὲ ἄλλο χωριὸ δηλώνεται ἀκόμα καὶ μὲ τὴ θηλυκὴ κατάληξη —ου (—ω), καθὼς Μουσπίνου (=ἡ ἀπὸ τὸ χωριὸ Μοσπίνα), Πιράτου, Βαϊνίτου, Τσιριάνου κ.λ. καὶ καμμιά φορά καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, ἂν αὐτὸ εἶναι γένους θηλυκοῦ, καθὼς Κοβήλιαν' (=ἡ ἀπὸ τὸ χωριὸ Κοβήλιανη).

16) Ὑποκοριστικὲς σὲ χρῆση καταλήξεις εἶναι οἱ —όπλου, καθὼς πιδόπλου, χουραφόπλου, —ούλ', καθὼς μπγαδούλ', τινικούλς, —έλ', καθὼς τσιουκανέλ', κουμματσιέλ', —έτς χλιαρέτς, φουραδέτς —ούλα τσιουπρουπούλα, γκουρτσουπούλα, —άκ', τσπράκ', ἀμπιλάκ', —ούδ', προυσφουρούδ' καρβιλούδ', μεγενθυτικὲς δὲ οἱ —ίνα, καθὼς ἀλουγίνα, χουραφίνα, —άνα, ἀμπελάνα, καλβάνα, —αρος, βόιδαρος, γύφταρος, —ρώνα, μαντραρώνα, γυφτσαρώνα. Τὸ μέγεθος ἐπίσης δηλώνεται προτάσσοντας τοῦ οὐσιαστικοῦ τὶς λέξεις θεο— καὶ κοτζιά, καθὼς θεοχώραφου, κοτζιά-τσιούπρα, ἢ ἀκόμα σὲ τρισύλλαβα παροξύτονα οὐδέτερα μὲ τὴ μετατροπὴ τοῦ γένους σὲ ἀρσενικὸ καὶ ἀνεβασμὸ τοῦ τόνου στὴν προπαραλήγουσα, καθὼς κούταβους, γόμαρους, χώραφους, μούλαρους κ.ἄ.

17) Χρησιμοποιοῦνται φθόγγοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποδοθοῦν μὲ τὰ γνωστὰ στοιχεῖα τῆς ἀλφαβήτας μας. Τὸ σ προφέρεται συχνὰ κατὰ τὸ γαλλικὸ ch, καθὼς chκῶτ', ἀchκί, παchάς, ἰδιαίτερα δὲ ὅταν μετ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ ι, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν προφορά σχεδὸν ἐξαφανίζεται, καθὼς ἴσιουμα, σιέα, σιάδ κ.ἄ. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται πλατεῖα τὰ γράμματα d, b, g, ἀποδιδόμενα ἀντίστοιχα μὲ τὰ συμπλέγματα ντ, μπ, γκ.

18) Τὰ οὐρανικά κ γ χ ἀποχτᾶν κάποια ὑγρότητα μετὰ ἢ ὄχι τὴν ἀποβολὴ τοῦ μετ' αὐτὰ ι ὁποιοῦδήποτε, καθὼς σταλίκ', γατρός, γ'ναίκα, χιόν', χ'μός, γιρός, γιλάου. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ λ καὶ ν, ὅταν μετ' αὐτὰ ἀκολουθεῖ ι, καθὼς φασούλια, λιανός, λακνιά, κατακνιά.

19) Τὰ διπλᾶ ζ ξ ψ ὑγραίνουσι συχνὰ πρὸ τοῦ ι τὴν προφορά τους προφερόμενα ἀντίστοιχα ji, κch, πch, καθὼς στὶς λέξεις οὐξιά. μονάξια, ζ'γός, ζιακα, ψί, (ψίχα=λίγο), ψ'χή, ἀψιώνου, ὄχι ὁμως καὶ στίς: ξ'νός, ξ'λώνου, ζ'μάρ', ψύλλους, Ψ'ήνα.

Συχνὰ ὀνόματα γένους ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ τρέπονται στὸν πληθυντικὸ σὲ οὐδέτερα, καθὼς τρουβάς—τρουβάδια, κότα—κουτιά, τσιούπρα—τσουπριά, βιλέτσα=βιλιτζιά, λόγγους—λόγγα.

20) Τὰ εἰς —τος συνήθη ἐπίθετα τελειώνουσι συχνὰ σὲ =γος (γους) καθὼς ἀγύργους, ἀντγους, ἀπραγους, ἀτσάκγους, ἀβάσταγους.

21) Κλίνομε: ἤμουσι (ὄχι ἤμαν) ἤσουσι, ἤταν, εἶμασαν, εἶσαν ἤταν,, ἕνας—μιανοῦ καὶ μιὰ—μιανῆς, οὐ ἀντρας=τ' ἀντρός. Καὶ λέμε: οὐ θκός μ', οὐ θκός σ' (ὁ δικός μου—ὁ δικός σου), θκράν (δικράνι), θκέλ' (δικέλι), θκέντρα (βουκέντρα), φκιάρ' (φτυάρι), χλιάρ' (κουτάλι), τ'χάλα (διχάλα), Διουχάρς (Θεοχάρης), ποιὸς σέρ'; (ποιὸς ξέρει;) ἀμασκάλ', ἀσκιὰ (συκιὰ), ἀστήθ', ἀπαλάμ', ἀλθάρ', ἀλλάζοντας ἀρχικὰ σύμφωνα ἢ προσθέτοντας στὴν ἀρχὴ τὸ α σὲ πολλὰς λέξεις.

22) Τὸ ἰδίωμα τέλος τῶν χωριῶν μας εἶναι σχεδὸν τὸ ἴδιο, καθὼς εἶπαμε,

πρὸς ἐκεῖνο τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων μὲ ἐλαφρὲς παραλλαγές. Μερικὲς διαφορὲς τοὺς: Οἱ ντόπιοι Γιαννιῶτες, πού τοὺς παραγκωμίζουμε τσιούρδεις καὶ σκουταράδεις, λέν: κουσί, κυραμάνα, κίσσαρς, λίτρα, μπόρμπουλους, μπουτσκάβρας, πικραλίθρα, Πιρατιώτς (=ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ Περάτι), σαλίμια, τζαμάρα, τζιμπόχιλου, τζαμάλα, χαμόραγκας, χάσκας... ἐμεῖς ἀντίστοιχα: ἀρέντα, κυραμάνα, κίσσαρς, χαλκό, σιάλιαρους, μπατσκάβρας, πικραλίδα, Πιρατάτ'ς, σαλίματα, φλουέρα, ζιουμπόχιλου, ἀλαγούης, χαμόρ'γγας, χάφαρ'ς...

B'

Λεξιλόγιο

ἄβανιὰ ἦ, συμφορά, καταστροφή. φρ. κακὴ ἄβανιὰ νὰ σὶ πάρ', λέξη βυζαντινὴ σημαίνουσα συκοφαντία. «'Αβανίας» μεταχειρίζονταν κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ οἱ Τούρκοι γιὰ χρηματισμὸ ἢ ἐξομωσία. (Δὲς σχετικὰ Κ. "Αμαντου, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, σελ. 129).

ἀγιατίμκο τό, ἀπροστάτευτο, ὄρφανό. φρ. Τί νὰ κάνου; Φλάου τ' ἀγιατίμκα.

ἀκριβουνιριά ἦ, λέξη πού ἀκούονταν παλιότερα στὰ χωριά μας κατὰ τὴν περίοδο λειψυδρίας, τότε πού οἱ κάτοικοί τους ἔπαιρναν μὲ τὴν ἀράδα νερὸ στὸ Πλατὺ Πηγάδι. φρ. Ἔχουμι ἀκριβουνιριά ἰφέτου.

ἀλλότι, ἐπίρ. ἄλλοτε, παλιὸν καιρό. φρ. αὐτὸ δὲ γένονταν ἀλλότι.

ἀνασκαντιρὸς ὁ, συχαμερός. φρ. τί ἀνασκαντιρὸς μ' φάνκι μούρ' ἀδιρφούλα. Ἄπὸ τὸ ρ. ἀνασυχαινουμεαι.

ἀναφαϊὰ ἦ, ἔλλειψη προκοπῆς φαγητοῦ, νηστεία. φρ. Τί θὰ γέν' μι τούτ' ν' ἀναφαϊά μας.

ἀναμαρκιέτι ρ. (γιὰ ζῶα μυρικαστικά) ἀναμασάει, μυρηκάζει. φρ. Τί κάν' τοῦ βόϊ; Καλὰ εἶντο, ἀναμαρκιέτι.

ἀνάμμα τό, κρασί τῆς λειτουργιάς. φρ. πῆγα ψὶ ἀνάμμα σ'ν ἐκκλησιά.

ἀναστουράω ρ. μπορῶ, ἔχω τὴ δύναμη (γιὰ ὀμιλία). φρ. Αὐτὸς γυέμ' δὲν ἀναστουράει νὰ κρίν'.

ἀνημπόρια ἦ, μτφ. ἠ φθίση, τὸ χτικιό. φρ. ἔχ' ἀνημπόρια οὐ ἔρμους. Ἄλιὰ πού τ' φαμπίλια τ'.

ἀνιμόζγος ὁ, τραμπάλα (παιγίδι). φρ, κάναμαν μι τ' γριντὰ ἀνιμόζγο π' ἀγαλλιάσαμεν.

ἀντρουχουρσιὰ ἦ, τὸ χῶρισμα γυναίκας ἀπὸ τὸν ἄνδρα. φρ. τραβῆσ' ἀπ' αὐτ', μὴ κάνς ἀντρουχουρσιὰ.

ἀνφουρά ἦ, ἀντίδωρο. φρ. στάθκα νὰ πάρου ψὶ ἀνφουρά.

ἀπουλσιώνα ἦ, ἐλευθερία. τὸ ἀδέσποτο (προκειμένου γιὰ ζῶα). φρ. τὰ θκάτ' (τὰ ζῶγα) τᾶχ' σ'ν ἀπουλσιώνα.

ἀραλίκ' τό, σειρά, εὐκαιρία. φρ. ἠῦρα ἀραλίκ' κι ἔφχα.

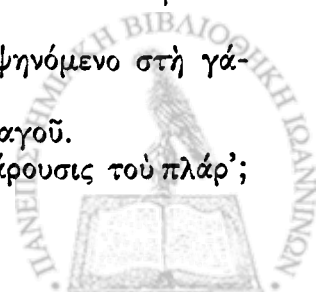
ἀργανέλ' τό, κοντὸ καὶ λεπτὸ μᾶλλον σχοινί, πού δένουν τὰ μανάρια. φρ. μῶκουψι τᾶργανέλ' ἠ ἔρμ' κ' ἔφχι.

ἀραπουστιὰ ἦ, τὸ καλάμι μὲ τὰ φύλλα τοῦ ἀραποσιτιοῦ πάνω ἀπὸ τὸ στάχυ, συλλεγόμενο γιὰ τὰ ζῶα μετὰ τὴν ὠρίμανσή του. φρ. θὰ πὰ νὰ κόψου ἀραπουστιὰ αὔριο.

ἀραπουστόπ'τα ἦ, πίττα ἀπὸ κουρκούτι ἀραποσίτικο ψηνόμενο στὴ γάστρα. φρ. κάτσε νὰ βγῆ ἠ ἀραπουστόπ'τα νὰ φᾶμι.

ἀρατίζου ρ. σκορπάω. φρ. ἀρατίσκαν σάν τὰ πιδιά τ' λαγοῦ.

ἀργκιλίσιους ὁ, (γιὰ ζῶα) χωρὶς σαμάρι. φρ. τοῦ σαμάρουσις τοῦ πλάρ'; Ὁχ', τῶχου ἀργκιλίσιου.

ἀρχάτους ὁ, ἀλαφροντυμένος, ἀπαλτος. φρ. ποῦ κίνισις ἔτσ' ἀρχάτους, θά κρουώεις.

ἀρχνή ή, ἀρχή. φρ. ἄϊντι, πφου κι ἀπου ν' ἀρχή.

ἄτ-πάτ ἐπίρ. ἀραιά και πού, σπάνια. φρ. Πᾶν 'στ' 'Αϊάννα σ' ἄτ-πάτ.

ἀρπαλαϊά ή, ξαφνια, ἀπροσδόκητο. φρ. τουῖρθι ἀρπαλαϊά ἄμα τ' ἄκσι τουῖ χαμπέρ.

ἄφαίτς ὁ, κορφή τῆς στέγης τουῖ σπιτιουῖ. φρ. κοίτα τ' γίδα καβαλάρουσι ἄχπάν' στούν ἄφαίτ'.

ἄφακάς ὁ, τροφές ἀποθηκευμένες στοῖ σπίτι για τίς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας. φρ. ἔδουκα τουν ἄφακά τουν πιδιῶν μ' νά τουῖ πάρου.

βίσσαλου τό, κομμάτι μαυρόπλακα ή κεραμίδι που ζεσταίνουσι στη φωτιά και τοποθετοῖν στοῖ μέρος τουῖ κορμιουῖ που πονάει. φρ. ἔβαλα τόσα βίσσαλα κι δέν μ' πέρασι.

βίγλα ή, μικρή δίπλα στοῖ γλουῖπο βαρέλας νεροῖ ή βαρελιουῖ τρύπα, για τό εὔκολο ἄδειασμα ή γιόμισμά του. φρ. ἔπια νιρό που τ' βίγλα.

βλάντα ή, ἄλλου ντρομπολίτσα λεγόμενη, τό ξύλινο δοχεῖο που βαροῖν τό γάλα νά τ' ἀποβουτυρώσουσι. φρ. δό μ' ψι τ' βλάντα σ'.

βούλτους ὁ, στη φρ. γίνικις ντίπ' βούλτους ὠρέ διάουλε (=λερώθηκες, ἔγινες ὄλο λάσπες).

βρακουζώννα ή, μάλλινο σχοινι που περνοῖσε σε σούφρα βρακιουῖ ή σαλβαριουῖ και τῶσφιγγε στη μέση. φρ. "Ω βάβου! μ' κόπκι ή βρακουζώννα.

βρουγγαλίθρα ή, παιγνίδι που φκιάνουσι ἀπό μεγάλο κουμπι ή τρύπιο στη μέση κεραμίδι στρογγυλό περασμένο σε σχοινι στριμμένο. Τεντωνόμενο τό σχοινι αὐτό με τὰ δυῖ χέρια παράγει ἕνα βόγγο χαρακτηριστικό ἀπ' ὅπου και τῶνομα.

γαίλς ὁ, (θηλ. γαίλω) τό μαῦρο βόδι και μτφ. ἄνθρωπος με παραπλήσιο χρώμα. φρ. κάτ' μῶπαθι οῦ γαίλ'ς κι δέν τρώει.

γκλαφανάουρ. ἄλυχτάω (για κυνηγόσκυλο) μτφ. φωνάζει ἀνώφελα. φρ. ἄς τουν κι ἄς γκλαφανάει.

γκβέντα ή, μάζωμα τῶν γυναικῶν σε κάποια ὀξώπορτα, κατὰ τίς φεγγαρόλουστες τύχτες τουῖ Αὐγούστου, ὅπου κουβεντιάζουσι ὡς παράωρα γνέθοντας ή πλέκοντας. φρ. θά βγοῖμι στ' γκβέντα ἀπόψι;

γκαβλιώρ'ς ὁ, στραβός, αὐτός που δέ βλέπει καλά. θηλ. γκαβλιώρου. φρ. Κοίτα μπρουστά σ' ὀρέ γκαβλιώρ' μι πάτσις.

γιδουξιούρ' τό, περιφρονητικά για ἄνθρωπο ἀπολίτιστο, που βοσκάει γίδια. φρ. ποιός σῶκριν' ισένα ὠρέ γιδουξιούρ'.

γκιούφ' τό, μετφ. ἀποτυχία. φρ. αὐτή ή δλειά πάει γκιούφ (=ἀπέτυχε).

γκουγκούσσα ή, ψωμάκι σε σχῆμα κούκλας που φκιάνουσι για τὰ παιδιὰ οἱ γυναῖκες ἀπό ζυμαρι κολουριῶν ή πρόσφορων. φρ. Μή κλαῖς χ'σὸμ' θά σ' φκιάκου γκουγκούσα.

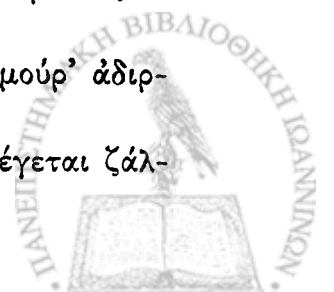
γκ'μάν' τό, μεγάλη σφήκα, που φωλιάζει στις κουφάλες δέντρων και τό τσίμπημά της εἶναι πολὺ ὀδυνηρό. φρ. τουν ἔφαγαν τὰ γκ'μάνια π' τουν πιλέκ'σαν.

γκουντ'λεούουρ. γαργαλάω. φρ. ὦ μάνα, οῦ Γιώργουσι μι γκουντ'λεού'.

γκυρλώνουρ. γουρλώνου (τὰ μάτια) οῦς. γκύρλας. φρ. Τί γκυρλών'ς ἔτσ' τὰ μάτια; νά μη σκιαζέεις; μτφ. τὰ γκύρλουσι (=πέθανε).

γκρίτζιαλους ὁ, γκρινιαρής. φρ. γκριτζιαλους ἄνθρωπουσι, μούρ' ἀδιρφοῦλα, τί νά γένουσι;

γκότσια ἐπίρ. φόρτωμα στις πλάτες χωρίς τριχιά (με τριχιά λέγεται ζάλκα). φρ. πῆρι τουῖ πιδι γκότσια κι ἔφ'χι.

γκουρνοβτσια ή, άπιδιά που κάνει μικρά σά γκόρτσα άπιδια λεγόμενα γκουρνοβίτσια. Άπό τὸ σλαβ. gornica (=άγραπιδιά).

γκριμινάτα ή, προϊόν βράσμου τοῦ τυρόγαλου, που τρώγεται με τὸ κουτάλι. φρ. έφαγα ένα ζαγάν' γκριμινάτα.

γκριμπούρ' τό, δερμάτινο κόσκινο χωρίς τρύπες χρησιμοποιούμενο για μετάγγιση σιτηρῶν. φρ. κάποιος μ' πῆρι τοῦ γκριμπούρ' κι τοῦ χρειάζομουν.

γ'λίζου ρ. άηδιάζω άπό τή γλύκα, χορταίνω. φρ. έφαγα πολλά σῦκα κι μι γούλσαν.

γο υ'γλίζου ρ. (για μικρά παιδια) κάνω γού-γού. φρ. γουγλίζ' τοῦ πιδί, νά σκάσου.

γλι-γλι έπίρ. με γαλυφιές, με γλυκόλογα. φρ. τὸν πάηνη γλι-γλί, ὅσου νά τοῦν καταφέρ'.

γράβαλους ό, μακρὺ σιδερένιο έργαλεῖο, που συμπᾶν τὸν άναμμένο φοῦρνο. φρ. δόμ' ψι τοῦ γράβαλου σ'. μτφ. ὁ ψιλόλιγνος και μελαχροινός άνδρας.

γραμμαλλιάζου ρ. μπερδεύω τὰ μαλλιά τοῦ κεφαλιού. φρ. κάτσι γιέμ', μ' γραμμάλλιασις τὰ μαλλιά.

γρέβα ή, σωρός άπό λιθάρια μέσα σε χωράφι προερχόμενα άπό τὸ καθάρισμά του. φρ. ζαβὸ χουράφ' τὸ έρμο, ὄλο γρέβις.

γκρουμπανιά ή, γροθιά στο κορμί. φρ. μῶδουκι μιὰ γρουμπανιά, π' άκόμα μι πονεῖ οὐ πλάτ'ς.

δέσ' ή, κομμάτι μεταξὺ δύο ὄχτων έπικλινούς χωραφιού ή άμπελιού. φρ. σκάψαμαν ὄλ' ν' κουρ'φνή τ' δέσ' ισήμιρα.

διαβάζου ρ. μτφ. (για χωράφι) δευτεροοργώνω οὐσ. διάβασμα. φρ. ισήμιρα θά πὰ νά διαβάσου.

διαουλιάζου ρ. τρώγω (σε βρисиά). φρ. "Α! διαόλιασι, τίποτι δέ σ' πᾶν χαμένου.

δέκαστρος ό, έπίθ. με διπλὸ λειρι (πέτος ή κόττα). φρ. δέν ξαίρου τί μ' γίνγηκι εκείν' ή δίκαστρ' ή κόττα.

δίν' ρ. άπρ. βλασταίνει, φυτρώνει (σε σπαρτό). φρ. έδουκαν πρώιμα έφέτος τ' άμπέλια.

δόντ', στή φρ. τῶδουκα ένα δόντ' π' δέν ειδι τσιποῦ έκανι. (=τὸν μάλλωσα, τὸν τσακώθηκα άγρια).

έλι-έλι, μόριο δηλωτικὸ προσταγῆς και παράκλησης μαζί. φρ. έλι-έλι θά μ' πῆς ποιός σ'νεῖπι αύτή τή γκβέντα.

ζαγάν' τό, πιάτο βαθὺ χαλκωματένιο. φρ. έφαγα δυὸ ζαγάνια φασούλια.

ζαγανουγλύφτ'ς ό, κόλακας, άναξιοπρεπής. φρ. "Α! Τί ζαγανουγλύφτς σ' οῦνι αύτός, δέν ξέρς ισύ.

ζαφταριά ή, πέσιμο κατά γῆς άπό σκόνταμα. φρ. έφαγα μιὰ ζαφταριά κάτως άρέντιβα π' σακατέφκα.

ζγκάρ' τό, κοντός, μικρόσωμος (ζῶο ή άνθρωπος). φρ. δέν εινη προυκουπή άντρας, ένα ζ'γκάρ.

ζγκαρνεύου ρ. σκαλίζω, άνακατεύω τὸ χῶμα (ὄχι με τήν έννοια τοῦ καλλιεργῶ), φρ. μ' ζγκάρνιψαν τὰ λάχανα οί κότις. Άπό τὸ λίσκος—λισγαρεύω.

ζιματήρα ή, φαί άπό ψωμι τριμμένο και νερό ζεματιστό, που δέν συνηθίζεται πιά. φρ. έφαγα ένα νταβα ζιματήρα π' άγάλλιασα.

ζιοῦγκα ή, έξόγκωμα στο μέτωπο άπό χτύπημα. φρ. βάρισα στ' μπάλλα κι μ' γίνγηκι ζούγκα.

ζτάει ρ. άπρ. Για γομάρα ή φοράδα που βρίσκεται σε περίοδο ὄργασμου. φρ. ζτάει ή φουράδα κι θά πὰ νά τ' μπιάκου.

ήτσιασμένου τό, κατηγορημένο (έλαφρή, χαϊδευτική βρисиά). φρ. Τί κάν'ς

αὐτοῦ μῶρε ἠτιασμένου, π' νὰ σὶ πιάκ' ἢ ὦρα σ'.—'Απὸ τὸ ἀρχ. ρ. αἰτιῶμαι (=κατηγορῶ).

θά ρ ρ ο υ ἐπίρ. τάχα, ἴσως. φρ. ἦρθι θάρρου οὐ Μήτης ἀποῦ τ' 'Αϊάννα;

ἴ σ κ ι ο υ μ α τό, φάντασμα, ἐπήρεια κακῶν πνευμάτων στὸν ἄνθρωπο. φρ. τ'ς ἦρθι ἔτσι σάν ἀποῦ ἰσκιουμα.

ἴ τ ς ἐπιφ. καθόλου (συν. ντίπ, μπίτ, στάλα καὶ σπ'ρί). φρ. ἴτς δὲ σ' ἀγαπάου.

κ α β ρ ο υ μ ἄ ς ὁ, μαγειρίτσα. φρ. θὰ πᾶμι στοῦ γάμου νὰ φᾶμι ψὶ καβρουμά.

κ α ἶ π, στή φρ. γίγκι καἶπ (=ἐξαφανίστηκε) ρ. καἶπώνω (=ἐξαφανίζω). φρ. πῆρι τ' σιουλίστρα τ' πιδιοῦ κι γκαἶπουσι.

κ ἄ μ π α λ ο υ ς ὁ, συναγωνισμὸς στὸ πλέξιμο. Οἱ κοπέλλες βοσκώντας τὰ ζῶα τους ἔβαναν μεταξύ τους κάμπαλο, ποιά δηλαδή θὰ πλέξη γληγορώτερα ἴσου μήκους κλωστή σημαδεμένη μὲ κοῦμπο εὐδιάκριτο. φρ. βάνουμι κάμπαλο τσιοῦπρις;

κ α ν τ ἄ ρ' ἐπίρ. φορτιάρικα ζῶα δεμένα μὲ τὸ καπίστρι τους τὸ ἓνα κοντὰ τ' ἄλλο. ρ. κανταριάζου. φρ. ἔδισι τὰ πράματα καντάρ' κι πάει γιὰ στράτα.

κ ἄ ν τ ζ ι α ἦ, ἀνάγκη, νόμος. φρ. φλάξ' μὴ σὶ πιάκ' ἢ κάντζια.

κ α ρ δ ο υ π ο υ ν ἄ ε ι ρ. ἀπρ. (γιὰ ζῶο) τὸ πονεῖ ἢ κοιλιά. φρ. καρδουπουνάει τοῦ βόι, δὲ ξαίρου τί μῶπαθι.

κ α τ α β ο υ λ ι ο ὦ μ ι ρ. ἀποπατῶ (ὕβριστικά). φρ. Ποιὸς καταβουλιάσκι ἰδῶ σ'νοῦ ξῶπορτα π' ἀνάθιμα τὸν πατέρα τ';

κ α τ α β ρ ο υ μ ἄ ω ρ. κάθομαι (ὕβριστικά). φρ. ὁρὲ καταβρῶμα ἰσὺ αὐτοῦ κι ἄς τ'ς οὐρμήνιες.

κ α τ ἄ π α τ ο υ τό, ὕστερο (σὲ ζῶα). φρ. δὲ τσ' ἐπισι ἀκόμα τοῦ κατάπατου τ'ς γίδας.

κ α τ' χ α ἰ ν ο υ ρ. ἀδυνατίζω, ξεπέφτω. φρ. πουλὺ κατίχνη αὐτὸς οὐ ἄνθρουπους.

κ α υ κ ἰ τό, στενὴ περιφέρεια, περιοχὴ. φρ. ἰκεῖνο τοῦ καυκὶ δὲν τοῦ πῆρι ἴτσ' ἢ βροχὴ.

κ ἔ ν τ ο υ ς ὁ, κέντημα. φρ. θὰ πάνου στὰ ζῶγα κι θὰ πάρου κι τὸν κέντου κουντὰ μ'.

κ λ ο ὄ φ' τό, βαρὺ καὶ μεγάλο εἰδικὰ ὕφασμένο σκέπασμα ὅλης τῆς οἰκογένειας, ἀπαραίτητο παλιότερα στοιχεῖο κάθε γυναικείου προικιοῦ.

κ ο υ λ α ρ ἔ ν τ α ἦ, διάρροια. φρ. εἶχα μιὰ κουλαρέντα αὐτὲς τ'ς μέρις, π' δὲ μπορῶ νὰ πάρου τὰ ποδάρια μ'.

κ ο υ λ ο υ π ε τ σ ο υ μ ἔ ν ο υ ς ὁ, ἔξυπνος, καταφερτζής. φρ. ποῦ τὸν γιλᾶς αὐτόν; Εἶνι κουλουπετσουμένους.

κ ο υ μ ο ὄ τ'ς τό, κομμάτι κρέας. φρ. ἔφαἶ τὰ κουμούτσια (καὶ κοψίδια) κι μᾶφκι τοῦ ζμί.

κ ο υ ν ο υ μ τ ζ ἦ ς ὁ, οἰκονόμος, κουβαλητής. φρ. κουνουμτζῆς ἄνθρουπους οὐ Γιώργους, τί νὰ σ' πῶ.

κ ο υ κ ρ ο ὄ τ ζ α ἦ, κουβάρι γνέμα καθὼς βῆκε ἀπὸ τ' ἀδράχτι. φρ. θέλου δυὸ κουκρούτζις ἀκόμα γιὰ τοῦ πουστάβ'.

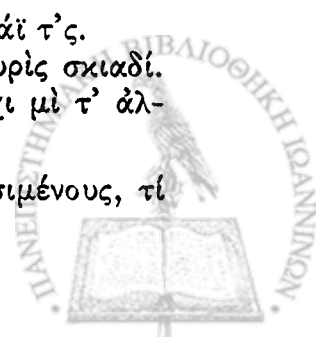
κ ο υ κ λ α κ ἰ δ α ἦ, κηκίδα, ἐξόγκωμα σφαιρικὸ παρατηρούμενο στὰ φύλλα δρυὸς καὶ χρησιμοποιοῦμενο ἀπὸ τὰ παιδιὰ γιὰ παιγνίδι. φρ. παίζουμι τς' κουκλακίδις;

κ ο υ λ ἄ ἱ τό, τρόπος ἰδιαιτέρος. φρ. κάθε δ'λειὰ θέλ' μι τὸ κουλαἶ τ'ς.

κ ο υ ρ λ α ἰ ν ο υ ρ. τρελλαίνω. φρ. θὰ σὶ κουρλάν' οὐ ἥλιους χουρίς σκιαδί.

κ ο υ ρ κ ο υ κ ἔ φ α λ ο υ τό, κορφὴ τοῦ κρανίου. φρ. τὸν πέτχι μὶ τ' ἄλθάρ' στοῦ κουρκουκέφαλου.

κ ο υ ρ σ ι μ ἔ ν ο υ ς ὁ, καημένος, ἀτυχος. φρ. τί ἔπαθι οὐ κουρσιμένους, τί ἔπαθι—μετ. τοῦ κουρσεύομαι.

κ ο υ ρ ο υ ν ι ό τ ό, ἐγκατάσταση, νοικοκυριό, προκοπή ρ. κουρουνιάζου. φρ. αὐτὸς δὲν ἔκανε π'θενὰ κουρουνιό (λέγεται καί: γυρίζ' ρὸν τοῦ κουρὸν (γιὰ τοὺς μὴ ἔχοντας μόνιμη διαμονή).

κ ο υ ρ κ τ ὀ π τ τ α ἦ, πίττα στὸ σινί μὲ κουρκούτι σταρίσιο. φρ. κάτσι νὰ βγῆ ἢ κουρκτόπττα νὰ φᾶς.

κ ο υ λ ο υ σ ἔ ρ ο υ μ ι ρ. σέρουμαι κατὰ γῆς, ψευτοζιῶ. φρ. παρ. τὴν γειά σ' νάεις κι ἄς κουλουσέρισι.

κ ο ὐ σ ι α λ ο υ τ ὀ, πολὺ γερασμένος. φρ. οὐ πατέρας τ'ς εἶνι ντίπ κούσιαλου.

κ ο υ τ σ ι ο υ δ ὀ ν τ 'ς ὀ, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει δόντια, ἢ τοῦ λείπουν τὰ μπροστινά. φρ. ἦταν μιὰ βάβου κουτσιουδόντα.

κ ο υ τ σ ι ο υ μ π λ ὀ ς ὀ, δέντρος ποὺ τῶκοψαν τὰ κλωνάρια. φρ. ἀκούμπσα τοῦ κασάρ' στοῦ κουτσιουμπλὸ τοῦ δέντρου.

κ ο σ μ α ν τ ἄ μ ω σ ' ἦ, ἐπικοινωνία, γνωριμία γινόμενη κατὰ τὰ πανηγύρια. φρ. τοῦ πανγύρ' εἶνι κουσμαντάμωσ'.

κ ο υ σ ι ο υ β ο υ λ ἄ ε ι ρ. θορυβάει ἐλαφρά. φρ. κοίτα νὰ ἰδῆς τί κουσιουβουλάει μέσ' τ' ἀμπέλ'.

κ ρ ι μ α σ τ ἄ λ ' ἦ, σιδερένιος κλίτσιος, ποὺ κρέμεται πάνω ἀπὸ τὴν ἀγωνίστρα (ἔστια) τοῦ σπιτιοῦ γιὰ τὸ κρέμασμα γάστρας ἢ ἀγγειῶν.

κ ρ ι τ σ ἔ λ ' τ ὀ, κόρα ψωμιοῦ, ξεροκόμματο. φρ. τ' φλάει τοῦ βιὸ γιὰ ἓνα κριτσέλ' ψουμί.

κ τ ἄ ο υ ρ. φροντίζω, περιποιοῦμαι. φρ. σὶ κτάει κανὰ σπρὶ ἢ νύφ' ἀφέντ';

κ υ ρ ο υ φ ο υ ρ ῆ μ ἔ ν ο τ ὀ, γιὰ ζῶο ἢ δέντρο σὲ ἄριστη κατάσταση, ἔτοιμο γιὰ καρποφορία. φρ. Τί κυρουφουρημένο κουπάδ' ἔχ, νὰ μὴν ἀβασκαθῆ, σὲ παίρ' ἢ χαρά.

Λ ἄ λ ο υ ς ὀ, Χαράλαμπος. φρ. Ὁρ' Μαρία μέσα εἶν' οὐ Λάλους;

λ ἄ κ ρ α τ ἄ, ἀγένας. φρ. ἔχ' δυὸ δάχλα λέρα στὰ λάκρα. (ἀπ' ὅπου καὶ λακουριά, χτύπημα στὰ λάκρα μὲ τὸ χέρι).

λ α ρ ἄ δ α ἦ, ἐτοιμόγεννη γυναίκα. φρ. Κίνσις σὰ λαράδα γυναίκα νὰ πᾶς γιὰ ξύλα.

λ α τ σ α ρ ἰ ζ ῶ ρ. σκορπιζω, ἀνακατεύω. φρ. μ' λατσάρσαν τὰ λάχανα οἱ κόττις.

λ ἄ ν τ α β ο υ ς ὀ, ἄταχος. φρ. Ἐχ' ἓνα πιδὶ λάνταβου κι χζούζκου νὰ σὶ φιλάει οὐ θιός.

λ ἄ ο υ - λ ἄ ο υ ἐπιρ. σιγά-σιγά, μὲ τὸ μαλακό. φρ. τὸν πάεινι λάου-λάου, ὅσο νὰ κἀν' τῆ δλειά τ'.

λ ι γ ο υ δ ο ὄ ρ 'ς ὀ, μικρῆς ἀντοχῆς, ἀδύνατος. φρ. ἦταν λιγουδούρκου τοῦ σκνὶ κι κόπκι.

λ ι ἄ κ α τ α τ ἄ, ἔντερα, σπλάχνα. φρ. τ' ἄγκζαν τὴ κ'λιά κι τ' βῆκαν τὰ λιάκατα ὄξου.

λ ι α π τ σ ι ὀ ρ ' τ ὀ, φτωχός, κακοντυμένος (γιὰ ζένους). Πέρασαν κάτ' λιαπτσιόρια πάφτ' κάτ'.

λ ι α γ κ ρ ἰ ζ ο υ ρ. γυαλίζω. φρ. κάτ' λιαγκρίζ' μέσ' τοῦ κατώϊ, ἢ μὴ λαγκρίς τὰ μάτια.

λ ι μ ι ν τ ἔ ρ ο υ μ ι ρ. ποθῶ, ἐπιθυμῶ. φρ. λιμιντέριτι νὰ τὸν κἀν' γαμπρό. Ἴσως ἀπὸ τὸ λατ. libido.

λ ι μ ο υ ν τ ἦ ς ὀ. αὐτὸς ποὺ λιμονιέται, λυπᾶται τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς βοηθάει. φρ. Οὐ τί λιμοντῆς ἄνθρωπος. Δὲ ματαγένιτι.

λ ι ὀ κ ρ ' ἦ, ἔκτερος, χρυσῆ. φρ. ἔχ' λιόκρ' τοῦ πιδὶ γι αὐτὸ κιτέρνισι.

λ ἰ τ σ α ἦ, γλυκὸ ἀγριολάχανο, ποὺ ἀφθονεῖ στὰ χωριά μας. Τὸ τρυφερό

του στέλεχος τὸ μαζεύουν τὰ παιδιά τὴν ἀνοιξὴ πού τρώγοντάς το μαυρίζουν τὰ τὰ χεῖλια τους. φρ. Πᾶμι γιὰ λίτσες;

λιχοῦμανάου ρ. λαχανιάζω. φρ. Τί λιχομανᾶς ἔτσ' σὰ σκλί. Ποῦ ἀρέντιβις;

λοουριά τὰ, μεγάλες σιδερένιες κρικέλες πού συνδέουν τὸ ἀλέτρι μὲ τὸ ζυγό, ἀπαραίτητο γεωργικὸ σύνεργο. φρ. Κάποιος μῶκλιψι τὰ λουριά.

λ'σιόκουπους, ὁ λυσσασμένος (μετ. γιὰ ἀνθρώπους ἐπιθετικούς, ἢ καὶ ζῶα). φρ. δὲν τούν εἶδς τοῦ λσιόκουπου πῶς ἔκανι; (γυναικίσιος λόγος).

λουτσοῦνέρ' τό, νερὸ λούτσας πού τὸ χρησιμοποιοῦσαν παλιότερα στὰ ἀνυδρα χωριά μας καὶ γιὰ πλῆμα.

Λώλου ἤ, Θεοδώρα. φρ. "Ω θειά ποῦν' ἡ Λώλου;

μαγγούρ' τό, ξύλινο φίμωτρο τῶν βοδιῶν χρησιμοποιοῦμενο κατὰ τὸ ἀλώνισμα, γιὰ νὰ μὴ τρῶν καρπὸ τὰ ζῶα. ρ. μαγγουράνου.

μάλ' τό, προϊόντα γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ. φρ. μῶφαϊ ὄλου τοῦ μάλ' τ'ς σπιτιοῦ.

μάνταλος ὁ, εἰδικὸ ξύλο στεριωμένο στὸ πάνω μέρος τῆς πόρτας γιὰ νὰ τὴν κλείνει. φρ. εἶνι τς ὄξως πόρτας μάνταλος. (μτφ. γιὰ ἀνυπολόγιστο ἀνθρώπο).

μασμούλια τὰ, στεγνὰ ξυλαράκια χρησιμοποιοῦμενα γιὰ προσάναμμα. φρ. φέρι δυὸ μασμούλια νὰ κουρουιάσου τ' φουτιά.

μασταράς ὁ, ἀρρώστεια τῶν γιδιῶν πού προσβάλλει τὰ μαστάρια τους. φρ. "Αχ τί ἔπαθα, μ' βάρισι οὐ μασταράς τ' γίδα.

μητροφοῦριά ἡ, μόνο στὴ φράση: δὲν ἔχ' μητροφορία. (γιὰ ἀνθρώπο πού δὲν ἔχ' ὀρθὴ κι ἀνάποδη, πού δὲν ἔρχεται σὲ μήτρα, καλούπι).

Μήτσ' ὁ, Μῆτρος. φρ. ὦ μπαμπα-Μῆτς, τί μὲ θέλς;

μπάτσ' τό, ζωΐφιο, ἔρπετό. φρ. κάτ' μπάτσ' τοῦ τσίμπσι ἰκεῖ π' κμόνταν. μτφ. ὁ ἄσχημος ἀνθρώπος.

μπατσκάβρας ὁ, σκορπιὸς πού ὅταν δάγκανε κανα παιδί τῶδιναν φύλλα πὸ γκορτσιὰ γιὰ νὰ τ' περάσ'.

μπιλιαρίζου ρ. περιγελῶ οὐς. μπιλιάρσμα. φρ. τί σὶ φταει κι τούν μπιλιαρίς τούν ἀνθρώπου;

μπίσμπαλου τό, μεγάλο ἀκατέργαστο λιθάρι. φρ. γκίλαγαν μπίσμπαλα στοῦ λάκκου νὰ κάν' σιργιάν.

μπλάτς ἐπίρ. κατὰ γῆς, στὴ λάσπη. φρ. τᾶφκι μπλάτς κι ἔφχι.

μπριάν' τό, ρύζι ἢ κρομμύδια μαγειρεμένα στὴ γάστρα. φρ. ἰσήμιρα φάμαν ρύζ' μπριάν.

μουλισιά ἡ, στὴ φρ. δὲν ἔχ' ντίπ μουλισιά, προκειμένου γιὰ σφαχτὸ μικρὸ κι ἀδύνατο.

μπαταλιάζου ρ. σβήνω, χαλῶ. φρ. σύμπα τ' φουτιά μπατάλιασι. ἐπίρ. μπαταλιό. φρ. εἶνι ἄρρουστους μπαταλιό (=σοβαρά).

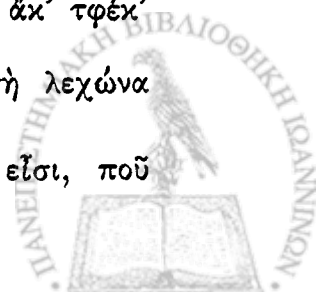
μικρουμένα ἡ, μάνα μὲ μικρὰ παιδιά ἀνίκανα νὰ βοηθήσουν στὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ. φρ. εἶνι μικρουμένα χαλασιά τ'ς, ποιὸς νὰ τ'ς δῶκ' χέρ'.

μπουσλιά ἡ, μικρὸ, ἀχαῖρευτο ἀστάχι ἀραποσιτιοῦ. φρ. ποῦ ἀραποσίτ' γιέμ', δυὸ μπουσλιές ἦταν ὄλου-ὄλου.

μπουϊά ἡ, ἀρχὴ τοῦ γάμου πού γίνεται γνωστὴ μὲ μιὰ ντουφεκιὰ ἀπὸ ἐπὶ τοῦτο διωρισμένο ἀνθρώπο (μπουιατζῆ) τὸ βράδυ τῆς Τετάρτης. φρ. Γι' ἄκ' τρέκ' "Ἐχ' μπουιές ἀπόψι.

μπουκανίκ' τό, πίττα καὶ κουλούρα, πού πᾶν οἱ γυναῖκες στὴ λεχῶνα ὀλίγες μέρες μετὰ τὸν τοκετό. φρ. πῆγι μὲ μπουκανίκ' στ' Μαρία.

μουνάντιρος ὁ, πολυφαγὰς καὶ ὄχι εὐσωμος. φρ. μουνάντιρος εἶσι, ποῦ τοῦ βάνς;

- μουργκά ἐπίρ. πρωτ-πρωτῖ, μεταξύ μέρας καὶ νύχτας, χαράματα (χαραῖ).
 φρ. ἦταν μουργκά ἄντας κινήσαμαν.
- μούτα ἤ, ἀγκούσα. φρ. τράβα τ' βιλέτζα, μ' πιάν μούτα.
- μουρεύουμι ρ. συναναστρέφομαι, ἀνακατεύομαι. φρ. ἔκανε κι μουρέφκι μ' ἀφνούς κι πάει χαμένου.
- νιρολύσσα ἤ, μεγάλη δίψα. φρ. νιρολύσσα νὰ σὶ μάσ' γιέμ' (μὲ νευρικό-τητα σ' ἓναν πού ζητάει ἐπίμονα νερό).
- νιόκουπους ὁ, ἐπίθ. (κατάρα γιὰ νέο) νὰ τοῦ κοποῦν τὰ νειᾶτα. (γυναικί-σια κουβέντα). φρ. τήρα-τήρα τοῦ νιόκουπου τί μῶκανι.
- νταβλιαράς ὁ, ἄντρακλας. φρ. δὲν ἀντρέπισι κουτζιὰ νταβλιαράς νὰ πιά-νισι μι τὰ μαξούμια.
- ντάϊμα ἐπίρ. συχνά. φρ. ἔρχιτι ντάϊμα στοῦ σπὶτ'.
- νταϊάκ' τό, στήριγμα ρ. νταϊακῶνου—παρ. ἄδειο σακκὶ ὅσα νταϊάκια νὰ τ' βάλ'ς ὀρθὸ δὲ στέκιτι. νταϊκῶνουμι=παίρω γερὸ κρῦωμα. φρ. μι ζισκέπασι τὸ πιδὶ ἰψὲ κι νταϊακῶθκα.
- νταλάκ' τό, βαρειά ἀρρώστεια (ζῶων). φρ. κακὸ νταλάκ' νὰ σὶ βαρέσ' (κατάρα).
- νταμάρ' τό, καλὸ σόϊ, ράτσα. φρ. δὲν ἔχ' καλὸ νταμάρ' πρόβατα αὐτός. ἐπιθ. νταμαρλής.
- νταμπλαρίζουμι ρ. κάθομαι, τρώω καὶ γυρίζω ἄσκοπα. φρ. ἰγὼ ν' ἀφιντεῦου στ'ς δλιεὲς κι σὺ νὰ νταμπλαρίσι.
- ντάργα ἐπίρ. κατὰ γῆς, ξάπλα. φρ. ἔπισι ντάργα στὸ σιάδ κι δὲ σπαράει μπίτ.
- ντέβρ' ἐπίρ. γύρα, περιοδεία. φρ. βῆκι ντέβρ' στὰ μπακαλιά.
- ντίντσκα ἐπίρ. γιομᾶτος. φρ. ἡ στέρνα εἶνι ντίντσκα ἢ μτφ. ἡ Πανάγιω εἶνι ντίντσκα (=ἔγγυος).
- ντίφλιακας ὁ, μεγάλο ἀκίνδυνο χρώματος καφὲ φίδι πού πιστεύουν πῶς βλέπει μόνο τὸ Σαββάτο. μτφ. ὁ στραβός.
- ντοῦνα ἐπίρ. στή φρ. γίγκις ντούνα (λερώθηκες) ὀρὲ διάουλε. ('Η λέξη ὑποδηλώνει ἴσως τὸ ποτάμι, τὸ Δούναβι).
- ζαγκλὸς ὁ, ἀραιὸ χτένι πού πρωτοχτενίζου τὰ λουσιμένα μαλλιά του οἱ γυναῖκες. ρ. ξαγκλίζου (=χτενίζω μὲ ξαγκλό).
- ξαν'χίζου ρ. βγάζω τ' ἀνύχι. φρ. τέτοιο πάτμα μ' ἔκανι π' μι ξανύχσι.
- ξηρουσταλιάζου ρ. στέκομαι ὀρθὸς πολὺ ὠρα. φρ. Τί κάθισι κι ξηρουσταλιάς αὐτοῦ π' ὄξου;
- ξισιουμπέϊστους ὁ, ἀνυποψίαστος, ἀφηρημένος. φρ. ἔρχουνταν ξισιουμπέϊστους χαλασιά τ' κι σκιάχι. Ἀπὸ τὸ τουρκ. σουμπιγέ (=ὑποψία).
- ξ'λ'ἤ ἤ, ξυλεία. φρ. ἔβγαλι ὄλ' ξ'λ'ἤ τ' σπτιοῦ ἀπὸ να δέντρου. (καταξλή=σκελετός. φρ. ποιὸς σερ ποῦ ἄφκι καταξλή τ', γιὰ κάποιον πού πέθανε στὰ ξένα).
- ξιτσιμπράου ρ. ἀφαιρῶ τὶς γινομένες ρόγες σταφυλιοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν κόρα σπυριοῦ. φρ. μὴ τὰ ξιτσιμπράς (τὰ σταφύλια) καὶ τὰ φκειᾶνς σάν κασ'διάρ'κα.
- ξιτουρνιάζου ρ. ξετρελλαίνω. φρ. ξιτούρνιασι τὰ πιδιά ἢ λ'σίοκουπ'.
- ξιζάντσι ρ. ζώῃρεψε, γιὰ ζῶο ἢ ἄνθρωπο ἀδύνατο πού πῆρε ἀπάνω του. φρ. Γιὰ τήρα τοῦ γουμάρ ξιζάντσι, τόπικ' ἢ Ἄγκα.
- ξυγκουκέφαλους ὁ, κουτός, χοντροκέφαλος. φρ. Ἐ, ξυγκουκέφαλι δὲν παίρ'ς ἀπὸ χαμπέρ'.
- ξυλουκρατάει ρ. ἀπρ. (γιὰ καντάρι) κακοζυγιάζει. μτφ. ἀφαιροῦμαι, τεμ-πελιάζω. φρ. τί ξυλουκρατᾶς ἔτσ', ταράξ ψίχα.
- ξ'φάρ' τό, κομμάτι ὑφάσματος ἢ γῆς. φρ. τῶδουκι ἓνα ξ'φάρ ἀμπέλ' μουναχά.
- ὀτουπου ἐπίρ. στὸ τάδε μέρος. φρ. σὶ καρτιρῶ ὀτοπου νᾶρς νὰ μι βρῆς.

οὐγγρους ό, βαρύς, άμίλητος άνθρωπος. φρ. ήταν καλός οὐ γαμπρός; ΜΙ
ένας οὐγγρους, ίτσ' δέν έκρινι.

οὐκνά ή, βαφή κίτρινη, πού έβαφαν τά μαλλιά τους οί κοπέλλες στο σπίτι
του γαμπρού την Πέμπτη τó βράδυ πρό τής Κυριακής του γάμου. Άπό τó τουρκ.
κινά (οὐ κνάς).

οὐμπλό τό, στρωτό (για νήμα). φρ. νά τ'ς πής νά του καν ψι οὐμπλό του
γνέμα, ήκεις;

οὐργουματίζ' ρ. άπρ. για χωράφι πού δέ σκεπάστηκε καλά άπό τó σπαρ-
τό και φαίνεται άπό μακριά τó χώμα. φρ. Κοίταξι, οὐργουματίζ' του χωράφ' δέ
φύτρουσι καλά.

οὐρτσλου τό, άσχημάνθρωπος. φρ. "Ε, μουρή, ήταν καλή ή νύφ; ΜΙ για
γχοϋς, ένα οὐρτσλου.

οὐρτζια τά, πράγματα, άποσκευές. φρ. πήρι τά οὐρτζια τ' κι έφχι.

οὐντίζου ρ. όμοιάζω, ταιριάζω, παρ. οϊντσαν κι σμπιθέριασαν.

οϋστ' έπιφ. σαλάγημα των γομαριών. φρ. οϋστ π' νά σι φάει οὐ λύκους,
ντίπ δέ σπαρῶς.

οφίρτα τά, άδεια, άνατροφή. φρ. τί ν' κάνου; τώδικι τά οφίρτα ή μάν'τ'
(για παιδι άταχτο, άνάγωγο).

παστός ό, άφρῶτο χώμα. φρ. εϊνι καλό χωράφ' ίκεϊνο, όλου παστός.

πατής ό, ξύλινο φορητό πατητήρι σταφυλιών. φρ. ήρθα νά μ' δώκ'ς ψι
τουν πατή σ'.

πάτσ' έπίρ. ίσια-ίσια. φρ. ήρθαμαν πάτσ', ή πάτσ κι πόστα (=ίσοφασίσαμε).

πατριτζιάν' τό, μελιτζάνα. φρ. έφικα πατριτζιάνια γιουμστά πούηταν
άϊντι ντέ.

παράδαγκανου τό, ή κορφή του μηρού άπό τó μέσα μέρος. φρ. έ-
βγαλα μιá λούγκα στου παραδάγκανου.

πιδοκόπ' τό, πληρωμή για σύλληψη ζών. φρ. ίμένα θά μ' δώκς του
πιδοκόπ' κι κάνι καλά μι του νκοκύρ. (Άπό τó ποδοκόπι ή παιδοκόπι.)

παράδιψα έπίρ. στή φρ. τουν έχ' παραδιψα (δέν τον συμπαθάει, δέ θέλ'
νά τον ιδή).

παράξαινου ρ. μεγαλώνω (για γεωργικό έργαλειό). φρ. μ' σώθκι του
γ'νι κι θά πά νά του παραξίνω στου γύφτου. οϋσ. παράξιμα.

πιθιρέγκ' τό, άγριολάχανο φαγώσιμο, πολύ γνωστό.

πίστρα ή, άναδίπλωση του σιγκουνιού στις πλάτες για νά σταθή τó ζα-
λίκι καλύτερα. φρ. στάσ' νά φκιακω ψι πίστρα κι κατόπ' νά ζαλκουθώ.

πισπλίζου ρ. πασπαλίζου. φρ. μή πισπλίς' του χώμα, μάς γκάβουσις.

πισιέγκ' τό, κάτι πώρχεται άπό κοντά ζωο ή άνθρωπος. φρ. τóχω πι-
σιέγκ', δέ μ' άφήν' άπου του κουντό.

πλιμιά τά, πλουμίδια με χρωματιστά νήματα, πού έπλεκαν άλλοτε οί γυ-
ναϊκες σέ ειδικές κάλτσες τους λεγόμενες «τσουρέπια μι πλιμιά».

πλαστήρ' τό, σκεϋος ξύλινο κυκλικό όπου πλάθουν τά πέτρα για την
πίττα άκουμπώντας το πάνω στο ψωμοσκάφδο.

π'κρό τό, πίκρα, στενοχώρια. φρ. τουν έφαϊ του πκρό χαλασιά τ', ντίπ
γίγκι.

πουδανάρ' τό, σκέλος πανταλονιού ή βρακιού. τρ. σοϋ λείπ' ή σέλλα
του βρακιού τά δυό τά πουδουνάρια.

πουρναρότσιφλου τό, φύλλο του πουρναριού. φρ. αντίφα στου πουρ-
νάρ' κι γιόμσα πουρναρότσιφλα.

πρόφτασ' ή, πρόσκαιρη κάλυψη άνάγκης, φρ. θιρίσαμεν ψι κθάρ για
πρόφτασ'.

π ρ ο ύ σ ι ο υ τό, (για σπαρτό) όμοιόμορφο και θαλερό. φρ. έχ' ένα στάρ' προύσιο-πούσιου, σι παίρ' ή χαρά.

π ρ ο υ β ο υ δ ο ύ ρ ο υ ς ό, άγγελιοφόρος, ταχυδρόμος έκτακτος. φρ. έστλαν προυβουδούρον νά τούν φωνάξν'.

ρ α κ ί ζ ο υ ρ. βγάζω ρακί (τσίπουρο). φρ. δέν ηύραμαν καζάν νά ρακίσουμι.

ρ α κ ο υ β ί ζ' τό, ειδικό δοχεϊό που βύζαναν ρακί οί άνδρες, αλλά και τó μπουκαλάκι με τó λαστιχένιο έπιστόμιο που δίνουν γάλα στα μικρά.

ρ ι β ι θ ι ά ζ' ρ. άπρ. στή φρ. είδα ριβίθιασαν τ' άμπέλια (χόντραιναν τά μάτια τους σά ρεβίθι).

ρ ι γ κ ο ύ τ σ' τό, δόντι του δικελιοϋ. φρ. μ' τσακίσκι του ριγκούτσ' κι θά πά νά του φιαάκου.

ρ ι ν τ ά ο υ ρ. ραντίζω. φρ. αύριο θά πά νά ριντίσου τ' άμπέλ' (νά τó ψεκάσω).

ρ ι ψ ό σ κ ο υ τ ο υ ς ό, έπιθ. (βρισιά και κατάρρα γυναίκεια). φρ. Τί μώκανις ιδώ μουρέ ριψόσκουτου π' νά σ' ρέψν' τά σκώτια κι τάντιρα;

ρ ο υ κ α λ ι ο υ μ ι ρ. βγάζω άέρια από τó στόμα. φρ. "Αϊντι φαί κι μή ρουκαλιέσι, δέν κάν'.

σ α ρ κ ι ά ζ ο υ ρ. πιάνω σάρκα (για πληγή που κλείνει αλλά και για χωράφι που παχαίνει ή γή του). φρ. θά βάλου του νιρό που του δρόμου μέσα νά σαρκιάσ' ψι του χουράφ'.

σ ι ά σ' ή, συμφωνία, σιάξιμο τής κατάστασης. φρ. δέ θά γέν καμμιά σιάσ', μωρέ πιδιά. τόν έρμου;

σ ι ά λ α ή, γερή φτυσιά. φρ. αν σι γιλάου νά μ' δώκς μιά σιάλα στα μουτρα.

σ ι έ α τ ά, άποσκευές, σκεπάσματα. φρ. πήραμαν κι τά σιέα μας νά κοιμ'θούμι στού χουράφ'.

σ ι ο ύ ρ' τό, ρεζίλι. φρ. τούν έκανι σουρ' στον κόσμου.

σ ι ο ύ σ ι α λ ο υ τό, μεγάλο πλήθος. φρ. γιόμισι του φαί σιούσιαλο μηρμύγκια.

σ ι ο ύ φ α ρ ο υ τό, σκουπίδι, μτφ. άσήμαντος άνθρωπος. φρ. κρατήσ' ψίχα μη γένισι μπιτ' σιούφαρου.

σ ι ο υ ρ ο υ μ π ο υ λ ι ά ζ ο υ ρ. χτίζω, κατασκευάζω πρόχειρα. φρ. τ' σιουρουμπόλιασα μουναχός μ' ν' καλύβα.

σ κ α μ ά γ γ ι α τ ά, λανάρια που γραίνουν του μαλλί, φρ. δδμ ψι τά σκαμάγγια σ' νά γράνου.

σ κ α ρ α γ κ ί λ' κ ο υ ς ό, έπιθ. μίζερος, γκρινιάρης στο φαί. φρ. εϊνι σκαραγκίλκου ού διάουλους, δέν τρώει μπιτ.

σ ι α τ ο ύ ρ' ό, θηλ. σιατούρου, φλύαρος. φρ. τέτοια σιατούρου πουν' αύτη δέ θέλ' ίτς κρίσ'.

σ ι ο ύ μ α λ ο τό, ξηρό χορτάρι άκοπο. φρ. έβριζι κι άπάλνι του σιούμαλου για τά ζώγα. ρ. σιουμαλάου (=θροτζω).

σ κ α τ ο υ ν ό μ' τό, φόρος βέβαια από τους πολλούς τής σκλαβιάς, άγνωστο αν ύπήρχε ή όχι. φρ. Τί σ' χρουστάου του σκατουνόμ' κι μ' άλ'χτάς.

σ κ λ ι μ ο υ ρ ι ο υ μ ι ρ. παραπονοϋμαι. φρ. πρέπ' νάρθ' κι αύτός τώρα μ' σκλιμουριέτ' ή νύφ'. (λόγος από πεθερά για τόν ταξιδεμένο γυιό).

σ κ ρ α π α ν τ ζ ι ά ς ό, σκανδάλη όπλου ρ. σκραπανάου (=χτυπάω τή σκανδάλη). φρ. μ' χάλασι ού σκραπαντζιάς άπου του τφέκ.

σ κ' λ ι ό σ κ π α ή, χορτάρι που τά ξερά στελέχη του τά κάνουν σκουπες πρόχειρες και σκουπίζου τήν αύλή.

σ ι ο ύ τ ς τό, έλάττωμα. φρ. εϊνι καλό του βόι δέν έχ' κάνα σιούτς.

σ μ π ό ρ α ή, άτυχία, συμφορά έπιθ. σμπουριάς. φρ. τί σμπόρα τούν ηύρι τούν μαύρου.

σ ό κ ι α τὰ, ἄχρηστα ὑλικά (χώματα, πέτρες) ποὺ προέρχονται ἀπὸ φκιά-
σιμο σπιτιοῦ. φρ. ἔχου ἓνα καταδικ σόκια νὰ πιτάζω.

σ τ α ῶ ν ο υ ρ. κουράζομαι ἀπὸ ὀρθοστασία. φρ. στάουσα ὀρθὸς σ' πόρτα
καὶ ποῦ νὰ φανῆ.

σ τ ρ ί γ γ α ῆ, κορδόνι μαῦρο ἢ κόκκινο ποὺ ἔραβαν στὶς παρυφές τῶν
σιγκουινῶν. φρ. σιγκούν' νφιάτκου μὶ κόκκινες στρίγγις.

σ τ ρ ο υ τ ο ῦ ρ α ῆ, κυλινδρικὰ ξυλαράκια ἀπὸ κουφουξυλιά μὲ τὰ ὁποῖα τὰ
παιδιά ἔπαιζαν ὁμώνυμο παιγνίδι. φρ. παίζουμι τ'ς στρουτοῦρις;

σ υ γ ο υ ν ε ὑ ο υ μ ι ρ. ἡσυχάζω. φρ. κάτσι ψίχα ὀρὲ διάουλι ντιπ δὲ συ-
γουνεῦσις.

σ υ ν τ ᾶ κ' τό, κατάθεση. φρ. νὰ ἰδοῦμι τί συντάκ' θὰ δώκ'ν ἰκεῖ π' τ'ς
πῆγαν.

σ υ γ κ ι ρ ι ᾶ ζ ο υ ρ. ἰσοζυγιάζω φόρτωμα. φρ. συγκαίριασι τὰ σακκιά μὴ
στά ρίξ' στοῦ δρόμου.

σ υ ρ' ζ ῶ ν ο υ μ ι ρ. στριμώνομαι. φρ. μὴ συρζώνισι στὸν τοίχου θὰ σ' πέσ'
κἀνα λθάρ' στοῦ κιφάλ'.

σ υ ν ν ι φ ὄ κ α μ α τό, μεγάλη ζέστα μὲ συννεφιά. φρ. Τί ζέστα κἀν' τοῦ ἔρ-
μου. Εἶνι συννιφόκαμα.

τ έ ρ τ ι λ ο υ τό, ἀνυπολόγιστος, ἀσήμαντος ἄνθρωπος. φρ. τί θ' ἀκούεις
ἀπ' αὐτὸ τοῦ τέρτιλου;

τ ζ ᾶ τ' ἐπίρ. στή φρ. τζᾶτ σκοτάδ' εἶνι ὄξου (=πυκνὸ σκοτάδι).

τ ζ ι α β α λ ι ὀ τό, φασαρία, θόρυβος. φρ. τζαβαλιὸ ἀκούιτι μέσα, τί γένιτι;

τ ζ ο υ χ ἰ τό, φαγώσιμο ἀγριολάχανο. φρ. ἔμασα καναδυὸ τζουχιά νὰ φκιά-
κου ψὶ μπατσαριά.

τ ζ α μ π ο ῦ ν α ῆ, σφυρίχτρα καμωμένη ἀπὸ καλάμι βρίζας. μτφ. τὸ καλάμι
τῶν σιτηρῶν. φρ. πόλκι τζαμπούνα τοῦ στάρ.

τ ζ έ λ ι α τὰ, βασανιστήρια, τυράγνιες. φρ. εἶδι πολλὰ τζέλια στοῦ κουρμί τ'
αὐτός.

τ ᾶ μ π α ρ ο υ ς ὀ, ἄδειο πρᾶγμα. φρ. ἄφκι γκαρσέλα τ'ς τᾶμπαρους.

τ ι φ τ ἰ κ ι α τὰ, κομματάκια ὑφάσματος, ξεφτίδια. φρ. πῆραν τὰ τσουρέπια
τ' πιδιοῦ τὰ πουντίκια κὶ τᾶκαναν τιφτίκια.

τ λ ο ῦ γ γ' τό, κασμάς. φρ. μ' σώθκι τοῦ τλούγγ' κὶ θὰ πὰ νὰ τοῦ παρα-
ξίνω στοῦ γύφτου.

τ ο υ ρ ὀ ς ὀ, χνάρι, πατησιά. φρ. πῆρι ἀποῦ κοντὰ τὸν τουρὸ κὶ τὸν ηῦρι
μεσ' τ' φουλιά τ' (τὸ λαγὸ).

τ ρ έ λ λ' ὀ, θηλ. τρέλλου, καημένος. φρ. κοίτα τῆ δλειά σ' ἰσὺ μωρὲ τρέλλ'
κὶ ἄς τὸν κόσμου.

τ ρ ι α ν έ μ' τό, δυνατὸ ρεῦμα ἀγέρα. φρ. μὴν ἔκατςις αὐτοῦ στοῦ τριανέμ',
θὰ κρυώεις.

τ σ ι ᾶ λ α ῆ, πλούσιο φατί, μεγάλη περιουσία, τυχερό. φρ. ηῦρι μιγάλ' τσιά-
λα αὐτός, τί ἀνάγκ' ἔχ'.

τ σ α ρ α μ α λ λ ἰ ζ ο υ ρ. μαλλιοτραβῶ. τρ. πιάσκαν κὶ δάρθηκαν κὶ τσαρα-
μαλλίσκαν.

τ σ ᾶ ρ π κ ο υ τό, (γιὰ σταφύλι) σάπιο, χαλασμένο. φρ. τοῦ τσάρπκου θὰ
τοῦ βγάλου ρακί.

τ σ α ν τ η λ ο υ β ρ ᾶ κ' ὀ, φτωχός, ἀσήμαντος ἄνθρωπος. φρ. Ἦταν κα-
λοὶ ἀνθρώπ' οἱ σμπιθροί; Μὶ κάτ' τσαντηλουβράκδης.

τ σ ι μ ο υ τ ρ ο ῦ β' ὀ, τρουβάς εἰδικὸς μὲ τὸν ὁποῖο κουβαλοῦσαν παλιό-
τερα τὶς τσίμες ἀπὸ τὰ Γιάννινα.

τ σ ι ο υ κ ά ν' τό, πλακερό κουδούνι πού κρεμᾶν σέ μεγάλα συνήθως ζῶα. φρ. Μ' γύρσι ἡ γιλάδα χουρίς τσιουκάν.

τ σ ι ο υ κ α ν ά ο υ ρ. εὐνουχίζω ταῦρο. τσιουκανιούμι (=παιδεύομαι). φρ. ἄς τουν νά τσιουκανιστῆ νά βάλ' μυλό.

τ σ ι ο υ ρ ο ύ κ' κ ο υ ς ό, ἔλαφρός ἀπό μυαλό. φρ. σά τσιουρούκους ψίχα μ' φάγχι οὐ γαμπρός.

τ σ ι ο υ π ρ ο υ μ ά ζ ο υ μ α τό, σύναξη κοριτσιῶν γιά κουβέντα ἢ διασκέδαση. φρ. τ' εἶν' ἰκείνου τοῦ τσιουπρομάζουμα;

τ σ ο ύ ρ λ ο υ ς ό, μικρός πρόχειρος στύλος ἀπό πέτρες πού τοποθετοῦν οἱ χωριανοὶ σέ μέρη ἐμφανῆ ἀπερίφραχτου χωραφιοῦ μέ σκοπὸ νά προστατέψουν τῆ βοσκή του.

τ υ φ λ α μ ά ρ α ἡ, φροντίδα, δουλειά. φρ. κοίτα τ' τυφλαμάρ'σ' ἰσὺ κι ἄσιμι ἰμένα.

φ α κ α μ ι ά ἡ, ἄχυρο φακῆς (τῆς βρίζας-βριζάλα, τοῦ σταριοῦ-σταραμιά, κθαραμιά, βρωμαμιά κλ.).

φ ι λ έ κ ο υ ρ α τ ά, κομμάτια. φρ. ἀντίφχι στ' γκουρτσιά κι ἔκανι τοῦ πανταλόν' τ' φιλέκουρα (=τὸ κατάσχισε).

φ ρ ι κ ι τό, μονάδα μήκους μικρότερη τῆς ἀπαλάμης, ὅσο τὸ ἄνοιγμα τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ δείκτη ἀπὸ τὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ. Ἡ λ. φουρκί (=φούρκα) παραφθαρμένη.

φ ρ ο υ γ κ α λ ι ά ζ ο υ ρ. ἀνάπτω, βάνω φωτιά. φρ. φρουγκάλιασαν τ' καλύβα τ' Μίχ. ἀπόψι.

φ τ ά ς ό, ποδιά παρδαλή πού βάνουν οἱ ὑπηρέτες στὸ γάμο. φρ. Ἄϊντι βάλτι τ'ς φτάδισ σας κι πηριτέψτι.

χ α ἰ α β ό ς ό, χαζός, ἀνόητος. φρ. Δὲν εἶνι σοῖ τσιούπρα μιὰ χαῖαβῆ κι μιὰ ζουπαρμέν'.

χ α λ' π ά ἐπίρ. βραδάκι, πρὶν νυχτώσει καλά. φρ. γύρσι χαλπὰ στοῦ σπít'.

χ α λ έ π ι τ ο υ τό, ἀπόρριμα, σκουπίδ' μτφ. τιποτένιος ἄνθρωπος. φρ. τέτοιου χαλέπιτου σάν αὐτὸ οὔτι κρίσ' δὲ θέλ'.

χ α ζ ι ρ ο υ φ ά η ς ό, τεμπέλης, πού τρώει χαζίρικα, ἔτοιμα. φρ. Τί νά κάνω; Ἄριντεύου νά φλάξου τ'ς χαζιρουφάηδισ.

χ ά ν τ α κ α ς ό, στῆ φρ. γίγχι γάντακας μούρ' ἀδιρφούλα (=ἐξαφανίστηκε).

χ α ρ α κ ο υ π ι ά ἡ, μεγάλη χαρὰ ποικιλότροπα ἐκδηλούμενη. φρ. τούν ἔπικι χαρακουπιά.

χ α ρ α μ π ρ ί ζ ω ρ. παιδρολογῶ. φρ. Αὐτὸς χαραμπουρίζ' στοῦ μπακαλιὸ κι τὰ ζῶγα βλιάζ'ν μέσα.

χ α ρ δ α λ ο ύ π α ς ό, λαίμαργος. φρ. Ἄ τί χαρδαλούπας εἶν' αὐτὸς, τίπουτι δὲν τ' πᾶν χαμένου.

χ α ρ β α λ ό σ τ ο μ ο υ ς ό, ἀθυρόστομος. φρ. εἶνι χαρβαλόστομους χαλασιά τ' κακῆ, δὲ ξαίρ' τί λαλάει.

χ α ρ β α λ ι ά ζ ο υ ρ. ἀχρηστεύω, ἐρειπώνω. φρ. τῶδουκα τ' μηχανῆ νά κán' τῆ δλειά τ' κι μ' νι χαρβάλιασι, οὐς. χαρβάλιασμα.

χ ό λ ι β ρ α τ ά, ὑγρά πού χύνουν ἐπίτοκα ζῶα. φρ. Γλέπου χόλιβρα στ' γιλάδα. Θά γινηήσ'.

χ ο υ μ α τ ί ζ ο υ ρ. θάπτω. φρ. Πότε θά τούν χουματίσν' ὄξ' ἀπέδου; οὐς. χουμάτ'σμα.

χ ι ρ ο υ μ π λ ί ζ ο υ ρ. κόπτω σιτάρι σέ χειρόμουλα (μτφ. μπουμπουνίζε). φρ. θά πά νά χειρουμπλίσου ψι. στάρ γιά κοφτό.

χ α σ ο μ έ ρ ι α ἡ, χάσιμο ἐργάσιμου χρόνου, χρονοτριβή. ρ. χασουμιράου.

ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΡΑΛΗ, Γυμνασιάρχου

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ*

14

Ὡς τὰν τώρα τὴν καρδιά μου,
πὼς τὴν εἶχα κλειδωμένη
καὶ βαρεῖα σιδερωμένη.
Τώρα θέλα τὴν ἀνοίξω
καὶ νὰ τὴν καλοκαρδίσω.
Λυγηριές, λιγνές κοπέλλες
τοὺς ἀγόρους π' ἀγαπᾶτε,
πὼς τοὺς ἀπολημονᾶτε,
σὰν καὶ γὼ τὸν ἰδικό μου
καὶ τὸν ἰδικούτσικό μου,
πῶχω χρόνους π' δὲ τὸν εἶδα
κι' ἄλλους τόσους τὸν παντέχω
καὶ στὸν ὕπνο μου τὸν βλέπω.
Σκώνομαι καὶ δὲν τὸν βρίσκω.
Μὲ τὰ ροῦχα μου μαλώνω.
Ροῦχα μου, καλὰ μου ροῦχα,
τὶ κανέταν τὸν ἀγά σας
καὶ τὸν ἰδικότσικόν σαν;

15

Ποιὰ μάνα εἶχε δυὸ παιδιά, πολὺ μακριὰ στὰ ξένα,
πὲς τῆς νὰ μὴν τὰ καρτερῆ, νὰ μὴν τὰ περιμένῃ.
Αὐτὰ ψάρια ψαρεύανε, στὴν ἄκρη σὶτὸ ποτάμι.
Κι' ὁ ποταμὸς κατέβασε, μιὰ θάλασσα μεγάλη.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 13.

φρ. μ' τσάκισαν τοῦ ζγὸ τὰ ἔρμα, κι' ἔμ ζμιὰ ἔμ χασουμέρια.

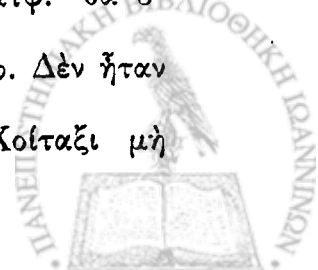
ψ ε ι ρ ὀ τό, ψιλὸ χτένι πού βγάζει τίς ψεῖρες τοῦ κεφαλιοῦ. φρ. Δό μ' ψὶ
τὸν ψειρὸ νὰ χτινιστῶ.

ψ'χ ὀ τό, ἡ μέση πάνω ἀπ' τὸ γκουφό. φρ. μῶδουκι μιὰ στὸν ψ'χὸ π' κόν-
τιψα νὰ πιθάνου.

ψά λ σ' μ ο τό, μνημόσυνο. φρ. Γκυριακὴ ἔχουμι ψάλσιμου τ'ς βάβους. Τὸ
λέμε καὶ σ τ ἄ ρ'. φρ. Ἦταν πουλλὰ στάρια σ'ν ἰκκλισιά ἰσήμιρα; ἢ μτφ. θὰ σ'
φάου τοῦ στάρ (=θὰ σὲ σκοτώσω).

ψ ο υ ρ ο ὕ λ' τό, ἀγριολάχανο φαγώσιμο μὲ κατάστιχτα φύλλα. φρ. Δὲν ἦταν
προυκουπὴ λάχανα, ὄλου ψουρούλια.

ψ ο υ μ ο υ τ ρ ῶ ο υ ρ. ἀγοράζω φτηνά, γιὰ κομμάτι ψωμί. φρ. Κοίταξι μὴ
σ' ψουμουφᾶν τ' ἀρνιὰ οἱ χασάπιδις.

Σέρει λιθάρια ριζωτά, δέντρα ξεριζωμένα,
σέρνει και μιὰ γλυκομηλιά στα μῆλα φορτωμένη
κι' ἀπάνω στα κλωνάρια της δυὸ ἀδέρφια ἀγκαλιασμένα!

16

Τῆς Ἄρτας οἱ ἀρχόντισες, τῆς Ἄρτας οἱ κυράδες,
γυρεύν' καράβι νὰ διαβοῦν, καράβι νὰ περάσουν.
Ἡῦραν καράβι σὰν παλιό, παλιό και λερωμένο.
Τὸ δέρν' ἀέρας π' ἀμπροστὰ τὸ δέρνει κι ἀπὸ πίσω.
τὸ δέρνει κι ἄχ τὰ δυὸ πλευρά.....
Δὲ σὲ φοβοῦμαι μπρὲ βοριά. φυσήσης δὲ φυσήσης,
ἔχω καράβ' ἀπὸ κυριά, κατάρτ' ἀπὸ πιξάρι
κι αὐτὰ τὰ καραβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.
Γυρίζει τὸ καράβι, ...(1)
γιομίζει ἡ θάλασσα πανιὰ κι' οἱ ἄκρες παλληκάρι
γιομίζει ἡ ἀκροθαλασσιὰ ἄνθρώπινα κουφάρια.
Ὅλες οἱ μάνες ἔκλαιγαν κι ὄλες παρηγοριόταν.
Ἡ μαύρη ἡ Γιωργάκινα παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
ΠΑίρνει λιθάθρια στὴν ποδιὰ πετροβολᾶ τὸ κῦμα.
Θάλασσα μαύρη θάλασσα και μικροκυματοῦσα
ἄφησες μάνες χωρὶς παιδιὰ, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
μοῦ πῆρες τὸ μοναχογιό, τὸ μοναχὸ παιδί μου.

17

Μάνα και γιὺς ἐκίνησε στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάη
παῖξε και γέλασε (2)
Στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάη και χαμογέλασε.
Μόλις τὸν εἶδε ἡ ἐκκλησιὰ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη σεισθη.
παῖξε και γέλασε
και τ' ἅγια τὰ κονίσματα ταπίπικα γυρίζουν.
Τὸν εἶδαν οἱ ἅγιοι κ' ἔφυγαν κ' ἡ ἐκκλησιὰ ραγίσθη
παῖξε και γέλασε,
κι' ἡ ἐκκλησιὰ ραγίσθη και χαμογέλασε.
Και τ' ἅγια τὰ κονίσματα ταπίπικα γυρίζουν,
παῖξε και γέλασε.
ταπίπικα γυρίζουν και χαμογέλασε.
Στριφογυρίζει ἡ μάνα του του, κρυφοκοιτάει τὸ γιὺ της.
Γιὺέ μου τὴ κρίματ' ἔκαμες κ' εἶσε κριματισμένος
Ὅταν εἶμουν πρωτόερος και μοίραζα τοὺς Τούρκους,
στοὺς πλούσιους πῆγαινα ἕναν δυὸ, και στοὺς φτωχοὺς
[πεντέξη,
στὴ χήρα τὴν κακόμοιρα πεντέξη καβαλλαρέους.
Ὅλοι ἔδεναν τὸ γρίβα τους σὲ πράσινα λιβάδια,
κι' ἐγὼ ἔδενα τὸ γρίβα μου, ἀπὸ κορῆς κιβούρι.
Ὁ γρίβας μὲ τὰ πέταλα και ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου,

1. Ὁ στίχος ἐδῶ προφανῶς εἶναι ἑλλιπής.

2. Τὸ «παῖξε και γέλασε» ἐπαναλαμβάνεται σὲ κάθε στίχο καθὼς τραγουδιέται.

κόρης ξανθὰ μαλλιάβγαλα ἔπο μέσα ἀπ' τὸ κιβούρι!

18

Μὲς τὴν ἁγιά Παρασκευὴ
 κόρη κοιμᾶται μοναχῆ.
 Κοιμᾶται κι ὄνειρεύεται
 βλέπει τὸ πὼς παντρεύεται
 τὸ πὼς ἀραβωνιάζεται,
 καὶ τὸ πρωτὶ σηκώνεται.
 Παίρνει νερὸ καὶ νίβεται,
 τὸ χτένι καὶ χτενίζετα,
 καὶ τὸ γυαλί γυαλίζεται,
 τὰ μάτια τῆς ὀρμήνευε,
 μαῦρα μου μάτια κι ὀμορφα,
 θέλ' νὰ σᾶς βλέπω σὶδὸ χορὸ
 τρούρω μὴ κοιτᾶξε
 τ' ἄσπρα μὴ λαιμαργῆστε.
 Σὰν δίνουν ἄντρα γέροντα
 κι ὁ γέροντας ἔχει πολλὰ
 θέλει τὰ στρώματα χοντρά
 καὶ τὰ προσκέφαλα ψηλά.

19

Δὲν πᾶς Βαῖὰ στὴν ἐκκλησιά,
 Βαῖὰ πανάθεμά σε,
 δὲν πᾶς νὰ προσκυνήσης
 μὲν μπαίνεις βγαίνεις σὶδὸν ὄντᾶ
 Βαῖὰ πανάθεμά σε,
 τηρᾶς τὰ παλληκάρια;
 Τὸ παλληκάρι ποὺ τηρᾶς
 Βαῖὰ πανάθεμά σε,
 δὲ θέλει νὰ σὲ ξέρει.
 Θέλει κορίτσι ροῖδινο
 Βαῖὰ πανάθεμά σε,
 νὰ ξέρη νὰ κεντάη.
 Νὰ ξέρη ρόκα κι ἀργαλειὸ
 Βαῖὰ πανάθεμά σε,
 νὰ ξέρη καὶ νὰ ράφτη.
 Τὸ κέντημα εἶναι γλέντημα,
 ἢ ρόκα τὸ σεργιάνι
 κι ὁ ἔρμος ὁ ἀργαλειὸς
 εἶναι σκλαβιά μεγάλη.

20

Κοράσιο νετραγούδησε, πέρδικα μ', περδικούλα μου,
 λέει ν' ἀπ' ὄριο παραθύρι, γειὰς Γιαρένια μ' κόρη μ' γειὰς,
 Καὶ τὸ γιοφύρι ράϊσε, πέρδικα μ', περδικούλα μου,

Ἐγὼ τὸν ἥλιον ἀγαπῶ,
 μαῦρα μου ἡμάτια,
 τὸν κορνιαχτὸ τὸν θέλω,
 ρόϊδο μου ζαχαρᾶτο!

23

Μῶρ' διαμένουμι τὸ χλιδ νερό,
 λέει τὸ ποῦθε κατεβαίνει
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.
 Ἄπο γκρεμὸ γκρεμίζεται
 λέει σὲ περιβόλι μπαίνει,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.
 Μῶρ' ποτίζει δέντρα καὶ μηλιές,
 λέει καὶ τρεῖς νερατζοποῦλες,
 φᾶτε πιέτε ἀρχοντοποῦλες.
 Μῶρ' καὶ μιὰ μηλιά, γλυκομηλιά,
 μόν' στέκει μαραμμένη,
 κόκκινη μιλιὰ γραμμένη.
 Μῶρ' τέχεις μηλιά μ' καὶ θλίβγιεσαι,
 λέει καὶ στέκεις μαραμένη,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη,
 Μῶρ' μήνα τὰ μῆλα σοῦ βαροῦν,
 μήνα νερὸ σὲ λείπει,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.
 Μῶρ' οὔτε τὰ μῆλα μοῦ βαροῦν,
 οὔτε νερὸ μὲ λείπει,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.
 Μῶρ' ἄς ἔρθ' ὁποῖος μὲ φύτεψε,
 νὰ μὲ κλαροκοπήση,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.
 Μῶρ' ἄς πάρ' καὶ τὰ μουλάρια του
 νὰ τὸ βαροφορτώση,
 κόκκινη μηλιὰ γραμμένη.

24

Ἐνα Σαββάτο βράδυ μιὰ Κυριακὴ πρωτὶ
 βῆκα νὰ σιργιανίσω μὲ τὸν αὐγερινό.
 Βρίσω ν' Ὁβραιοπούλα, ὅπου λούζονταν,
 μὲ ἀσημένιο μπρῖκι, ἔχυνε νερό.
 Μὲ φιντισένιο χτένι, ἔχτινίζονταν.
 Μωρὴ Ὁβραιοπούλα νὰ γίνης Χριστιανή,
 νὰ λούζεσαι Σαββάτο, ν' ἀλλάξης Κυριακὴ.
 Νὰ πάω νὰ πῶ τῆς μάνας, κι ὅπως μοῦ πῆ κι
 [αὐτῆ.
 Μάνα Ρωμῶς μοῦ λέει νὰ γίνω Χριστιανή,
 νὰ λούζομαι Σαββάτο ν' ἀλλάζω Κυριακὴ
 νὰ πάω στὴν ἐκκλησιά μου σὰν ὄλοι οἱ Χρι-
 [στιανοί.

Κάλια νὰ σὲ δῶ, παιδί μου, σὲ τούρκικο σπαθί,
παρὰ Ρωμίδς νὰ σ' ἔχη καὶ νὰ σὲ φιλή.

25

Μιά λιανὴ λιανόβεργα
στὸ γιοφύρι κάθονταν
καὶ λιανοδροσίζονταν
κι ὄλο συλλογίζονταν.
Πῶς νὰ τὸ περάσω ἄγῶ
τοῦτο τὸ θελὸ νερό.
Νιούτσικος ἀπέρασε
καὶ τὸν καλημέρισε.
Πέρασέ με, νιούτσικε,
σ' τοῦτο τὸ θελὸ νερό,
νὰ σοῦ δώσω τὸ φουστάνι.
Τέτοιο ἔχει ἡ μάνα μου,
τέτοιο καὶ καλύτερο.
Πέρασέ με νιούτσικε,
νὰ σοῦ δώσω τὴν ποδιά μου,
Τέτοια π' ἔχει ἡ μάνα μου.
τέτοια καὶ καλύτερη.
Πέρασέ με, νιούτσικε
νὰ σοῦ δώσω τὸ σιγκούνι.
Τέτοιο πῶχει ἡ μάνα μου,
τέτοιο καὶ καλύτερο.
Πέρασέ με, νιούτσικε
νὰ σοῦ δώσω τὸ φιλί.
Σὰν ἀετὸς τὴν ἄρπαξε,
πέρα τὴν ἀπέρασε.
Δὸς μου, κόρη τὸ φιλί,
τὸ φιλί, πὸ μούταξες.
Κάπου δῶ καὶ κάπου ἐκεῖ
ὡσπου πάει στὴ μάνα της.
Ἔβγα, μάνα, δέξε με,
σῦφερα ἓνα γαῖδαρο
φοριωμένον κούτσουρα
καὶ στὰ μισοσάμαρα,
τσάκνα γιὰ προσάναμμα

26

Τὴν ξενητεία, τὴ γυμνοσιά, τὴν πίκρα τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενητεία πρέπει νὰ βάνη μαῦρα
διὰ νὰ ταιριάξῃ ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τὰ λαύρα.

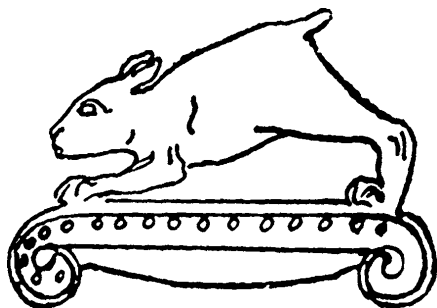
27

Μαλαματένιος ἀργαλειὸς καὶ ἴλιφαντένιο χτένι

κ' ἓνα κορμὶ ἀγγελικὸ κάθεται καὶ ὑφαίνει.
 Μ' ἐξῆντα δυὸ πατήματα, σαρανταδυὸ καρούλια
 κι' ἀπὸ τὸν ἦχο τὸν πολὺ κι' ἀχ τὰ ψηλὰ τραγούδια
 πραγματευτῆς ἀπέρασε καὶ τὴν καλημεραίει.
 Καλὴ μερὰ σου, κόρη μου, καὶ σέν' καὶ τῆς δουλειᾶς σου.
 Καλῶς τὸν ξένο πῶρχεται, καλῶς τὸν τὸ διαβάτη.
 Κόρη μου, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις παλληκᾶρι;
 Κάλιο νὰ σκάση ὁ μαῦρος σου παρὰ τὸ λόγο πού εἶπες,
 ἐγὼ χα ἄντρα στὴν ξενητεία, δώδεκα χρόνους τώρα
 κι' ἀκόμα δυὸ τὸν καρτερῶ καὶ τρεῖς τὸν περιμένω,
 κι' ἂν δὲ φανῆ κι' ἂν δὲν ἴκουσῃ καλογριά θὰ γένω,
 μὲς τὸ κελὶ θὲ νὰ κλειστῶ, τὰ μαῦρα θὰ φορέσω.
 Κόρη μ' ὁ ἄντρας πέθανε, στὰ χέρια τὰ δικά μου.
 Κόρη μ' τὸν δάνεισα πανὶ καὶ μοῦειπε νὰ μ' τὸ δώσης.
 Πανί, κι' ἂν τὸν ἐδάνεισες, διπλὸ νὰ στὸ γυρίσω.
 Κόρη μ' τὸν δάνεισα κηρὶ κι' αὐτὸ νὰ μ' τὸ γυρίσης.
 Κηρί, κι' ἂν τὸν ἐδάνεισες, διπλὸ νὰ στὸ γυρίσω.
 Κόρη μ', τὸν δάνεισα φιλι καὶ μοῦειπε νὰ μ' τὸ δώσης.
 Φιλι κι' ἂν τὸν ἐδάνεισες, βρέ τον νὰ στὸ γυρίση.
 Κόρη μ', ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγὼ εἶμαι ὁ καλὸς σου!
 Δεῖξε μ' σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι' ἀπὲ νὰ σὲ πιστέψω.
 Ἔχεις μηλιὰ στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν ἀυλὴ σου.
 Ξένε μ', τώρα πὺν πέρασες, μέρ' ἦταν καὶ τὰ εἶδες,
 δεῖξε μ' σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι' ἀπὲ νὰ σὲ πιστέψω.
 Ἔχεις ἐλιά στὸ μέτω, ἐλιά στὴν ἀμασκάλη
 κι' ἀνάμεσα στὰ στήθια σου ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι!

(Συνεχίζεται)

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Δ Η Μ Ο Τ Ι Κ Α
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ)

ΒΡΑΒΕΙΟΝ "ΗΠΕΙΡ. ΧΡΟΝΙΚΩΝ,, (1926)

270

"Όταν άλλάζ' ό γαμπρός

Δέ]ντρ μπέη φεξι σ]πί]σ
ντζέρ ρομπάτ τ' ντιέλ μ]ρί]σ
ἔδε βέση τ δ]ντ]ρί]σ
ντζέρ βέση ντίκουε κλιά]ρ
σέ μ κού]ρ ζντ]νεϊ ντιά]λ
σέ ντό ήίτση ν τιέ]τρ ρά]δ

Δέ]ντρ μπέη τσεπρέ μπερσί]
κούϊτια μπέν άτέ γκ]ζί] μ
γιαμπιτέ τα]τ]σ τί]μ
τία μπίτση ντιάλε τιά μπί]τση
ἔδε στού]α]ρα τ ρί]τση

Δέ]ντρ μπέη λιουλε λειμό]ν
τέ κεντόϊ]ν άτό ίτο]νε.
Δέ]ντρ μπέη ντε]ν' νερέ]ντζα
στέ κεντόϊ]ν άτό θε]λ]τζα.

Δέ]ντρ μπέη ντέ]ν' ούλι
μπ]ν' παζάρ σαρκ' νετι
λιάγκου σήιου ν' ντέ]γκ ούλι
Δέ]ντρ μπέη μπειγιόπουλι

ζώ]ν' νούσε ντό μαρ]τση]τι
βε]τσιεμ τιέδε μετατι
κ' σεκάμα]ρ νιερί
δ]ντε μί]α κούση ίντό
σέου ίζότι σιάμ περτό

* Συνέχεια έκ τού προηγούμενου τόμου, σελ. 936.

ντοβαλιόϊ μέ μικα]ν
 μέ μι]κ σιζεζινί
 με μπαλούκ] πρε]ρ]ν
 πρέρι β]ν ντ]ν φέ]οιτε
 μεγκρισιέ]ρ τσηάρκ όγκλέζε
 κ νεμέσ νιάρα ν μπέ]ζ
 στά]τ δράμ γαιϊτάν όγκέζε
 κ νεμέσ νιαράμ ν κ]μπ
 στά]τ δράμ γαιϊτάν τερ]γκί]ντζ
 σίρι ζι βέτουλα γρά]μ
 ἴ]γν μ]ντ μί]α βά]ν
 μούαρ ν άραπιστά]ν.

Μετάφραση

Γαμπρέ μπέη, φέξη του σπιτιού
 βγάλε τὰ ρούχα τὰ παιδιακήσια
 και φόρεσε τὰ γαμπριάτικα.
 βγάλ' τα και φόρεσ' ια κλαίοντας
 γιατί ποτέ παιδί δέ γένεσαι
 γιατί θά μπεις σ' ἄλλη σειρά.
 — Γαμπρέ μπέη μέ τὰ μεταξωτά μαλλιά
 τίνος τήν κάνεις αὐτή τή χορά;
 — Τήν κάνω του πατέρα του δικου μου.
 — Νά του τήν κάμεις παιδί μου, νά του τήν
 [κάμεις
 κι' όρθος νά του κάθεται.

Γαμπρέ μπέη, λουλούδι λεημονιάς
 σου τραγουδοῦν αὐτές οί γειτόνισσες
 Γαμπρέ μπέη από κάτω από τήν πορτο-
 [καλλιὰ
 σου τραγουδοῦ αὐτές οί πέρδικες.

Γαμπρέ μπέη, από κάτω από τήν ἐλιά
 κάνει αγορά τή φλοκάτα σου,
 ἔβρεξε ἡ βροχή ἕνα κλωνάρι ἐλιά.

Γαμπρέ μπέη, μπεγόπουλο
 κυρά νύφη θά πάρεις ἐσύ,
 μονάχα ἐσύ και πάλι ἐσύ,
 δέν τήν ἔχει πάρει ἄλλος.

Τὰ πρόβατά μου ποιός τὰ θέλει;
 γιατί ἐγώ δέν εἶμαι ἄξιος γι' αὐτά.
 Θά σταλίσω μέ τήν καλή μου,
 μέ τήν καλή τή μαυρομάτα,
 μέ τὰ μαλλιά κομμένα,
 κομμένα βαλμένα κάτω από τὸ καπέλλο,
 μέ ψαλίδι μέ χερούλι ἐγγλέζικο
 από τή μέση μέχρι τὸ στήθος,
 ἑφτά δράμια γαιϊτάνι ἐγγλέζικο

ἀπὸ τῆ μέση μέχρι τὰ πόδια.
 Ἐφτά δράμια γαϊτάνι ἀσήμι,
 μάτι μαῦρο, φρύδι γραμμένο,
 ἔφυγαν τὰ μυαλά μου, πῆγαν
 πῆραν τὴν Ἄραπιά.

Ε΄

Π Ο Ι Μ Ε Ν Ι Κ Α

271

Ἔνα παλληκαράκι

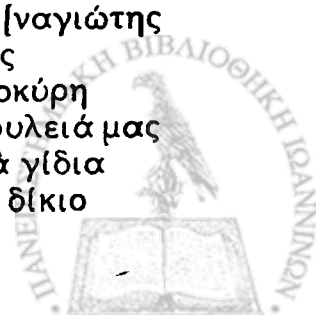
Ἔνα παλληκαράκι ρούσο κι' ὄμορφο
 Καβάλα περπατάει καὶ ψηλοτραγουδεῖ,
 Καὶ μὲ τὸ νοῦ του λέει γιὰ νᾶχα πρόβata
 Νᾶχα καὶ χίλια γίδια γιὰ νᾶημουν τσέλεγκας
 Νᾶχα κι' ἓνα λιβάδι στὴν παραθάλασσα
 Γιὰ νᾶχα καὶ τὴ στάνη σ' ἓνα ψηλὸ βουνό.
 Νᾶχα κι' ἓνα ἀμπελάκι μέσα στὴ στρούγκα μου
 Νᾶχε σταφύλια μαῦρα καὶ κλυκὸ κρασί.
 Νᾶ τῶχα πανηγύρι τὴν κάθε κυριακή,
 Νᾶχα καὶ μιὰ γυναίκα ποὺ νᾶηταν σὰν κι' ἐγὼ

Ποβλ. Σ. Τζιάτζιου «τραγ. Σαρακατσ». ἀριθ' 236.

272

Τῆς Παναγιώτας

Βῆκαν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, βῆκαν τὰ βλαχοπαῖδια
 Βῆκαν τὰ λάγια πρόβata μὲ τὰ λαμπρὰ κουδούνια.
 Τοῦ Παναγιώτη ν ἡ κοπὴ δὲν κούγεται γιὰ νᾶρθει
 Κι' ἡ Παναγιώτα τᾶκουσε τοῦ κάμπου κατηβαίνει
 Νᾶ καὶ τὰ πρόβata ἔρχονται, νᾶ κι' οἱ τσοπαναραῖοι
 – Καλημέρα παιδάκια μου – Καλῶς τη τὴν κυρά μας.
 – Παιδιά τὸ ποῦειν' ὁ ἀφέντης σας, τὸ ποῦειν' ὁ Πα-
 [ναγιώτης
 – Ἀφέντης μας ἀπέθανε ἐδῶ πεντέξη μέρες
 – Παιδιά δὲν τὸν ἐφέρνετε αὐτὸν τὸν νοικοκύρη
 – Δόσ' μας κυρά τὸ δίκιο μας νᾶ πᾶμε στὴ δουλειά μας
 – Νᾶ πουλήσω τὰ πρόβata νᾶ πουλήσω τὰ γίδια
 Τότες νᾶ βγάλω χρήματα νᾶ δώκω σας τὸ δίκιο

273

Τῆς Γιωργούλας

Τὰ πρόβατα σκορπίσανε καὶ γίνηκαν μπουλούκια
 Καὶ τὰ κουδούνια τρώγονται καὶ τὰ σκυλιὰ ἀργου-
 [λιοῦνται.
 —"Ἐβγα Γιωργούλα γιὰ νὰ ἴδεις καὶ ν' ἀγναντέψεις
 Τὸ ποιόνε τρῶνε τὰ σκυλιὰ π' ὄλο συχνὰ γαυγίζουν
 —Μάναμ' ὁ Πάνος ἔρχεται μὲ τὸν Κλεφτογιαννάκη
 —Σύρε Γιωργούλα κι' ἄλλαξε καὶ βάλε τὰ καλά σου.

274

Δέντρον εἶχα στὸ νηβορὸ

Δέντρον εἶχα στὸ νηβορὸ
 —ΜΩΡΕ ΚΩΣΤΑ —
 ΔΕΝΤΡΟΝ ΕΙΧΑ ΣΤΟ ΝΗΒΟΡΟ
 —ΝΤΕΛΗ ΜΩΡΕ ΚΩΣΤΑ —
 δέντρο καὶ κυπαρίσι
 —ΩΡΕ ΚΩΣΤΑΝΤΗ ΛΕΒΕΝΤΗ —

Δέντρο εἶχα στὸν νηβορὸ, δέντρο καὶ κυπαρίσι
 Σταλίζουν χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια.
 Πέντ' ἀδερφάκια τὰ φυλᾶν, τὰ πενταγαπημένα
 Τὰ δυὸ πάησαν στὴν ξενιτειά, τὰ δύγιο στὴν ἀγάπη
 Κι' ἀπόμν' ὁ Γιάννος μοναχὸς μὲ πράτα καὶ μὲ γίδια.
 Κι' ὁ Γιάννος ποκοιμήθηκε χρόνο καὶ πέντε μῆνες.
 "Ὄντας ξυπνάει ὁ Γιάννος μας ποῦ πράτα καὶ ποῦ
 [γίδια
 Καὶ τὴ τζορούλα ν' ἄρπαξε, τὸν κούτουλα στὰ χέρια
 Καὶ κάνει δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνα
 Βρίσκει τὸ λύκο ν' ἀμπροστὰ καὶ τὸν καλημεράει
 —Καλημέρα σου λύκε μου — Καλῶς τὸ Γιάννο ποῦρθε
 —Λύκε μὴν εἶδες πρόβατα, λύκε μὴν εἶδες γίδια
 —Σὲ κείν' τὴ ράχη τὴν ψηλή, τὴν ἄλλην ἀπεκεῖθε
 Σταλίζουν χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια
 Πῆγα νὰ πάρω λάγια ἀρνὶ καὶ τρυφερὸ κατσίκι
 Καὶ χύθ'κε ἡ σκύλα ἡ κολοβὴ καὶ τὸ σκυλι τὸ μοῦργκο
 Μοῦ τσάκισαν τρίγια πλευρὰ καὶ τὸν δεξὴ μου πλάτη.

275

Τῆς Ἀσημούλας

"Ἦρθε ἡ ὥρα γι' ἄρμεγμα

—ΜΩΡ' ΑΣΗΜΟΥΛΑ ΜΟΥ—

κι' ώρα για τή στρούγκα
πάρε 'Ασήμωμ' — ΑΣΗΜΩΜ' τ' άλλογο.

Ἦρθε ἡ ώρα γι' ἄρμεγμα κι' ἡ ώρα γιὰ τὴ στρούγκα
Πάρε 'Ασήμωμ' τ' άλλογο καὶ φόρτωσ' τὰ καρδάρια
Κι' ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ θὰ πᾶς π' αὐτόν νὰ ξαναγύρεις
Κι' αὐτὴ τὸ δρόμον ἄλλαξε καὶ πῆρεν ἄλλο δρόμο,
Πῆρε τὸ δρόμο τὸν κλεφτιῶν τῶν καπεταναραίων.
Βρίσκει τὸν κλέφτη ἀμπροστὰ κι' ἀπ' τὰ μαλλιά τὴν

[πιάνει

— "Ἄσε με κλέφτη ἄσεμε κι' ἀπόλα τὰ μαλλιά μου
Γιατ' ἔχω κλέφτη ἀδερφὸ ποὺ μοιάζει σάν ἐσένα
— Πές μου σημάδια τ' ἀδερφοῦ κι' ὕστερα νὰ σ' ἀφήκω
— Ἐχει ἐλιά στὸ μάγουλο καὶ στὸ λαιμὸ μαυράδι
Κι' ἀνάμεσα στὰ στήθια τοῦ λαβωματιὰ ριγμένη.

276

Μὴν εἶδες κλέφτες πουθενά

—ΩΡ'—Μὴν εἶδες Κλέ
—ΜΗΝ ΕΙΔΕΣ ΚΛΕ—φτες
πουθενά—ΠΟΥΛΙ ΜΟΥ,
μὴν εἶδες χαραμῆδες
—ΔΗΜΟ ΚΑΗΜΕΝΕ ΔΗΜΟ—

—ΜΠΡΑ·Ι· ΠΟΥΛΙ ΜΟΥ
ΜΠΡΑ·Ι· ΠΟΥΛΙ ΜΟΥ
ΑΓΡΙΟ ΚΙ ΗΜΕΡΟ ΠΟΥΛΙ ΜΟΥ.
ΑΓΡΙΟ ΚΙ ΗΜΕΡΩΜΕΝΟ
—ΔΗΜΟ ΚΑΗΜΕΝΕ ΔΗΜΟ

— Μὴν εἶδες κλέφτες πουθενά μὴν εἶδες χαραμῆδες
— Ἐψές προψές ἀπέρασαν στὴ στάνη τὴ δική μου
Μᾶς πῆραν πέντε πρόβατα, πέντε παχιά κριάρια.
Πῆραν τὴ στερφοκάλεσια μὲ τὸ λαμπρὸ κουδούνι
Ποῦχε γλωσσίδα δώδεκα φωνές τριάντα πέντε
Κι' ὄλα τὰ πράτα ἔβλιαξαν καὶ τὰ σκυλιὰ ἀργου-
[λήθ'καν

277

Τοῦ Βαζούρα

—Ξύπνα Βαζούρα κι' ἔφεξε, ξύπνα καὶ πάει γιόμα
Κάπου βελάζουν πρόβατα, κάπου βελάζουν γίδια

Σήκου ρούστα καί μέτρα τα...
 Λείπουν κριάρια δώδεκα, γκεσέμια δεκαπέντε
 Λείπει κι' ή στερφοκάλεσια με τὸ λαμπρὸ κουδούνι
 Πῶχει γλωσσίδα δώδεκα, φωνές τριάντα πέντε

278

Τὰ πήρανε τὰ πρόβατα

Τὰ πη—ΒΛΑΧΑ Μ' ΤΑ ΠΗ
 ρανε τὰ πρόβατα
 καί τᾶβαλαν στή στρούγκα
 —ΒΛΑΧΑ ΤΣΕΛΕΓΚΟΠΟΥΛΑ—

Τὰ πήρανε τὰ πρόβατα καί τᾶβαλαν στή στρούγκα
 Ταρμέξαν τὰ ξαρμέξανέ σέ μιὰ παλιοκαρδάρα
 Ἐπήξανε καί τὸ τυρὶ σέ μιὰ παλιοτσαντίλα
 Μᾶς πήραν πέντε πρόβατα, πέντε παχιά κριάρια

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΤΣΑΜΟΥΡΓΙΑΣ

279

Ἦ τσοπάν ἐδοῦ νεβέτ
 γκρέου πρέτε κινεβέτ
 σέ ἡγὲν ζώνια ἐδουνεβέτ.
 σέ σέλ μπρίκου κινεβέτ.

Μετάφραση

Ἦρέ τσομπάνε τῶν προβατιῶν
 σήκου καρτέρει τὰ σκυλιὰ
 γιατί ἔρχεται ἡ κυρά τῶν προβατιῶν
 (καί) φέρει ψωμί τῶν σκυλιῶν

(Συνεχίζεται)

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΥΠΟ
ΔΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ
ΚΤΗΝΙΑΤΡΟΥ - ΖΩΟΤΕΧΝΟΥ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΒΟΟΤΡΟΦΙΑΣ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν μας, θὰ παραθέσωμεν τὰ στοιχεῖα ἅτινα συνεκεντρώσαμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριακονταετοῦς ἐργασίας μας εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐπὶ τῆς βοοτροφίας τῆς περιοχῆς ταύτης καὶ θὰ ἐκθέσωμεν τὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον προταθέντα καὶ ληφθέντα μέτρα πρὸς βελτίωσιν τοῦ κλάδου τούτου τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς.

Τὸ διάστημα τοῦτο δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους:

1. Τὴν περίοδον 1935—1946, κατὰ τὴν ὁποίαν δεσπόζει ἡ μορφή τῆς οἰκονομικῆς αὐταρκειᾶς καθ' ὅλην τὴν χώραν καὶ καθ' ἣν ἡ γεωργικὴ μας οἰκονομία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν προσπάθειαν αὐταρκειᾶς διὰ ἀρτοποιήσιμα σιτηρά. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἐνῶ λαμβάνονται σοβαρώτατα οἰκονομικὰ μέτρα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν κυρίως τῆς σιτοπαραγωγῆς, ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βοοτροφία ἐγκαταλείπονται παντελῶς ἀβρόητοι καὶ στηρίζονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἐκ τῶν φυσικῶν ἀβελτιώτων βοσκῶν προϊόντων φυτικῆς παραγωγῆς, μὲ χορήγησιν ἐπὶ πλεον σομπεπυκνωμένων τροφῶν κυρίως εἰς τὰ πέριξ τῶν ἀστικῶν κέντρων βουστάσια. Τὰ ζωϊκῆς προελεύσεως προϊόντα (κρέας, γάλα κλπ.) καταναλίσκονται κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ μίαν μικρὰν ἀστικὴν κοινωνίαν, δι' ἧς καὶ τὸ ἔλλειμμα τῆς χώρας εἰς κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι περιορισμένον. Ἡ ἐφαρμοζομένη μέθοδος ἐκτροφῆς τῶν βοῶν καὶ ἡ ἀξιοποίησις τῶν προϊόντων τῆς βοοτροφίας ἐνεργοῦνται κατὰ πρωτόγονον τρόπον.

2. Τὴν περίοδον 1946—1958. Κατὰ ταύτην, ἐνῶ συνεχίζεται ἡ σοβαρωτάτη προστασία τῆς σιτοπαραγωγῆς, ἀρχίζουν νὰ λαμβάνωνται καὶ μέτρα βελτιώσεως τῆς κτηνοτροφίας γενικώτερον καὶ τῆς βοοτροφίας εἰδικώτερον. Τὸ σοβαρώτερον μέτρον θεωρεῖται ἡ εἰσαγωγή καὶ διάθεσις κτηνοτροφῶν εἰς χαμηλὰς σχετικῶς τιμὰς ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν πλεονασμάτων, ἡ ἐπιχορήγησις διὰ τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγήν εὐγενῶν φυλῶν γαλακτοφόρων ἀγελάδων, ἡ διεύρυνσις καὶ ἐπέκτασις ὑπηρεσιῶν τεχνητῆς γονιμοποιήσεως (ἀρξαμένη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1946), ἡ ἐναρξίς μελέτης καὶ ἀνεγέρσεως κυρίως συνεταιρικῶν ἐργοστασίων γάλακτος βιομηχανικῆς μορφῆς, ἡ ἐξειδίκευσις ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ κτηνιάτρων καὶ γεωπόνων εἰς τὰ προβλήματα καταπολεμήσεως τῆς στειρότητος τῶν ἀγελάδων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν νοσημάτων, ἀρτιωτέρας μελέτης τῶν προβλημάτων διατροφῆς καὶ ἐνσταυλισμοῦ τῶν ἀγελάδων, καλλιτέρας ἀξιοποιήσεως τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων κλπ. Τὰς βελτιώσεις ταύτας ἐπέβαλεν ἡ σοβαρὰ αὔξισις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἡ ἐκ τῆς βελτιώσεως τοῦ εἰσοδήματος σημαντικὴ αὔ-

ξησις καταναλώσεως προϊόντων ζωϊκῆς προελεύσεως, ἥτις προεκάλεσε τὴν καὶ σήμερον συνεχιζομένην σοβαρωτάτην αὔξησιν τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγῶν τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Παραλλήλως, κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, σημειοῦται σαφῆς στροφή, ἰδίᾳ τῶν ἀστικῶν κέντρων, εἰς τὴν προτίμησιν καταναλώσεως γάλακτος καὶ κρέατος ἀγελάδος, ἔναντι τοῦ γάλακτος καὶ τοῦ κρέατος τῶν αἰγοπροβάτων.

3. Τὴν περίοδον 1959 καὶ μέχρι σήμερον. Ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται κυρίως ἐκ τῆς ἀποφασισθείσης εἰσόδου τῆς χώρας εἰς τὴν Κοινὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀγορὰν καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἐπιβαλλομένης ἀναπροσαρμογῆς ὀλοκλήρου τῆς οἰκονομίας μας πρὸς τὴν ἐλευθέραν οἰκονομίαν τῶν χωρῶν τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς. Μέχρι σήμερον, τὸ σημαντικώτερον γεγονός ἐν τῇ ἀναπροσαρμογῇ τῆς οἰκονομίας ἐσημειώθη εἰς τὸν τομέα αὔξεσεως καὶ ἐν Ἑλλάδι τῶν ἡμερομισθίων, λόγῳ τῆς ἀθροῦσ μεταναστεύσεως, νεαρῶν ἰδίᾳ, Ἑλλήνων εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν. Ἡ αὔξησις αὕτη τῶν ἡμερομισθίων ἐπιβάλλει τὴν ἐκμηχάνισιν ἐν τῇ πρωτογενεῖ παραγωγῇ, ἵνα τὰ παραχθησόμενα προϊόντα ἔχουν ἀνταγωνιστικὸν κόστος. Διὰ τὰ ἐφαρμοσθῆ ὁμως ἐκμηχάνισις, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ δημιουργία μεγαλυτέρων μονάδων παραγωγικῶν καὶ ἐπομένως ἀδήριτος ἀνάγκη ἐπιβάλλει τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρεμμάτων κατὰ ἐκμετάλλευσιν τοῦλάχιστον εἰς 50 ἀρδευόμενα ἢ 100 ξηρικά καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκτρεφομένων ἀγελάδων τοῦλάχιστον εἰς 5—10 κεφαλὰς γαλακτοφόρων ἀγελάδων κατὰ ἐπιχείρησιν.

Πέραν τούτων, βασικὴ καθίσταται ἡ ἀνάγκη εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀγελαδοτρόφων μας ἐν τῇ συγχρόνῳ ἀγελαδοτροφίᾳ, ὡς καὶ ἡ ἐνίσχυσις ἐκάστης τῶν δημιουργηθησομένων ἐκμεταλλεύσεων διὰ χαμηλοτόκου καὶ μακροπροθέσμου δανείου 100.000 δραχ. κατ' ἐκμετάλλευσιν, πρὸς ἐφοδιασμὸν διὰ τοῦ ἀπαραιτήτου κτιριακοῦ—μηχανικοῦ καὶ ζωϊκοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Ἀναλόγως πρὸς τὰς περιγραφείσας ἤδη κυρίας κατευθύνσεις τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας κατὰ τὰς τρεῖς ὡς ἄνω περιόδους, ὡς καὶ τὴν προσκτηθεῖσαν παρ' ἡμῶν πείραν ἐπὶ τῆς βοοτροφίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τριακονταετίας 1935—1965, διαμορφοῦνται καὶ αἱ ἐκάστοτε προτάσεις ἡμῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς βοοτροφίας, αἱ ἐκτεθησόμεναι ἐν τῇ μελέτῃ.

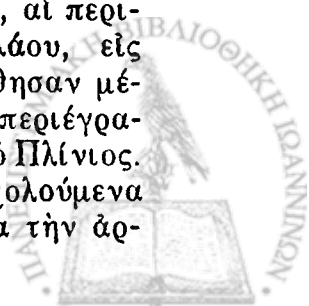
ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΒΟΟΤΡΟΦΙΑΣ

Ἡ γνῶσις τῆς προϊστορίας καὶ ἱστορίας τῶν κλάδων τοῦ ἐπαισθητοῦ εἶναι βασικὴ προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπὶ ὀρθῶν βάσεων τοποθέτησιν καὶ μόρφωσιν κρίσεως ἐπὶ τοῦ ἐρευνωμένου θέματος.

Ἡ ἱστορία τῆς βοοτροφίας τῆς Ἑλλάδος εὐρύτερον καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς τοιαύτης εἰδικώτερον δὲν ἔτυχον μέχρι σήμερον λεπτομεροῦς μελέτης.

Ὁ ἀείμνηστος Ζωγράφος παλαιότερον ἐξέδωκεν, εἰς σειρὰν τριῶν τομίδων, τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κτηνοτροφίας, εἰς ἣν παραθέτει τὰ σημαντικώτερα χωρία, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν κτηνοτροφίαν, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν συγγραφέων.

Εἰδικώτερον, ὁμως, ἡ διερεῦνησις τῆς ἱστορίας τῆς ἡπειρωτικῆς βοοτροφίας εἶναι περισσότερον δυσχερῆς, διότι αἱ διασωθεῖσαι ἀρχαῖαι πηγαί, αἱ περιγράφουσαι τὴν ἡπειρον, εἶναι ἐλάχιστα. Τὰ δέκα βιβλία τοῦ Κριτολάου, εἰς τὰ ὅποια οὗτος ἔχει περιγράψει τὴν ἱστορίαν τῆς ἡπείρου, δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐπίσης, ἐκ τῶν ἱστοριῶν Θεοπόμπου τοῦ Χίου, ὁ ὅποιος περιέγραψεν ἐπίσης τὴν ἡπειρον, μόνον μικρὸν χωρίον διέσωσε μέχρις ἡμῶν ὁ Πλίνιος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ βιβλία τοῦ Πολυβίου καὶ Διοδώρου τὰ ἀσχολούμενα μὲ τὴν μελέτην τῆς ἡπείρου. Παρὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ κτηνοτροφία, κατὰ τὴν ἀρ-

χαιότητα, ἀπετέλει, ὡς καὶ σήμερον, τὴν σημαντικωτέραν πλουτοπαραγωγικὴν πηγὴν τῆς γῶρας ταύτης, ὅ,τι ἐκ τῶν ἀρχαίων κειμένων ἀφορᾷ τὴν Ἥπειρον, ἀναφέρεται, πλειστάκις, εἰς τὴν κατάστασιν τῆς κτηνοτροφίας τῆς Ἥπειρου.

Τὸ πολὺ ὄρεινὸν τοῦ ἐδάφους, αἱ μεγάλαι κλίσεις τῶν ὄρεινῶν ὄγκων, ἡ πλήρης δασοκάλυψις ὑφ' ἣν εὐρίσκετο ἡ περιοχὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ μέγαν ὕψος τοῦ ἔτησιου ὄμβρου, κατανεμημένου μάλιστα κατὰ καλλίτερον τρόπον καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἀπετέλεσαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν, ἐν μέρει καὶ σήμερον, εὐνοϊκοὺς παράγοντας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βοοτροφίας.

Αἱ προσφάτως ἀνακαλυφθεῖσαι παλαιολιθικαὶ θέσεις Παντανάσσης καὶ Ἁγ. Γεωργίου, παρὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Λούρου, ὀλίγον ἔξωθι τῆς Φιλιπιάδος, καὶ αἱ ἐνεργηθεῖσαι ἐκεῖ ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς ἀφθονὰ καὶ ἀσφαλῆ εὐρήματα τῆς Μέσης Παλαιολιθικῆς ἐποχῆς (Μουστέριος περίοδος), ἀποκαλύπτοντα, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς νεωτέρας παλαιολιθικῆς (Aurignacien) ἦτοί τὸ 30.000—15.000 π. Χ. ἡ Ἥπειρος ὑπῆρξε κατοκνημένη ὑπὸ ἀνθρώπου τοῦ Neanderthal.

Δὲν ἔχει εἰσέτι διευκρινισθῆ ἂν ἡ προϊστορικὴ αὕτη ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Ἥπειρον συνεχίζεται ἀδιάσπαστος μέχρι τῶν νεολιθικῶν χρόνων. Πάντως, εἰς τὸν προϊστορικὸν οἰκισμὸν τῆς Καστριτσας τῶν Ἰωαννίνων, εὐρέθησαν ἐλάχιστα ἐγγάρακτα ὄστρακα τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς ἐποχῆς (6.000—2.500 π. Χ.) καὶ εἰς τὸ νεολιθικὸν σπήλαιον τοῦ χωρίου Σίδερη Φιλιατῶν εὐρέθησαν μονόχρωμα ὄστρακα ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξιν νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ.

Βεβαιομένως κατοκνημένη ἐμφανίζεται ἡ Ἥπειρος κατὰ τὴν λιθόγαλλον περίοδον ἢ κατὰ τὴν α' ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ (2.500—2.000 π. Χ.), διότι ἀπαντᾷται συνηθέστατον ἢ γονδροειδῆς χειροποίητος κεραμικὴ II μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐκ δισκαρίων καὶ ἀλυσσοειδῶν ταινιῶν.

Πιθανώτατα, οἱ κάτοικοι τῆς περιόδου αὐτῆς δὲν ὑπῆρξαν Ἕλληνες ἀλλὰ προελληνικὸν φύλον τῆς Ν.Δ. Μικρᾶς Ἀσίας. Μὲ τοὺς προέλληνας τούτους (Πελασγούς;) συνδέεται καὶ ἡ πρώτη λατρεία εἰς τὴν Δωδώνην τῆς προελληνικῆς Μεγάλης Θεᾶς, τῆς ὁποίας τὰ ἱερὰ σύμβολα ἢ περιστερά, ὁ ταῦρος, ὁ ἄβρος καὶ ὁ κάπρος διαπιστοῦνται ἤδη ἀρχαιολογικῶς καὶ φιλολογικῶς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης.

Ὁ ταῦρος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ἀλλὰ τεκμαίρεται ἐκ παραστάσεων ἐπὶ ἠπειρωτικῶν νομισμάτων τῶν χρόνων τῆς συμμαχίας καὶ τῆς Δημοκρατίας.

Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἐμφανίζονται εἰς τὴν Ἥπειρον τὰς ἀρχὰς τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος καὶ ὀνομάζονται Θεσπρωτοί. Μὲ τοὺς Θεσπρωτοὺς ἀρχίζει εἰς Δωδώνην ἡ λατρεία τῆς Δρυός. Τὸ παλαιὸν Προελληνικὸν (Πελασγικὸν) φύλον συνεχωνεύθη μετὰ τῶν Θεσπρωτῶν. Βραδύτερον φθάνουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς διὰ τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ Ἀχαιοὶ θαλασσοπόροι καὶ οἱ περὶ τὴν Δωδώνην Ἐνιῆνες συμμετέχουν εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τροίας.

Δύο γενεάς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας εἰσβάλλουν εἰς τὴν Ἥπειρον οἱ ἀπὸ βορρᾶ Δωριεῖς. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται οἱ Μολοσσοί. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μολοσσῶν, οἱ Θεσπρωτοὶ παραμένουν εἰς Δωδώνην ὡς θεματοφύλακες τῆς παναρχαίας λατρείας τοῦ Δωδωναίου Διός, ἐνῶ οἱ Μολοσσοὶ δημιουργοῦν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἰωαννίνων νέον πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν κέντρον, τὴν Πασσαρῶνα.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων, ἀπεμόνωσε τὴν Ἥπειρον καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1230/1200—730/700 π.Χ. ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Βραδύτερον μόνον ἤρξατο καὶ πάλιν ἡ ἐπαφὴ τῆς Ἥπειρου μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πό-

λεων και η δημιουργία ελληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου, ὡς και ἡ στενὴ σύνδεσις τῶν Ἡπειρωτῶν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Δίδομεν κατωτέρω χρονολογικὴν σειρὰν ἱστορικῶν μεταβολῶν τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης, ὡς ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων τῆς Ἡπείρου κ. Σωτ. Δάκαρη «Δωδώνη—Ἱερὰ οἰκία» περιγράφεται, θεωροῦντες ὅτι αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐπέδρασαν ἐφ' ὄλου τοῦ Ἡπειρωτικοῦ χώρου:

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐκφράσωμεν τὰς θερμὰς μας εὐχαριστίας εἰς τὸν κ. Δάκαρη, ὅστις, λόγῳ τῆς βαθείας γνώσεως τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς Ἡπείρου, ὑπεβοήθησε σοβαρῶς ἡμᾶς εἰς τὴν διερεῦνησιν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς βοοτροφίας ἐν Ἡπείρῳ.

Πρὸ τοῦ 2000/1800 π.Χ. Προελληνικὰ (;) φύλα
2000/1800 π.Χ. Ἐγκατάστασις Ἰνδοευρωπαϊκῶν φύλων (Θεσπρωτοί;)
1300/1230 π.Χ. Μυκηναϊκός—Ἀχαιϊκός ἀποικισμὸς τῶν ἀκτῶν τῆς Ἡπείρου.
1230/1200 π.Χ. Ἐμφάνισις βορειοδυτικῶν Μακεδονικῶν φύλων ἀνατολικῶς τῆς Δωδώνης.

730/700 π.Χ. Ἐγκατάστασις ἡλειακῶν ἀποικιῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου.

630 π.Χ. Ἐγκατάστασις Κορινθιακῶν ἀποικιῶν.

413/404 π.Χ. ἢ 385—375 π.Χ. Ἐπέκτασις Μολοσσῶν. Κατάληψις τῆς Δωδώνης.

350/330 π.Χ. Ἐκδήλωσις ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ ἱερὸν ἐκ μέρους τῆς Ὀλυμπιάδος.

297/272 π.Χ. Ὁ Πύρρος, Βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν (καὶ ἡγεμὼν τῆς Ἡπείρου). Ἀνάρτησις ὑπὸ τοῦ Πύρρου μακεδονικῶν ἀσπίδων εἰς τοὺς κίονας τῶν στοῶν.

219/8 π.Χ. Εἰσβολὴ Αἰτωλῶν.

168/7 π.Χ. Καταστροφὴ τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

88 π.Χ. Εἰσβολὴ Θρακῶν (Μιθριδάτης).

30 π.Χ.—250 μ.Χ. Ρωμαϊκὴ κατοχὴ.

Τέλος τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος: Ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μετὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα: Εἰσβολὴ βορείων φύλων.

Ἄς ἐρευνήσωμεν νῦν τὰ μέχρι σήμερον ὑπάρχοντα προϊστορικὰ δεδομένα, τοὺς μύθους καὶ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα τὰ ἀφορῶντα τὴν βοοτροφίαν τῆς Ἑλλάδος γενικώτερον καὶ τῆς Ἡπείρου εἰδικώτερον.

Διὰ τὴν διερεῦνησιν τῆς προϊστορικῆς περιόδου τῆς βοοτροφίας ἐν Ἑλλάδι (Μακεδονία—Νέα Νικομήδεια) πολύτιμα ἀνασκαπτικὰ στοιχεῖα παραθέτει ὁ Robert J. Rodden εἰς τὸ Excavations at the Early Neolithic Site at Nea Nicamedeia, Greek Macedonia (1961 Season) Reprinted from the Proceedings of the Prehistoric Society for 1962. Vol. XXVIII.

Παραθέτομεν κατωτέρω μετάφρασιν τῶν παρατηρήσεων τοῦ Rodden, λόγῳ τοῦ ἴαν σοβαροῦ ἐνδιαφέροντος ὅπερ ἐμφανίζουσι οἱ παρατηρήσεις του ἐπὶ τῆς ἐκτροφῆς βοοειδῶν κλπ. ζῶων κατὰ τὴν Νεολιθικὴν περίοδον.

«ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ»

Ζῶα (FAUNA)

Ὅστᾶ ζῶων: Τὰ διαθέσιμα πρὸς μελέτην ὅστᾶ περιλαμβάνουν μόνον ἐκεῖνα τὰ ὅποια προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1961 καὶ ἀνήκουν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ἐπειδὴ ἡ διαθέσιμος συλλογὴ ὀστέων εἶναι πολὺ μικρὰ διὰ μετρήσεις ἢ στατιστικὰς ἀναλύσεις, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν παρὰ ὑποθετικὰ συμπεράσματα. Πάντως, ἐκ τοῦ συγκεντρωθέντος ἤδη ὕλικου ἐξάγονται σοβαρὰ συμπεράσματα, ἔστω προκαταρκτικά, ἢ ἐπιβεβαίωσις τῶν ὀστέων ἐπιβάλλει τὴν διεξαγωγὴν νέων ἀναζητήσεων καὶ ἀνασκαφῶν.

Ἡ διὰ τοῦ ραδιοάνθρακος χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων προσδιορίζει ἡλικίαν τούτων 6100 π.Χ. δηλαδή τὴν αὐτὴν χρονολογίαν μὲ τὴν πρώτην νεολιθικὴν περίοδον τῆς Εὐρώπης. Ἀμέσως οὕτω τίθεται τὸ ἐρώτημα ἔάν ὁ λαὸς αὐτὸς εἶχεν ἤδη τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξημερωμένα ζῶα ἢ ὄχι; Μέχρι ποίου σημείου εἶχεν ἐξελιχθῆ ἢ ἐξημέρωσις τῶν ζῶων εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ κατὰ πόσον τὰ ζῶα ταῦτα ἐξημερώθησαν ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἐπὶ τόπου ζῶων ἢ μήπως εἰσήχθησαν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ;

Ὑπενθυμίζεται, ὅτι ἐξημερωμένα ζῶα ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀκολούθους χρονολογίας: Πρόβατα εἰς τὸ Shanidar (τὸ 9000 π.Χ.), βοοειδῆ εἰς τὸ Banahilk (5000 π.Χ.), χοῖροι εἰς τὸ Jarmo (6500 π.Χ.) (Reed C. A. Zeitschrift für Tierzucht und Zuchtungs Biologie (1961) 16, I, P. P. 31—8), καὶ αἶγες εἰς τὸ Jarmo καὶ τὴν Jericho τὸ 6500 π.Χ. (Reed. C. A. Breidwood R. J. and howe B. Prehistoric Investi Gations in Iragi Kurdistan. Studies in Ancient Oriental Civilisation No 31, Oriental Institut of the Univercity of Chicago).

Ὁ κύων τῆς Carmel ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Clutton Brock, ὅτι πιθανὸν νὰ ἦτο λύκος καὶ οἱ πρῶτοι κύνες ἀναφέρονται, ἀλλὰ ὄχι μὲ θετικὰ συμπεράσματα, εἰς τοποθεσίας μὴ συνεχομένης καὶ ἐποχᾶς ἀπομεμακρυσμένης ἀλλήλων, ὅπως εἶναι ἡ Star Carr (Degerbol M. 1961 P.P.S XXII PP 35—6) καὶ εἰς τὴν προκεραμικὴν ἐποχὴν τῆς Jericho (Zeuner fe pal Expl. Quart 1954 PP 52—3).

Ὅστε δὲν εἶναι ἀπίθανον ἐξημερωμένα ζῶα νὰ ἔφθασαν εἰς τὴν Νέαν Νικομήδειαν περὶ τὸ 6100 π.Χ. ἢ νὰ ἐξημερώθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐάν τὰ ὀστᾶ τῶν βοοειδῶν τῆς Νέας Νικομηδείας ἀποδειχθῆ ὅτι ἀνήκουν εἰς ἐξημερωμένα βοοειδῆ, τότε πράγματι θὰ εἶναι τὰ παλαιότερα ἐξ ὄσων γνωρίζομεν.

Τὰ ζωϊκὰ ὑπολείμματα εὐρίσκονται εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διατηρήσεως καὶ ἔχουν καταγραφῆ λεπτομερῶς. Παρατηρεῖται ἐξαιρετικῶς μεγάλος ἀριθμὸς μακρῶν ὀστών, ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς ὀδόντας. Ἐκ τῶν ὀστών τούτων ἔχουν ἐξακριβωθῆ τὰ ἀκόλουθα ζῶα: μεγάλα βοοειδῆ, πρόβατα, αἶγες, ἔλαφοι, λαγοί, χελῶνες, κύνες, ἰχθεῖς καὶ πτηνά.

Μεγάλα βοοειδῆ: Ὑπάρχουν ἐξ αὐτῶν 64 τεμάχια ὀστών. Τὰ ὀστᾶ καὶ οἱ ὀδόντες εἶναι ἐμφανῶς μεγαλύτερα ἐκείνων τῶν συγχρόνων βοοειδῶν τῆς φυλῆς Ayrshire καὶ κατὰ πολὺ μικρότερα τῶν χαρακτηριστικῶν ὀστών τῆς εὐρωπαϊκῆς φυλῆς τοῦ πρωτογενοῦς βοῦς (*Bos Prtimigenius*)

	Σύγχρονα φυλῆς Ayrshire χιλ. μετ.	Νέα Νικομή- δεια χιλ. μετ.	Πρωτογε- νῆς βοῦς χιλ. μετ.
Μέγιστον εὖρος κατὰ ἐγγύτατον ἄκρον ὀστοῦ μεταταρσίου	50	51	68
Ἄνωτ. εὖρος κατὰ ἐγγύτατον ἄκρον μετακαρπίου	60	64	83
Ἐγγύτατον μῆκος φάλαγγος	65	74	81
Μῆκος μέσης φάλαγγος	44	56	57
Μῆκος κάτω 3ου τραπεζίτου	37	43	47

Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὑπάρξεως ἐνὸς μικροσωμοτέρου ζῶου εἰς τὰ ἄνω στρώματα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὀστᾶ ταῦτα προέρχονται ἐξ ἀνηλίκων ζῶων, ἢ ὑπαρξίς τοιοῦτου ζῶου ἀμφισβητεῖται.

Ἡ παρουσία ἐν Ἑλλάδι μεγάλων ὀστών βοοειδῶν καθιστᾶ ἀναγκαίαν τὴν

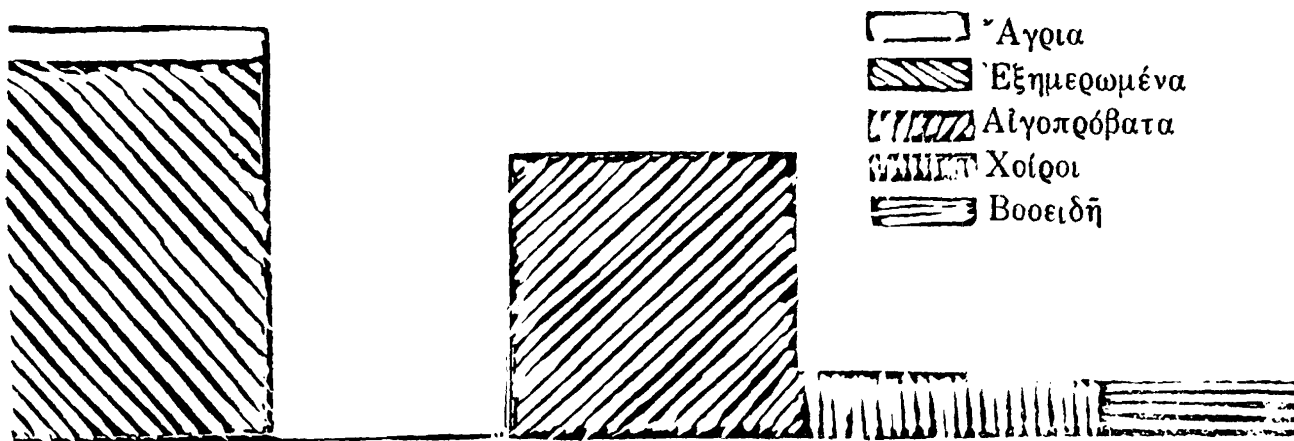
έρευναν πρὸς ἑξακρίβωσιν ἐὰν τὰ ὄστᾶ ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Πρωτογενοῦς βοῦς ἢ μικρῶν τινῶν ἀγρίων βοῶν ἢ ἐξημερωμένων βοοειδῶν ἢ Εὐρωπαϊκοῦ Βίσωνος. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ ὄστων Πρωτογενοῦς βοῦς δύναται νὰ ἀπορριφθῆ μόνον λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους των. Νὰ ἀνήκουν εἰς μικρὰ ἄγρια βοοειδῆ φαίνεται ἀπίθανον. Ἀνακοινώσεις ἐπὶ τοιούτων ζώων, γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Reed καὶ Perkins εἰς τὸ Sanitar (Reed Op. Cit.) καὶ τὸ Bahil, ἀπεσύρθησαν τελευταίως, ἠλλείπει, μέχρι τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ἐνδείξεων ἐξ ὧν νὰ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς ἐξημερωμένων μικρῶν Ἰβηρικῶν βοῶν εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. (Higgs E. S. μετρικὴ ἀνάλυσις μερικῶν ὄστων ἐξημερωμένων προϊστορικῶν ζώων τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ Λιβύης) (MAN: δημοσιεύματα εἰς τὸν τύπον). Μέχρι σήμερον δὲν κατέστη δυνατόν, ἐκ τῆς μελέτης τῶν διαθεσίμων τεμαχισμένων ὄστων, νὰ ἐπιβεβαιωθῆ ἡ παρουσία εἰς τὴν Εὐρώπην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Βίσωνος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Τὰ 50% περίπου τῶν ὄστων, ἅτινα φέρουν ἐνδεικτικὰ γνωρίσματα, δυνάμενα νὰ προσδιορίσουν τὴν ἡλικίαν τῶν ζώων κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου των, ἀνήκουν εἰς ἀνήλικα ζῶα. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συνάγεται ἡ πιθανότης ὑπάρξεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξημερωμένων βοοειδῶν, ἄλλως δὲν δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς τόσο μεγάλου ἀριθμοῦ σφαζομένων βοοειδῶν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν. Αἱ πιθανότητες θηρεύσεως αὐτῶν κατὰ μίαν κυνηγετικὴν ἐξόρμησιν ἀποκλείεται, ἐκτὸς εἰδικῆς περιπτώσεως . . . . .

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ πληθυσμοὶ τῆς Νέας Νικομηδείας ἐτρέφοντο μὲ κρέας προερχόμενον ἀπὸ θηράματα, ἀλιεῖαν, ἄγρια πουλερικά καὶ ἐξημερωμένα ζῶα.

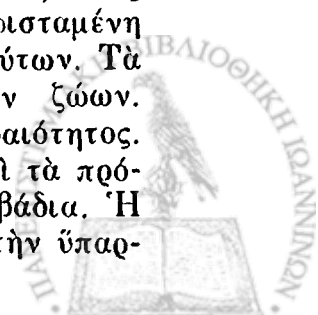
Ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κάτωθι στατιστικοῦ πίνακος 3, ἡ οἰκονομικὴ

Π Ι Ν Α Κ Ε 3

των ἐξάρτησις ἐκ τοῦ κυνηγίου ἦτο πολὺ μικροτέρα πιθανὸν τῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἐξαρτήσεως των ἐκ τούτου.

Νῦν τὰ θηράματα ἀποτελοῦν ἀσήμαντον μέρος τῆς οἰκονομίας των, ὅπως ἐμφαίνεται εἰς τὸν ὡς ἄνω στατιστικὸν πίνακα, εἰς ὃν δεικνύεται ἡ ὑφισταμένη μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ τῶν ἐξημερωμένων τοιούτων. Τὰ αἰγοπρόβατα ἀποτελοῦν τὸ σπουδαιότερον ποσοστὸν τῶν ἐξημερωμένων ζώων. Τὰ βοοειδῆ, οἱ χοῖροι καὶ οἱ βούβαλοι ἀκολουθοῦν κατὰ σειράν σπουδαιότητος. Οἱ χοῖροι πιθανὸν νὰ ἐτρέφοντο μὲ βελανίδια. Τὰ βοοειδῆ, καθὼς καὶ τὰ πρόβατα, φαίνεται ὅτι διετρέφοντο εἰς τὴν ὑπαιθρον εἰς ἀρδευόμενα λειβάδια. Ἡ ἐκτροφὴ τῶν προβάτων, τῶν βοοειδῶν καὶ τῶν λαγῶν προϋποθέτει τὴν ὑπαρ-

ξιν ανοικτοῦ χώρου, ἀκαλύπτου ἀπὸ δάση, εἰς τὴν γειτονικὴν περιοχὴν. Ἡ παρουσία γύρεως ποῶν, ἣτις μνημονεύεται εἰς τὰ περὶ «γύρεως», ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψιν ταύτην. Ἡ αἶξ θὰ ἔβροσκεν εἰς τὰς θαμνώδεις ἐκτάσεις, αἵτινες θὰ ἀπετέλουν καὶ κατάλληλον καταφύγιον διὰ τὰς ἐλάφους.

Τὰ περίξ ὄρεινὰ συγκροτήματα θὰ ἀπετέλουν παρακαταθήκας ἀγρίων θηραμάτων, ἅτινα θὰ μετεκινούντο μέχρι τῶν χαμηλῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκατοικοῦντο ὑπὸ τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτικῶν Κοινοτήτων.

Ἐπειδὴ προβλέπεται νὰ γίνουν νέαι ἀνασκαφαί, εἰς τὸ μέλλον θὰ δοθῆ ἔξαιρετικὴ εὐκαιρία, ἣτις ἤθελεν ἐνδεχομένως ἐπιβεβαιώσει ἢ μεταβάλει τὰ ὡς ἄνω συμπεράσματα. Ἐχει μεγάλην σημασίαν ἡ ἐξακριβωσις τῆς προϊστορίας τῶν πρώτων οἰκοσίτων ζώων καὶ τῶν πρώτων ποιμενικῶν ὁμάδων. Θὰ δοθῆ διὰ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἡ εὐκαιρία νὰ συγκεντρωθῶν ὅσα ἐκ διαδοχικῶν ἐδαφικῶν στρωμάτων καὶ κατὰ προτίμησιν τῶν μεσολαβούντων μεταξὺ κνηγετικῆς περιόδου καὶ γεωργικῆς.

Τὰ εὐρήματα ἐλπίζεται νὰ εἶναι ἀξιόλογα εἰς ἀριθμὸν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς σοβαρᾶς μελέτης μετρικῆς καὶ στατιστικῆς. Πιθανὸν νὰ ὑπάρξουν περισσότεραι δυνατότητες ἐξευρέσεως τοιοῦτου ὕλικου ἐντὸς σπηλαίων παρὰ εἰς ἀνοικτοὺς χώρους. Πλέον τούτου, εἰς τὰ ὄρια τοῦ δυνατοῦ, ἐπιβάλλεται νὰ συγκεντρωθῆ παρεμφερὲς ὀστεολογικὸν ὕλικὸν ἐκ τῶν γειτονικῶν χώρων.....».

Ὁ Ἡσίοδος, τὸ 700 π.Χ., μᾶς δίδει τὰς πρώτας πληροφορίας διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἀγελαδοτροφίας πρὸ τριῶν καὶ πλέον χιλιάδων ἐτῶν, ὅταν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ἐβασίλευε κατὰ τὸν μῦθον ὁ Γηρυόνης, ὅστις εἶχεν ἀμέτρητα ποίμνια βοῶν καὶ προβάτων. Οἱ βόες τοῦ Γηρυόνου ἦσαν γνωστοὶ καὶ πεφημισμένοι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἡρακλῆς ἀπεφάσισεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου νὰ κλέψῃ τὰς ἀγελάδας τοῦ Γηρυόνου. Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἠπειρον καί, ἀφοῦ ἐφόνευσε πρῶτον τὸν δικέφαλον κύνα τοῦ Γηρυόνου, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλουν Ὀρθρον, καὶ τὸν ποιμένα Εὐρυτίωνα, ἐφόνευσε ἐν συνεχείᾳ καὶ τὸν βασιλέα Γηρυόνην, ὅστις, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε τρεῖς κεφαλὰς καὶ ἀνὰ ἕξ πόδας.

Ὁ Ἡσίοδος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὸ περιστατικόν: «Βουσί παρ' εἰλιπόδεσι, περιρρύτω ἦν Ἐρυθεῖη, ἤματι τω, ὅτε περ βοῦς ἤλασεν εὐρυμετώπους Τιρυνθ' εἰς ἱερὴν διαβάς» κλπ.

Ὁ Ἡσίοδος γράφει ἐπίσης διὰ τὴν Ἠπειρον ὅτι ἦτο «Ἔστι τις Ἑλλοπή πολυλήϊος εἶδ' εἰλήμων ἀφνεῖη μήλοισι καὶ εἰδιπόδεσι βόεσιν».

Ὡστε κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον ἡ Ἠπειρος ἦτο πολύομβρος, με ἀρίστους λειμῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετρέφοντο πολλὰ πρόβατα καὶ βόες.

Βραδύτερον ὁ Ἐκαταῖος (τέλος τοῦ 6ου—ἀρχὴς 5ου αἰῶνος π.Χ.) ἀσχολεῖται μετὰ τὸν αὐτὸν μῦθον. Εἰς τὴν «Ἀριανοῦ ἀνάβασιν (Ἀλεξάνδρου) Β3, Κεφ. 16, παρ. 5), ἀναφέρονται τὰ κάτωθι ἐπὶ τοῦ μύθου τούτου:

Γηρυόνην δέ, ἐφ' ὃν τινὰ ὁ Ἀργεῖος Ἡρακλῆς ἐστάλη πρὸς Εὐρυσθέως, τὰς βοῦς ἀπελάσας τὰς Γηρυόνου καὶ ἀγαγεῖν εἰς Μυκήνας, οὐδέν τι προσήκειν τῇ γῆ τῶν Ἰβήρων Ἐκαταῖος ὁ λογοποιὸς λέγει, οὐδὲ ἐπὶ νῆσον τινὰ Ἐρύθειαν ἔξω τῆς μεγάλης θαλάσσης σταλῆναι Ἡρακλέα, ἀλλὰ τῆς Ἠπείρου τῆς περὶ Ἀμβρακίαν τε καὶ Ἀμφιλόχους βασιλέα γενέσθαι Γηρυόνην καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου ταύτης ἀπελάσαι τὰς βοῦς, οὐδὲ τοῦτον φαῦλον ἄθλον τιθέμενον.

Οἶδα δὲ ἐγὼ καὶ εἰς τοῦτο ἔτι εὐβοτον τὴν Ἠπειρον ταύτην καὶ βοῦς τρέφουσιν καλλίστας καὶ εἰς Εὐρυσθέα τῶν μὲν ἐξ Ἠπείρου βοῶν κλέος ἀφίχθαι καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου τὸ ὄνομα τὸν Γηρυόνην

οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος τίθεμαι τῶν δὲ ἐσχάτων τῆς Εὐρώπης Ἰβήρων οὐτ' ἂν τοῦ βασιλέως τὸ ὄνομα γινώσκειν Εὐρυσθέα οὔτε εἰς βοῦς καλαὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ νέμονται, εἰ μὴ τις τὴν Ἥραν τούτοις ἀπάγων, ὡς αὐτὴν ταῦτα Ἡρακλῆ δι' Εὐρυσθέως ἐπαγγέλουσαν, τὸ εὖ πιστὸν τοῦ λόγου ἀποκρύπτειν ἐθέλει τοῦ μύθου».

Μετάφρασις: Ὁ δὲ Γηρῶνης, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐστάλη ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα ὁ Ἡρακλῆς διὰ νὰ ἀρπάσῃ τὰς ἀγελάδας αὐτοῦ καὶ νὰ τὰς φέρῃ εἰς τὰς Μυκῆνας, λέγει ὁ λογογράφος Ἐκαταῖος ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν χώραν τῶν Ἰβήρων οὔτε εἰς καμμίαν νῆσον Εὐρύθειαν ἔξω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐστάλη ὁ Ἡρακλῆς, ἀλλ' ὅτι ὁ Γηρῶνης ἐβασίλευσεν εἰς τὴν χώραν τὴν κειμένην γύρω εἰς τὴν Ἀμβρακίαν καὶ τοὺς Ἀμφιλόχους καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦτον τὸν τόπον ἤρπασε τὰς ἀγελάδας ὁ Ἡρακλῆς, ἐνῶ δὲν ἐθεώρησε τοῦτο τὸ κατόρθωμα ὡς ἀσημαντόν. Γνωρίζω δὲ ἐγώ, ὅτι καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἡ χώρα αὕτη ἔχει καλὰς βοσκὰς καὶ ὅτι τρέφει ὠραιστάτας ἀγελάδας καὶ θεωρῶ ὡς λογικὸν τὸ ὅτι ἡ φήμη τῶν ἠπειρωτικῶν ἀγελάδων εἶχε φθάσει εἰς τὸν Εὐρυσθέα, ὅπως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου Γηρῶνου, ἔχω δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Εὐρυσθέας μῆτε τὸ ὄνομα τῶν Ἰβήρων, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς τὰ ἐσχατὰ τῆς Εὐρώπης, θὰ ἐγνώριζε, οὔτε ἐὰν ἐτρέφοντο εἰς τὴν χώραν αὐτὴν αἱ ὠραιαὶ ἀγελάδες, ἐκτὸς μόνον ἐὰν κανεῖς, ἀναμιγνύων εἰς ταῦτα τὴν Ἥραν, θέλει νὰ καλύψῃ τὸ ψευδὲς τῆς διηγήσεως διὰ τοῦ μύθου, ὅτι δῆθεν ἡ θεὰ ἐξηγοῦσε τὸ πρᾶγμα διὰ μέσου τοῦ Εὐρυσθέως εἰς τὸν Ἡρακλέα».

Ὁ Πίνδαρος τὸ 480—460 π.Χ. γράφει:

Νεοπτόλεμος δ' ἀπείρω διαπρυσία
βουβόται τόθι πρῶνες ἔξοχος κατάκεινται
Δωδώνῃθεν ἀρχόμενοι πρὸς Ἰόνιον πόρον

δηλαδή: «Ὁ Νεοπτόλεμος δὲ βασιλεύει εἰς τὴν ἀπομακρυσμένην Ἥπειρον ὅπου ὑπάρχουν ἔξοχοι λοφώδεις ἀγελαδότοποι, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν Δωδώνην καὶ φθάνουν ἕως τὸ Ἰόνιον Πέλαγος».

Εἰς τὴν Εἰρήνην τοῦ Ἀριστοφάνους (5ον αἰῶνα π.Χ.) τεύχος 92.5 ἀναγράφεται:

«Περὶ δὲ τῶν λαρινῶν βοῶν Λύκος μὲν ὁ Ρηγίνος ἐν ταῖς πρὸς Ἀλέξανδρον φησὶν ἀπὸ Λαρίνου τινὸς βουκόλου ταύτην αὐτοῦς τὴν προσηγορίαν ἐσηκέναι.....ἐν δὲ τῇ Χαονία φασὶ τοιοῦτους εἶναι βοῦς οὓς καὶ Κεστρίνους (Νότιον τμήμα τῆς Χαονίας) καλοῦσιν».

Ὁ Φώτιος εἰς λεξικὸν Σουΐδου καὶ εἰς λέξιν λαρινοὶ βόες ἀναγράφει:

Οἱ ἐν Ἡπείρῳ ἀπὸ Λαρίνου Βουκόλου κλέψαντος τὰς Ἡραλέους βοῦς, ὡς Λύκος ὁ Ρηγίνος, ὅτι τὰς Γηρῶνην βοῦς ἤλαυνε. Πρόξενος δὲ αὐτὸν τὸν Ἡρακλέα ἀνεῖναι τινὰς τῷ Δωδωναίῳ Διί. Ἀπολλόδωρος δὲ εὐτραφεὶς λαρινούς. Λαρινεῦειν δὲ σιτεύειν.

Ὁ Athenaeus the Deipnosophists IV εἰς στίχον 376 ἀναγοάφει:

«Πεταλίδας δι' αὐτὸς εἶρηκε μεταφέρων ἀπὸ τῶν μόσχων. Οὗτος γὰρ πέτηλοι λέγονται ἀπὸ τῶν κεράτων ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχουσι. Παραπλησίως δὲ τῷ Ἀχαιῷ καὶ Ἐρατοσθένει ἐν Ἀντερινύϊ τοὺς βόας λαρινούς προσηγόρευσε, μεταγαγὼν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν λαρινῶν βοῶν. Οἱ οὕτως ἐκλήθησαν ἢ ἀπὸ τοῦ λαρινεῦεσθαι (ὅπερ ἐστὶν σιτίζεσθαι. Σώφρων «βόες δὲ λαρινεῦονται») ἢ ἀπὸ τινος κόμης ἠπειρωτικῆς Λαρίνης ἢ ἀπὸ τοῦ βουκουλοῦντος αὐτάς. Λαρίνος δ' οὗτος ἐκαλεῖτο».

Ὁ Αἰλιανὸς τὸν 2ον—3ον αἰῶνα π.Χ. εἰς τὸ περὶ ζώων IB 11 Περὶ τοῦ Μελανοῦ Αἰγυπτίου ταύρου: «Μέγιστος δὲ ἦν ἄρα βοῶν οὗτος καὶ ὑπὲρ τοὺς

Χάοντας, οὔσπερ οὖν καὶ λαρινούς καλοῦσι Θεσπρωτοὶ τε καὶ Ἑπειῶται τῆς σπορᾶς τῆς τῶν Γηρυόνου βοῶν γενεαλογοῦντες αὐτούς».

Ὁ Ἀθήναιος, ἐπίσης τὸν 2ον πρὸς 3ον μ.Χ. αἰῶνα (βιβλίον 11 468), ἀναφέρει: «Ἐπιπυροῦ κατέθηκε λέβητα, τὸ ἐπιτήδειον εἰς εὐθετον, τινὲς δὲ τὸ κέρασ. Περὶ δὲ τὴν Μολοσσίδα οἱ βόες ὑπερφυῆ ἱστοροῦνται κέρατα ἔχειν περὶ ὧν τῆς κατασκευῆς Θεόπομπος ἱστορεῖ».

Καὶ ὁ Παλαίφατος περιγράφει τὸ αὐτὸ περιστατικὸν ὡς ἀκολούθως κατὰ τὸν 5ον—6ον μ.Χ. αἰῶνα:

«Εἶχε δὲ Γηρυόνης καὶ βοῶν ἀγέλην θαυμαστὴν ἐφ' ἣν ἔλθων Ἡρακλῆς ἀντιποιούμενος Γηρυόνην ἐκτεινεν. Οἱ δὲ θεόμενοι παρελεύοντες τοὺς βοῦς ἐθαύμαζον. Ἦσαν γὰρ τὸ μὲν μέγεθος μικραὶ, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς ἐπὶ τὴν ὄσφυν μακρὰ καὶ σιμαί, κέρατα οὐκ ἔχουσαι, ὅσῳ δὲ μακρὰ καὶ πλατέα».

Ἐπ' ἐσχάτων μὲ τὸν μῦθον τοῦ Γηρυόνη καὶ τὸν ἀθλον τοῦ Ἡρακλέους ἀσχολεῖται καὶ ὁ Ἰταλὸς Ettore Lepore εἰς τὸ βιβλίον του Ricerche Sull Antico Epiro, Napoli 1962, ὁ ὁποῖος, μετὰ διεξοδικὴν διερεύνησιν τῆς ἀρχαίας βιβλιογραφίας, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐξ Ἑπειροῦ ἤρπασε τὰς λαμπρὰς ἀγελάδας τοῦ Γηρυόνου.

Ἐπιμείναμεν εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ μύθου τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἀγελάδων τοῦ Γηρυόνου ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, διότι διὰ τούτου δίδονται τὰ παλαιότερα στοιχεῖα ἐπὶ τῆς ποιότητος τῆς βοοτροφίας κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην ἐποχὴν. Ἐξ ὅλων τῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου, τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν, φαίνεται ὅτι οἱ προέλληνες κάτοικοι τῆς Ἑπειροῦ (Θεσπρωτοί—Πελασγοὶ) ἤδη πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων ἐξέτρεφον ἐξαιρετικὸν τύπον βοός.

Ἀτυχῶς, ὁ Ἡσίοδος, ὁ ὁποῖος πρῶτος περιγράφει τὸν μῦθον, χαρακτηρίζει τοὺς βοῦς «εὐρυμετώπους», χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ἕτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ τύπου τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου.

Ὁ Καραντούνιας εἰς τὴν ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΖΩΩΝ—Ι ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΒΟΟΣ ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐξετρέφοντο οἱ ἐξῆς τύποι βοός:

- 1) Εἰς Μακρόκερος τύπος τοῦ *Tyrus Macroceros*.
- 2) Εἰς Μακρόκερος τύπος τοῦ *Tyrus Primigenius*.
- 3) Εἰς βραχύκερος τύπος τοῦ *Tyrus Brachyceros*.
- 4) Εἰς ὑβοφόρος τύπος τοῦ *Tyrus Zebu*.

Τὰ εὐρυμέτωπα ζῶα τοῦ Γηρυόνου φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἦσαν τοῦ τύπου *Primigenius* ἢ *Tyrus Macroceros*. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Παλαίφατος, κατὰ τὸν 5ον πρὸς 6ον αἰῶνα μετὰ Χριστόν, δίδει λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου, γράφων: «Ἦσαν γὰρ τὸ μὲν μέγεθος μικραὶ, ἐπὶ δὲ κεφαλῆς ἐπὶ ὄσφυν μακρὰ καὶ σιμαί, κέρατα οὐκ ἔχουσαι, ὅσῳ δὲ μακρὰ καὶ πλατέα». Δεχόμενοι τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ Παλαίφατου ὡς ὀρθήν, θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι, πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Καραντούνια ἀναγραφέντων τύπων βοῶν ἐκτρεφόμενων ἐν Ἑλλάδι, θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε καὶ ἕτερος τύπος ἀκεράτου μικροσώμου βοός *Tyrus Aceratos* εἰς τὴν Ἑπειρον.

Τοῦτο ὁμῶς οὐδαμῶθεν διαπιστοῦται ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν γραπτῶν ἢ μνημείων. Ἐπίσης, ἡ περιγραφὴ τοῦ Παλαίφατου δίδεται τὸν 5ον πρὸς 6ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ ἐπομένως 1500 χρόνια τοῦλάχιστον βραδύτερον καὶ, ἐπομένως, ὡς μοναδικὴ μαρτυρία εἶναι ἀμφισβητήσιμος τοσοῦτω μᾶλλον ὅσον ὁ Παλαίφατος χαρακτηρίζεται καὶ ὡς παραδοξογράφος, λόγῳ τῶν ἀνακριβειῶν του.

Ἀντιθέτως πρὸς αὐτόν, ὁ παλαιότερος Ἀθήναιος, χαρακτηρίζει γράφων: «οἱ βόες ὑπερφυῆ ἱστοροῦνται κέρατα ἔχειν περὶ ὧν τῆς κατασκευῆς Θεόπομπος ἱστορεῖ».

Ἐπομένως, συνδυάζοντας τὸ «εὐρυμετώπους» τοῦ Ἡσιόδου μὲ τὰ «ὕπερφυῆ κέρατα» τοῦ Ἀθηναίου, καταλήγομεν εἰς τὸ ὀριστικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ φυλὴ τῶν ὑπὸ τοῦ Γηρύνου ἐκτρεφόμενων βοῶν θὰ ἦτο φυλὴ τοῦ τύπου *Primitivigenius*, τὰ ἄρρενα τῆς ὁποίας εἶναι εὐρυμέτωπα καὶ μακροκέρατα.

Μετὰ τὸ 1000 π.Χ., τόσον εἰς τὴν Ἠπειρον ὅσον καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἐμφανίζεται καὶ ἐξαπλοῦται ὁ τύπος τοῦ βραχυκερατικοῦ βοῦς (*Bos Taurus Brachyceros*).

Πιθανῶς ὁ βραχυκερατικὸς βοῦς ἐνεφανίσθη εἰς τῆς Ἠπειρον μὲ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Δείγματα τοῦ βοῦς αὐτοῦ ἔχομεν εἰς τὸ Πυρρικὸν νόμισμα «Ἀπειρωτῶν». Ὁ εἰκονιζόμενος βοῦς τοῦ νομίσματος τούτου ὑπῆρξε καὶ σύμβολον τῆς VIII Μεραρχίας Ἠλείου κατὰ τὸ 1946—1950.

Ὁ Ἀριστοτέλης (335—323 π.Χ.) γράφει, ὅτι εἰς τὴν Ἠπειρον ἐκτρέφονται, λόγῳ τῶν ἀρίστων λειβαδιῶν τῆς, ἀγελάδες ἀποδίδουσαι $1\frac{1}{2}$ ἀμφορέα ἤτοι 18 ὀκάδας γάλακτος ἡμερησίως.

Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει εἰς τὴν «Ζῶων Ἱστορίαν» (βιβλ. III Κεφ. XVI) 7:

«Αἱ δὲ Ἠπειρωτικαὶ βόες αἱ μεγάλαὶ βδάλλονται ἐκάστη ἀμφορέα καὶ τούτου τὸ ἥμισυ κατὰ τοὺς δύο μαστούς, ὁ δὲ βδάλλων ὀρθὸς ἔστηκεν ἢ μικρὸν ἐπικύπτων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἂν ἐφικέσθαι καθήμενος. Γίνεται δ' ἔξω ὄνου καὶ τᾶλλα μεγάλα τετράποδα ἐν τῇ Ἠλείῳ, μέγιστοι δὲ οἱ βόες καὶ οἱ κύνες, νομῆς δὲ δέονται τὰ μεγάλα πλείονος· ἀλλ' ἔχει πολλὴν ἢ χῶρα τοιαύτην εὐβοσίαν καὶ καθ' ἐκάστην ὥραν ἐπιτηδείους τόπους. Μέγιστοι δὲ οἱ τε βόες εἰσὶν καὶ τὰ πρόβατα τὰ καλούμενα Πυρρικά, τὴν ἐπωνυμίαν ἔχοντα ταύτην ἀπὸ Πύρρου τοῦ Βασιλέως».

Τὸ ὑπὸ τοῦ Τσουμῆ ὑποστηριζόμενον, ὅτι ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ ὡς ἄνω χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶναι ἀκριβής, δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ πρῶτος Πύρρος ἢ Νεοπτόλεμος ὡς βασιλεὺς τῆς Ἠλείου εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς Δηϊδαμείας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σκύρου Λυκομήδους. Ὁ πρῶτος αὐτὸς Πύρρος ἔζησε τὴν ἐποχὴν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ἐπολέμησε καὶ διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ ἔλαβεν ὡς ἔπαθλον τῆς ἀνδρείας του τὴν Ἀνδρομάχην.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου τοῦ πρώτου, ἐβασίλευσεν ὁ Πύρρος ὁ δεύτερος. Οὕτω, γράφων ὁ Ἀριστοτέλης (335—323 π.Χ.) περὶ Πυρρικών προβάτων δὲν ἐννοεῖ τὸν μέγαν Πύρρον (297—272 π.Χ.), ὅστις εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ τὸν Πύρρον τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον, ἐξ ὧν ἔλαβον προφανῶς τὴν προσωνυμίαν τὰ Πυρρικά πρόβατα.

Τὴν σημασίαν, ἣν εἶχεν ἡ βοοτροφία, καταδεικνύει καὶ τὸ κάτωθι χωρίον τοῦ Πλουτάρχου «ΠΥΡΡΟΣ» 385 - 5: «Ἐνταῦθα δὴ Γέλων, ἀνὴρ πιστὸς Νεοπτολέμῳ δεξιόσάμενος φιλοφρόνως τὸν Πύρρον ἐδωρήσατο βοῶν ἀροτήρων δυοὶ ζεύγεσι».

Τὸ ἴδιον ἀναφέρει ἀργότερον καὶ ὁ Ἀριανὸς γράφων: «Εἶδα δὲ ἐγὼ καὶ εἰς τοῦτο ἔτι τὴν Ἠπειρον ταύτην τὴν εὐβοτον καὶ βοῦς τρέφουσιν καλλίστους». Ἐπίσης ὁ Πίνδαρος εἰς Νεομενίχην (IV στίχος 50) καὶ ἐξῆς χαρακτηρίζει τοὺς Ἠπειρώτας «Βουτρόφους πρῶνας ἐξόχους».

Ἡ ἐκτροφή τῶν ἀρίστων τούτων ζῶων προϋποθέτει, διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, πλὴν τῆς πείρας ἐπὶ τῆς ἐκτροφῆς τοῦ ἐμψύχου ἀνθρωπίνου ὕλικου, καὶ ὑπαρξίν καλῶν καὶ ἀρίστων λειμώνων.

Πράγματι, ἅπαντα ἡ ὄρεινὴ Ἠπειρος εἶχε πλήρη δασοκάλυψιν καὶ οὕτω τὰ ὑψίπεδα, αἱ κοιλάδες ἀπορροῆς τῶν ποταμῶν καὶ αἱ πεδιάδες τῆς παραλίας ἦσαν γονιμώτατα καὶ εὐφορώτατα.

Ἡ διαίτα τῶν ὑδάτων ἦτο κανονικὴ καὶ οὐχὶ χειμαρρώδης καὶ δὲν ὑπῆρχον

τὴν περίοδον αὐτὴν διαβρώσεις τοῦ ὄρεινου ὄγκου καὶ ἔλη καὶ τέλματα εἰς τὰς πεδιάδας. Ἐνδεικτικῶς σημειώνεται, ὅτι ἡ Παμβώτις λίμνη ἀναφέρεται τὸ πρῶτον τὸ 1000 περίπου μ.Χ., ἐνῶ τὸ ἔλος Λαψίστης εἶναι προσφάτου προελεύσεως.

Ἡ πρώτη ποιοτικὴ κάμψις τῆς ἡπειρωτικῆς κτηνοτροφίας ἀρχίζει τὸ 167 π.Χ. κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἐπὶ Παύλου Αἰμίλιου: «Τῶν δ' οὖν Ἠπειρωτῶν ἑβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος φησὶν ἀνατρέψαι Παῦλον τὸν Αἰμίλιον, πέντε δὲ καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἕξανδραδαποδίσασθαι».

Οὗτος, ἀφοῦ ἠχμαλώτισεν 150.000 κατοίκους καὶ ἐπώλησε τούτους ὡς δούλους, μετὰ τῶν πολυτίμων κειμηλίων καὶ ἀγαλμάτων, μεταφέρει εἰς Ρώμην τὰ πολυτιμώτερα ἄτομα τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου, ἐνῶ παραλλήλως ἀρχίζει ἡ δῆσις, καταστροφή καὶ κοπή τῶν πολυτίμων δασῶν τῆς Ἠπείρου.

Ἡ καταστροφή, ἣν ὑπέστη ἡ Ἠπειρος ἐκ τῶν Ρωμαίων ἦτο τοιαύτη, ὥστε βραδύτερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος (β' ἡμισυ τοῦ Α' π.Χ. αἰῶνος), ὡς οὗτος λέγει, ἅπασα ἡ χώρα ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἔρημος. Τόση εἶναι ἡ παρακμὴ τοῦ Ἠπείρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος, ὥστε οὗτος γράφει: «Ἐστρατοπεδεύουσιν αὐτοῖς Ρωμαῖοι τοῖς οἴκοις, κατασταθέντες ὑπ' αὐτῶν (τῶν Ἠπειρωτῶν) δυνάσται».

Βραδύτερον καὶ κατὰ τὸ 31 π.Χ., μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀκτίου, ἀρχίζει ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Νικοπόλεως, ἡ ὁποία ἐξελιχθεῖσα εἰς πόλιν 300.000 κατοίκων, ἀπήτησε διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μεγάλης ποσότητος ξυλείας.

Τὰ ἰδρυθέντα ἐπίσης ἐκεῖ μεγάλα αὐτοκρατορικὰ ναυπηγεῖα ἐχρησιμοποίησαν ἀφθόνως τὴν ἡπειρωτικὴν ξυλείαν καὶ ἤρχισαν προκαλοῦντα τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀπογυμνώσεως τῶν ἡπειρωτικῶν ὀρέων καὶ τὴν ὑποβάθμισιν τοῦ τοπίου. Ἀκολουθοῦν ἐν συνεχείᾳ μετὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα αἱ διάφοροι ἐπιδρομαὶ βαρβάρων φυλῶν, αἵτινες ὑποβαθμίζουν συνεχῶς τὸ τοπίον διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ πολυτίμου ἐμπύχου ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ καὶ τῆς ἀποφιλώσεως τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν ἐκ τῆς δασικῆς χλωρίδος, προκαλοῦσαι οὕτω τὴν συνεχῆ ὑποβάθμισιν τοῦ χώρου. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, παρετηρήθη μία βραδείας μᾶλλον διαρκείας ἀναζωπύρωσις τῆς οἰκονομίας τῆς Ἠπείρου καὶ σχετικὴ βελτίωσις τῶν συνθηκῶν, πλὴν ὁμως καὶ αὕτη δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολὺ καὶ ἡ χώρα περιπίπτει εἰς τὴν μακροαῖωνα Ὀθωμανικὴν κατοχὴν.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἠπειρον ὁ τιμαριοκρατισμός, ὁ ὁποῖος διετερήθη μέχρι τοῦ 1319, καθὼς φαίνεται ἐκ Χρυσοβούλλου Ἀνδρονικίου τοῦ Πρεσβυτέρου. Ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦτο εὔρε τὴν Ἠπειρον ἡ τουρκικὴ κατοχὴ (1431). Τὸ σύστημα διετερήθη καὶ ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κατοχὴν (Ζιαμέτια, Τιμάρια καὶ σπαχιλίκια).

Ἐπιλέγοντες οἱ ξένοι καὶ ἐλάχιστοι ἐντόπιοι τσιφλικοῦχοι τὸ ἀκοπώτερον, ταχύτερον καὶ βεβαιότερον κέρδος, προετίμων τὴν μεταβολὴν τῶν ἀγρῶν εἰς λειμῶνας καὶ οὕτω βαθμηδὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πεδινῶν γονίμων τμημάτων μετεβλήθη εἰς λειμῶνας καὶ βοσκάς.

Τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον ἅπασαι αἱ πεδινὰ γαῖαι περιέρχονται εἰς τὸν κατακτητὴν καὶ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς συνωστίζεται εἰς τοὺς ὄρεινους ὄγκους, ὅπου προσπαθεῖ νὰ ἐπιβιώσῃ ὀργανῶντων ὀρθολογιστικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν.

Ἐκεῖ, ἐπίσης, καταφεύγουν καὶ τὰ ζωηρὰ στοιχεῖα τῆς φυλῆς «οἱ Σαρακατσαναῖοι» ὡς νομάδες κτηνοτρόφοι, ὀργανούμενοι εἰς τσελιγκάτα ἢ ἐκπατρίζονται μεταναστεύοντα. Ἡ τύχη τῶν γεωργῶν τῶν πεδινῶν τμημάτων καθίσταται ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τραγικωτέρα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ληστρικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ξένων καὶ ἐνίων ἐντοπίων φεουδαρχῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ πλημμύραι καὶ αἱ κατακλύσεις καθιστοῦν τὴν παραγωγὴν τῶν λίαν προβληματικὴν καὶ καταστρέφουν τὴν ὑγει-

αν των διὰ τῆς ἐλονοσίας, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην φθοροποιὸν δύναμιν τοῦ πεδινοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, λόγω τῆς ἀπογυμνώσεως τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν ἐκ τῆς δασοκαλύψεως. Στιγμιαίαν ἀναλαμπὴν βραχείας διαρκείας ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὸ 1800 - 1820 δεσποτεία τοῦ Ἀλῆ Τεπελενῆ, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν σκληρότητα τῶν μέτρων του, δέον νὰ θεωρηθῆ ὅτι, κατὰ τὸ διάστημα τῆς διοικήσεώς του, ἐτόνωσε τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἠπείρου διὰ τοῦ ὀδικοῦ δικτύου καὶ τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν κλπ. ἔργων, τῆς ἐμπεδωθείσης ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην.

Τὸ 1805 ὁ Rouqueville (Γενικὸς Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις) γράφει εἰς τὸ Voyage dans la Grece Epire: «Ζωϊκὸν κεφάλαιον: Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Ἡρόδοτον, τὰ ἐκτρεφόμενα ἐν Ἠπείρῳ ζῶα ἦσαν λίαν μεγαλόσωμα. Κατ' αὐτὸν οἱ ἵπποι καὶ οἱ βόες ἦσαν μεγαλόσωμα, ὑγιᾶ, ζωηρὰ καὶ ἀπετέλουν τὰς καλλιτέρας φυλὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Πόσον ὁμως μετεβλήθησαν τὰ πράγματα σήμερον! Τὰ βοοειδῆ εἶναι ἰσχνά, ἀκάθαρτα καὶ μᾶλλον ἀνοικτοῦ χρώματος, μικρόσωμα καὶ κατάλληλα μόνον διὰ τὴν ἄρωσιν τῶν ἐλαφρῶν γαιῶν τῆς Θεσπρωτίας. Τὸ κρέας των εἶναι σκληρὸν καὶ τόσον κακῆς ποιότητος, ὥστε τοῦτο καταναλίσκεται μόνον ὑπὸ τῶν φρουρῶν τῶν Ἰονίων Νήσων ἢ, ἀνοχῆ μερικῶν ἐλεγκτῶν, διατίθεται εἰς τὴν ἀγοράν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, ὁ Smart Hughes εἰς τὸ βιβλίον του «Travel in Sicily, Greece and Albania» γράφει περίπου τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ εἶδους τῶν ἐκτρεφόμενων ἐν Ἠπείρῳ βοοειδῶν.

Ἡ ἐπομένη ἑκατονταετία, μετὰ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν συνεχιζομένην ἀδράνειαν τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως. Καθ' ὅλην τὴν μακαραίωνα περίοδον ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (167 π.Χ.) καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως (1913), ἡ ἀγελαδοτροφία τῆς συνεχῶς ὑποβαθμίζεται, ἀκολουθοῦσα τὴν γενικὴν ὑποβάθμισιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου. Αἱ περίφημοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Πυρρινικαὶ ἀγελάδες, αἱ ἀποδίδουσαι 18 ὀκάδας γάλακτος καὶ ἔχουσαι ἐμφάνισιν ὁμοίαν πρὸς τὴν σημερινὴν φαιᾶν ἀγελάδα τῶν Ἀλπεων, ὑποβαθμίζονται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν εἴκοσι τούτων αἰῶνων εἰς τὸν πρωτόγονον βραχυκερατικὸν ἡπειρωτικὸν βοῦν, τὸν ὁποῖον θὰ περιγράψωμεν κατωτέρω καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ζῶον 200 χλγ. ζῶντος βάρους καὶ ἀποδόσεως 4 χιλιογράμμων γάλακτος ἡμερησίως. Λόγω τοῦ Τιμαριωτικοῦ καὶ Φεουδαρχικοῦ συστήματος, τοῦ ἐπικρατήσαντος καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον, οἱ συνεχῶς μειούμενοι κολλῆγοι καλλιερῶνται τῶν πεδινῶν περιοχῶν τῆς Ἠπείρου διατηροῦν ὡς βοοειδῆ ὀλίγας ἀγελάδας ἢ καὶ βουβάλους, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν κυρίως διὰ διασφάλισιν ἀροτῆρων βοῶν καὶ τὸν ἀπαραίτητον ἀριθμὸν βοῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν των. Ὅπου οἱ Φεουδάρχει ἐνεργοῦν αὐτοκαλλιέργειαν, διατηροῦν ἐπίσης ὡς ζῶα ἐργασίας βοῦς καὶ μάλιστα τῆς φυλῆς τῶν στεππῶν, αἵτινες εἶναι πλέον κατάλληλοι διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν βαρέων ἐδαφῶν τῶν προσχωματικῶν πεδιάδων. Εἰς πολλὰς πεδινὰς περιοχάς, ὅπου ὑπάρχουν ἐκτεταμέναι βαλτώδεις περιοχαί, οἱ Φεουδάρχει ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι τούτων ἐκτρέφουν ἐλευθέρως ἐν τῷ βάλτῳ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀγελάδων, αἵτινες ἀναπαράγονται ἐλευθέρως ἐν τῇ βαλτώδει περιοχῇ. Εἰς ἡλικίαν 3 ἐτῶν συλλαμβάνονται μὲ λᾶσα οἱ ἐλευθέρως μέχρι τότε διαβιοῦντες ἄρρενες μόσχου, οἵτινες ἐκτομούμενοι χρησιμοποιοῦνται ὡς ζῶα ἐργασίας. Αἱ μοσχίδες συλλαμβανόμεναι εἰς τὴν ἰδίαν ἡλικίαν πωλοῦνται εἰς κολλῆγους, οἵτινες χρησιμοποιοῦν ταύτας δι' ἀναπαραγωγὴν καὶ δι' ἐργασίαν. Ἡ γαλακτοπαραγωγὴ τῶν ἀγελάδων τούτων εἶναι λίαν χαμηλὴ καὶ δίδουν γάλα μόνον ἐφ' ὅσον θηλάζει ὁ μόσχος. Ἡ κρεατοπαραγωγὴ τῶν ἀγελάδων (κρέας μόσχων, κρέας ὑπερηλίκων ἀρρένων καὶ θηλέων ζῶων) δὲν ἐκτιμᾶται σοβαρῶς παρὰ τῶν γεωργῶν καὶ βαθυμηδῶν καὶ ὀλίγον κατ'

δλίγον δημιουργείται εύρωστα παραδόσεις, βάσει της οποίας τὸ κρέας τῶν βοοειδῶν δὲν καταναλίσκεται ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς ὑπαίθρου. Ὑπερήλικα ἄτομα τῆς ὑπαίθρου ἀκόμη καὶ σήμερον ἀρνοῦνται τὴν κατανάλωσιν κρέατος βοοειδῶν, μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι «ἡ γελάδα καὶ τὸ βόϊδι εἶναι ζωντανὰ γιὰ δουλειὰ καὶ ὄχι γιὰ κατανάλωσι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο». Ἦδη, μέχρι καὶ τοῦ 1935, ποσοστὸν πλέον τοῦ 30% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατιωτῶν τῶν ἠπειρωτικῶν συνταγμάτων ἤρνεϊτο τὴν κατανάλωσιν τοῦ βοείου κρέατος τοῦ συσσιτίου, τὸ ὁποῖον ἐδίδετο μίαν φορὰν τὴν ἐβδομάδα.

Εἰς τὴν ὄρεινὴν ἐπίσης περιοχὴν διητηρεῖτο παρὰ τῶν γεωργῶν περιορισμένος ἀριθμὸς ἀγελάδων μικροσώμων, μὲ κύριον σκοπὸν τῆς ἐκτροφῆς τὴν ἐργασίαν αὐτῶν τούτων τῶν ἀγελάδων καὶ βοῶν ἐργασίας καὶ τὴν διασφάλισιν γάλακτος καταναλισκομένου ὑπὸ ἀσθενῶν κυρίως κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχε γάλα προβάτων ἢ αἰγῶν, ὡς καὶ τὴν παραγωγὴν βουτύρου.

Τὰ μεγάλα ἐπίσης τσελιγκᾶτα, διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν τμημάτων τῶν βοσκῶν τῶν ὑπεφερόντων ἐξ ὑπερβολικῆς ὑγρασίας τόσον εἰς τὰς θέρετρα ὅσον καὶ εἰς τὰ χειμαδιὰ (γελαδοτόπια) καὶ ὅπου φύονται χονδροειδεῖς ὑδροχαρεῖς πόαι, διατηροῦν ἓνα ἀριθμὸν ἀγελάδων, τὸ γάλα τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖται εἰς μικρὸν ποσοστὸν πρὸς ἀνάμιξιν τοῦ προβείου τοιούτου, διὰ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς παρασκευαζομένους σκληροὺς τυροὺς ἓνα ἐλαφρὸν ὑποκίτρινον χρῶμα.

Αἱ ὡς ἄνω περιγραφεῖσαι συνθῆκαι, περιώριζον τὸν ρόλον τῆς ἀγελαδοτροφίας σημαντικῶς. Ἀπὸ τοῦ 1930 ὁμως καί, κυρίως μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἀνταρτο- (1950), μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων, ὁ ρόλος τῆς ἀγελαδοτροφίας συνεχῶς αὐξάνεται, διότι αὐξάνει σοβαρῶς ἡ καθ' ὄλον τὸ ἔτος κατανάλωσις νωποῦ ἀγελαδιανοῦ γάλακτος καὶ ἡ ζήτησις τοῦ κρέατος μόσχου καὶ βοῶν αὐξάνει μὲ τόσον ταχὺ ρυθμὸν, ὥστε ἡ τιμὴ αὐτοῦ συνεχῶς νὰ ἀνέρχεται καὶ ἡ ζήτησις τῶν κρεάτων τούτων νὰ καθίσταται καθ' ἑκάστην ἐντονωτέρα. Αἱ συνθῆκαι αὗται ἐπέδρασαν ἤδη ἀρκετὰ εὐνοικῶς, ὥστε νὰ ἔχη ἐπιτευχθῇ ἤδη σοβαρὰ βελτίωσις τῆς ποιότητος τῶν ἐκτρεφομένων βοοειδῶν, ἧτις ἀνεκόπη μόνον διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα κατὰ τὸ 1960 - 1961, λόγῳ ἀθρόας εἰσαγωγῆς κρέατος μόσχων καὶ βοῶν ἐκ γειτονικῶν χωρῶν εἰς χαμηλὰς τιμὰς, γεγονόςς τὸ ὁποῖον προεκάλεσε μίαν βραχεῖαν κάμψιν τῆς βελτιώσεως τῆς ἀγελαδοτροφίας μας. Ἐκτοτε ὁμως ἔχουν διαμορφωθῆ καὶ πάλιν ἱκανοποιητικαὶ τιμαὶ τῶν προϊόντων τῆς βοοτροφίας, ὥστε νὰ εὐνοῖται ἡ περαιτέρω βελτίωσις τῆς ἀγελαδοτροφίας.

Σοβαρῶς ὑπεβोधῆθη τὴν ποιοτικὴν βελτίωσιν τῆς ἀγελαδοτροφίας τοῦ χώρου τῆς Ὑ.Π.Α.Η. ἢ ὑπὸ τῶν Ὑπερησιῶν τοῦ Πραγράμματος Ἠπειροῦ εἰσαγωγὴ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ 1.500 περίπου γαλακτοφόρων ἀγελάδων τῆς φυλῆς «Φαῖα τῶν Ἄλπεων» ἐξ Αὐστρίας καὶ Γιουγκοσλαβίας καὶ 250 ἀγελάδων φυλῆς λευκομέλανος Ὀλλανδίας ἐκ Δανίας καὶ 70 ἀγελάδων περίπου φυλῆς Τζέρσεϋ. Ἡ ἀνέγερσις ἐπίσης τυροκομείων βιομηχανικῆς μᾶλλον μορφῆς εἰς Καλπάκι, Κόνιτσαν, Κέρκυραν, Φιλιάτες καὶ Ἰωάννινα συμβάλλει σοβαρῶς εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ γάλακτος τῶν ἀγελάδων, ἐνῶ ἡ ἀνέγερσις ζωαγορᾶς καὶ Σφαγείων εἰς Ἰωάννινα, ὡς καὶ ἡ ὀργάνωσις γενεαλογικοῦ βιβλίου τῆς φυλῆς «Φαῖα τῶν Ἄλπεων» θέλει μεγάλως συμβάλῃ τόσον εἰς τὴν καλλιτέραν ἀξιοποίησιν τοῦ κρέατος ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ὀργάνωσιν καὶ ἐμπορίαν τῶν ὡς ζῶων ἀναπαραγωγῆς ἐκποιουμένων καθαροαίμων μόσχων καὶ μοσχίδων τῶν εὐγενῶν φυλῶν.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΣΤΑ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Για την προσωπικότητα του δασκάλου, πολλά έχουν γραφή και γράφονται, και περισσότερα ακόμη λέγονται από ειδικούς και μη ειδικούς. Άλλωστε, ο καθένας έχει το δικαίωμα και το καθήκον να κρίνει το δάσκαλο των παιδιών του, το μορφωτικό οδηγό της νέας γενιάς της πατρίδος του.

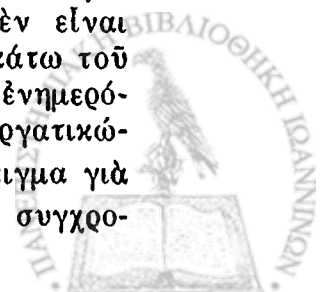
Συνήθως, ακολουθείται στις περιπτώσεις αυτές ο πιο εύκολος και σίγουρος τρόπος για να υποδείξουμε την τέλεια προσωπικότητα του δασκάλου: καταγράφουμε σε μια κλίμακα όλη τη σειρά των αρετών με τις οποίες οφείλει να κοσμεῖται ο ιδεώδης δάσκαλος και, λίγο πιο πέρα κατά τάξη και βαθμό, τη σειρά των κακιών που πρέπει ν' αποφεύγει. Και ύστερα, ακριβολόγοι καθώς είμαστε, μπορούμε εύκολα να μετρούμε στον κάθε δάσκαλο το ποσό των αρετών που κατέχει και ανάλογα να βαθμολογούμε την προσωπικότητά του.

Φυσικά, η φύση του επαγγέλματος απαιτεί όσο το δυνατόν τελειότερη ηθική προσωπικότητα, επιστημονικές ικανότητες και τεχνικές ακόμη δεξιότητες. Γιατί, δυστυχώς, για το δάσκαλο του Δημοτικού Σχολείου, δε συμβαίνει το ίδιο με ό,τι σε άλλα επαγγέλματα ή επιστημονικούς κλάδους. Ήμπορεί να ευδοκιμήσει θαυμάσια ο καλός φιλόλογος, όταν έχει γερή κατάρτιση στα γράμματα της ειδικότητός του, ή ο ειδικός γιατρός ή ο τεχνίτης που χειρίζεται επιδέξια και αποδοτικά το εξάρτημα της μηχανής του.

Ο δάσκαλος, όμως, οφείλει να ξαίρει απ' όλα, να είναι προικισμένος με δεξιότητες τεχνικές και καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα. Για κανένα μὴν εἰπῆτε ότι είναι ἄριστος δάσκαλος. Εκείνος που κινεί ἄνετα τὴν τάξη του, δὲ βιάζει τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν του, μήτε βαρύνει ἄσκοπα τὸ μυαλό τους, ἐνημερώνεται σὴν ἐπιστῆμη τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ ἐκτελεῖ ὑποδειγματικὰ τὸ σχολικὸ του ἔργο, μὴ βιάζεστε νὰ εἰπῆτε ότι εἶναι ὁ ιδεώδης δάσκαλος.

Κάποια ἀτέλεια θὰ ἔχει κι' αὐτός, πού στὴ σχολικὴ πράξη σὲ σύγκριση μὲ τὰ γειτονικά του σχολεῖα, διακρίνεται ἀμέσως.

Ίσως νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τραγουδήσει καλά. Ὅταν ἀνοίγει τὸ στόμα του εἶναι ἐκνευριστικὰ παράφρωνος. Ἐδῶ κάτι χωλαίνει στὴ σχολικὴ ζωὴ, σὲ σχολικὲς γιορτές, σὲ ἐκδρομές. Ὁ ἄλλος δάσκαλος μπορεῖ νὰ ἔχει μόρφωση θεωρητικὴ μεγάλη. Γράφει καὶ διαβάζει. Εἶναι ἄριστος σὲ ἐκπαιδευτικὰ συνέδρια καὶ ὑποδειγματικὸς στὴ διδασκαλία του. Μὴ νομίζετε, ὅτι ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνο θὰ ἔχει τὸ ὑποδειγματικώτερο σχολεῖο. Κάτι δὲν πάει καλά ὅπωςδήποτε καὶ ἐδῶ. Ίσως νὰ ὑστερεῖ φοβερὰ σὲ τεχνικὲς δεξιότητες. Νὰ μὴν ἔχει ἰδέα ἀπὸ σχολικὸ κῆπο καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ σχολείου του νὰ εἶναι ἀπελπιστικὰ γυμνὴ καὶ ἄχαρη. Δὲν εἶναι καθόλου σπάνιο τὸ φαινόμενο, νὰ συναντοῦμε δασκάλους μέτριους ἢ κάτω τοῦ μετρίου σὲ ὅλα: σὲ τὴν ἠθικὴ τους ἀκεραιότητα, σὲ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἐνημερότητα, σὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ τους ἐπίδοση, πού νὰ εἶναι ὅμως ἐξαίρετοι, ἐργατικώτατοι, πρακτικοὶ ἄνθρωποι. Τὸ σχολεῖο τους μὴ ὕαση πολιτισμοῦ, ὑπόδειγμα γιὰ μάθηση καὶ πολιτιστικὴ ἄνοδο τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς τους, μὲ τίς συγχρο-

νισμένες ἐγκαταστάσεις καθαριότητας καὶ ὑγιεινῆς καὶ ἀγροτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπέτυχε ὁ δάσκαλος αὐτός; Ἄς μὴ ἐνθουσιαστοῦμε καὶ εἰποῦμε καὶ πάλι τὸν ἀπόλυτο λόγο. Γιατί, παρ' ὄλες αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες, ὁ ἀντιπνευματικὸς ἄνθρωπος, ποῦ δὲ διαβάξει ποτὲ ἓνα βιβλίο, ποῦ δὲν ἔχει βαθύτερες πνευματικὲς ἀνησυχίες, δὲ μπορεῖ νὰ συλλάβει, ὅσο καὶ νὰ τὸ θέλει, τὸ συνθετικὸ δρᾶμα τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, οὔτε θὰ μπορέσει ποτὲ στὴ διδακτικὴ του ἐπικοινωνία μὲ τὸ παιδί, νὰ ἐξαρθῆ πάνω ἀπὸ τὴ ρουτίνα καὶ νὰ νοιώσει τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ παιδί. Θὰ εἶναι μέσα στὴν τάξην του, τὶς ὥρες τῆς διδασκαλίας, ὁ φτωχὸς ἐπαγγελματίας ποῦ ἐκτελεῖ εὐσυνείδητα τὸ καθῆκον του καὶ προσφέρει τὶς τυποποιημένες γνώσεις τῶν ἐγχειριδίων.

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία, ἃς ἐπισημάνουμε τὸ εὐαίσθητο σημεῖο, ὅπου δοκιμάζεται μέρα καὶ νύχτα ἡ ψυχὴ τοῦ πολὺ εὐσυνείδητου δασκάλου, σὰν βλέπει ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνει τὸ τέλει ἔργο, νὰ ὑποτάξει ἀδυναμίες τοῦ σώματος καὶ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ νὰ φθάσει σὲ μιὰ ἰδεατὴ τελειότητα. Κάτι θὰ τοῦ λείπει, ἴσως μιὰ λεπτομέρεια, ἀπαραίτητη ὅμως στὸ ἔργο του. Εἶναι ἑλλείψεις ποῦ δὲ βελτιώνονται οὔτε μὲ τὴ γνώση, οὔτε μὲ τὴν ἀσκήσιν. Μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἔμφυτη ἱκανότητα. Ἐνα ἰδιαίτερο ταλέντο. Καὶ ὅμως ὁ δάσκαλος αὐτός, τρώει τὴν ψυχὴν του καὶ περνᾷ ἐσωτερικὴ ψυχικὴ δοκιμασία, ποῦ σπάνια μπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ σὲ ἄλλους ἐπαγγελματικὸς ἢ ἐπιστημονικὸς κλάδους. Συμβαίνει αὐτό, στὸ δάσκαλο τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ποῦ ἡ φύσιν τοῦ ἔργου του ἀπαιτεῖ νὰ κλείνῃ σὲ μικρογραφία ὅλον τὸν κόσμον μέσα του σὲ ἰδεώδη, σὲ ἱστορία, σὲ πολιτισμὸ, σὲ λαϊκὴν ψυχὴν, σὲ ἐπιστήμην, σὲ ἀσκήσιν καὶ σωματικὲς ἱκανότητες.

Συνήθως προσέχουμε μόνο τὶς δραματικὲς περιπτώσεις τοῦ τεχνίτη ποῦ ἀγωνίζεται σκληρὰ νὰ δαμάσῃ τὴν ὕλην στὰ ὁράματα τοῦ νοῦ του καὶ ὅμως αὐτὴ δὲν ὑποτάσσεται στὰ σχέδιά του καὶ ζαναρχίζει πάλι καὶ πάλι ἢ τοῦ ποιητῆ, ποῦ μάταια προσπαθεῖ νὰ ἐναρμονίσει τὸ λόγο μὲ τὶς ἰδέες ἢ τὶς φευγαλέες ψυχικὲς του διαθέσεις, καὶ ὅμως ἔξ ἴσου ἢ περισσότερο δραματικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ μοναχικοῦ δασκάλου, ποῦ βλέπει τὸ ἔργο του πάντα λειψό, κάτι νὰ τοῦ λείπει, ποτὲ νὰ μὴ πλησιάζῃ τὴν τελειότητα ποῦ σχεδιάζει μὲ τὸ νοῦ του.

Ὅταν ἐξετάζουμε λοιπὸν τὴν προσωπικότητα τοῦ δασκάλου ἃς μὴ ἀκολουθοῦμε τὸν εὐκόλον δρόμον: Δηλαδή νὰ παρουσιάσουμε τὸ συμπληρωμένο καὶ μεθοδικὸ συνταγολόγιον καὶ νὰ ἡσυχάζουμε ὅτι ἐκτελέσαμε τὸ καθῆκον μας, τὸ ὀδηγητικὸν μας ἔργο. Καλύτερα θὰ εἶναι νὰ κάνουμε κάτι ἄλλο: Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὶς σύγχρονες μεταπολεμικὲς συνθήκες τῆς πολιτικῆς κοινωνικῆς, καὶ οἰκονομικῆς πραγματικότητος, νὰ ἐπισημάνουμε τὶς βασικὲς καὶ κυρίαρχες ἰδέες, ποῦ θεμελιώνουν τὰ ἰδεώδη τῆς ἀγωγῆς, ποῦ συμπυκνώνουν τὶς μορφωτικὲς ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνίας καὶ δημιουργοῦν τὸν κατάλληλον ψυχικὸν ἐξοπλισμὸν στὸν νεὸν τῆς ἐποχῆς μας, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ σταθῇ ἱκανός, αἰσιόδοξος, δημιουργικὸς μέσα στὸ στίβον τοῦ ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

1. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρίδα, ὡς γενέθλια γῆ καὶ κοινὴ φυλετικὴ μοῖρα, ἃς εἶναι ἡ πρώτη καὶ κυρίαρχη ἰδέα, τὸ στέρεον καὶ πλατὺ ἀγκωνάρι, ποῦ θ' ἀκουμπήσῃ μὲ ἀσφάλεια ὁ δάσκαλος τοῦ σημερινοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου.

Ἄς μὴ βιασθῇ ὅμως κανεὶς νὰ διαμαρτυρηθῇ ἢ νὰ συμφωνήσῃ γιὰ τὴν ἀναβίωσιν ὑπερβολικῶν σωβινιστικῶν ἀντιλήψεων. Ἀπὸ τότε ποῦ ἔπεσε ἡ πρώτη ἀτομικὴ βόμβα καὶ σὲ λίγο ἀκολούθησαν οἱ δοκιμὲς καὶ οἱ κατασκευὲς τῶν τρομακτικῶν πυρηνικῶν δπλων, γιὰ ὅλον τὸν κόσμον καὶ περισσότερον γιὰ μᾶς τὰ μικρὰ κράτη, αὐτὲς οἱ ἰδέες πέρασαν ἀθόρυβα στὰ σεμνὰ ντουλάπια τῆς Ἱστορίας. Ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκε ὁ σύγχρονος Κόσμος, μὲ τὰ μεγάλα Κράτη, τὰ ἐπιστημονικὰ ὀπλα τῆς Καταστροφῆς, τοὺς γιγαντιαίους συνασπισμοὺς στὸν πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν τομέα, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον φαιδρότητα νὰ κηρύχνουμε καφε-

νειακές και ρητορικές πομφόλυγες κατά τον τρόπο και την κενότητα του περασμένου αιώνα. Ο ξεσκαλλός σωβινισμός, ή μισαλοδοξία κ.τ.λ. δεν είναι όχι μόνον έμπορεύσιμες ιδέες και χρήσιμες για την νέα ελληνική ζωή, αλλά επιζήμιες και ψυχοφθόρες για την μόρφωση της νέα ελληνικής γενιάς που πρέπει να ζήσει στο ευρύτερο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο χώρο.

Η αγάπη για την Πατρίδα, έχει κάποιο καινούργιο περιεχόμενο μεταφυσικής και υπαρξιακής ύψης, κάτι από την αγωνία και τον καυμό του σημερινού ανθρώπου. Δεν ομοιάζει με τις άφελεις ήθογραφικές ωραιοπάθειες της παλιάς μας λογοτεχνίας, ούτε αποβλέπει να έξωραίσει την κάθε άθλιότητα. Η αγάπη μας αυτή γεννήθηκε μέσα στις δραματικές στιγμές του τελευταίου πολέμου, στα εκατομμύρια των νεκρών, στο αίμα και το δάκρυ και τώρα όσο πάει παίρνει τα καινούργια στοιχεία της μεταπολεμικής ζωής της ανασφάλειας και της αγωνίας, των μεταναστεύσεων, των μεγάλων τεχνοκρατικών μεταβολών.

Δεν είναι ανάγκη, αυτή την αγάπη για την Πατρίδα μας, να την ακούσουμε στις κραυγαλέες κορώνες του ρήτορα. Έχει βαθιές τις ρίζες της για τη γενέθλια γη μας. Τον ήλιο της πατρίδας, τους ανθρώπους της που πρέπει να βοηθήσουμε, τη ζωή τους που πρέπει να καλύτερεύσουμε, την παράδοσή τους που πρέπει να συντηρήσουμε. Όταν γεμίσει η ψυχή μας από την ιδέα, ότι είμαστε σάρκα από τη σάρκα του λαού μας, τότε θ' αγαπήσουμε κάθε τι δικό του: το σπίτι του και το χωράφι του, τη γλώσσα του, τη λογοτεχνία του, την Όρθοδοξία του.

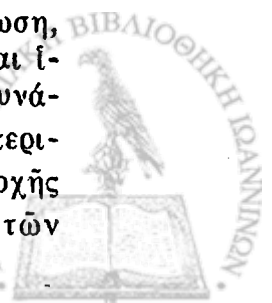
Όχι βέβαια φτωχοπροδομισμός και νυσταλέες μιμητικότητες σε σχήματα ζωής παρωχημένων εποχών. Στο σημείο αυτό, η αγάπη για την πατρίδα μας και το λαό μας, μάς υποχρεώνει να είμαστε οι πάντα ένημερωμένοι και σύγχρονοι άνθρωποι που παρακολουθούν την γενικότερη πρόοδο και πιστεύουν σ' αυτή.

Αλλά, από την άλλη μεριά, δε θα γίνουμε τα άλλαλάζοντα κύρβαλα κάθε καινούργιας ιδέας που φωσφορίζει στους διεθνείς όρίζοντες, μήτε οι κομπού τουριστικοί υπάλληλοι που υποκλινόμαστε με άνυπόκριτο θαυμασμό σε κάθε ξένο που μάς έχει απ' έξω και άρνόμαστε άδιστακτα και περιφρονοῦμε, ότι έχει τη δική μας, του τόπου μας τη σφραγίδα.

2. Να είναι ελεύθερος πνευματικός άνθρωπος και αισιόδοξος παιδαγωγός.

Πέρασε πιά η εποχή που ζητούσαμε από το δάσκαλο λίγα κολυβογράμματα και προπαντός υποταγή στην τυπική εκτέλεση ενός καθήκοντος. Ο δάσκαλος, που έχει ανεπτυγμένο το αίσθημα της ευθύνης αλλά στερείται του πνευματικού έξοπλισμού, καταποντίζεται μέσα στο πλήθος των παιδαγωγικών και διδακτικών καινοτομιών, χρησιμοποιεί αυτές, κατά τρόπο επιφανειακό, κορφολογώντας μόνο την φωσφορίζουσα έξωτερική στιλπνότητα, χωρίς να έμβαθύνει στην επιστημονική τους αιτιολόγηση. Ούτε ακόμη μπορεί να έναρμονίσει τη διδακτική του πράξη με το όλο σχολικό πνεῦμα, γιατί κατά βάθος, άβαθής στην πνευματική του συγκρότηση, δεν πιστεύει στην ευρύτερη συνέπεια της παιδευτικής του πράξης, παρά βιάζεται μόνο να καινοτομήσει για να μην θεωρηθῆ καθυστερημένος. Φυσικά στην περίπτωση αυτή δε μπορεί να γίνει λόγος για διδασκαλική προσωπικότητα. Γιατί, τέτοια δεν υπάρχει εκεί, όπου επικρατεί ή άπουσία ευρύτερων άνησυχιών και έλλειψη αιτιολογημένης προσωπικής γνώμης.

Ο δάσκαλος, ο καλός δάσκαλος για τη σημερινή εποχή μας, δεν είναι εκείνος που άπομονώνει από το πολυσύνθετο δράμα της ζωής μιά της εκδήλωση, τη μόρφωση του παιδιού και κλείνεται έρμητικά σ' αυτό. Έφ' όσον δεν είναι ικανός να συλλάβει το παιδευτικό λειτουργήμα σε συσχετισμό με τις λοιπές δυνάμεις της ζωής και στενεύει τον κύκλο των ιδεών του μέσα στο σχολικό του περιβάλλον, προσδίνοντάς του μάλιστα αυθαίρετες διαστάσεις άπόλυτης υπεροχής πάνω σ' όλες τις άλλες εκφάνσεις της οργανωμένης κοινωνικής ζωής ή και των

βιολογικῶν ἀναγκῶν, τὸ ἔργο του θὰ εἶναι λειψὸ καὶ ὄχι ἀπόλυτα χρήσιμο γιὰ τὴ νέα γενιά.

Ὁ δάσκαλος, ἔτσι συγκροτημένος καὶ κλεισμένος μέσα στὸ γυάλινο πύργο τοῦ παιδευτικοῦ λειτουργήματος, ἀποκόβοντας συστηματικὰ ἀπὸ ἄγνοια ἢ νοσηρὸ ἐγωϊσμό κάθε σχέση μὲ τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, πιστεύει μὲ καλλιτεχνικὸ ἐνθουσιασμό, ὅτι μπορεῖ νὰ πλάσει τὸ παιδί σύμφωνα μὲ τὰ αἰσιόδοξα δράματά του. Μεταμορφώνεται σὲ ὑπομονητικὸ καλλιτέχνη ποὺ μάχεται νὰ δώσει τὴ δική του πνευματικὴ μορφή στὴν παιδικὴ ψυχὴ. Γιὰ κάθε ἀποτυχία, καθυστέρηση ἢ ἀπόκλιση ἀπὸ τὸ ἰδεῶδες ποὺ ἔχει θέσει, νομίζει ὑπεύθυνο τὸ διδακτικὸ του ὕλικὸ ποὺ κρίνεται ἀκατάλληλο γιὰ τὴν παιδικὴ δεκτικότητα. Ἀγωνίζεται νὰ ἀνακαλύψει καινούργιους συνδυασμοὺς ὀργανώσεως τῆς ὕλης, νέους καταλληλότερους ἐρεθισμοὺς τοῦ παιδικοῦ διαφέροντος καὶ προσηλώνεται σ' αὐτοὺς μὲ θρησκευτικὸ δέος, πιστεύοντας ἀπόλυτα στὸ δυνατὸ τῆς διαπλάσεως τῆς παιδικῆς ψυχῆς, φτάνει μόνον νὰ βρεθοῦν τὰ μαγικὰ μέσα διδακτικῆς ἐπιδράσεως. Ἐδῶ βέβαια, ἂν καὶ ἔχουμε μιὰ ἀνολοκλήρωτη διδασκαλικὴ προσωπικότητα, ὅμως δὲ μπορούμε νὰ ἀρνηθοῦμε μιὰ συγκινητικὴ ἀφοσίωση στὸ σχολικὸ ἔργο, ὅπου περισσότερο κυριαρχεῖ ὁ συναισθηματικὸς παράγοντας καὶ μιὰ διάθεσις μορφοπλαστικῆ τυποποιήσεως τῶν παιδευτικῶν μέσων.

Ἡ ὑπερβολικὴ ὅμως αὐτὴ πεποιθήσις στὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς ἐνδοσχολικῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ προσπάθεια ἀποκοπῆς τῆς ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, δημιουργεῖ ἓνα τεχνητὸ κλίμα γόνιμης ἐπαφῆς δασκάλου πρὸς τὸ παιδί ποὺ ἐπιφέρει πολὺ γρήγορα τὴ μονότονη καὶ ἀνεδαφικὴ σχηματοποίησις τῆς σχολικῆς ζωῆς καὶ τὴ βαθμιαία ἀπογύμνωσις τῆς διδασκαλικῆς προσωπικότητος ἀπὸ τὸν οὐσιώδη πυρῆνα τῆς δραστηριότητος, ποὺ βρῖσκεται μόνον στὰ διασταυρούμενα ρεύματα τῆς γενικώτερης ζωῆς.

Ὁ δάσκαλος αὐτὸς ἀποπνίγεται μέσα στὴν ἀδιατάρακτὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ρουτίνας, συνθηκολογεῖ καὶ προσαρμόζεται στὴν ἐπαγγελματικὴ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος, ποὺ τοῦ ἔγινε πιά μιὰ ἀνάγκη ζωῆς, προσωπικῆς συναισθηματικῆς του ἱκανοποιήσεως.

Ἐνῶ ἀντίθετα, διὰ τὸν δάσκαλο εἶναι μιὰ ἀνήσυχη καὶ αἰσιόδοξη πνευματικὴ προσωπικότητα, ἀγαπάει τὸ παιδί, γιὰτὶ πιστεύει στὴν πρόοδο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ δέχεται κάθε στοιχεῖο καινούργιο ποὺ ἢ γενικώτερη ἐξέλιξις δημιουργεῖ ἢ ποὺ ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀνακαλύπτει. Δὲν ἐφησυχάζει στὴ διδακτικὴ του δεξιότητά, γιὰτὶ γνωρίζει ὅτι ὁ νέος ἄνθρωπος δὲν εἶναι καθόλου ἢ μαλακὴ καὶ εὐπλαστὴ ὕλη ποὺ δουλεύεται ἀνετα στὰ διδασκαλικὰ χέρια, ἀλλὰ εἶναι ἓνας ζωντανὸς ὀργανισμὸς, ποὺ φέρει τὶς βιολογικὰς κληρονομικὰς ἀντιδράσεις ποὺ συμπλέκονται ἄλλοῦ πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἄλλοῦ πρὸς τὸ κακὸ, σὲ κάθε βῆμα τοῦ ἔργου του.

Γιὰ τὸ δάσκαλο αὐτόν, ἡ καθημερινὴ σχολικὴ πράξις δὲ θεωρεῖται τὸ μοναδικὸ στοιχεῖο διαμορφώσεως τοῦ παιδικοῦ χαρακτήρα, ἀλλὰ μιὰ σοβαρὴ συμβολὴ καὶ ποὺ τὸ εἰδικὸ τῆς βάρος αὐξάνει ὅσο εἶναι σὲ θέσι νὰ διακρίνει τὴν ποιοτικὴ ἀπὸ τὴν ποσοτικὴ προσφορὰ ποὺ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν ψυχικὸ δυναμισμό καὶ τὸν τόνο ἐνὸς ἀσταμάτητου διανοητικοῦ μόχθου. Δὲν κατέχεται καθόλου ἀπὸ τὴν ἀφελῆ πίστιν στὶς διδακτικὰς καινοτομίας, πέραν ἐκείνων ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ πορίσματα τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ ἢ ὑποχρεώνει ἢ σχολικὴ Ὑγιεινὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία τοῦ παιδιοῦ. Τὸ γνωστικὸ ὕλικὸ δὲν ἀντικρύζεται ὡς μαγικὸς σωρὸς ποὺ περιμένει μόνον τὸ δεξιότεχνον δάσκαλο νὰ τὸ ὀργανώσει τεχνικὰ γιὰ νὰ ἐπιδράσει ἀλάθτητα στὴν παιδικὴ ψυχὴ.

Βέβαια, ἡ κριτικὴ στάσις τοῦ πνευματικῶν συγκροτημένου δασκάλου τοῦ ἀποκαλύπτει, σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του, τὴν ὑπαρξὴ βαθειῶν ἀντιφάσεων στὴν

ἐξελικτική πορεία τῶν κοινωνικῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ παρουσιάζει τὴν ἀγωγή, ἀπὸ βασικὸ πνευματικὸ λειτούργημα τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ομάδος, ἀπλῆ πολλὰς φορὰς θεραπευνίδα τῶν ἐκάστοτε πολιτικῶν ἀντιλήψεων, ποὺ ἀναγκάζεται τὰ μορφωτικά της ἰδεώδη, θεμέλιο τῆς ἀτομικῆς εὐτυχίας ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς, νὰ φουσκώνει καὶ νὰ ξεφουσκώνει ἀνάλογα μὲ τὶς ἐφήμερες ἀντιλήψεις ποὺ ἐπικρατοῦν.

Ὅμως, παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ ἀκέρια διδασκαλικὴ προσωπικότητα δὲν κινδυνεύει νὰ χάσει τὴν πίστη της στὴν ἀξία τοῦ παιδευτικοῦ της ἔργου καὶ στὰ ἰδεώδη της, γιὰ τὴν μέσα της ἔχει ἀποθησαυρίσει πλούσια ἀφειδώλευτη ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί. Ἀσφαλῶς, δὲν τὸ ἀπομονώνει ὡς πειραματικὸ μέσο διδακτικῶν ἀντιδράσεων, ἀλλὰ τὸ βλέπει σὰν τὸν συγκεκριμένον, μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο ὄργανισμὸ μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνίας, ἔθνους καὶ ἱστορικῆς στιγμῆς τῆς ἀνθρώπινης μοίρας.

3. Νὰ εἶναι αἰσιόδοξος παιδαγωγὸς καὶ μορφωτικὸς ὁδηγὸς τῆς κοινωνίας. Στὴ σύγχρονη κοινωνία, ὅπως διαμορφώνεται ἡ ζωὴ μὲ τὴ γιγαντιαία ἀνάπτυξη τῆς Ἐπιστήμης καὶ τὶς βαθεῖες μεταμορφώσεις ποὺ παρουσιάζει ἡ ὄψη τῆς ἀνθρωπότητος ὁλόκληρης, μὲ τὶς ταχύτατες ἐπικοινωνίες, τὰ ἀλληλοδιασταυρούμενα πολιτιστικὰ καὶ πνευματικὰ ρεύματα καὶ τὶς πορείες τῆς μεταναστεύσεως, καὶ ποὺ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὴν μικρότητά του σὰ μονάδα σημειώνει μιὰ μοναδικὴ δραματικὴ καὶ μεγαλειώδη πορεία μέσα στὴ ζωὴ, ὁ δάσκαλος, σὰ μορφωτικὸς παράγοντας, πρέπει νὰ πιστέψει ὅτι ὁ ρόλος του εἶναι μεγάλος. Δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολή, ἂν ἐκφράσουμε τὴν πίστη μας, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς Παιδείας θὰ εἶναι μεγάλη μέσα στὶς καινούργιες συνθήκες τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ἀνάγκη της ὡς θεματοφύλακα καὶ γνήσιου ἐκφραστῆ τῶν σταθερῶν ἀξιῶν, θὰ γίνεται μέρα τὴν ἡμέρα κοινὴ πεποίθηση ὄλων.

Ὁ δάσκαλος, μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνία, ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ συσσωρευμένος ὄγκος τῶν μεγάλων ἀριθμῶν, τῶν μεγάλων πολιτειῶν, τῆς παντοδυναμίας τῆς μηχανῆς, τῆς ταχύτητος καὶ τοῦ ἰλίγγου, ἄς μὴ νομίσει ὅτι ὁ ρόλος του καὶ ἡ συμβολὴ του εἶναι μικρὴ σταγόνα στὸν ὠκεανό. Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο θὰ συμβαίνει. Ὅσο ἡ ζωὴ, θὰ προχωρεῖ ἀδιάκοπα σὲ καινούργια σχήματα, τόσο ἡ παρουσία του, σὰ φορέα μορφωτικῶν ἀγαθῶν ποὺ συμπυκνώνουν τὴν ἱστορία καὶ τὴ μοῖρα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, θὰ εἶναι περισσότερο χρήσιμη.

Ὅλα ἐκεῖνα τὰ σοφὰ λόγια, λαῶν καὶ διδασκάλων, γιὰ τὴν ἀξία τῆς παιδείας, ποὺ ἐλέγονταν ἄλλοτε καὶ ποὺ ἴσως ἐθεωροῦνταν ὑπερβολικά, τῶρα στὸ σύγχρονο κόσμον, ἀποκτοῦν τὴν πλήρη δικαίωση. Γιὰ τὴν τότε, καθὼς ἡ ζωὴ κυλοῦσε μ' ἓνα βραδύτατο ρυθμό, ἡ παιδευτικὴ καθοδήγηση τῶν νέων ἀνθρώπων ἦταν εὐκολώτερη καὶ σταθερώτερη. Καὶ μπορούσαν μὲ ὀλιγώτερες δυνάμεις καὶ γνώσεις νὰ τὴν φέρουν σὲ πέρας καὶ ἄλλοι φορεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Γιὰ τὴν δὲ χρειάζονταν οὔτε μεγάλη τέχνη, οὔτε ἀνανεωμένες γνώσεις, οὔτε καὶ μεγάλος πνευματικὸς μόχθος. Ἡ παράδοση, μὲ τὴν ἀδιατάρακτη σοφία της, μεταφέρονταν ἀναλλοίωτη καὶ ἀθικτὴ γιὰ πολλὰ χρόνια, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, μὲ ὄλον τὸν ἀπαιτούμενον σεβασμὸ καὶ ἔλλειψη κάθε ἀνησυχίας γιὰ τὸ μέλλον τῆς ζωῆς.

Ἰσως, γιὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐφησυχάζουν σὲ πνευματικὴ μακαριότητα, νὰ καταδικάζεται ἡ ἐποχὴ μας σὰν τεχνοκρατικὴ καὶ ἀντιπνευματικὴ, γιὰτί, ὅπως λένε, ὁ ἄνθρωπος ἔπαψε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὶς βαθύτερες ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ καταποντίζεται μέσα στὸν ἐκνευριστικὸ κυκεῶνα τῆς μηχανῆς. Καὶ ἐπομένως καὶ ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ προσαρμοσθῆ στὸ ἀντιπνευματικὸ αὐτὸ κλίμα, νὰ γίνῃ ἓνας εὐκίνητος καὶ λεπτολόγος χειριστὴς τεχνικῶν μέσων καὶ νὰ πάψῃ νὰ πιστεύει, μὲ ὄλη τὴν αἰσιοδοξία τῆς ψυχῆς του, στὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία τῆς Ἀγωγῆς.

Ἄν ὁ δάσκαλος δὲ νοιώσει τὸ νέο ρυθμὸ τῆς ζωῆς, ποῦ εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀνθρώπινης μοίρας γιὰ ἀδιάκοπη πορεία πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἂν δὲν αἰσθανθῆ καὶ δὲν ἀκούσει τοὺς χτύπους τοῦ νέου, ποῦ κυφορεῖται, καὶ δὲν ἐκτιμήσει ὅλη τὴ μεγαλόπρεπη δραματικὴ κίνηση τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας ποῦ κινεῖται σὲ διαστάσεις κοσμογονικὲς νὰ δαμάσει τὸν κόσμον μὲ τὴ δύναμη τοῦ νοῦ του, δὲν θὰ ἐπιτύχει στὸ μορφωτικὸ του ἔργο. Τὸ ἔργο του θὰ εἶναι ἰσχνὸ καὶ ἀναιμικό, γιὰτὶ οἱ γέφυρες ψυχικῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴ νέα γενιὰ ποῦ ἀνεβαίνει στὸ στίβο τῆς ζωῆς θὰ εἶναι ὀριστικὰ κομμένες καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ ποῦ θὰ προσφέρει στοὺς νέους, θὰ ἔχουν κάτι τὸ ψυχρὰ μουσειακὸ, τὸ ἀνεδαφικὰ, διδακτικὸ.

Πρέπει, ὁ σύγχρονος δάσκαλος, νὰ ἀγαπάει τὴν ἐποχὴ του, ἔτσι ὅπως παρουσιάζεται μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ της δυναμισμὸ, καὶ νὰ διακρίνει ἐκεῖ στὴν ἐκπληκτικὴ τεχνολογικὴ της μεθοδολογία καὶ ἰκανότητες τοῦ νοῦ καὶ ψυχικὴ δύναμη καὶ πνευματικότητα. Νὰ εἶναι ὁ αἰσιόδοξος πνευματικὸς ὁδηγὸς τῆς νέας γενιᾶς, ποῦ δὲν ἀντιμάχεται τὴν ἐποχὴ του, οὔτε θέλει νὰ στήσει ἐμπόδια στὴν ἐξελικτικὴ της πορεία, ἀλλὰ στέκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ παιδευτικοῦ του καθήκοντος. Καὶ ὅσο περισσότερο ἢ σύγχρονη ζωὴ θὰ παρουσιάζει μεγάλα καὶ δυσεπίλυτα προβλήματα, τόσο καὶ περισσότερο οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκη τῆς ρυθμιστικῆς ἐνότητος ποῦ χαράζει ἡ Παιδεία, θὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνη σ' αὐτή, γιὰτὶ, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιότυπης φύσης τῆς ἀποστολῆς της, δὲν παραδοξολογεῖ, δὲν αὐτοσχεδιάζει οὔτε περιχαρᾶνεται σὲ ἐγωϊστικὲς φαντασιώσεις, ἀλλὰ κινεῖται ἀργὰ καὶ σταθερὰ πρὸς τὸ μέλλον, συντηρῶντας ὁμῶς καὶ προσφέροντας ὅλα τὰ γόνιμα καὶ δημιουργικὰ στοιχεῖα τῆς παράδοσης ποῦ ἐναποθέτει ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν μακρᾶν διάρκειά του ἱστορικοῦ του βίου.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ Πατρίδα μας σήμερον χρειάζεται, ὅσο ἴσως καμμιά ἄλλη φορὰ, αἰσιόδοξους παιδαγωγοὺς καὶ μορφωτικοὺς ὁδηγοὺς τῆς κοινωνίας μας. Γιὰτὶ, σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς διανύει μιὰ φάση μεταβατικὴ καὶ κρίσιμη ποῦ μπορεῖ, ἂν δὲ βοηθῆσουμε ὅλοι μας, νὰ μὴ φέρει ἰκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, ἢ καὶ νὰ μᾶς ζημιώσῃ ἀνεπανόρθωτα. Οἱ τομεῖς, ποῦ ἐπισημαίνονται γιὰ κρίσιμοι στὸ στάδιο αὐτὸ τῆς ἀναπροσαρμογῆς εἶναι πολιτικοί, οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοί. Δὲν εἶναι στίς προθέσεις μας οὔτε στίς δυνάμεις μας νὰ ἀναλύσουμε τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς παράγοντες. Τοῦτο μόνον τὸ χαρακτηριστικὸ σημειώνουμε, ποῦ πολὺ ἔχει ἀπασχολήσει καὶ ἀπασχολεῖ τὴν κοινὴ γνώμη, τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες: τὴ σύνδεσίν μας μὲ τὴν Κοινὴ Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα καὶ τὸ θέμα τῆς Ἑλληνικῆς Μεταναστεύσεως. Τὸ δεύτερον ἴσως νὰ εἶναι ἀπότοκο τοῦ πρώτου. Καὶ γιὰ τὸ ἓνα καὶ γιὰ τὸ ἄλλο καὶ γιὰ ἄλλα μικρότερα ποῦ συνδέονται μ' αὐτά, καὶ ποῦ ὅλα μαζί χαράζουν βαθεῖες τομὲς στὴν Ἑλληνικὴ Κοινωνία, τὸ Σχολεῖο εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ παίρνῃ θέσιν ὁδηγητικὴν.

Ἐκεῖ ὁμῶς, ποῦ τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο μὲ τοὺς αἰσιόδοξους καὶ δραστήριους δασκάλους του πρέπει νὰ πάρῃ δραστήρια καὶ ἐνεργητικὴ θέσιν, εἶναι στὸ πρόβλημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δὲν ἔχουν τὴ θέσιν τους στὴ παρούσα μελέτη μας οἱ πολιτικὲς τοποθετήσεις, οὔτε καὶ σκοπεύουμε νὰ μερικεύσουμε τὸ θέμα καὶ νὰ τὸ ἐμπλέξουμε μέσα στὴν κίνηση τῆς πολιτικῆς στιγμῆς. Ὅμως ὀφείλουμε νὰ ἐντάξουμε τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα τῆς Ἑκπαιδευτικῆς Μεταρρυθμίσεως στὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν καὶ νὰ τὸ ξεχωρίσουμε σὰ φωτεινὸ καὶ μεγάλο σταθμὸ μέσα στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἱστορία τοῦ Νεοελληνικοῦ Κράτους. Σὰν Ἕλληνες διδάσκαλοι, ἂν τὸ δοῦμε ἔτσι, σὰν προοδευτικὴ ἀπόληξη μιᾶς μακρᾶς προσπάθειας αἰώνων, ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμη τοῦ 18ου αἰῶνα τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, τότε θὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι, γιὰτὶ ἔλαχε στὰ χρόνια τὰ δικά μας σὰν ὀριστικὴ πραγματικότητα. Γιὰτὶ, μέσα σ' αὐτὴ τὴν πραγματοποιήσιμη πρὸς ἀπόφασιν τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ξαναζοῦν ὅλα τὰ ὄνειρα καὶ οἱ καῦμοί, οἱ διαι-

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Εὐαγγελίζου Γῆ

Κἄν σάλπισμα, πὸν πέρασε ἀπ' ἀνατολὴ σὲ δύση,
κἄν μιὰ κραυγὴ, κἄν μιὰ στριγγιὰ φωνὴ μὲ εἶχε ξυπνήσει
τὸν ὄρθρο τὸ βαθύ.

«Σήκω» μοῦ φώναξε. «Ξανά, μὲ τ' ἄρματα ζωσμένα,
βγήκαν καὶ πᾶν κοπαδιαστὲς οἱ σκιὲς τοῦ Εἰκοσιένα,
καὶ κόσμος ἀκλουθεῖ».

Κι' ἔτρεξα μὲς στὸ ἡμίφωτο τοῦ λόγγου. Κρύφιο μέρος.
Στὴ συνοδεία πὸν στάθηκε, τώρα μιλεῖ ἕνας γέρος,
πὸν ἄμφια χρυσᾶ φορεῖ.

Καὶ λέει: «Ψηλὰ τὸ λάβαρο πὸν δίνω σας κρατῆστε,
Παιδιὰ εἰστε τῶν προγόνων σας. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὀρμηστε
πὸν χρόνους καρτερεῖ.

Κι οἱ σκιὲς στὸν κάμπο νά, ὤρμησαν σὰν χεῖμαρρος
πὸν ἀφρίζει.

Κι αὐτὸν μὲ τ' ἄμφια τὰ χρυσὰ τὸν εἶδα νὰ δακρῦζῃ
καὶ νὰ τὶς εὐλογῇ.

Κι ἄκουσα τὸ μαρτιάτικο πουλὶ νὰ τραγουδάη:
«Χαρῆτε μιὰν ἀνάσταση τὰ ἐλεύθερα πελάη
κι εὐαγγελίζου, γῆ».

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΖΑΣ

25 Μαρτίου 1942

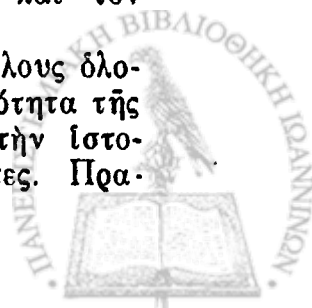
Ἀπὸ τὴν συλλογὴν «Γαλάζιες Ρίμες»

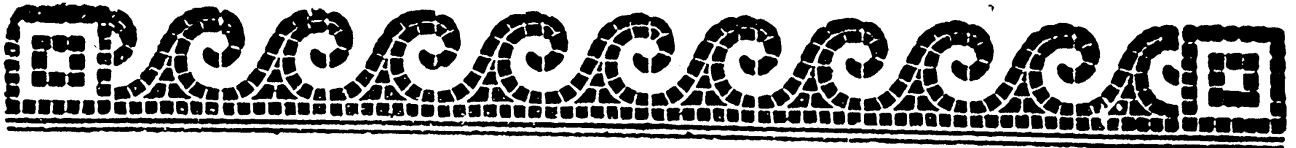
ψευσμένες ἐλπίδες—καὶ γιὰ τὸ ὄχι καὶ οἱ διώξεις καὶ κίτα τρεγμοί;—μιάς σειρᾶς μεγάλων πνευματικῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Δουλείας ἀκόμη, μέχρι σήμερα.

Εἶναι οἱ μορφὲς τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κοραῆ, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Ψυχάρη καὶ τῆς πρόσφατης ἱστορίας μας, τοῦ Δελμούζου καὶ τοῦ Τριανταφυλλίδη.

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση, δὲν εἶναι μιὰ τυχαία πράξη τῆς Νομοθετικῆς καὶ Ἐκτελεστικῆς μας Ἐξουσίας. Οἱ διδάσκαλοι, σὰν αἰσιόδοξοι παιδαγωγοὶ καὶ πνευματικὲς προσωπικότητες, πρέπει νὰ τὴ δοῦν μέσα στὸν ἱστορικὸ τῆς συσχετισμῶ: Ὅτι εἶναι ἡ ἐξελικτικὴ κατάληξη τῆς ἀναγκαίας κινήσεως τῆς Νεοελληνικῆς μας ζωῆς, μὲ τοὺς ἀγῶνες τῆς καὶ τὰ πάθη τῆς: Τὸν Καποδίστρια καὶ τὸ Μακρυγιάννη, τὸ 97 καὶ τὸ Βενιζέλο, τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ τὸν τελευταῖο πόλεμο.

Ἡ ἐποχὴ μας, ἡ πατρίδα μας, ὁ λαὸς μας, χρειάζονται τοὺς δασκάλους ὀλοκληρωμένες προσωπικότητες, γιὰ τὴ πιστεύουν στὴν ἀξία καὶ τὴ χρησιμότητα τῆς Παιδείας. Φθάνει μόνο καὶ οἱ δάσκαλοι νὰ σταθοῦν, μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ ὥρα, ἀκέρειες, ἱκανὲς καὶ αἰσιόδοξες πνευματικὲς προσωπικότητες. Πραγματικοὶ Παιδαγωγοί.

Στὴν Ἑπειρο

Λεβεντογεννήτρα γῆ, ἀπὸ τῆ ἀρχαῖα σου Δωδώνη
σ' ἀτενίζω πάνω ἀπὸ τὸ σύνορο τοῦ Χρόνου,
μὲ τὴν πνοὴ τοῦ Νοῦ ποὺ μὲ φτερώνει...

ἽΟρος ἀδάμαστο τῆς Πίνδου, Ἅγιοι Σαράντα...
Γῆ ἀκριβὴ ἐσύ, ποὺ γράφτηκε τὸ Ἔπος
τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴ Νειότη τοῦ Σαράντα!...

Ἑπειρώτισσα γενναῖα, πικρὴ, μοιρολογοῦσα,
σὲ βλέπω νὰ μοχθεῖς κυρτὴ στὴ γῆ σου
τὴν τραχειά, ἀλύτρωτη, πενηθοροῦσα...

Σπονδὴ πέφτει τὸ δάκρυ τῆς λαβωμένης Μνήμης,
Χθὲς, Σήμερα, στ' ἀδούλωτό σου χῶμα, καὶ στὸ βυθὸ
τὸ στοιχειωμένο τῆς Γιαννιώτικῆς σου Λίμνης...

BENETIA KAPETANAKH

ΔΙΑΒΑΤΗΣ

Μόνος στὸ μακρονὸ γιαλὸ κάθομαι ἀπόψε πάλι
τις τελευταῖες τοῦ ἡλίου ἀχτίδες χαιρετῶντας!
Στὸν οὐρανὸ τὰ σύννεφα ἀνάργια ἀνάργια
ἀπ' τῆς νυχτιᾶς τὰ σύνορα περνοῦν καὶ πᾶνε
—μῖας λιτανελας ἀπόκοσμοι διαβᾶτες—
ἓνα μπουλούκι γλᾶροι βιαστικὰ περνάνει.
Κι' ἐνῶ ἡ μουσικὴ ἐκεῖνη τῶν κυμάτων,
ποὺ σβύνουν ἓνα—ἓνα, μοῦ χτυπᾶ στ' αὐτιά μου,
ἄθελα ἀμέσως μοῦρχεται πικρὴ ἢ σκέφι,
ὅτι κι' ἐγὼ μῖας θάλασσας εἶμαι διαβάτης.

ΒΑΣ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΖΑΛΛΑ

Φιλολόγου

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ WILAMOWITZ ΣΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων ἦταν ἕνας δυνατὸς σεισμὸς χαρᾶς ποὺ συγκλόνισε τὴν Ἑλληνικὴ γῆ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Ἡ συμπαθὴς πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου, ἔπειτα ἀπὸ δουλεία πεντακοσίων χρόνων, ἀνέπνεε τὸν ἀέρα τῆς Ἐλευθερίας. Πόθοι, ὄνειρα κ' ἐλπίδες αἰῶνων γινόταν πραγματικότης.

Ἡ χαρὰ αὐτὴ, ἀποτέλεσμα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς φήμης τῆς πόλεως, δὲν ἦταν μόνο πανελλήνια. Γρήγορα πέρασε τὰ σύνορα τῆς πατρίδος μας καὶ δόνησε τὶς ψυχὰς τῶν φίλων της. Κι ὅπως οἱ δικοὶ μας ποιηταὶ μετουσίωσαν σὲ στίχο τὴ χαρὰ καὶ τὴ συγκίνηση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ μεγάλος Γερμανὸς Φιλολόγος Βιλαμόβιτς μετουσίωσε τὴ χαρὰ τῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπίγραμμα ποὺ ἀφιέρωσε στὴν πόλη μας εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς θερμῆς ἀγάπης του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴ Δωδώνη:

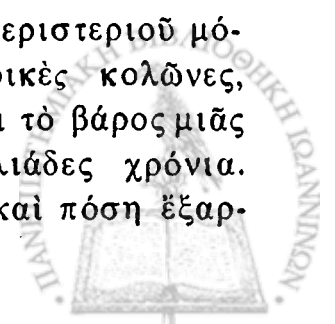
*Δίης ἐν Τμαρίοις δρυὸς ἀκρομόνεσσι πε-
λειαῖς
ἄδει γαυριώωσ' ὕμνον Ἐλευθερίας·
«Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, δέρκεο
[χαίρων
οἴη τῆς καινῆς Ἑλλάδος ἠγορέη].
Καὶ συνορτάζουσ' ἐπινίκια πάντες ἀν'
[αἶαν
Ἑλλήνων ὅσσοι καὶ Διὸς εἰσι φίλοι.*

Ὁ Βιλαμόβιτς, σὰν πνευματικὸς φίλος τῆς πατρίδος μας, αἰσθάνεται χαρὰ καὶ ὑπερηφάνεια γιὰ τὸ περίλαμπρο κα-

τόρθωμα τῶν νέων Ἑλλήνων. Μὰ δὲ μένει μόνο στὸ γεγονὸς αὐτό. Ἀνεβαίνει ψηλότερα. Προχωρεῖ ὡς τὶς ἀρχὲς τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας καὶ θεάζεται τὴν παρουσία τῆς Φυλῆς μας στὸ σύνολο τοῦ χρόνου. Παρουσία διακαιρικὴ ἢ Ἑλλάδα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Δία ζωντανὸ σὲ τοῦτες τὶς πλαγιὰς ποὺ ἄστραψε ἡ ὄρμη τῶν Γιγάντων τοῦ 1913. Ἔτσι τὸ ὄραμα τοῦ ποιητοῦ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν κατοικία τῶν Ἑλλῶν ἢ τῶν Σελλῶν, τῶν πρώτων «Ἑλλήνων» ἴσως. Ἀπ' ὅπου ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο, ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του. Ἐκεῖ μᾶς φέρνει τοῦ ποιητοῦ τὸ ὄραμα τὴν ὥρα τοῦ μεγάλου λυτρωμοῦ. Στὴ Δωδώνη, στὸν τόπο τῶν Τομούρων. Ἐκεῖ ποὺ ὅλη ἡ Ἑλλάδα κάποτε, προτοῦ καλὰ-καλὰ πάρῃ τὸ ὄνομα Ἑλλάδα, στρεφόταν μὲ δέος, σὲ κάθε κρίσιμη ὥρα, ν' ἀκούσῃ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ κ' ἔπειτα μὲ σοφία καὶ δύναμη, μὲ γνώση καὶ παλμό, μὲ τὴ θεία δωρεὰ νὰ πλάσῃ τὴ ζωὴ της καὶ τὸ μέλλον της.

Ἐκεῖ μᾶς φέρνει. Στὴ θεϊκὴ βελανιδιά, στὴν ἱερὴ «φηγό». Ἡ πέλεια—τὸ περιστέρι ποὺ φέρνει τὰ μηνύματα—εἶναι στ' ἀκρόκλαδα καὶ στέλνει «γαυριώωσα», ὀλόχαρη, τὸ θριαμβικὸ τῆς ὕμνο στὸν ὕψιστο Θεό, ὕμνο καὶ τραγούδι Ἐλευθερίας.

Ὁλος ὁ ὕμνος τοῦ περιστεριοῦ μόνο δυὸ στίχοι. Δυὸ δωρικὲς κολῶνες, ποὺ εἶναι σὰ νὰ δέχωνται τὸ βάρος μιᾶς ἱστορίας ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Πόσο πυκνὸ τὸ νόημα καὶ πόση ἔξαρ-

ση! Κι όμως ἡ ἔκφραση λιτή κι ἀπέριττη.

Ἡ μαντική πέλεια—ἄλλη ἔκφραση τῆς προφητικῆς φωνῆς τοῦ ποιητοῦ—καλεῖ τὸν ἀντράρχη Θεὸ τῶν Πελασγῶν νὰ ἰδῆ καὶ νὰ χαρῆ τὸ νέο θρίαμβο, τὴν ἀντρεία τῆς νέας Ἑλλάδος. Νὰ ἰδῆ πὼς καὶ οἱ Νεοέλληνες εἶναι ἐφάμιλλοι τῶν προγόνων των, τῶν μυθικῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος, κ' ἔχουν μέσα στις φλέβες των τὸ ἴδιο αἷμα, τὸν ἴδιο χυμὸ μὲ τοὺς ἡμίθεους ποὺ δημιούργησαν τὰ «κλέα» καὶ τὰ τρόπαια. Ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ ποιητὴς καὶ ὁ ἱστορικὸς μαζί. Εἶναι τὸ δίστιχο τοῦτο καὶ μιὰ ἀπάντηση σ' ὄσους κατὰ καιροὺς διεκήρυξαν, ἀπὸ σκοπιμότητα ἢ καὶ πλάνη, γνώμες ἀντίθετες πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα γιὰ τὴ φυλὴ μας καὶ τὸ ἔθνος μας.

Κι ἔρχονται οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι. Ὁ ποιητὴς ἀφήνει τὸ καθολικὸ ὄραμα τῆς Ἑλλάδος καὶ κατεβαίνει στὸ συγκεκριμένο γεγονός. Στὴ νίκη τῆ λαμπρῆ. Τὰ Γιάννινα ἐλεύθερα. Ἡ Δωδώνη ζωντανὴ καὶ λυτρωμένη. Ἡ μεγάλη πνευματικὴ πατρίδα τῶν ἀνθρώπων παίρνει καὶ πάλι σιγὰ-σιγὰ τις διαστάσεις της. Μπορεῖ καὶ πάλι ν' ἀνεβῆ στὴν κορυφή, στὸ φῶς. Ἀναγαλλιᾶζει ὁ λάτρης. Βλέπει γύρω του κι ἄλλους, βλέπει σ' ὄλη τὴ γῆ πολλοὺς, ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια χαρὰ στις φλέβες των, νὰ γιορτάζουν τὰ ἐπινίκια. Μαζεύει τὴ χαρὰ των, τὴν πυκνώνει καὶ τὴν μετουσιώνει. Ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Βιλαμόβιτς ἐγγίζει ἐδῶ τὰ ὅρια τοῦ πάθους, ἐνὸς τρυφεροῦ καὶ ἀνυπόκριτου πάθους γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν μητέρα τῆς Ἐλευθερίας, τὴν ἀγέραστη πατρίδα τοῦ Διός, τοῦ Θεοῦ τῆς Ἀντρείας καὶ τῆς Ἀρετῆς.

Ἐξι στίχοι ὄλο τὸ ποίημα. Ἐξι γραμμὲς ποὺ ἔφτασαν νὰ κλείσουν ὄχι μόνο ἓνα γεγονός, ἀλλὰ τὴν Ἑλλάδα ὀλάκερη, τὴν ὑπέρτατη χώρα σὲ μιὰ ὑ-

πέρτατη στιγμῆ. Μήπως καὶ ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς δὲν ἔκλεισε σὲ δυὸ γραμμὲς τις Θερμοπύλες καὶ σ' ἄλλες δυὸ τὸ Μαραθῶνα; Ἐξι στίχοι δακτυλικοί, γραμμένοι σὲ γλῶσσα ἡρωϊκῆ, στὴ γλῶσσα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ποὺ τόσο καταθέλει τὴν ἀκοή καὶ τὴν ψυχὴ ἐκείνων ποὺ αἰσθάνονται τὴν ὁμορφιά τοῦ ἀρχαίου λόγου!

Πολὺ τὸ κρῖμα, ποὺ τόλμησα ν' ἀνεβῶ στὰ σκαλοπάτια τοῦ ωραίου ναοῦ. Πυθία δὲ βρῆκα. Τὴν ἱερὴ σκιά τοῦ δημιουργοῦ ἀντίκρυσα. Φοβήθηκα. Μὰ ἦρθε κοντά μου.

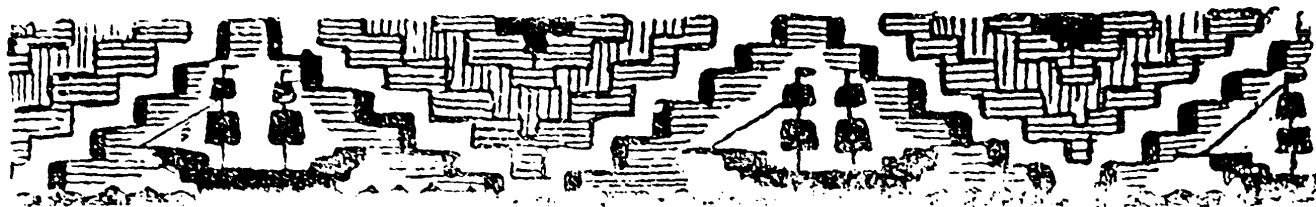
—Πὲς τὸ τραγούδι μου στὴ γλῶσσα τοῦ καιροῦ σου.

Τώρα τὸ χρέος μου κάνω, θὰ τὸ πῶ:

*Στῆς ἱερῆς, τῆς Δωδωναίας βελανιδιάς τ'
[ἀκρόκλαδα
τὸ περιστέρι ψάλλει θριαμβικὰ Ἐλευθερίας
[τραγούδι
—Δία, Θεὸ τῶν Πελασγῶν, π' ὀρίζεις τὴ
[Δωδώνη,
ἰδὲς ἀντρεία νὰ χαρῆς, ἀντρεία τῆς Νέας
[Ἑλλάδας.
Καὶ τὰ ἐπινίκια στὴ γῆ ὄλοι συνεορτάζουν,
ὄσοι τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸ Θεὸ μαζί ἀγα-
[ποῦνε.*

- Σημ. : 1. Πέλειες καὶ Πελειάδες ὀνομαζόταν καὶ οἱ ἱερεῖες στὸ Μαντεῖο τῆς Δωδώνης, οἱ ἐπιφορτισμένες μὲ τὴν ἔρμηνεία τῶν χρησμῶν.
2. «Ζεὺ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ». Μὲ τις ἴδιες λέξεις ἀρχίζει ἡ ἐπικλήση, ἡ δέηση τοῦ Ἀχιλλεῦ πρὸς τὸ Δωδωναῖο Δία στὸ Π τῆς Ἰλιάδος.
8. Τὸ ποίημα ἔχει τὸ μέτρο τῶν ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία δίστιχα. Στὸ κάθε δίστιχο ὁ πρῶτος στίχος εἶναι ὁ δακτυλικὸς ἐξάμετρος· ὁ δεύτερος εἶναι καὶ αὐτὸς ἐξάμετρος, ἀλλὰ εἶναι κομμένος στὸν τρίτο καὶ ἕκτο πόδα, δὲν ἔχει δηλ. στοὺς πόδες αὐτοὺς τις βραχεῖες συλλαβές, τις ἀρσεις. Περισσότερα βλέπε στὴ Μετρικῆ.

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

1862 - 1938

Ο ΙΕΡΕΥΣ, Ο ΠΟΙΗΤΗΣ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

«ΛΙΓΑ ΕΥΛΑΒΙΚΑ ΑΝΘΗ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ»

Χρέος ἱερὸ τὸ θεωρῶ, ἔστω κι' ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, νὰ ἀφιερῶσιν λίγα φτωχὰ λόγια, σὰν ἄνθη εὐλαβείας, στὴ σεβαστὴ μνήμη ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ ἦταν πλημμυρισμένη ἀπὸ θεῖο φῶς καὶ πού ἔτυχε νὰ σταθῆ ὁ πνευματικὸς ὁδηγός μου, στὰ πρῶτα παιδικὰ μου χρόνια καὶ στὰ πρῶτα ποιητικὰ μου ψελλίσματα.

Εἶναι ὁ ἱερέας καὶ ποιητὴς Κωνσταντῖνος Εὐθυμίου Οἰκονόμος ἀπὸ τὴ Ζίτσα.

Λειτουργὸς τὸ ἴδιο στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ ναὸ τῆς μούσας. Πιστός, ἐμπνευσμένος, ἀφοσιωμένος καί' στίς δυὸ λατρεῖες του ὡς τὸ τέλος τοῦ βίου του.

Πρὶν λίγα χρόνια, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἔκανε μία ἀξιέπαινη προσπάθεια νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ παρουσιάσῃ ὅλους τοὺς παλαιοὺς καὶ λησμονημένους λογίους, ποιητὰς, ἐπιστήμονας τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδας μας, ὁποιαδήποτε κι' ἂν ἦταν ἡ προσφορά τους στὰ Γράμματα.

Συγκινητικὴ ἦταν ἐκείνη ἡ θύμηση, τῶν ξεχασμένων πνευματικῶν πορτραίτων, ἀλλὰ καὶ πολὺ χρήσιμη, γιὰ τὴ γνωριμία καὶ τὴ μελέτη τῆς Ἡπειρωτικῆς πνευματικῆς παράδοσης.

Ἡ Ἡπειρος, ἡ μάνα τῶν γραμμάτων, ἡ «δασκαλομάνα», καθὼς τὴ λένε, ἡ κοιτίδα τοῦ πνεύματος, μὲ τὴν ἡρωϊκὴ ψυχὴ καὶ τὰ εὐγενικὰ ἰδεώδη, πού ἀπαριθμεῖ τόσα καὶ τόσα ἐκλεκτὰ τέκνα, πρὸς γενικὸ θαυμασμὸ κι' αἰωνία δόξα τῆς.

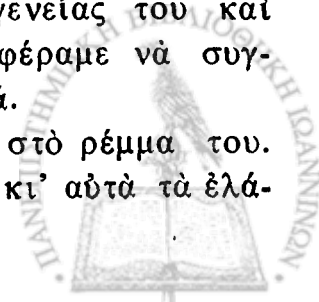
Μέσα ὅμως στὰ γνωστὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων τοῦ γένους καὶ τῶν μεγάλων ποιητῶν, ὑπάρχει κι' ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἀφανεῖς καὶ σεμνοὺς ἐργάτες πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ γράμματα καὶ συνετέλεσαν στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ στὴν ἐκπολιτιστικὴ ἀνοδο τοῦ τόπου. Ἀθόρυβα καὶ σεμνά, χωρὶς νὰ νοιάζονται γιὰ τὴν ἀτομικὴ προβολὴ τους—πρᾶγμα πού κυριαρχεῖ στίς μέρες μας—ἀλλὰ ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ὑμνωδοὶ κι' ἀγιογράφοι, πού δὲν ἔβαζαν ὑπογραφή κάτω ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματά τους.

Ἕνας ἀπὸ τὴ σεμνὴ αὐτὴ σειρά κι' ὁ ποιητὴς—ἱερέας τοῦ χωριοῦ μου, πού ἐπιχειρῶ νὰ παρουσιάσω τώρα. Ὅχι μόνον σὰν ἀτομικὸ χρέος, ἀλλὰ γενικώτερα σὰν χρέος Ἡπειρωτικόν.

Ὅταν δημοσιεῦθησαν ἐκεῖνα τὰ πορτραῖτα τὸ σκέφτηκα, κι' ἐκεῖ εἶχε τὴ θέση του—ξεχωριστὴ μάλιστα—, μὰ δυστυχῶς δὲν εἶχα τίποτε στὰ χέρια μου, ἀπὸ τὰ ἑκατοντάδες ποιήματα πού εἶχε γράψει, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰν ἀκροστιχίδα ἀφιερωμένη σὲ μένα καὶ πού τὴν κρατῶ πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα στὴ μνήμη μου. Σὰν ἓνα ὠραῖο ποίημα, σὰν ἓνα ἀκριβὸ πνευματικὸ δῶρο τῶν παιδικῶν χρόνων, καὶ μαζί σὰν μία ὑπόθηκη, μὲ ἠθικὸ δίδαγμα γιὰ ὅλη μου τὴ ζωὴ.

Ἀλλὰ καὶ σήμερα, παρ' ὅλες τίς προσπάθειες τῆς οικογενείας του καὶ τίς δικές μου, δὲν καταφέραμε νὰ συγκεντρώσουμε καὶ πολλὰ.

Ὁ χρόνος τὰ πήρε στὸ ρέμμα του. Νομίζω, ὅμως, πὼς κι' αὐτὰ τὰ ἐλά-

χιστα, είναι ικανά να μᾶς δώσουν τὸ μέτρο τῆς ποιήσῆς του.

Παραθέτω ἐδῶ τὴ βιογραφία του, ὅπως τὴν ἔγραψε—γιὰ χάρη αὐτοῦ τοῦ σημειώματος—ὁ γυιός του κ. Βασ. Οἰκονόμου, λόγιος κι' ὁ ἴδιος, τοῦ ὁποῦ δειγμάτων ὠραίου λόγου κι' ἱστορικῆς ἔρευνας εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσουμε, ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας».

«Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν κωμόπολιν Ζίτσαν ὅπου ἐμαθήτευσε τὰ νεανικά του χρόνια, ἀκολουθήσας τὰς ἐγκυκλίους σπουδᾶς του εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν.

Ἐχρημάτισεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν δημοδιδάσκαλος εἰς Ζίτσαν καὶ εἰς τὰς περίξ κοινότητας, τῷ δὲ 1896 ἐχειροτονήθη εἰς ἱερέα καὶ βραδύτερον εἰς Οἰκονόμον, ἐφημερεύσας συνεχῶς εἰς τὴν γενέτειράν του μέχρι τοῦ θανάτου του (1938). Διέπρεπεν ὡς πρότυπον ἱερέως καὶ οἰκογενειάρχου.

Ἀπὸ τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας κατεγίνετο μὲ τὴν ποιήσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἔμφυτον κλίσιν. Πλεῖστα ποιήματά του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἰωαννίνων ὡς καὶ εἰς Ἀθηναϊκὰς, προξενήσαντα ἀρίστην ἐντύπωσιν διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν καλλιπέειάν των...».

Ἀπὸ τὶς σύντομες αὐτές, μὰ τόσο ἀδρῆς καὶ χαρακτηριστικῆς γραμμῆς, μᾶς δίδεται ἡ εἰκόνα τοῦ φωτισμένου ἀνθρώπου, τοῦ ταπεινοῦ Λευῖτη, τοῦ ἐμπνευσμένου ποιητῆ.

Θὰ προσπαθῆσω νὰ τὴν ἐπεκτείνω, ἐπιστρατεύοντας τὶς ἀναμνήσεις μου, πὺ δὲν ξεθώριασαν ποτὲ παρ' ὅλα τὰ χρόνια πὺ πέρασαν.

Θυμᾶμαι ἀκόμα μὲ συγκίνηση τὴ σεβάσμια μορφή του, πλαισιωμένη μὲ τ' ἄσπρα γένεια καὶ τ' ἄσπρα μαλλιά. Ἔτσι ἡλικιωμένον τὸν γνώρισα. Ψηλός, ὀρθόκορφος, ἐπιβλητικός, σοῦ ἐνέπνεε σεβασμό. Αἴσθημα θρησκευτικῆς εὐλαβείας γέμιζε τὴν ψυχὴ σου, ὅταν τὸν ἀντίκρυζες. Ὁ λόγος του ἦταν ἡρεμος

καὶ σοφός. Ἡ μορφή του εἶχε πνευματικὴ ἀκτινοβολία. Ὅταν λειτουργοῦσε, ἡ δυνατὴ καὶ μελωδικὴ φωνὴ του γέμιζε τὴν ἐκκλησίαν κι' ὅλα μεταμορφώνονταν γύρω μας. Ζωντάνευε τὸ Θεῖο λόγο, ἔπαιρνε ἀπαλὰ τὶς ψυχῆς καὶ τὶς ἀνέβαζε ὡς τὰ θεῖα ὕψη μὲ κατάνυξη.

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ πιὸ μεγάλη καλοχτισμένη ἐκκλησία μας στὴ μέση τοῦ χωριοῦ, ἦταν ἡ ἐνορία του.

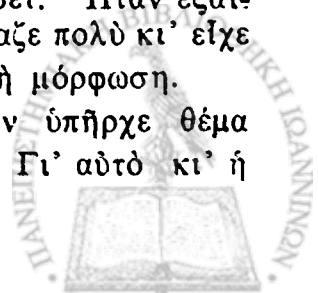
Πάντα γεμάτη ἀπὸ πιστοὺς καὶ γεμάτη ἀπὸ τὴν παρουσία του. Λειτουργοῦσε ὅμως καὶ σ' ἄλλες ἐκκλησίες καὶ συχνὰ τὸν βλέπαμε ν' ἀνηφορίζει—ἐνῶ ὁ ἀέρας ἀνέμιζε ράσα καὶ γένεια—ψηλὰ στὸν Προφήτη Ἡλία. Στὸ φημισμένο Μοναστήρι μας, τὸν Ἀϊλιά. Πίσω του παιδάκια καὶ γυναῖκοι, μὲ τὸν καὺμὸ τῆς ξενητεῖας στὴν καρδιά κι' ἕνα χαρτί μὲ κακογραμμένα ὀνόματα στὸν κόρφο. Νὰ τὰ διαβάσῃ ὁ Παπᾶς, νὰ κἀνὴ παράκληση γιὰ τὴν υἰεὶά τους καὶ τὸ γυρισμὸ τους.

Μὰ κι' ὀλομόναχος ἀνέβαινε, σὰν ἱερέας νὰ προσευχηθῆ καὶ σὰν ποιητῆς ν' ἀγναντεψῇ τὰ γύρω του, νὰ θαυμάσῃ τὸ ὑπέροχο τοπεῖο, πὺ σὲ χρόνια παλαιότερα τὸ εἶχε θαυμάσει ἕνας ξένος μεγάλος ποιητῆς καὶ, συνεπαρμένος, συνέθεσε ἀθάνατους στίχους. Ἀπὸ τὰ χεῖλη του πρωτάκουσα ἐκεῖνο τὸ ὄνομα: Λόρδος Βύρων!

Σὲ κείνον εἶχα φανερώσει δειλά, πῶς...γράφω κι' ἐγὼ ποιήματα! καὶ τοῦ διάβαζα στίχους.

Τὸν παραμόνευα ὅταν ἀνηφορίζε καὶ τὸν ἔπαιρνα ἀπὸ πίσω. Τ' ἄκουγε σοβαρά, τὰ πρόσεχε, μὺ ἔδινε θάρρος καὶ συμβουλές, κι' ἔπειτα—μεγάλῃ τιμῇ γιὰ μένα—μὺ διάβαζε ποιήματά του. Μὺ ἔφερνε νὰ διαβάσω καὶ νὰ διδαχθῶ, καθῶς μὺ ἔλεγε, βιβλία Ἑλλήνων ποιητῶν. Σολωμό, Παλαμᾶ, Δροσίνῃ, Πολέμη. Κρυστάλλη καὶ ἄλλων. Ἦξερε ὅλους τοὺς ποιητὰς μας καὶ πολλὰ ποιήματα τὰ εἶχε ἀποστηθίσει. Ἦταν ἐξαιρετικὰ φιλομαθῆς, διάβαζε πολὺ κι' εἶχε πλατεῖα ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωση.

Στὶς συζητήσεις δὲν ὑπῆρχε θέμα πὺ νὰ τοῦ ἦταν ξένο. Γι' αὐτὸ κι' ἡ

συντροφιά του, ἀπὸ τοὺς μορφωμένους—κι' εἶχε πολλοὺς ἢ Ζίτσα—ἦταν περιζήτητη κι' ἡ γνώμη του σεβαστή.

Διάβαζε ὅσο λίγοι. Μελετοῦσε ἀρχαίους κλασικοὺς κι' ἤξερε ἀπ' ἔξω χωρία δλόκληρα ἀπὸ τὰ ἔργα τους.

Πέρα ἀπὸ τὴν ἱερατικὴ ἀποστολὴ του, ὁ ἀλησμόνητος ἐκεῖνος παπᾶς τοῦ χωριοῦ μου, ἦταν προικισμένος μ' ἓνα πνεῦμα ἀνώτερο, ποὺ ἀπλώνονταν σ' ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες κι' ἀτένιζε πλατύτερους κόσμους.

Ἦταν ἓνας διανοούμενος μ' ὄλη τὴ σημασία τῆς λέξης κι' ἓνας ἐμπνευσμένος ποιητής. Μαζί μὲ τὰ ἱερὰ βιβλία, ἦταν ἀνακατωμένα καὶ ὠραῖα ποιήματα, καὶ πάντα μέσα ἀπὸ τὰ ράσα του ἔβγαζε ποιήματα ὁμορφογραμμένα καλλιγραφικά, διακοσμημένα μὲ θρησκευτικὰ κι' ἔθνικὰ σύμβολα καὶ τὰ διάβαζε σὲ μορφωμένους ἀλλὰ καὶ σὲ ἀπλοὺς χωρικούς. Συγκινοῦσαν πολὺ ὄλους, γιατί οἱ στίχοι του ἦταν εὐκολονόητοι καὶ θερμοί.

Θ' ἀναφέρω ἀκόμα μία παιδικὴ μου ἀνάμνηση, χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ποιητικὴ του ἰκανότητα.

Κάποτε, ἡ μάνα μου εἶχε τάξει ν' ἀνοίξη ἓνα μακρυνὸ ἐρημοκκλήσι. Καλέσαμε τὸν παπᾶ μας καὶ ξεκινήσαμε. Μαζί μας κι' ἄλλοι πολλοὶ προσκυνητὲς μὲ κεριά, ταξίματα, καὶ τὰ σακκούλια γεμᾶτα πίττες καὶ καλούδια. Λειτουργήσε κατανυκτικὰ ὁ Παπαθύμιος—καθὼς τὸν λέγαμε—, διάβασε τὶς παρακλήσεις, προσκυνήσαμε κι' ἔπειτα βγήκαμε καὶ στρωθήκαμε κάτω ἀπὸ τὰ βαθύσκια δέντρα καὶ περιμέναμε τὸν ἱερέα νὰ εὐλογήσῃ τὴν «βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν». Ὁ παπᾶς ὅμως ἀργοῦσε πολὺ.

Νὰ λειτουργάει ἀκόμα; εἶπε ἡ μητέρα.

Μὰ ψαλμωδία δὲν ἀκουγότανε.

Κι' ὅμως, ἔτσι ἦταν. Ὁ παπᾶς-ποιητής, λειτουργοῦσε, μὰ τώρα πρὸς τὴ θεὰ μούσα τὴν ὁποία—ὅπως ἀναφέραμε—ὕπηρετοῦσε μὲ τὸν ἴδιο ζήλο.

Ἄκουμπισμένους στὴν Ἁγία Τράπεζα, συνέθετε τὸν ὕμνο της καὶ δέονταν πρὸς

ἐκείνη, ὅπως καὶ πρὸς τὸν Ὑψίστο. Βγῆκε μεταρσιωμένος μ' ἓνα χαρτί στὰ χέρια καὶ μὲ φωνὴ συγκινημένη, σὲ τὸνο προσευχῆς, μᾶς ἀπήγγειλε ἓνα ποίημα μὲ θρησκευτικὸ καὶ πατριωτικὸ περιεχόμενο. Θυμοῦμαι περίπου τὴν ἰδέα του.

Ἐλεγε πὼς ἐκεῖ μέσα στὸ σκοτεινὸ ἐρημοκκλήσι φτερούγισαν μικρὰ ἀγγελούδια «τοῦ Ὑψίστου αἱ φόρμιγγες κι' αἱ λύραι». Θυμοῦμαι αὐτόν, τὸ στίχο.

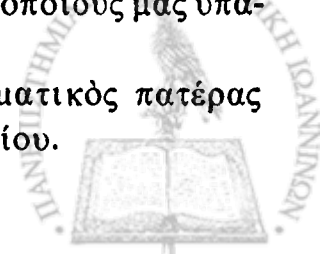
Ὁ ἱερεὺς τὰ ρώτησε γιὰ τὴν Ἁγιοσοφία κι' ἐκεῖνα ἀπήντησαν, ὅτι ποτὲ δὲν τὴν ἐγκαταλείπουν κι' ὅτι ἄορατα τριγυροῦν στοὺς ἀγίους θόλους της, περιμένοντας τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ ἀκουστεῖ καὶ πάλι ἡ θεία λειτουργία, ποὺ κάποτε ἔμεινε στὴ μέση. Ὅλοι κλαίγαμε, κι' εἶχε τόση παραστατικὴ δύναμη καὶ γοητευτικὴ χάρις, ποὺ ὅση ὦρα μείναμε ἐκεῖ, εἶχαμε τὴν ἐντύπωση πὼς γύρω μας φτερούγιζαν ἀγγελούδια. Ἀλλὰ κι' ὅταν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια πῆγα στὸ ἴδιο μέρος, ἐκεῖνα τὰ ποιητικὰ ἀγγελούδια ἦταν ἐκεῖ κι' ἄς εἶχε πιά φύγει ὁ ποιητής τους, νὰ τὰ συναντήσῃ σ' ἓναν ἄλλον κόσμον. Αὐτὰ ἔμειναν, γιατί τοὺς εἶχε φυσῆσει πνοὴ κι' ἀγάπη.

Τὰ θέματά του, ἦταν ποικίλα. Θρησκευτικά, πατριωτικά, φυσιολατρικά, διδακτικά καὶ σατυρικά ἀκόμη. Ὅλα τὸν συγκινοῦσαν καὶ τὸν ἐνέπνεαν. Ἐγραφε ἀπὸ ἐσωτερικὴ παρόρμηση, ἔτσι ὅπως κανεῖς προσεύχεται. Γιὰ ἔκφραση καὶ λύτρωση.

Καὶ ἡ μούσα τὸν ἀγαποῦσε καὶ ποτὲ δὲν τὸν ἐγκατέλιπε. Ἀντιγράφω ἐδῶ, λίγες σειρὲς ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ του, ποὺ κρατῶ στὸ ἀρχεῖο μου, γραμμένη τὸ 1935.

«Καὶ ἡμεῖς ἐδῶ εἰς τὴν προσφιλεῖ μας Πατρίδα, ζῶντες ἐν στενωῷ κύκλῳ καὶ ἐν ἀφανείᾳ, ἡ Μούσα μᾶς ἀφυπνίζει ἐνίοτε μὲ τὴν λύρα της καὶ ἡμεῖς ὑπήκοντες εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτῆς πρόσκλησιν, παίρνομε τὸ κονδύλι καὶ γράφομε μερικοὺς στίχους τοὺς ὁποίους μᾶς ὑπαγορεύει...».

Ὑπογραφή: Ὁ πνευματικὸς πατέρας Οἰκονόμος Κων. Εὐθυμίου.

Ἐγραφε, λοιπόν, ὅσα ἡ μούσα τοῦ ὑπαγόρευε. Κάθε ξεχωριστὸ γεγονός, λυπητερὸ ἢ χαρούμενο τῶπλεκε σὲ τραγούδι. Ἀναρίθμητες οἱ ἀκροστιχίδες—ποῦ συνηθίζονταν τόσο παλαιότερα—σὲ γνωστοὺς καὶ φίλους, μὰ καὶ σὲ μεγάλες ἱστορικὲς μορφές. Οἱ στίχοι τοῦ ἀσκοῦσαν γοητεία. Τὰ ποιήματά του τ' ἀντέγραφαν, τ' ἀποστήθιζαν καὶ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι κι' ἀπὸ στόμα σὲ στόμα. Στὸ σχολεῖο ἀπαγγέλλαμε πατριωτικὰ του ποιήματα. Ζωηρὰ θυμοῦμαι τὸν ἐνθουσιασμὸ ὄλων, ὅταν ἀπήγγειλα—μαθήτρια τῆς 4ης τοῦ δημοτικοῦ, τὸ 1913, ἓνα ποίημά του, ἀφιερωμένο στὸν ἐλευθερωτὴ τῶν Γιαννίνων, στρατηλάτη Κωνσταντῖνο. Περιέγραφε τὴ θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὰ θρυλικά Γιάννινα καὶ τὸν καλοῦσε νὰ ζωντανέψη ὅλα τὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς. Νὰ μπεῖ θριαμβευτῆς καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Τὸ ποίημα αὐτὸ δημοσιεύτηκε σὲ τοπικὴ ἐφημερίδα κι' ἔπειτα ἀναδημοσιεύτηκε σὲ ἀθηναϊκὴ, γεγονός που τοῦ ἔδωσε μεγάλη χαρά. Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία συνέθετε τὰ ποιήματά του ἦταν καταπληκτικὴ. Κι' ὅμως δὲν ἦταν στιχοπλόκος ρηχός. Ἡ ποίησή του, πηγαία κι' ἀνεπιτήδευτη, εἶχε καὶ ἔμπνευση καὶ λυρισμὸ καὶ φιλοσοφικὴ διάθεση. Ἦταν ἓνας ἀληθινὸς ποιητῆς, ποῦ ἂν δὲν ζοῦσε «ἐν στενῷ καὶ ἐν ἀφανείᾳ», ὅπως λέει τὸ γράμμα του, τὸ ὄνομά του θὰ ἦταν γνωστὸ καὶ κάποια ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του θὰ εἶχαν μείνει στὴν Ἑπειρωτικὴ τουλάχιστον γραμματολογία.

Ὁ ἴδιος δὲν νοιάζονταν νὰ τὰ συγ-

κεντρῶνει καὶ νὰ τὰ τυπῶνει. Τὰ σκόρπιζε τὴν ἴδια στιγμὴ ἀπὸ τὸ πρῶτο πλάνο, χωρὶς—τίς περισσότερες φορές—νὰ κρατᾶει ἀντίγραφο.

«Ἔμοιαζε μὲ κηπουρὸ ποῦ μοιράζει ἀφειδῶς τὰ ἄνθη τοῦ κήπου του, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι τὰ λουλούδια του θὰ ξανανθίσουν». Ἔτσι μοῦ γράφει ὁ γυιὸς του, κι' αὐτὴ ἡ ὠραία παρομοίωση, μᾶς θυμίζει τὸ Θεόφιλο τὸ λαϊκὸ ζωγράφο, ποῦ ἄφινε τίς καταπληκτικὲς ζωγραφιές του στοὺς παλιότοιχους τοῦ Πηλίου. Δὲν ὑποψιάζονταν τὴν ἀξία τους.

Τὰ ποιήματά του δὲν εἶναι βέβαια ὅλα σφιχτοδεμένα καὶ δὲν ἔχουν τεχνικὴ ἀρτιότητα. Ἔχουν ὅμως παλμό, περιγραφικὴ ἰκανότητα καὶ, τὸ σημαντικώτερο, πνοὴ κι' ἔμπνευση πηγαία.

Στὰ θρησκευτικὰ, χρησιμοποιοῦσε συνηθῶς τὴν καθαρεύουσα, ἢ μᾶλλον μιὰ Βυζαντινίζουσα γλῶσσα, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ ἱερατικὰ κείμενα. Τὰ πατριωτικὰ ὅμως καὶ τὰ ἀγροτικὰ τὰ ἔγραφε στὴ δημοτικὴ.

Τί ἔγιναν τὰ ἑκατοντάδες ποιήματά του; Πῶς σκόρπισαν σὰν πουλιὰ στὸν ἀέρα, ποῦ μιὰν αὐγὴ ἔψαλλαν τὸν ἑωθινό τους πρὸς τὸν Πλάστη; Τὸ σπίτι του στὴν κατοχὴ τὸ ἔκαναν οἱ Γερμανοὶ νοσοκομεῖο καὶ δὲν ἔμεινε τίποτε μέσα. Μόνο αὐτὰ τὰ δύο ποῦ παραθέτω ἐδῶ βρέθηκαν τελευταῖα μέσα σ' ἓνα βιβλίο του. Ἔτσι δὲν ἔχω τὴ δυνατότητα νὰ κάνω ἐκλογή. Μαζὶ μ' αὐτὰ γράφω καὶ τὴν ἀκροστιχίδα ποῦ μοῦ εἶχε ἀφιερῶ πρὶν πενήντα χρόνια. Ἐνα λυρικώτατο ποίημα μὲ θρησκευτικὴ πνοὴ καὶ ἠθικὸ δίδαγμα.

Η Α Γ Ι Α Σ Ο Φ Ι Α*

Τὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ναὸν ἀγαλλομένη
ὦ Μούσα ψάλλε οὔτινος ἢ δόξ' ἄφθιτος μένει

(Ἄκροστιχίς)

Ἴδου ἀρχιτεκτονικῆς τὸ ἔκλαμπρον μνημεῖον!
 Ὁ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ περίδοξος ναός.
 Ὑψοῦνται μεγαλοπρεπῆς τὸν οὐρανὸν δεικνύων
 Σέμνωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μέγας θησαυρός.
 Τοῦ ἔθνους τέρψις καὶ χαρὰ εἰς χρόνους εὐτυχίας.

"Ἰνδαλμα θάρρους κι' ἀντοχῆς εἰς χρόνους χαλεπούς.
 Ναὲ σεπτέ, ἀπαύγασμα τῆς μεγαλοφυΐας,
 Ἰθύνεις τῶν ὀρώντων σε ψυχᾶς εἰς οὐρανοῦς.
 "Ἄχ πότε εἰς τὸν τροδλον σου ἄρα θ' ἀξιωθῶμεν,
 Να ἴδωμεν νὰ ὑψωθῆ ὁ Τίμιος Σταυρός;
 "Ὁλοι Χριστοῦ οἱ λατρευταί, Αὐτοῦ θά δεηθῶμεν
 Συντόνως ἵνα λυτρωθῆς ὁ Πάνσεπτος Ναός.

* Τὸ χειρόγραφο, ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἰδίου, εἶναι πλαισιωμένο μὲ Βυζαντινὰ κοσμήματα, τὰ δὲ ἀρχικὰ ψηφία εἶναι στολισμένα μὲ ἄνθη, ὅπως στὰ παλαιὰ ἱερά κείμενα.

Ο Τ Ρ Υ Γ Ο Σ

Φθινοπώρου πανηγύρι Φθινοπώρου Πασχαλιὰ
 Εἶν' ὁ τρύγος, τὸν γιορτάζουν καὶ λουλούδια καὶ πουλιά.
 Τὸν γιορτάζουν καὶ νεράϊδες καὶ χορεύουνε φαιδρὲς
 Μὲ τραγούδια καὶ μὲ γέλια σὲ παρθένες ἔξοχες.
 Τῶν χωριῶν ὁ κόσμος ὅλος καὶ μεγάλοι καὶ παιδιὰ.
 Μὲ καλάθια καὶ πανέρια ἀρχινούνε νὰ τρυγοῦν
 Κόβον ραζακιὰ σταφύλια ποῦ γλυκὰ μοσχοβολοῦν.
 Ἄλλα σὰν τὸ κεκριμπάρι σὰν βενέτικο φλουρι
 Χαίρεται κανεῖς νὰ τρώγει καὶ νὰ τὰ παρατηρῆ.
 Πέρα στοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια τζοπανόπουλο λαλεῖ
 Τῆ φλογέρα σὰν ἀηδόνη σὰν γλυκόλαλο πουλί.
 Μὲ τὸν ἦχο τῆς πλανεύει καὶ παντοῦ χαρὰ σκορπᾷ
 Τὸν ἀγρότη ξεκουράζει καὶ τοῦ τέρπει τὴν καρδιά.

Εἰς τοῦ ἀμπελιοῦ τὴν ἄκρη εἰς τὴ σοῦβλα τὸ ἄρνι
 Ψῆνει ἓνα παλληκάρι κι' ὄλο σιγοτραγουδεῖ.
 «Τρύγε μου καλῶς μᾶς ἦρθες μὲ τὰ χίλια σου καλὰ
 Θὰ στολίσης ἀποθῆκες θὰ γεμίσης τὰ καδιά.
 Πάντα πλούσιος νὰ εἶσαι μὲ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ
 Ποῦ βραβεύει τὸν ἰδρώτα τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ.
 Ἄσματα γλυκὰ σοῦ ψάλλουν σ' ἔξυμνοῦν οἱ ποιηταὶ
 Χαῖρε γυιὲ τοῦ φθινοπώρου, χαῖρε τρύγε ποθητέ».

Ἔρχεται τέλος τὸ γιῶμα, παύουν ἀπὸ τὴ δουλιὰ
 Σὲ μιὰ φουντωτὴ ἀπὸ κάτω κάθονται ἀμυγδαλιά.
 Σὲ χλωρὲς φτέρες ἐπάνω κομματιάζουν τὸ ψητὸ
 Κι' ὁ παπποῦς μας πρῶτος πρῶτος βάνει τὸ εὐλογητό.
 Καὶ ἀρχίζει φαγοπότι μὲ μιὰ ὄρεξη τρανή.
 Μὲ τὴν τσῶτρα εἰς τὸ χέρι ὁ παπποῦς μᾶς προσφωνεῖ.
 Βίβα, γειὰ σας παλληκάρια, εὐχομαι εὐνοϊκὰ
 Ὅλα τὰ ζητήματά μας νὰ γένοιν, τὰ ἔθνικα.
 Τὰ σταφύλια ποῦ τρυγοῦμε σήμερα ὅλοι μαζὶ
 Νὰ γενῆ κρασί μοσχάτο κι' ἄμποτε νὰ ξοδευτῆ
 Σὲ χαρὲς τῶν ἀνυπάντρων σὲ γιορτὲς παλληκαριῶν
 Σὲ νεράϊδων, ἀμαζόνων καὶ ἀφράτων κοριτσιῶν
 Σὲ γιορτὲς ποῦ ἔδοξάσθη ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἑλλάς
 Σὲ ἡμέρες ποῦ συντρίψαν τῶν ἐχθρῶν μας κεφαλὰς.

Σᾶς παρακαλῶ σταθεῖτε ὅλοι σάν σέ προσευχή
 Ἄπ' τὸ στόμα μου θὰ βγάλω μιὰ πολὺ τρανή εὐχή.
 Εἰς αὐτὸν μέσα τὸ χρόνο θὰ θελήσῃ ὁ Θεὸς
 Νικητὴς νὰ μπῆ στὴν Πόλι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς
 Κι' ὅταν γίνεῖ λειτουργία μέσα στὴν Ἁγιά Σοφιά
 Τοῦτο τὸ κρασί νὰ γίνῃ τοῦ Χριστοῦ μας Κοινωνία.
 Ἡ Ἐθνοποθητὴ εὐχή μου εἶθε νὰ εἰσακουστῇ
 Ἄπ' τὸ στόμα μου παιδιὰ μου καὶ εἰς τοῦ Θεοῦ τ' αὐτί.

Ἐν Ζίτση

Α Κ Ρ Ο Σ Τ Ι Χ Ι Δ Α

Χαριτωμένα ἄνθη μου καὶ μοσχοβολισμένα.
 Ρόδα καὶ κρίνα δροσερὰ καὶ ἴα μυρωμένα.
 Υψίστου ἀριστουργήματα καὶ δείγματα σοφίας
 Στεφάνι θὰ σᾶς πλέξω ἐγὼ λαμπρὸ τῆς Παναγίας.
 Ἀὐγὴ σᾶς δρέπω δροσερὰ ὦ τιμαλφῇ μου δῶρα
 Νέαν ζωὴν αἰσθάνομαι αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὥρα.
 Θεέ μου ὡς τὰ ἄνθη σου ἄς εἶναι κι' ἡ ψυχὴ μου
 Ἡ μόνη μου εἶναι χαρὰ ὁ πόθος κι' ἡ εὐχή μου.

Τελειώνουμε μὲ τὸ παρακάτω δίστιχο, ποὺ κλείνει τόσο χαριτωμένο χιοῦμορ καὶ φανερῶνει μιὰ φιλοπαίγμονα διάθεση. ἔχει τὴν ἐξῆς ἱστορία:
 Κάποτε, ἓνας δάσκαλος, ποὺ συνυπηρετοῦσαν στὸ χωριὸ Ράϊκο, παραπονέθηκε πὼς ἔχει ἓναν δυνατὸν πόνο. Τότε ὁ ποιητὴς, τὴν ἴδια στιγμή καὶ χωρὶς νὰ πολυσκεφθῆ, τοῦ ἔδωσε τὴν ἐξῆς ποιητικὴ συνταγὴ γιὰ τὴ θεραπεία του :

«Ἐπιθυμεῖς ν' ἀπαλλαγῆς τοῦ πόνου Κωνσταντίνε;
 Ἄρνάκια τρῶγε τρυφερὰ καὶ Ζίτσης οἶνον πίνε».

Τὸ διηγήθηκε ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος, ὑπέργηρος πιά, στὸ γυιό του κ. Β. Οἰκονόμου.

Ἡ τύχη, μποροῦμε νὰ ποῦμε, φάνηκε κάπως εὐνοϊκὴ κι' ἔφερε στὸ δρόμο μας, ἀπὸ τὰ σκόρπια καὶ χαμένα τραγούδια του, κάποια ἐκλεκτὰ δείγματα ἀπὸ ὅλες σχεδὸν τίς πλευρὲς τῆς ποίησής του. Ἔτσι, ὥστε τὸ φτωχὸ αὐτὸ ἀφιέρωμα, σάν ἓνα φιλολογικὸ μνημόσυνο ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, νὰ εἶναι πλουτισμένο καὶ δικαιωμένο ἀπ' τὴν ἴδια τὴ Μοῦσα τοῦ ΠΟΙΗΤΗ.

ΚΩΣΤΑ ΑΘ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ

(ΔΟΚΙΜΙΟ)

Ἄληθεια εἶναι ὅ,τι δὲν εἶναι ψέμμα.

Τίποτε δὲ μοιάζει τόσο μὲ τὴν ἀλήθεια ὅσο ἡ ἀλήθεια,

Κατὰ τὸν Παρμενίδη «τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι...ταὐτὸν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκὲν ἐστὶ νόημα». Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἐπίσης μόνον τὰ νοούμενα εἶναι ἀληθῆ, μόνον δὲ τὸ εἶναι δύναται νὰ νοηται. Ἡ ἰδέα δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τὸ ὑψιστο τῶν νοουμένων εἶναι ἡ αἰτία πάσης ἀληθείας (Πολ. 508—509). Καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «τὸ λέγειν τὸ ὄν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν εἶναι».

Ἡ φιλοσοφία παραδέχεται τὴν ἀλήθεια ὡς συμφωνίαν τοῦ νοεῖν μετὰ τοῦ εἶναι.

Ὁ Berkeley λέγει πὼς ὅ,τι συσχετίζεται πρὸς τὴν ἀντίληψη, μονάχα τοῦτο δικαιοῦται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ὄν, ὡς ὑπάρχον. *Esse = percipi*.

Ἡ φιλοσοφία μονάχα τὶς κρίσεις παραδέχεται ἀληθινῆς ἢ ψεύτικες. Καὶ ὁ Ἰησοῦς γιὰ τὴν κρίση εἶπε «ἡ κρίσις ἢ ἐμὴ ἀληθῆς ἐστίν». Εἶναι δὲ ἀληθινῆς οἱ κρίσεις ὅταν συμφωνοῦν ἢ κρίση ἢ ἡ ιδιότητα τῆς κρίσης μὲ τὸ κρινόμενον καὶ ὅταν διατελοῦν σὲ ἄρμονία μὲ τὴν ἐμπειρία καὶ μὲ τὴ νόηση. Πολλῆς φορές ἡ συμφωνία αὐτὴ εἶναι ὑποκειμενικὴ. Δὲν πρέπει ὡς τόσο νὰ συγχέουμε τὴν ἔννοια τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὀρθότητος.

Ἡ νεώτερη μόνον φιλοσοφία παραδέχεται ὡς ἀλήθεια ὄχι τὴ συμφωνία τοῦ νοεῖν μετὰ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀντιστοιχία τοῦ νοεῖν πρὸς τὸ ἀπόλυτα πραγματικόν, πού σ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἄμεσα νὰ συγκρίνεται τὸ νοεῖν.

Ὁ Πιλάτος, καθὼς ξέρετε ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, ρώτησε τὸν Ἰησοῦν, ὅταν ὁ Θεάνθρωπος τοῦ εἶπεν, ὅτι «εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε ἵνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ». «Τί ἐστὶν ἀλήθεια;» Καὶ ὁ Πολύβιος Δημητρακόπουλος στὴ Σιδηρὰ Διαθήκη τοῦ ἔβαλε τὸν πετεινὸ τοῦ κι' ἔκαμε τὴν ἴδια ἐρώτηση πρὸς τὸν Ἰησοῦν, πρὸς τὸν Ἄνθρωπο καὶ Θεό. Ὁ Πιλάτος ἀπεσύρθη πρὶν ἀπαντήσῃ ὁ Κύριος.

Καὶ τὸν πετεινὸ τὸν παρέσυρε τὸ φᾶσμα πρὶν ὀμιλήσῃ ὁ Θεάνθρωπος.

Μοιραῖο ἦτο νὰ μὴ ἀκουσθεῖ ἢ ἀπάντησῃ του. Καὶ βάζοντας τὸ φᾶσμα νὰ παρασύρῃ τὸν πετεινὸ τοῦ ὁ Πολ. Δημητρακόπουλος ἀπέφυγε νὰ μᾶς δώσει καὶ τὴν ἀπάντησιν τῆ δικῆ του.

Ἡ ἐρώτηση τοῦ Πιλάτου ἐγίνε βέβαια στὴ Λατινικὴ, καθὼς ξέρετε: *Quid est veritas?*

Τῇ φράσει αὐτῇ τὴν ἀναγραμμάτισαν, μετέταξαν δηλαδὴ τὰ στοιχεῖα τῆς φράσης, κι' ἔβγαλαν, ἐσχημάτισαν ἀπὸ τὴν ἴδια, ἀπ' τὰ ἴδια δηλαδὴ γράμματα μίαν ἄλλη φράσιν γι' ἀπάντησιν *Est vir qui adest*, δηλαδὴ:

Εἶναι ὁ ἄντρας πού στέκει μπροστά σου. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα.

Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια, ἐγὼ, πού βλέπεις μπροστά σου.

Γι' αὐτὸ καὶ λέγομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἡ πρώτη ἀναλλοίωτη

ἀλήθεια κατά τὸν Αὐγουστῖνο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι αἰώνια ὅπως αἰώνιος εἶναι καὶ ὁ Θεός. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς εἶπεν. «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια».

(Κατὰ Ἰωάνν. Κεφ. ΙΔ 6): «Καὶ ἡ μαρτυρία Αὐτοῦ ἀληθῆς. Καὶ ἡ κρίσις Αὐτοῦ ἀληθῆς. Ὅτι μόνος οὐκ ἔστι, ἀλλ' Αὐτὸς καὶ ὁ πέμψας Αὐτὸν Πατὴρ. Καὶ ἐν τῷ Νόμῳ γέγραπται ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἔστιν (Κατὰ Ἰωάνν. Κεφ. Η 17).

Ἡ μυθολογία παρουσιάζει τὴν ἀλήθεια φρικτὴ στὴ θεά. Οἱ ἄνθρωποι ποῦ τὴν εἶδαν πάγωσαν ἀπ' τὸ φόβο τους.

Μόνον οἱ ἐξαιρετικὰ δυνατοὶ μποροῦν νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην: «Φίλος μὲν Πλάτων, φιλότατη δὲ ἡ ἀλήθεια» (amicus Plato sed magis amica veritas). Κατὰ τὸν ἴδιον, «ἀμφοῖν γὰρ ὄντων φίλον δσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν». (Ἠθικ. Νικ. Α4 1096α 16).

Ἀληθές, κατὰ τοὺς σοφιστές, εἶναι ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται στὸν καθένα ἀληθές καὶ ἀγαθὸν ἐκεῖνο ποῦ ὠφελεῖ αὐτόν. Κατὰ τὸν Σωκράτη, δὲν εἶναι ἀγαθὸν ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται στὸν καθένα ἀγαθὸ κατὰ τὶς στιγμιαῖες διαθέσεις του, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἀείποτε ἀγαθὸ καὶ ἀναγνωρίζεται σὰν ἀγαθὸ ἀπὸ κάθε διανοούμενο ἄνθρωπο.

Ὁ εἰδήμονας καὶ σοφὸς Ἴνδὸς Ἰνδδιστίρος λέγει, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ πρὸς ὄλους φιλοφροσύνη (καλοκαγαθία) (Ἰτεχασασαμουτσάτα Κεφ. 1 δ. 32).

Ἀλήθεια στὸν Ἐλεύθερο Τεκτονισμὸ εἶναι ἡ θεία ιδιότητα, ποῦ ἀπάνω σ' αὐτὴ ἐδράζεται κάθε ἀρετὴ τοῦ μύστη. Καὶ ὁ τέκτονας δὲν πρέπει ποτὲ νὰ σοφίζεται παρακωλύοντας ἔτσι τὴν ἐλεύθερη ἐνάσκηση τῆς διανοίας του, γιατί δὲν θὰ μπορεῖ ἔπειτα νὰ διακρίνει τὸ ἀληθινὸ ἀπὸ τὸ ψεύτικο, τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι.

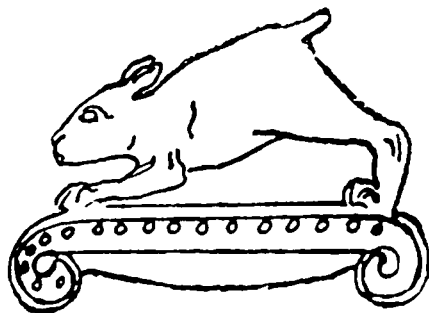
Κατὰ τὴ θεοσοφία (Βουδισμὸ) ὑπάρχουν τέσσαρες ἀλήθειες, εὐγενεῖς ἐπικαλούμενες: Ὁ πόνος, ἡ αἰτία τοῦ πόνου, ἡ κατάπαυση τοῦ πόνου καὶ ὁ δρόμος, ποῦ φέρει στὴν κατάπαυση αὐτῆ.

Ἄν δὲν ἐννοήσατε ἀκόμη τί ἐστὶν ἀλήθεια, μὴν παιδεύεσθε ἄδικα.

Οὔτε θὰ τὴν ἐννοήσητε ποτέ. Ἡ ἀλήθεια ἐξ ἄλλου γεννάει καὶ τὸ μῖσος, «Veritas odium parit» (Τερέντ. Andr, I, 1, 41). Τὸ ἀλάτι τῆς τὸ ψέμμα: «Τὸ ψέμμα εἶναι τὸ ἀλάτι τῆς ἀλήθειας».

Καλύτερα λοιπὸν ἢ αὐταπάτη, λέγουν μερικοί. Ἀλλὰ ἡ αὐταπάτη εἶναι πλάνη ποῦ ἐπιβάλλει κανεὶς στὸν ἑαυτό του. Δὲν εἶναι ψέμμα. Ἐπειτα, τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου τὴ νίκησε ἡ συνήθεια.

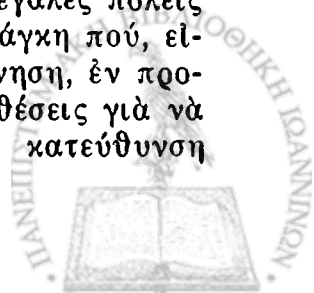
«Καὶ δρόμος δὲν ὑπάρχει ποῦ νὰ φέρει στὴν ἀλήθεια», λέγει ὁ Πετράρχης σὲ μιὰ ἀπάντησή του στὴν Ἰουστίνα Λεβὶ Περόττι (ΙΔ' αἰώνας).

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Τώρα πού τὸ μέγαρο τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Πινακοθήκης, καλοφτιαγμένο καὶ ἀνετῆς προοπτικῆς, κοντεύει νὰ τελειώσῃ, νομίζω πὼς πρέπει νὰ ἐνδιαφεροῦμε (κυρίως ἐμεῖς οἱ Γιαννιώτες καί, γενικώτερα, ὅλοι οἱ Ἑπειρῶτες) καὶ γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς Μουσείου Ἑπειρωτικῆς Λαϊκῆς Τέχνης. Στὴν ἐποχὴ μας, πού γίνονται τόσες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀποθησαύριση καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως τέτοιων Μουσείων προβάλλει σὰν ὑποδομὴ, σὰν ἀναπόφευκτη προϋπόθεση γιὰ τὴν καλὴ θεμελίωση μιᾶς προσπάθειας ν' ἀποκαταστήσουμε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ὄψιν τῆς νεώτερης ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας. Ἀκόμα, θὰ εἶχε νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς, πὼς καὶ οἱ περιστάσεις τώρα εἶναι ὅσο ποτὲ ἄλλοτε εὐνοϊκῆς γιὰ νὰ ἐπιτύχει μιὰ τέτοια κίνησις: καθιερώνονται, στὰ πιδ σημαντικὰ κέντρα, φεστιβάλ κι' ἓνα σωρὸ ἐκπολιτιστικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως, δίνονται χρήματα καὶ προστασία γιὰ τὴν ἐνθάρρυνση καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πρωτοβουλίας πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση. Γι' αὐτὸ, πιστεύω πὼς μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Μουσείου Ἑπειρωτικῆς Λαϊκῆς Τέχνης, ἐὰν εἶχε τὴν δλόθερμη καὶ ἀνεπιφύλακτη συμπαράσταση ὅλων τῶν παραγόντων τῆς Ἑπείρου, θὰ εὔρισκε τὸ πιδ γόνιμο ἔδαφος. Καὶ θὰ γίνονταν, στὰ Γιάννινα, ὄχι ἀπλῶς ἓνα συνηθισμένο μουσεῖο, ἀλλὰ ἓνα πρότυπο καὶ ἴσως μοναδικὸ στὴ χώρα μας ἴδρυμα γιὰ τὴν συγκέντρωση καὶ γιὰ τὴν εὐρύτερη προβολὴ τῆς λαϊκῆς μας κολτούρας. Γιατί, κατὰ κοινὴ σχεδὸν ἀναγνώριση, τὰ Γιάννινα πού εἶταν περίπου μιὰ Μητρόπολις στὰ τελευταῖα πενταχόσια χρόνια τῆς ἱστορίας μας, ἔχουν ὡς τώρα ζωντανὴ αὐτὴν τὴν ἐντονη καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ παράδοση τῆς Λαϊκῆς μας Τέχνης καὶ κρατοῦν μιὰν ἀδιάπτωτη συνέχειάν της, τουλάχιστον σὲ ὠρισμένους τομεῖς πού δὲν ἔχει διαβρῶσει ἀκόμα ἡ τυποποίηση τῆς ἐποχῆς πού ζοῦμε ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἐπίσης, ἐδῶ ὑπάρχουν, ἐπὶ πλέον, καὶ κάποιες προεργασίες: μιὰ λαογραφικὴ ἔρευνα, κάποιες σπουδαῖες σχετικῆς μὲ τὴν Λαϊκὴν μας Τέχνη μελέτες. Ὅλ' αὐτὰ εἶναι προϋποθέσεις καὶ κλίμα κατάλληλο γιὰ τὴν ἰδρυση ἐνὸς Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης, πού νὰ ἐπέχει, μαζί, καὶ τὴν μορφή ἐνὸς Ἰνστιτούτου Λαϊκοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω, παρόμοιο μουσεῖο δὲν ἔχομε ἀκόμα σὲ κανένα ἄλλο διαμέρισμα τῆς χώρας μας. Στὴν Ἀθήνα—ἄχ, αὐτὸς ὁ φοβερὸς ὑδροκέφαλος!—, μονάχα, ἔχει γίνῃ ἓνα Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης, πού εἶναι στὴν εὐθύνη τῆς Κας Ζώρας, ὑπαγόμενον στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Καὶ δὲν ξέρω ἐὰν οἱ φιλοδοξίες, αὐτῶν πού τὸ ἔφτιαξαν, φτάνουν νὰ καλύψουν ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὅμως, ἐμεῖς ἐδῶ ζητοῦμε νὰ γίνῃ ὄχι μιὰ γωνιά, μιὰ πτέρυγα πού θ' ἀντιπροσωπεύει τὴν Ἑπειρωτικὴν Λαϊκὴν Τέχνην—πράγμα πού θὰ εἶταν δυνατὸν νὰ χωρέσει στὸ Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης στὴν Ἀθήνα—, ἀλλὰ ἓνα εἰδικό, ξεχωριστὸ ἴδρυμα Μουσείου, πού θὰ εἶχε σὰν ἀποστολὴν καὶ σὰν ἀντικείμενον τὴν Λαϊκὴν Τέχνην στὴν Ἑπείρο. Μάλιστα, ἡ προσπάθεια αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ καὶ ὑπόδειγμα γιὰ τὴν ἰδρυση καὶ ἄλλων τέτοιων μουσείων στὶς πιδ μεγάλες πόλεις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, ἔτσι πού νὰ καλύψει τὴν ὕψιστη αὐτὴ ἀνάγκη πού, εἰδικὰ σήμερα, ἔχει τὴν μορφή τῆς ἐθνικῆς ἐπιταγῆς. Καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἐν προκειμένῳ, θὰ εὔρισκεν ἐδῶ τὶς καλύτερες καὶ θετικώτερες προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐκδηλώσει τὶς ἀναμφισβήτητες ἀγαθῆς προθέσεις της πρὸς τὴν κατεύθυνση

της γενικότερης πνευματικής και καλλιτεχνικής ανάπτυξεως στη χώρα μας. Τις διαπιστώσεις αυτές τις κάνω χωρίς κανέναν ένδοιασμό, γιατί, στα Γιάννινα, εκτός απ' όλη αυτά που ανάφερα παραπάνω, υπάρχει ακόμα και ο κατάλληλος άνθρωπος, που είναι σε θέση να αναλάβει όλο το βάρος για την μορφοποίηση αυτής της ιδέας: ο κ. Παῦλος Βρέλλης, που όχι μονάχα είναι ένας απ' τους ξεχωριστούς γλύπτες και θεωρητικά καταρτισμένους καλλιτέχνες που διαθέτει ο τόπος μας, αλλά έχει και βιωμένη δλόκληρη (σε βάθος και σε πλάτος) την Ήπειρωτική Λαϊκή Τέχνη. Πιστεύω πως, για την Ήπειρο, είναι ευτύχημα που έχει, στην προκειμένη περίπτωση, έναν τέτοιον άνθρωπο, που, κάτω απ' τις προϋποθέσεις αυτές, θα αξιοποιηθεί για το καλό της, για την ίδια της την ιστορική φυσιογνωμία. Γι' αυτό, οι αρμόδιοι κι' οι πολιτικοί εκπρόσωποι του Νομού μας (και, κοντά σ' αυτούς, και δλόκληρης της Ήπειρου), ως σπεύσουν να πλειοδοτήσουν εις ένδιαφέρον.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Στην Αθήνα είναι έν λειτουργία πολλά θέατρα, ίσως περισσότερα από ό,τι θα έπρεπε. Εκείνο όμως που προξενεί έντύπωση, είναι το ότι, στο καθένα από τα θέατρα αυτά, βρίσκει κανείς ένα, δυό, τρείς ήθοποιούς περιωπής, και μεταξύ τους μερικές άληθινές προσωπικότητες. Η έλληνική σκηνή, λοιπόν, δέν έχει, από της πλευράς αυτής, τίποτε να ζηλέψη από το ευρωπαϊκό θέατρο, είναι μάλιστα πιθανό ότι, από την άποψη του ανθρώπινου δυναμικού, βρίσκεται στην πρώτη γραμμή. Οι σημερινοί ήθοποιοί μας δέν είναι οι παλιοί αυτοδίδακτοι, γεννήματα σκέτα της θεατρικής πείρας. Όλοι σχεδόν έχουν ειδική μόρφωση, που πλαταιίνει και αξιοποιεί το φυσικό δώρο, όλοι σχεδόν είναι απόφοιτοι δραματικών σχολών, και πολλοί έχουν καλλιέργεια ευρύτερη, ζέρουν ζένες γλώσσες, έχουν οικειωθή προς την ζένη θεατρική παραγωγή, και μερικοί μάλιστα έχουν και έξαιρετο λογοτεχνικό ταλέντο. Και αυτά άκριβώς τα προσόντα τους κάνουν ικανούς να αντιμετώπισουν με επίτυχία τα σχολιά θεατρικά παιγνίδια της εποχής μας, τα έργαστηριακά πειράματα, που τά γνωρίζουμε με τον γενικό τίτλο: Θέατρα Πρωτοπορείας. Τα φυσικά όμως δώρα και η γενική θεατρική μόρφωση, αν και βρίσκονται σε επίπεδο περισσότερο παρά ικανοποιητικό, πρέπει, για να αποδώσουν τους καρπούς που δικαιούται κανείς να περιμένει, να στηριχτούν σε μία υποδομή τεχνικών ειδικών επιτευγμάτων, που απαιτούν σκληρό μόγθο και σκληρή ύπομονή. Βασικώτερο από τα συστατικά του άναγκαίου αυτού ύποστρώματος είναι η άγωγή του άναρθρου, μά και του άναρθρου λόγου. Ο Σωκράτης Καραντινός, ο έξαίρετος άνθρωπος και συνέχεια λαμπρός καλλιτέχνης και λαμπρός σκηναικός δάσκαλος, έδειξε και με το θεωρητικό έργο του και με την πράξη, πόσο τεράστια είναι η σημασία της καλής προφοράς, της καθαρής άρθρωσης, του όρθου τονισμού για τον καλόν εργάτη της σκηνής. Και, έν τούτοις, υπάρχουν ήθοποιοί δόκιμοι και πλούσια προικισμένοι, ικανοί όχι άπλως να έρμηνεύσουν, μά και να πλουτίσουν ένα έργο σε ψυχικές άποχρώσεις, που δέν φροντίζουν να μονώνουν τις συλλα-

βές της λέξης, μά, αντίθετα, τις συμπιέζουν με τόσο ζήλο, ώστε μεγάλος αριθμός λέξεων γίνεται για τον άκροατή άκατάληπτος ήχος. Άλλοι προφέρουν κατά τέτοιο τρόπο το σίγμα ώστε πιστεύει ο θεατής ότι άκούει το σύριγμα φιδιού. Αυτά συμβαίνουν γιατί ο ήθοποιός ζεχνάει, την στιγμή που έρμηνεύει τον ρόλο του, ότι άσκει και ένα έπαγγελμα, που έχει την ειδική τεχνική του, που ποτέ δέν πρέπει να την ζεχνάει. Άν ύπολόγιζε πόσο κόβει την έπαφή με το κοινό αυτό το φρικίασμα έλαφρής άηδίας, που προξενεί η κακή προφορά, πόσο του μειώνει την άπόδοση του σκηναϊκού του άγώνα αυτή η ειδική άτμηλησία, θα πρόσχε ασφαλώς περισσότερο. Η έπαφή του άκροατή με τον σκηναϊκό ύποκριτή είναι κάτι το έξαιρετικά λεπτό, το έξαιρετικά εύθραυστο. Είναι όμως ζωτική άνάγκη, αν θέλουμε να εύδοκιμήσει η θεατρική διδασκαλία. Όταν η σκηνή κατορθώσει να άνεβάσει τον θεατή στο κλίμα της, όταν αυτός συμπλέει και συμπάσχει και συμπροβληματίζεται, όταν, με άλλα λόγια, πετύχει την μικρή του πρόσκαιρη φυγή από την πεζή και άχαρη καθημερινότητα, δέν φαντάζεται κανείς πόσο οδυνηρή σφήνα, πόσο ένοχλητικό φρενάρισμα, είναι η έλαττωματική προφορά του ήθοποιού. Εάν όμως χωλαίνει η άγωγή του έναρθρου λόγου, η άγωγή του άναρθρου λόγου είναι σχεδόν άνύπαρκτη. Και όμως ο άναρθρος λόγος είναι και στην κωμωδία και στο δράμα έκφραστικό μέσο πρώτης γραμμής, δεδομένου ότι έμφανίζεται και άσκειται σε στιγμές ψυχικές κρίσιμες, στο έσχατο σημείο μιας πτώσης ή στο ψηλότερο ένός δραματικού κρεσέντο. Το έπιφώνημα, η άναρθρη κραυγή, μά τελείως ιδιαίτερα το γέλιο και το κλάμα, που είναι βασικά συστατικά στοιχεία της σκηναϊκής ζωής, σπάνια δίνονται σωστά στα θέατρα μας ακόμα και από δόκιμους και προικισμένους ήθοποιούς. Όλοι μας έχουμε νοιώσει παγερή άνατριχίλα από το ψεύτικο γέλιο ή τους κάλπικους κλαυθμηρισμούς ή τον περιττό όγκο των τραγικών ζεφωνητών, όχι καμποτινών της σειράς, μά ήθοποιών καλλιεργημένων, με παράδοση λαμπρή και πλούσια πείρα της σκηνής. Το γέλιο και το κλάμα, η ύστερία και ο θρήνος είναι ξεσπάσματα φυσικά, ένα είδος λόγου πιο πυκνού, πιο έντονου και, για αυτό, λιγώτερο

πρόθυμου να υποταχτή και στην πιο δύσκολη ἀκόμη διδασκαλία. Πρέπει ὁ ἠθοποιὸς νὰ βρῆ μέσα του τὴν δύναμη νὰ τὰ υποτάξῃ καὶ νὰ τὰ ἀξιοποιήσῃ. Γιατί, σὲ τελευταία ἀνάλυση, αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν λυδία λίθο γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ τέλειου ἠθοποιοῦ.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στὴν Ἀθήνα μας, Λυκαβηττοῦ 2, ζῆ καὶ βασιλεύει ἓνας θεσμὸς ἰδιότυπος, μὰ πλούσιος σὲ δράση καὶ καταπληκτικὰ χρήσιμος: Τὸ Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας. Τὸ ὀρίζει καὶ τὸ κυβερνάει ὁ Μάριος Βαϊάνος, μιὰ προσωπικότητα γραφικὴ, πού θυμίζει, τηρουμένων, βέβαια, τῶν ἀναλογιῶν, τοὺς παλιούς ἱππότες, πού πολεμοῦν γιὰ τὸν ἀδύνατο καὶ τὸν ταπεινὸ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς παρουσιάζει ἀντιθέσεις, πού συνιστοῦν τὴν εἰδικὴ ἰδιορρυθμίαν του. Ὁ Βαϊάνος εἶναι βαρῆκος, μὰ ἀκούει πολὺ καλά. Εἶναι καμμιὰ φορὰ ἀψὺς καὶ νευρικός, — πῶς θὰ μπορούσε ὅμως νὰ μὴν εἶναι, ὅταν ἀντιμετωπίζει συχνὰ ἀξιώσεις σόλοικες καὶ παράλογες ἢ ὅταν ἀπρόσεχτοι φιλοξενούμενοι πατοῦν καταγῆς τὸ τσιγάρο τους ἢ τσαλακώνουν τὴν ὥραία τάξην πού βασιλεύει στὸ καλλιτεχνικὸ του ἐνδιαίτημα; —, γρήγορα ὅμως ἢ φυσικὴ του καλωσύνη καταδαμάζει τὰ μπουρίνια τὰ παροδικὰ, καὶ τὸ ἀγαθὸ του χαμόγελο ξαναφέρει τὴν γαλήνην καὶ τὴν ψυχικὴν εὐφορίαν. Μὰ οἱ δυὸ αὐτὲς ἀντιθέσεις δὲν εἶναι τίποτα, ἂν συγκριθοῦν μετὰ τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν: Ὁ Βαϊάνος ζῆ στὴν Ἀθήνα, τὴν ἐθνικὴν μας Βαβυλῶνα, ἀπὸ χρόνια πολλά. Ζυμώνεται κάθε μέρα μετὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν της, πού τὴν γνωρίζει σὲ κάθε της πτυχῇ, καὶ εἶναι ἀφάνταστο τὸ πόσος κακίος, μὰ καὶ πόση πικρία μπορεῖ νὰ θρέψῃ ἢ περιοχῇ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, πόσον ὑπετροφικὸ ἐγώισμὸ, πόση σκόπιμη μοχθηρία μπορεῖ νὰ ἀναπτύξῃ τὸ γένος τῶν φ τ α σ μ ἔ ν ω ν γιὰ νὰ καπακώσῃ τοὺς νέους πού προσπαθοῦν νὰ κατακτήσουν μιὰ θέση κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Βαϊάνος, ἂν καὶ ζῆ στὴν Ἀθήνα, ἂν καὶ συναντᾷ καθημερινὰ τὴν μικροπρέπεια καὶ τὴν ἐγωπάθεια καὶ τὴν ἰδιοτέλεια, μένει καθαρὸς καὶ ἀθῶος, σὰν παιδί, καὶ πολεμᾷ, ὅπως ὁ καλὸς Δὸν Κιχώτης, μακριὰ ἀπὸ κλίκες, κομπίνες καὶ συμφέροντα γιὰ νὰ ἀναδείξῃ τοὺς νέους πού ὑπόσγονται κάτω.

Στὶς αἴθουσες τοῦ Πρακτορείου του, πού ποῖος ξέρεῖ μετὰ πόσον ἀγῶνα κατορθώνει νὰ τὸ διατηρῆ, γιατί δὲν εἶναι οὔτε εἰσαγωγέας, οὔτε τραπεζίτης, βρίσκουν καταφύγιον, μετὰ ἀσήμαντη ἐπιβάρυνση, νέοι καλλιτέχνες, γλύπτες ἢ ζωγράφοι, πού χωρὶς τὴ βοήθειαν τοῦ Βαϊάνου θὰ πάθαιναν ἀπὸ ἀσφυξία κάτω ἀπὸ τὸ βάρος ἑνὸς ἀμείλικτου οικονομικοῦ ἀποκλεισμοῦ, χωρὶς νὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ παρουσιάσουν τὸ ἔργον τους στὴν κρίσιν τῶν συνανθρώπων τους. Ἐκεῖ μέσα, φυσικά, ἢ φτασμένη κριτικὴ δὲν πατεῖ, γιατί ἔχει δικές της αἴθουσες γιὰ τοὺς εὐκατάστατους,

ὅπου πουλᾷει χῶρον καὶ εὐμενεῖς κρίσεις. Δὲν πειράζει ὅμως. Μπαίνει στὶς αἴθουσες τοῦ Βαϊάνου ὁ μέσος ἄνθρωπος μετὰ τὸ ὑγιές του καλλιτεχνικὸ αἰσθητήριον, καὶ αὐτὸ εἶναι γιὰ τοὺς νέους καλλιτέχνες μιὰ καλὴ παρηγοριά.

Στὶς ἴδιες αἴθουσες, βρίσκουν καταφύγιον καὶ οἱ νέοι λογοτέχνες. Μπαίνουν στὴν ἀρχὴν συνησταμένοι καὶ δειλοί, γιατί τοὺς λείπει τὸ θράσος τῆς μακρᾶς ζωῆς καὶ τῆς πλατειᾶς οικονομικῆς ἐπιφάνειας, ὕστερα ὅμως ξανοίγονται καὶ τολμοῦν νὰ δείξουν τὸν ἑαυτὸν τους, πλούσιον καμμιὰ φορὰ σὲ δύναμιν μὰ καὶ σὲ ἀρετὴν.

Ἐκεῖ, τέλος, μαζεύονται καὶ οἱ φίλοι του. Συζητοῦν περὶ ὅλων τῶν γνωστῶν πραγμάτων, ἡσυχᾶ ἢ μετὰ φασαρίαν καὶ φωνήν, μὰ πάντα καλοπροαίρετα καὶ χωρὶς πρόθεση γελοίας αὐτοπροβολῆς. Ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες γνωρίζουν οἱ αἴθουσες τοῦ Πρακτορείου, ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἀψιμαχίαν, ὡς τὸ σοβαρὸ κονταροχτύπημα. Οἱ φωνές ἀνεβαίνουν σὲ τόνο, τὰ τζάμια βροντοῦν, ἓνας ὀμηρικὸς ἀγέρας πνέει στὶς μικρὰς αἴθουσες. Μὰ σιγὰ-σιγὰ, συχνὰ μετὰ τὴν ἐπέμβαση τοῦ πηγαίου χιοῦμορ τοῦ νοικοκύρη, πού, εὐθυτενῆς καὶ σβέλτος, γυρίζει ἀνάμεσα στοὺς προσκαλεσμένους μετὰ τὸ ἀγαθὸ του χαμόγελον, κατακάθεται ὁ ἀχὸς τῆς μάχης, χωρὶς βέβαια νὰ συμφωνήσουν οἱ ἀντιμαχόμενοι. Γιατί, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, αὐτὸ εἶναι πρᾶγμα φυσικὰ ἀδύνατον, ὅταν δὲν μιλοῦν τὰ ὄπλα. Ὅταν αὐτὰ μιλοῦν, ἢ συμφωνία λέγεται συνθήκη, καὶ ὑπογράφεται ὅταν τὰ ὄπλα τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους γονατίσουν τὸν ἄλλον.

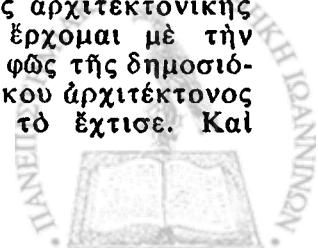
Ἔτσι περνοῦν εὐχάριστα οἱ ὥρες στὸ Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συνεργασίας, καὶ γιὰ τοὺς νέους καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους. Εὐχάριστα μὰ καὶ ἐποικοδομητικά. Τὸ νὰ εὐχαριστήσῃ κανεὶς φορτικὰ τὸν Βαϊάνον γιὰ τίς καλωσύνας του, δὲν θὰ εἶχε νόημα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς, ὁ ἀγαθὸς καὶ πανέξυπνος, πού κατώρθωσε νὰ μείνῃ καθαρὸς στὴν ὥραίαν μας πρωτεύουσαν, ξέρεῖ πῶς ἐπιτελεῖ, στὸν τομέαν του, ἓνα ὑψηλὸ ἐθνικὸν καθήκον. Γιαυτὸ εἶναι ἀνώτερος τῶν ἐπαίνων μας. Πάντως, ὅσο καὶ νὰ μὴν τὸ θέλει, ἔχουμε τοῦλάχιστον ὑποχρέωση νὰ τὸν εὐχαριστήσουμε γιὰ τὴν πρόθυμην καὶ ἀνοιχτόκαρδην φιλοξενίαν του.

ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Φίλε κ. Διευθυντά,

Παρακινούμενος ἀπὸ τὰ ὄσα, κατὰ καιροὺς, καὶ προσφάτως στὸ ὑπ' ἀριθ. 153 τεῦχος τῆς ἀγαπητῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας», ἐγράφηκαν σχετικὰ μετὰ τὸ εἰς ἀρίστην κατάστασιν σωζόμενον ἀρχοντικὸν στά Γιάννινα τῆς ἱστορικῆς οἰκογένειας τῶν Μισαίων, τὸ χαρακτηριζόμενον ὡς «ἀρίστον ἀντιπροσωπευτικὸν ὑπόδειγμα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν τελευταίων αἰώνων», ἔρχομαι μὲ τὴν παροῦσαν μου νὰ φέρω στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λαϊκοῦ ἀρχιτέκτονος «πρωτομάστορα» ὁ ὁποῖος τὸ ἐχτίσεν. Καὶ

αὐτὸς ἦταν ὁ ἐκ μητρὸς προσπάπος μας Νικόλαος Γεωργίου Πανταζῆς ἢ Λιόλης ἀπὸ τῆ Βούρμπιανη τῆς Κονίτσης.

Εἰς τὸ ἀτομικὸ μας ἀρχεῖο, περίσωθηκε ἀπὸ τὴν λαίλαπα τοῦ ἀνταρτοπολέμου 1946-49 —ὅταν ἐχάθησαν πολλὰ πολῦτιμα χειρόγραφα στὴ Βούρμπιανη— καὶ τὸ ἐπίσημο συμφωνητικὸ μεταξὺ τοῦ Ἀλεξίου Μίστου καὶ τοῦ προσπαποῦ μας, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἀνέγερσι τοῦ Μισαϊκικοῦ ἀρχοντικοῦ, ἀκριβὲς ἀντίγραφο τοῦ ὁποῦ —καθὼς καὶ ἄλλα σχετικὰ ἐγγραφα λογαριασμῶν— ἔχει καὶ ὁ ἐγγονὸς τοῦ κτήτορος, ὁ δικηγόρος κ. Λεάνδρος Μίστος· καὶ τὸ ὅποιο παραθέτομε ἐδῶ, πιστεύοντας πῶς ἔχει κάποια ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀξία.

«Ὁ ὑποφαινόμενος ἐσυμφώνησα μὲ τὸν μαστρονικόλαν Γεωργίου Βουρμπιανίτην διὰ νὰ φκιάσῃ τοὺς τοίχους τοῦ σπητιοῦ μου, καὶ διὰ πληρωμὴν θέλω τοῦ διδῆ ἀπὸ γρόσια πέντε καὶ παράδες δέκα ἀρ. 5, 10 τὴν κάθε ἡμέραν διὰ τοὺς ἀνδρας, διὰ δὲ τὰ παιδιὰ ἀπὸ γρόσια δύο καὶ παράδες εἴκοσι πέντε ἀρ. 2, 25, καὶ ἀπὸ ἓν γρόσι διὰ κάθε ἐβδομάδα διὰ Σαββατιάτικον εἰς τὸν καθένα. Ὁ εἰρημένος Νικόλαος ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ καὶ ἕως δέκα σύντροφους τεχνίτας καλοὺς καὶ παιδιὰ ὅσα χρειάζονται καθὼς καὶ ζῶα διὰ τὰ ὁποῖα θέλει πληρώνεται ὅσα καὶ τῶν παιδιῶν. Καὶ εἰς ἐνδειξίν τῆς συμφωνίας μας ταύτης ἐγιναν δύο παρόμοια ὑπογεγραμμένα παρ' ἐμοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ ἐλάβομεν ἀνὰ ἓνα ὁ καθεὶς δι' ἀσφάλειάν του.

Τῆ 27 Σεπτεμβρίου 1843 Ἰωάννινα
Τ.Σ. Ἀλέξιος Μίστος

νικολας μαστορας βουρμπιανιτις ηποσκομε να του φερο μαστορους κε πεδια κεπραμα (ζῶα) δια ως ανοθεν

Εὐχαριστῶντας ἐκ τῶν προτέρων
Διατελῶ φιλικώτατα
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ
Ἱστοριοδίφης - Λαογράφος
Κόνιτσα

●●●

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

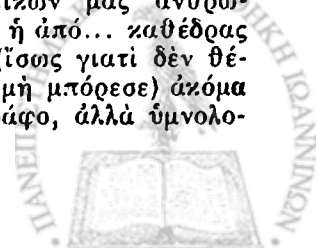
Ἀρίστον Σταθοπούλου: «Πικρὲς ρίζες», νουβέλες, Ἀθήνα, 1964.

Βαθιὰ ψυχογραφικὴ ἢ πεζογραφία τοῦ Τριφύλιου λογοτέχνη Ἀρίστον Σταθοπούλου. Τρεῖς μεγάλες νουβέλες καὶ ἓνα διήγημα, ἀποτελέσανε τὸ καινούργιο βιβλίον του. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἔργο ὄριμο, μ' ἀξιώσεις, ἓνα ἔργο πού μόνον ἡ ἐπιπολαιότητα τῆς κριτικῆς ἢ ἡ ἀδυναμία τῶν κριτικῶν νὰ μποῦνε στὴ βαθύτερη οὐσία του καὶ νὰ νιώσουν τὸ λόγο του, δὲν τὸ κατάταξε ἀκόμα στὸ πρῶτο πλάνο, στ' ἄνωτερο σκαλί τοῦ νεοελληνικοῦ ἐντεχνου λόγου. Ὑπάρχουν σελίδες μὲ τέτια δύναμη ἐκφρασης, τέτια ὁμορφιά καὶ ποίηση, μὲ τραγικὸ crescendo πού φτάνει ἡ συγκίνηση τοῦ ἀναγνώστη στὸ δέος μιᾶς ἀρχαίας τραγωδίας.

Στὴν πρώτη νουβέλα: «Πρωῖνός λιβας», οἱ συγκρούσεις τῶν ἀνθρώπων του ἔχουν μιὰ τραγικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ εἶν' οἱ χαρακτήρες πλασμένοι τόσο ἀνθρώπινοι καὶ ἀπλοί, πού παίρνουν γὰτι ἀπ' τὴ θεία, προμηθεΐκή οὐσία. Οἱ συγκρούσεις τους, πού γίνονται μέσα σ' ἓνα ἀσφυκτικὸ περιβάλλον καὶ ἓνα συνειδησιακὸ χάος, πού τοὺς ἐμποδίζει νὰ ἰδοῦν τὴν ἀλήθεια, τὸ φῶς καὶ τὸ δίκιο, καταλήγουν μέσ' ἀπὸ σοφὰ, δύσβατα μονοπάτια, μὲ τέχνη καὶ γνώση, σ' ἓν' ἀπλόχωρο γελαστὸ καὶ χαρούμενο ξέφωτο, ὅπου τὸ γλυκὸ φῶς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς, καταυγάζει τὶς ψυχὲς τῶν τυραγνισμένων γιὰ χρόνια ἀνθρώπων καὶ τοὺς καταξιώνει. Κεῖν' ἡ μορφή τῆς Βαγγελιώς, λὲς καὶ προβάλλει ἀπὸ κάποιες σελίδες τοῦ Εὐριπίδη μὲ τὴ βαθιὰ τῆς οἰωπῆ, τῆ σφραγίδα τοῦ μεγαλείου τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ μητρούα τῆς, ἡ Φωτεινὴ, δὲ στερεῖται ἑνὸς τραγικοῦ προσώπειου.

Ἐπειτα, ὁ Σταθ. βρίσκει εὐκαιρία καὶ κεντᾷ πανοῦ στὸν καμβὰ τοῦ μύθου του, μυριάδες ὁμορφιὲς καὶ ξόμπλια. Εἶν' ἓνας ἀληθινὸς βιωτοδός τῆς λεπτομέρειας. Κεῖνης, ὅχι πού παραγοιμίζει ἀπὸ περιττὴ φλυαρία ἓνα κείμενο, ἀλλὰ κείνης πού στολίζει μὲ τριτίρι καὶ πλουμῖδια τὸ ἔργο, πού γιομίζουν τὶς σελίδες μὲ ποίηση καὶ στοχασμό. Ἀκόμα, ὁ Σταθ. βάζει στὶς σελίδες του αὐτοῦσια νομμάτια ἀπ' τὴ δικὴ του πεῖρα, ἀπ' τὴν ἐφηβικὴ ἢ τὴν παιδικὴ του ζωὴ, καὶ εἶν' ἓνας ψυχογράφος καὶ ἀνατόμος τῶν παιδιῶν ἔμπειρος καὶ βαθῆς, μιὰ καὶ εἶναι δικές του οἱ πικρές ἢ χαρούμενες ἐμπειρίες πού καταχωρεῖ. Κι ὁ στοχασμὸς του ἀνάλαφρος, παιχιδιστὸς, ἀφήνει τ' ἀγκάρια του σὲ κάθε σελίδα, ἔτσι, πού τὸ κείμενο γίνεται μεστὸ ἀπὸ γνώση, πολῦτιμο ἀπὸ σοφία. Φράσεις ἐπιγραμματικὲς, γνωμικὲς, παροιμιακὲς σὲ κάθε σελίδα, σὲ κάνουν νὰ καταλάβεις πῶς ὁ συγγραφέας δὲν εἶν' ἀπλῶς ἓνας «ἀφηγητῆς», ἓνας παραμυθᾶς. Μά, εἶνε καὶ ἓνας στοχαστής, ἓνας πνευματικὸς ἀνθρωπος μὲ τὶς ἀρετὲς τοῦ ψυχογράφου καὶ τοῦ ἐρευνητῆ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, καὶ τοῦ ὑποσυνειδήτου βάθους.

Στὴ δευτέρη νουβέλα: «Τὸ λυχνάρι καὶ ἡ ἀστραπή», ὁ στοχασμὸς του βαθαίνει καὶ γίνεται τὸ διήγημα φιλοσοφικότερο, τόσο, πού χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ γιὰ νὰ βρεῖ κανένας τὸ σωστὸ μονοπάτι πού θὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὴ βαθύτερη οὐσία. Κ' εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς τέχνης τοῦ Σταθ. ὁ θεληματικὸς πλατυσμοὸς καὶ ἡ κατατριβὴ του μὲ τὴ λεπτομέρεια, σὰν μέσα ἐκφρασης τῶν βαθύτερων ἐνοιῶν, τῶν μακρύτερων στόχων πού σημαδεύει μὲ τὸ κάθε διήγημά του. Ἐδῶ, θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης ψυχικὲς συγκρούσεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ ὀδυνηρῆς καὶ μιᾶς σκάλα ὄλων τῶν τόνων τῶν συναισθημάτων τους, πού δὲ μπορεῖ νὰ μὴν κατατάξῃ τοῦτο τὸ διήγημα ἀνάμεσα στὰ πῦρ ἀρτια διηγῆματα τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων. Κ' εἶναι λυπηρὸ πού ἡ ἀπό... καθέδρας κριτικῆ δὲν ἀνεκάλυψε (ἴσως γιὰτι δὲν θέλησε ἢ, τὸ πιθανότερο, νὰ μὴ μπόρεσε) ἀκόμα τὸν ἀξιο τοῦτο διηγηματογράφου, ἀλλὰ ὑμολο-

γεί και προβάλλει κάτι χρονογραφήματα της κακιάς ώρας, που κορυφαίοι λογοτέχνες μας μαζεύουν απ' τις έφημερίδες και περιοδικά και τὰ τιτλοφορούν «διηγήματα», δίχως νά 'χουν καν μήτε τη δομή, μήτε την ουσία του διηγήματος, βασιζόμενοι στο προσωπικό τους γόητρο. Αυτό πιά καταντάει εμπαιγμός του αναγνωστικού κοινού και ασέβεια προς τον έαυτό τους. 'Αλλά, ξεφύγαμε απ' το θέμα μας. Στο «Λυχνάρι κ' ή άστραπή» μου φάνηκε ώριμότερη (δηλ., βαθύτερη κι ουσιαστικότερη) ή τέχνη του Σταθ. Κείνος ό Στάθης Λουριδής, ό άπλοϊκός γουρουντρόφος, μένει μιá μορφή όλοκληρωμένη, με κύριο γνώρισμα την ανθρωπιά και την ταπεινωσύνη. Μά, κ' ή μυλωνού Βασιλική, που συγκρούεται μέσα της ή βαθιά θρησκευτικότητά της με τη βεβήλωση που ό γουρουνάς από άγνοια του διέπραττε όσον καιρό σκέπαζε με τó ρυπό τόν ιερό χώρο μερικών παραχωμένων έρειπίων, δέ είναι λιγότερο άκέρια μορφή, που φτάνει τó τραγικό της μεγαλειό. Καί, γύρω απ' τη σύγκρουση τούτων τών δυό ανθρώπων βασικά, ό Σταθ. δίνει μιá σύνθεση λόγου σπάνιας όμορφιάς, άρτια δομημένης, καταξιωμένης τέχνης. Κ' έδώ τὰ προσωπικά του βιώματα, πλούσια κι ολοζώντανα (όπως τó σκάσιμο τών πρώτων φύλλων τών φασολιών), δίνουν μιá γοητεία και μ' άτμόσφαιρα που κρατούν τόν αναγνώστη άνάμεσα στο θαυμασμό και τη μαγεία. 'Ετσι, που στο τέλος, άποκαλυπτικά «νιώθεις μέσα σου τó φώς της άστραπής» κι άνακαλύπτεις τόν καλύτερό σου έαυτό.

'Αν είχα τή δύναμη, 'θά 'κανα νά διαβαστεί ή τρίτη νουβέλα του Σταθ.: «Τό σχολείο τής άποβάθρας», στην αίθουσα τής Βουλής. Πρώτα, θά είταν ένα δίδαγμα στους πατέρες του 'Εθνους για τó κακό που κάνει ή πολιτική τής ψηφοθηρίας στην προκοπή κ' εύημερία του λαού. Κ' έπειτα, θά γινόταν νά ικανοποιηθί ή παθολογική άγάπη του βουλευτικού Πρωθυπουργού για τὰ παιδιά και τή παιδεία. Είν' ένα ράπισμα ήχηρό τών πολιτικάντηδων τής χώρας, που τήν ρήμαξαν δεκάδες χρόνια ίσαμε σήμερα, ικανοποιώντας τὰ πιό παράνομα συμφέροντα κών κομματαρχών και τών ψηφοφόρων τους κι άδιαφορώντας για τó μέλλον τής Φυλής και του 'Εθνους. Κ' έδώ τó ταλέντο του Σταθ. δέν παραμερίζεται απ' τὰ ζωηρά κι άλλεπάλληλα έπεισόδια που σέ κά-
... ή διαβάσεις δίχως διακοπή, μά λείπει... ή ποιητική άτμόσφαιρα, κείν' ή «προσπάθεια» που πρέπει νά καταβάλει ό αναγνώστης για νά γευτεί την ουσία του. 'Ομως, τί σημασία έχει τούτ' ή «εύκολία» που δίνεται ή χάρη του; 'Ερχεται σάν αντίδοτο στα πολυρορτωμένα με ψυχογραφικά στοιχεία και στοιχασμό, τών δυό προηγούμενων. 'Η τοποθέτησή του μετά τὰ δυό πρώτα διηγήματα είτανε σωρή. Ξεκουράζει τόν αναγνώστη και τόν μεταφέρει σέ γνώριμα σχεδόν—σημερινά—τοπία και καταστάσεις. Μά, ή τέχνη του συγγραφέα πρέπει νά κρατάει πάντα άδιάπτοτο τó ένδιαφέ-

ρον του και για τις πιό άσήμαντες λεπτομέρειες. Κανέν' απ' τὰ χαρακτηριστικά του γνωρίσματα δέ λείπει μήτ' απ' τήν τρίτη νουβέλα του.

«Τότε παντού ήταν πολύ φώς!»—'Ετσι τελειώνει τó τελευταίο διήγημα του βιβλίου του ό Σταθ., «Δυό - τρείς γραμμές στον πίνακα». «Θάναί θεϊκό φώς πάνω στην 'Αλάσκα, στις θάλασσες», καταλήγει με τó στόμα ενός ανθρώπου του, του Γιάννη. «Τότε, θά νιώσεις μέσα σου τó φώς τής άστραπής», λέει άλλος ήρωας κλείνοντας τó «Λυχνάρι κ' ή άστραπή». «Και νά ξερε ή γυναίκα αν εκείνος που άφησε τήν πνοή του στο φώς τής γιορτής, χαιρείται κάπου άλλου κάποιο άλλο φώς;», είν' ή προτελευταία φράση απ' τó «Σχολείο τής άποβάθρας». Δέν είναι καθόλου συμπτωματικό τούτο τó σύμβολο για τόν πεζογράφο Σταθ. Τό φώς - σύμβολο, που συμβολίζει τó έσωτερικό ξύπνημα, τόν ήθικό καθαρισμό, τó φωτισμό με τή γνώση, τήν αυτογνωσία, θά τó βρει ό αναγνώστης του νά γυρίζει και νά ξαναγυρίζει έπίμονα σέ πάμπολλες σελίδες του, γιατί πιστεύει πως τούτο τó φώς, τó λυτρωτικό κι άγιο, μπορεί μονάχα νά έξαγνίσει τήν ψυχή του ανθρώπου, νά φωτίσει τó νού του και ν' άγιάσει τήν καρδιά του. «Μακάριοι οί καθαροί τή καρδιά...». Τί άλλο είναι τó μήνυμα του Σταθ.; 'Αγνιστείτε βαφτισόμενοι στο φώς, στο ούράνιο φώς κι' άνέσπερο τής Γνώσης, τής 'Αλήθειας, τής 'Ομορφιάς, τής 'Αρετής, τής Τέχνης. Καί, για τούτο, ή πεζογραφία του Σταθ. κλείνει μιá δύναμη λυτρωτική, ένα μήνυμα χαράς κ' αισιοδοξίας. Μάς βεβαιώνει πως ό άνθρωπος μπορεί, σάν θέλει, ν' αποπλύνει τó ρυπό τής ψυχής του, νά γίνει πάλι άγνός κι ώραιός σάν τους Πρωτόπλαστους, ξαναγυρίζοντας στο περίφημο κείνο Σάνγκρι - Λά, του Τζέμς Χίλτον. Τὰ διηγήματά του, έχουν μιá ήθική δύναμη, ένα μεγαλειό άρετής κι όμορφιάς άφταστο. Δέν ξέρω μήπως είμουν επηρεασμένος που τὰ διάβαξα τήν πρώτη και δεύτερη μέρα τών Χριστουγέννων, κι' όσο νά πεις, όλοι μας κάτι νιώθουμε τούτες τις μέρες νά πεταρίζει στην ψυχή μας... Κάτι άνεξήγητο—σά χαρά, σάν έλπίδα, σά μι' άχτίδα απ' τó ούράνιο φώς του μυστικού άστεριού τής θείας Γέννησης...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

'Ανθούλας Α. Ζόλδερ: «'Ηχώ τών αίωνων» (ποιήματα), 'Αγρίνιον 1964, σελ. 84.

Μιá νέα ποιητική συλλογή, όταν συνεχίξη μιá προσπάθεια, που γνώρισε αναγνώστες και έτυχε μιās ύποδοξης, επιβάλλεται νά παρουσιάζεται σάν ολόκληρη με τήν προηγούμενη εργασία. 'Ο δημιουργός άνθρωπος, στις προσφορές του, μάς δίνει κομμάτι από τó είναι του. 'Ετσι, τις περισσότερες φορές, ή νέα εργασία άποτελεί προσθετική συνέχεια στην περιοχή του κύκλου τής πνευματικής άνατάσεως. Φυσικά, τó νέο πνευματικό ψηφιδωτό είναι αυ-

αὐτὸ
κόλι
Βούι

ἀπὸ
49 -
γραμ
συμ
τοῦ
γερω
τίγρ
κά
νος
Μίς
στε
λας

μας
νὰ
καί
πέν
ἡμέ
ἀπο
ἀρ.
δα
ρη.
ἔω
πα
τὰ
διὰ
τα
πα
ἐνι

Τ.

σκ
πρ

Κ
Τ
,

Φ
μ
τ.
ε.
έ.
κ
ν
μ
ν
δ
κ
ί
)

τοτελές ἢ καὶ συμπλήρωμα ὄργανικό τοῦ προηγουμένου, μὲ δική του ἀτμόσφαιρα καὶ χρῶμα, ἀλλὰ ὄχι ἀπόλυτα ξεμοναχιασμένο στὴν βασική δομὴ τῆς συνθέσεως. Οἱ βασικοὶ ἄξονες σπάνια καὶ σὲ ἀλματικές προόδους μετατοπίζονται, διαφορετικὰ προεκτείνονται καὶ πλουτίζονται μὲ τὴν ἀνάλογη σύλληψι.

Ἡ κ. Ἀνθούλα Ζόλδερ ἔχει κυκλοφορήσει τὶς ποιητικὲς συλλογές: «Χοές», «Ἀνάλωση», «Νοσταλγίες», (μεταφράσεις), «Ἀφρόδρουσα», πού δυστυχῶς δὲν ἔχω ὑπ' ὄψι μου, ὥστε νὰ προσπαθῆσω γιὰ μιὰ παρουσίαι ὄλου τοῦ ἔργου της, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς νέας της συλλογῆς ποιημάτων «Ἠχώ τῶν αἰώνων». Γι' αὐτὸ θὰ περιοριστῶ στὴν καινούργια της ἐργασία.

Ἡ «Ἠχώ τῶν αἰώνων» εἶναι μιὰ ἀξιόλογη τρίπτυχη ποιητικὴ σύλληψι. Ἡ πρώτη πτυχὴ ἐπονομάζει ὀλόκληρο τὸ ποιητικὸ της ἔργο, ἀκολουθοῦν τὰ «Σαπφικά» καὶ οἱ «Μαρμαρυγές». Κάθε πτυχὴ εἶναι διάφορη σὲ θέματα, σὲ ἐσωτερικὲς δονήσεις καὶ γενικὰ σὲ κίνησι εὐαισθησίας. Ἡ πρώτη ἀντλεῖ τὰ θεμάτα της ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα, ἔχοντας ξεκίνημα τὴν σημερινὴ ὄψι τῆς ἀρχοντιᾶς τῶν ἐρειπίων τοῦ χθές, τὶς προσωπικότητες τοῦ παρελθόντος καὶ τὸν πυρηνικὸ πυρετὸ τοῦ σήμερα. Μιὰ διαχρονικὴ ἀρχοντιᾶ εἶναι αἰσθητὴ μέχρι ὑποβλητικότητος στὰ θέματα, στὴν ἀνάτασι τῆς συλλήψεως τῶν καὶ τὴν ποιητικὴ οὐσία τῆς παρουσιάσεως. Ὁ λυρισμὸς καὶ ἡ στοχαστικὴ ἐνατένησι ἀμιλλῶνται νὰ δώσουν τὸ φυσικὸ χρῶμα τῆς αἰωνιότητος τοῦ Ἱστορικοῦ πλαισίου καί, στὴν προσπάθειά τους, ἐπιτυγχάνουν.

Ἡ δευτέρα πτυχὴ, τὰ «Σαπφικά», πού ἀκολουθοῦν, ἔχουν γιὰ θέμα τους τὸ ἔρωτα. Ἐδῶ, παρατηρεῖται μεγαλύτερη ἀνεσις κινήσεως. Θέματα τοῦ ἔρωτος ἔχουν παρουσιασθῆ τὸσο στὸν πεζό, ὅσο καὶ στὸν ρυθμικὸ λόγο. Ἔτσι παρατηρεῖται σὲ πολλοὺς μιὰ ἐπίδρασι ἐπικίνδυνη, πού φτάνει ἀκόμη καὶ στὴν παραλλαγμένη ἀντιγραφί. Ἀπ' αὐτὲς τὶς κακοτοπιές μᾶς ξεπερνᾷ ἡ κ. Ζόλδερ μὲ τὴν γνήσια προσωπικὴ τέχνη της. Ἡ πτυχὴ της αὐτὴ εἶναι περισσότερο φωτισμένη σὲ σύγκρισι μὲ τὶς ἄλλες. Ἡ φυσικὴ αὐτὴ προσθήκη στηρίζεται στὴν φύσι τῆς δημιουργοῦ, πού σὰν γυναῖκα παρουσιάζει αἰτιολογημένη δεκτικότητα στὰ θέματα αὐτά.

Ἡ συλλογὴ κλείνει μὲ τὴν τρίτη πτυχὴ, τὶς «Μαρμαρυγές». Πρόκειται γιὰ διάφορα ποιητικὰ ἐκφράσματα, πού μᾶς κάνουν μετόχους βιωματικῶν στιγμῶν, πού οἶστρος τῶν στάθηκε τὸ διάβα τῆς ζωῆς.

Ἡ κ. Ζόλδερ κλείνει στὸ ἔργο της μιὰν πνευματικὴ ποιοτικὴ δόνησι προσωπικοῦ δυναμιμοῦ. Ὁ ἐλεύθερος στίχος της κατανοητός, πλούσιος, φρασμένος, προῖον γνησίου ταλέντου. Μὲ τὴν «Ἠχώ τῶν αἰώνων» συμμετέχομε σὲ συλλήψεις «οὐσίας». Μᾶς ζωντανεύει ὄχι ἐπιφανειακά καὶ σχηματικά, ἀλλὰ ἀνατομικά μὲ προσωπικὸ τρόπο, ἀπόχη τοῦ παρελθόντος, πού τοὺς δίνει τὴν ζωντάνια καὶ τὸν παλμὸ τοῦ παρόντος, καὶ μᾶς ἀναγλυφοποιεῖ ψυχικὲς κα-

ταστάσεις τοῦ χθές, τοῦ σήμερα, τοῦ αὔρινο γενικὰ τοῦ «πάντοτε».

Σπυριδωνος Μ. Καλλιὰφα: «Ἀνάλεκτα»

Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀειμνήστου ἱστορικοῦ μας καθηγητοῦ Σπ. Μ. Καλλιὰφα ὄχι μόνον ὑποδειγματικὴ. Τὸ ἔργο του ἐπιπλέον, διδακτικὸ καὶ κοινωνικὸ, χαρακτηρ «μέγα». Πράγματι, κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἡταν πολὺπλευρο, ζωντανὸ παράδειγμα τῶρα εἶναι τὸ φωτεινὸ ἱστορικὸ παράδειγμα στὴν ἐκπαιδευτικὴ οἰκογένεια τοῦ τόπου. Γιὰ τὸ «ἐξαιρετὸν ἦθος» τοῦ χαρακτηρ γίνεται λόγος εἰς τὸ ψήφισμα τῆς Συνοδῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἡ ὄντως Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ ἐπισημῶς εὐρίσκειτο στὸ «γίγνεσθαι». Ἀπόδειξι πανθομολογουμένης αὐτῆς ἀληθείας εἶναι τὰ ἐξῆς: α) Οἱ τότεσες κατευθύνσεις της, ποτελοῦν μιὰ συνέχεια ἢ μᾶλλον μίμησιν κάθε ξένου παιδαγωγοῦ, πού ἀκουσε καὶ ἠδου δαγωγός μας σπουδάζοντας σὲ ξένα Πανεπιστήμια. β) Ἡ συνείδησι τῆς ἀβεβαιότητος τῶν ἡμερῶν μας, πού παρακολουθοῦν μάθημα Παιδαγωγικῆς. Ἐκφρασι τῆς τραγικῆς τοῦσ θέσεσιν εἶναι τὸ κοινῶς λεγόμενον «ἀλλὰ λέει ὁ ἐνὶ λαῷ ὁ ἄλλος», λέτε καὶ ἡ παιδαγωγικὴ δέξις. Παρὰ ταῦτα, μιᾶνε πολλοὶ γιὰ Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι περισσότερη πρὸς τὴν οὐσιαστικὴ ἑλληνικὴ πραγματικὴ.

Εἰς τὸ ἔργο τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Σπ. Μ. Καλλιὰφα, εὐρίσκομε ἀνάγλυφες πτυχῆσιν ἄγνωστας ἢ ἀγνοημένησ ἑλληνικῆσ πραγματικῆσ. Εἶναι εὐτύχημα, πού ἔχομε, πρὶν πληρωθῆ χρόνος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀειμνήστου, δηλαδὴ τὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔργου, ὅπου οἱ μαθηταί, οἱ οἰκετοὶ καὶ οἱ παρυσιασταν τοὺσ λόγους καὶ τὰ ἄρθρα Μῆσα στίσ 392 καλοτυπωμένησ σελίδεσ ἔχομε μιὰ «Εὐσύννοπον Παιδαγωγικὴν—Φιλοσοφικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν». Τὸν σύλλαβον τῶν λόγων καὶ τῶν ἄρθρων ἔγραφε ὁ ἀειμνήστος παιδαγωγός σὲ διάφορα χρονικὰ ἔτη τῆσ ζωῆσ του.

Ὁ παραπάνω τόμος στὸ πρῶτο μῆσ περιλαμβάνει τοὺσ λόγους του (σελ. 1—2 εἰς τὸ ὑπόλοιπο τὰ ἄρθρα του. Μεταξὺ τῶν ἄρθρων του ξεχωρίζομε: «Ψυχικὴ σύστασις τῆσ ἀνθρώπου καὶ ἀγωγή τοῦ Ἑλλήνου», «Τὰ ἐκτικὰ προβλήματα τοῦ παρόντος», «Οἱ νέοι οἱ ἐνήλικοι». Μεταξὺ τῶν ἄρθρων του ἔχομε: «Θρησκεία καὶ Σχολεῖον», «Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ λογοτεχνία κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν παιδείαν», «Γελοιογραφία τοῦ Σχολεῖου τῆσ ἀρχαίας», «Ἡ ὑπεροχὴ τῆσ παιδευτικῆσ ἀρχαίας», «Ἡ ὑπεροχὴ τῆσ παιδευτικῆσ ἀρχαίας».

Ἡ ἀπλὴ ἀναγραφὴ μῆρους τῶν τίτλων τῶν λόγων καὶ τῶν ἄρθρων τοῦ τόμου, μὲ τὴν μεγάλῃ ἀξία τοῦ ἔργου, διότι ὁ ἐπιστήμων τρόπος τῆσ διαπραγματεῦσεωσ εἶναι τοῦ ἐπιπέδου καὶ ἡ τεκμηριώσις στερρῆσ σμῆνη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡ.